

Perspektívy ázijského storočia

**Medzinárodné vzťahy
vo východnej Ázii**

Perspektívy ázijského storočia: Medzinárodné vzťahy vo východnej Ázii

Editori: Richard Turcsányi, Róbert Ondrejcsák, Marian Majer

Recenzoval: doc. Mgr. Martin Slobodník, PhD.

Copyright: Institute of Asian Studies/CENAA, 2014

ISBN: 978-80-971575-0-0

Neprešlo jazykovou úpravou.

Autori

Richard Turcsányi – Výskumný pracovník, Inštitút ázijských štúdií/CENAA, Bratislava;
PhD. študent, Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií, Masarykova univerzita, Brno.

Aleš Karmazin – MA študent, Department of Anthropology, London School of Economics and Political Science.

Michal Kolmaš – PhD. študent, Katedra mezinárodních vztahů, Univerzita Karlova v Praze.

Lucia Husenicová – Odborná asistentka, Katedra bezpečnostných štúdií, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Veronika Končíková – PhD. študentka, Katedra ekonomie, Masarykova univerzita, Brno.

Petra Andělová – Odborná asistentka, Katedra asijských studií, Metropolitní univerzita Praha.

Mária Strašáková – Odborná asistentka, Katedra asijských studií, Metropolitní univerzita Praha.

Juraj Nosál – Mgr. študent, Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií, Masarykova univerzita, Brno.

Hedvika Kod'ousková – Odborná asistentka, Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií, Masarykova univerzita, Brno.

Barbora Hradňanská – PhD. študentka, Katedra medzinárodných vzťahov a diplomacie, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Obsah

Predslov	5
Poznámka k prepisu ázijských mien a názvov	7
1. Zápas o bezpečnosť a prosperitu vo východnej Ázii (Richard Turcsányi)	9
2. Inštituce politického systému Číny a jejich vliv na formování zahraniční politiky (Aleš Karmazin)	25
3. Hledání národní identity: Role jinakosti v definování moderního Japonska (Michal Kolmaš)	45
4. Špecifika politického systému KĽDR a jeho zahraničnopolitické konotácie (Lucia Husenicová)	61
5. Vzťahy v Taiwanskej úžine: politika, ekonomika, bezpečnosť (Veronika Končíková)	81
6. Malé ostrovy a veľký problém: Diaoyutai/Senkaku (Petra Andělová a Mária Strašáková)	101
7. Teritoriálny konflikt v Juhočínskom mori (Juraj Nosál)	125
8. Komparace energetických politik Číny a Japonska (Hedvika Koďousková)	145
9. Dynamika čínskeho mocenského rastu v medzinárodnom spoločenstve (Barbora Hradňanská)	165

Predslov

Keď pred viac ako desiatimi rokmi vznikala naša organizácia, zvolené meno „Centrum pre európske a severoamerické vzťahy“ (CENAA) odrážalo celkové zameranie slovenského zahraničnopolitického uvažovania, v ktorom orientácia na európsky a transatlantický priestor až na niektoré výnimky prakticky a pochopiteľne dominoval. Ani nie desať rokov neskôr však boli evidentné globálne trendy vyplývajúce z rastu Ázie. Významnými investormi sú u nás dnes okrem európskych a severoamerických krajín aj Južná Kórea, Japonsko, či Taiwan a náš trh je stále viac zaplňovaný výrobkami so značkou „*Made in China*“. Aj u nás je možné pozorovať rastúci počet ázijských turistov a pri návšteve okolitých krajín je nárast ešte výraznejší. Do toho samozrejme prichádzajú stále častejšie správy médií o aktuálnom vývoji na Ďalekom východe.

Kým na jednej strane sme si mohli v poslednom období prečítať o ekonomických úspechoch niektorých krajín vo východnej Ázii, z rovnakého regiónu pochádzajú aj problematickejšie správy. Východná Ázia je domovom najizolovanejšieho režimu na svete (Severná Kórea), ktorý sa svojim susedom v rôznych časových intervaloch vyhráža vojenskou akciou. Nachádza sa tu ostrov Taiwan, ohľadom ktorého Čína tvrdí, že v prípade jeho vyhlásenia nezávislosti použije všetky prostriedky pre udržanie suverenity, teda aj vojenské. Východná Ázia je miestom, kde druhá (Čína) a tretia (Japonsko) najväčšia ekonomika sveta súperia o územia (Východočínske more) a podobný konflikt medzi Čínou a štyrmi krajinami ASEANu prebieha aj v Juhočínskom mori. Vo všetkých týchto otázkach hrajú významnú rolu Spojené štáty, ktoré v regióne od konca druhej svetovej vojny zastávajú pozíciu hegemóna a pre niektoré štáty predstavujú bezpečnostného garanta. V praxi tak východná Ázia obsahuje hneď niekoľko oblastí, kde existuje možnosť vypuknutia vojenského konfliktu, s možnosťou zatiahnutia najvýznamnejších svetových mocností.

Aj tento vývoj stál pri zrode Inštitútu ázijských štúdií ako pridruženej výskumnej organizácie CENAA, ktorá sa špecializuje práve na vývoj vo vybraných ázijských oblastiach, najmä vo východnej, južnej a juhovýchodnej Ázii. Je mojou veľkou radosťou, že v tomto okamihu držíte v ruke prvú knižnú publikáciu tejto organizácie. Keďže na Slovensku (a v Českej republike) je stále odborných publikácií, ktoré by sa venovali aktuálnemu politickému a bezpečnostnému vývoju v Ázii veľmi málo, jej cieľom je najmä prezentovať odbornej verejnosti niektoré z „veľkých“ zahraničnopolitických tém, ktoré vo svete zaujímajú významné miesta, u nás však boli až do nedávnej minulosti na okraji záujmu. Verím, že aj táto kniha prispeje k rastu našich vedomostí o tomto dôležitom regióne sveta.

Prajem Vám príjemné čítanie.

Róbert Ondrejcsák

Riaditeľ CENAA

Poznámka k prepisu ázijských mien a názvov

Pri publikácii textov venujúcich sa Ázii je jedným z najťažších rozhodnutí spôsob prepisu ázijských mien a názvov do latinky, v našom prípade do slovenčiny/češtiny. V tejto knihe vychádzame z názoru, že slovenčina a čeština nikdy nebude schopná poskytnúť čitateľom vyčerpávajúce pokrytie tak širokej problematiky ako východná Ázia a je preto pravdepodobné, že čitatelia budú chcieť vyhľadať zahraničné diela, venujúce sa niektorej z tém podrobnejšie. Naším cieľom je uľahčiť čitateľovi túto aktivitu čo najviac, a preto pri spôsobe prepisu používame vždy prepis zaužívaný v medzinárodnom prostredí, teda v angličtine. To znamená, že pri čínskych prepisoch používame typický spôsob prepisu *pinyin*, pri taiwanských *Wade-Giles*, a podobne postupujeme aj pri japonských a kórejských menách a názvoch. Pri menách niektorých historických predstaviteľov, pri ktorých sa zaužívali iné formy prepisu ako vyššie uvedené, používame zaužívané tvary - napríklad „Sun Yat-sen“. V prípade, keď existuje široko zaužívaný slovenský (alebo český) prepis, tento bude uvedený pri prvom použití v zátvorke, následne zostaneme pri používaní medzinárodnej formy. Sme si vedomí faktu, že toto rozhodnutie o prepise má svoje nevýhody, avšak rozhodli sme sa ho uprednostniť z vyššie uvedených dôvodov. Veríme, že čitatelia tento postup ocenia.

1 | Zápas o bezpečnosť a prosperitu vo východnej Ázii

Richard Turcsányi

Úvod: pohľad zo strednej Európy

Východná Ázia je jedným z regiónov sveta, ktoré pre Stredoeurópana prirodzene pôsobia vzdialene a exoticky. Dôvody majú evidentné historicko-geografické pozadie. Západná Európa bola svojou polohou predurčená k moreplavectvu a postupne rozširovala svoj vplyv po celom svete až dorazila aj do oblasti Ďalekého východu, kde bola následne prítomná po dobu niekoľkých storočí, napríklad v Macau, Malajzii, Indonézii, Hongkongu, ale aj v samotnej Číne. Východná Európa, v tomto ponímaní teda najmä Rusko, zase styky s východnou Áziou rozvíjala pozemnou cestou. Expanzia Ruska smerom na východ musela skôr či neskôr naraziť na obrovskú čínsku ríšu, od 17. storočia pod cisárskym mandátom mandžskej dynastie Qing. Rusi v skutočnosti dosiahli podstatne skôr to, o čo sa Briti, Francúzi a ďalší pokúšali v priebehu celého 19. storočia – bolo im umožnené zriadiť stále zastúpenie v Pekingu, kým ostatní „barbari“ mali umožnený prístup len do ďalekého pobrežného prístavu Kanton (dnešné Guangzhou) (viď Kissinger 2011, 33). Ruská expanzia neskôr narazila aj na Japonsko, s ktorým sa kolabujúce cárstvo stretlo v rokoch 1904-1905 vo vojenskom konflikte. Ten predstavoval historicky prvý prípad porážky európskej krajiny v tomto regióne.

Stredná Európa musela čakať na rozvoj svojich vzťahov s Čínou až do 20. storočia, podmienky im však ani potom dlhú dobu nepriali. Kým viaceré novovzniknuté štáty v medzivojnovom období udržiavali diplomatické a obchodné kontakty s Čínou a Japonskom, skutočný rast ich významu a intenzity prišiel až po druhej svetovej vojne – a to v závislosti na nových politických reáliách. Stredná Európa sa v tomto čase ocitla pod vplyvom Sovietskeho zväzu a všetky štáty postupne nastúpili cestu ku komunizmu. To ich prirodzene pripútalo k ázijským „súduhom“ – v prvom rade k Číne, ale aj k Severnej Kórey a (Severnému) Vietnamu. Boli to práve 50. roky, ktoré zaznamenali raketový rast vzťahov s Ďalekým východom. Sovietske východoeurópske satelity predstavovali pre ázijských komunistov v tom čase ojedinelých spojencov vo svete a stali sa pre ich rozvoj veľmi dôležité. Československo v tomto období napríklad

predstavovalo jedného z najvýznamnejších obchodných partnerov Číny, vďaka stále relatívne vyspelým technológiám a priemyslu. Spoločne s rozvojom obchodných a politických vzťahov sa rozvíjali aj vzťahy kultúrne a spoločenské, keď sa Čína a Ďaleký východ vo všeobecnosti stali v Československu veľmi populárnymi (viď Fürst 2010).

Tomuto obdobiu dala koniec tzv. „čínsko-sovietska“ roztržka, ktorá začiatkom 60. rokov znamenala koniec kvitnúcich vzťahov. Nesúhlas s čínskym zahraničnopolitickým postojom dobre sumarizuje vyjadrenie československého lídra Antonína Novotného. Ten po prejave čínskeho vodcu Mao Zedonga (Mao Ce-tung) na konferencii v Moskve v roku 1957 vyjadril prevládajúce zdesenie nad jeho postojom, že komunistické štáty sa nemusia obávať nukleárnej vojny, ktorá aj keď zničí milióny ľudí, nebude znamenať ich koniec. Novotný podotkol, že pre krajiny vo východnej Európe strata niekoľkých miliónov ľudí v skutočnosti môže znamenať celú ich populáciu (viď Kissinger 2011, 161).

Napriek tomu, že ideové rozdiely medzi Čínou a krajinami strednej Európy boli prítomné, z pohľadu medzinárodných vzťahov sa dá konštatovať, že Číne sa v skutočnosti podarilo to, o čo sa v zahraničnej politike s rôznou úspešnosťou snažilo Československo v roku 1968, Maďarsko a Poľsko v roku 1956, ale aj ďalšie krajiny východného bloku – získať nezávislosť od Sovietskeho zväzu. Z tejto perspektívy je teda čínske správanie do určitej miery pochopiteľné aj pre stredoeurópske uvažovanie, aj keď jeho praktický vnútropolitický formát je problematický, keďže motiváciou v európskych krajinách bolo režim „poľudštit“ a táto snaha vychádzala vo veľkej miere z ľudového presvedčenia, kým v Číne sa jednalo v princípe o opačný trend. Samotná sovietska invázia do Československa však bola významným míľnikom v čínskom zahraničnopolitickom rozhodovaní, keď vo veľkej miere prispela k rozhodnutiu normalizovať vzťahy s USA, ktoré v roku 1971 znamenalo revolúciu v medzinárodnej politike vo východnej Ázii, aj v celosvetovom meradle. Kým Čína od konca 70. rokov prechádzala reformným procesom s podporou USA a západného sveta, európske komunistické režimy sa dostávali do slepej uličky, ktorá nakoniec viedla až k revolúciám roku 1989. Zaujímavou skutočnosťou je, že verejné povstania proti režimu sa uskutočnili v tomto roku aj v Číne. Ako je však známe, ich výsledkom nebol pád režimu ako v európskych krajinách, ale ich násilné potlačenie a pokračovanie vlády komunistickej strany. Čo sa týka Severnej Kórey, tej sa darilo balansovať počas studenej vojny

medzi vplyvom svojich dvoch komunistických susedov a do veľkej miery si zachovala neutralitu v zahraničnopolitickom rozhodovaní, aj keď jej ekonomika bola významne závislá na ich pomoci.

Rozvoj kontaktov medzi krajinami strednej Európy a východnej Ázie pokračoval po roku 1989, podobne ako po desaťročia pred ním, pod vplyvom politických skutočností. Kým vzťahy s prežívajúcimi komunistickými režimami (Čína, Severná Kórea, Vietnam) boli problematické, demokratizácia umožnila rozvoj vzťahov s ďalšími aktérmi v regióne – Japonskom, Južnou Kóreou a Taiwanom. Tieto krajiny sa dostali politicky do pozície prirodzených spojencov a s ohľadom na ekonomické rozpoloženie sa okrem rozvoja obojstranného obchodu stali zaujímavými investormi v strednej Európe.

S postupom reforiem v Číne a čiastočne aj vo Vietname a s určitým ustálením nových demokratických režimov v strednej Európe dochádza od nového storočia k novému rozvoju vzťahov s týmito aktérmi, pričom najmä Čína sa dostáva v posledných rokoch do popredia záujmu z dôvodu svojho rastúceho ekonomického významu. Obchod medzi Čínou a strednou a východnou Európou rástol ročne priemerne o 30 % v oboch smeroch (Eddy 2012), Čína začína v regióne investovať stále väčšie čiastky a do najbližších rokov je realistické predpokladať, že sa tieto čísla budú ešte zvyšovať (CEED 2012). Napriek tomuto očakávanému vývoju existuje z dôvodu nedostatku historických skúseností na oboch stranách neznalosť toho, čo môžu od druhej strany očakávať. Táto publikácia sa snaží prispieť k rozširovaniu povedomia o zahraničnopolitických vzťahoch vo východnej Ázii v rámci odbornej verejnosti na Slovensku a v Českej republike.

Východoázijský medzinárodný systém: bezpečnosť a prosperita

Pri definovaní toho, čo budeme považovať za východnú Áziu, sme nútení urobiť normatívne rozhodnutie, nakoľko v odbornej literatúre v tejto veci neexistuje zhoda. V užšom ponímaní zvykne byť východná Ázia chápaná ako Čína, Japonsko a Kórea. V druhom možnom ponímaní sú tieto štáty označované ako severovýchodná Ázia, ktoré spolu s juhovýchodnou Áziou, integrovanou v ASEANe, tvoria širší východoázijský región. Existujú však aj ďalší adepti na členstvo v regióne, v prvom rade Mongolsko, ktoré zvykne byť zahrnuté pod strednú Áziu. Ďalšie krajiny, o ktorých sa momentálne uvažuje ako o budúcich členoch ASEANu (Východný Timor, Papua-Nová Guinea), sa po svojom vstupe

budú dať rovnako považovať za integrálnu súčasť juhovýchodnej Ázie a tým aj širšieho východoázijského regiónu. To však stále nemusí región východnej Ázie uzatvárať – súčasťou Východoázijského summitu (EAS – *East Asia Summit*) je aj Rusko, ktoré v skutočnosti do regiónu patrí čiastočne aj geograficky, v dôsledku kontroly územi okolo Vladivostoku. Ďalšie štáty EAS – India, Austrália, Nový Zéland či USA, by už súčasťou regiónu boli iba vo veľmi širokom ponímaní. Ich prítomnosť v regióne je však udržiavaná prostredníctvom hlbokých ekonomických záujmov, spojeneckých vzťahov a v niektorých prípadoch aj fyzickou vojenskou prítomnosťou. V tejto knihe budeme región východnej Ázie primárne chápať v jeho úzkom ponímaní, pričom na potrebných miestach budeme zhodnocovať vplyv ďalších aktérov - primárne ASEANu ako blízkeho suseda a USA ako hlavnej globálnej a regionálnej mocnosti.

V našom ponímaní tak región pozostáva zo štyroch medzinárodne uznaných štátov – Čínskej ľudovej republiky (Číny), Japonska, Kórejskej republiky (Južnej Kórey) a Kórejskej ľudovodemokratickej republiky (KĽDR, alebo Severnej Kórey). Čínska republika (Taiwan)¹ je vo svete uznávaná iba niekoľkými štátmi, ktoré v dôsledku toho neudržujú diplomatické styky s pevninskou Čínou na základe všeobecne akceptovaného princípu „jednej Číny“.² Napriek tomuto úzkemu vnímaniu regiónu a relatívne nízkemu počtu štátov sú jeho podiely na svetových štatistikách významné. Najmä vďaka Číne má región populáciu približne 1,5 miliardy ľudí a rozlohu viac ako 10 miliónov km², čo pre porovnanie predstavuje približne trikrát, respektíve dvakrát viac ako rovnaké údaje pre Európsku úniu. Čo sa týka ukazovateľa HDP, spoločne by sa tieto štáty zaradili na tretie miesto vo svete, hneď za EÚ a USA, pričom samotná Čína a Japonsko predstavujú druhý a tretí štát vo svete podľa rovnakého kritéria, hneď za USA (CIA World Factbook). Čína samotná sa v priebehu roka 2012 stala vedúcim štátom sveta podľa obchodovanej sumy po tom, čo predbehla Spojené štáty (Bloomberg 2013). Tieto informácie tu uvádzame s cieľom demonštrovať postavenie, ktoré už dnes

¹ V rámci celej publikácie budeme pristupovať k Čínskej republike (Taiwan) ako k *de facto* nezávislému aktérovi a pre zjednodušenie budeme pracovať iba s pojmom „Taiwan“. Tento náš prístup, ktorý je v podobných textoch štandardným, nijako nerieši otázku štátoprávneho usporiadania vzťahov medzi Čínskou ľudovou republikou a Čínskou republikou (Taiwan) a rovnako nevyjadruje náš postoj k tejto otázke.

² Hongkong a Macao, ktoré sú od roku 1997 respektíve 1999 pod správou Číny ako špeciálne administratívne regióny, sú rovnako súčasťou tejto regionálnej konceptualizácie.

tento región vo svete má. Hoci je samozrejmé, že v mnohých štatistikách budú niektoré jeho štáty zaostávať, už dnes sa dá konštatovať, že zmeny dosiahnuté v priebehu posledných desaťročí predstavujú obrovský príbeh, ktorý môže byť v budúcnosti považovaný za ten najsľubnejší trend definujúci obdobie konca 20. storočia. Práve tento vývoj, ktorý priviedol východnú Áziu do centra svetového diania, stojí v pozadí termínu „ázijské storočie“, ktorý sa objavuje v nadpise tejto publikácie.

Začiatkom 21. storočia je stále častejšie počuť názory, že po „britskom“ (19. storočie) a „americkom“ (20. storočie) bude to ďalšie storočie „ázijské“. Tomu by mohla napovedať aj zmena v americkej zahraničnej politike, ktorá sa udiala počas prvej Obamovej administratívy, ktorá deklarovala cieľ obrátiť pozornosť USA smerom k pacifickému priestoru a označila ho za absolútnu prioritu. Primárnym dôvodom, prečo je svet nútený stále viac sa zabrať týmto regiónom, je jeho ekonomický pokrok po druhej svetovej vojne. Úspechy (niektorých) krajín regiónu bývajú často dávané v odborných kruhoch do kontrastu s relatívnym neúspechom latinsko-amerických a afrických krajín. To, že sa dnes východná Ázia približuje k pozícii lídra svetovej produkcie, však nie je úplná novinka. V skutočnosti bol tento región centrom svetovej hospodárskej aktivity po väčšinu ľudskej histórie. Maddison (2006, 119) vo svojom monumentálnom diele tvrdí, že iba samotná Čínska ríša mala ešte v roku 1820 o 30 % väčšie HDP ako celý západný svet vrátane jeho kolónií.³ Podobne Gunder Frank vníma rast, ktorým prechádza východná Ázia od poslednej tretiny 20. storočia, ako návrat svetovej ekonomiky do dlhodobého rovnovážneho stavu (viď Frank a Gills 1993).

Japonsko bolo prvou krajinou, ktorá rapídne naštartovala svoj hospodársky rast po druhej svetovej vojne a v súvislosti s ktorou sa začalo hovoriť o „ekonomickom zázraku“. Tento zázrak bol v prvej vlne nasledovaný štyrmi „ázijskými tigermi“ – Južnou Kóreou, Taiwanom, Hongkongom a Singapurom. V druhej vlne sa k týmto krajinám začali pripájať Malajzia, Indonézia a Thajsko, ktoré sú zase označované ako „novoindustrializované“ štáty. V poslednej dobe sa zvykne hovoriť o ďalších vlnách, ktoré by zahrňovali ďalšie krajiny v širšom regióne, napríklad Vietnam, Filipíny, prípadne Kambodžu a Laos. Čína, ktorá od roku 1978 prechádza obrovskou vnútornou prestavbou, je s ohľadom na svoje rozmery prípad *sui generis*. Naopak KĽDR predstavuje opačný

---

³ Maddison zároveň tvrdí, že čo sa týka HDP na obyvateľa stratila Čína svoje prvenstvo už v 14. storočí (viď Maddison 2006, 119).

prípád, keď hlavne v období po roku 1989 sa krajina izolovala od okolitého sveta a jej ekonomická úroveň dokonca výrazne poklesla.

Historický vývoj vo východnej Ázii samozrejme nezačal po druhej svetovej vojne vo vzduchoprázdne a každá krajina si nesie dlhé historické dedičstvo vlastného sebavnímania, ale aj vnímania vonkajšieho sveta. Práve prvá polovica 20. storočia predstavuje aj dnes významnú prekážku priateľským vzťahom medzi krajinami regiónu z dôvodu problematickeho vnímania japonských expanzívnych aktivít spojených so snahou o vytvorenie Japonskej ríše pokrývajúcej celý širší región východnej Ázie. Kórea, Taiwan spolu s veľkou časťou pevninskej Číny a na čas aj celá juhovýchodná Ázia sa ocitli pod japonskou nadvládou. Ďalšou významnou externou mocou v širšom regióne východnej Ázii bolo Britské impérium, nasledované Francúzskom a Holandskom, ktoré taktiež kontrolovali rozsiahle územia najmä v juhovýchodnej Ázii. Západné mocnosti na základe tzv. „koncesií“ fakticky ovládali aj niektoré časti Číny a významne ovplyvňovali jej celkový vývoj. Svoju kolóniu v regióne mali aj Spojené štáty, ktoré po víťazstve nad Španielskom v roku 1898 získali okrem niekoľkých tichomorských teritórií aj Filipíny. Skúsenosti s týmito aktivitami vedú k tomu, že štáty v regióne patria dnes medzi najväčších svetových zástancov pôvodne západného konceptu štátnej suverenity. V praxi tieto štáty odmietajú zasahovanie do svojich vnútorných záležitostí a rovnako sa snažia zachovať pomerne silnú štátnu kontrolu nad ekonomikou, čo je zaujímavým prvkom aj z pohľadu ich rozvojových úspechov.

Základnou charakteristikou obdobia po skončení druhej svetovej vojny bolo samozrejme celosvetové súperenie dvoch superveľmocí – Spojených štátov a Sovietskeho zväzu. Každá z týchto superveľmocí mala globálne politické a ekonomické záujmy a snažila sa ich naplniť. Pravdou zostáva, že primárnym ohniskom napätia studenej vojny bola Európa. Práve vo východnej Ázii však toto súperenie prerástlo niekoľko krát v otvorenú „horúcu“ vojnu (viď Cohen 2000, 413). Aj tu totiž viedla hranica medzi sférami vplyvu superveľmocí, ktorá bola po skončení svetovej vojny definovaná okrem iného ako 38. rovnobežka v Kórei, 17. rovnobežka vo Vietname a vodami Taiwanskej úžiny.

V prvých dvoch desaťročiach studenej vojny sa mohlo zdať, že za kratší koniec v regionálnej mocenskej politike ťahajú USA, keď prvý šok prišiel hneď po víťazstve komunistov v čínskej občianskej vojne. Tento zisk komunizmu však prispel k rozhodnosti, s ktorou sa USA postavili za

zachovanie rovnováhy na Kórejskom polostrove. Keď sa severokórejský režim s požehnaním Číny a Sovietskeho zväzu v roku 1950 rozhodol napadnúť juh a pokúsiť sa o zjednotenie polostrova a dvoch Kórei, USA a ich spojencom sa podarilo udržať *status quo*, čo ich však stálo mnoho úsilia.

Vypuknutie Kórejskej vojny významne ovplyvnilo budúcnosť všetkých krajín regiónu. Od tohto momentu USA zostávajú významným regionálnym hráčom s rozhodujúcim vplyvom na politicko-ekonomickú situáciu. Spojenci USA sa pritom mohli spoľahnúť na vojenskú ochranu, kontrolu dodávok strategických surovín, rovnako ako aj prístup k obrovskému americkému odberateľskému trhu (Bowie a Unger 1997, 26). Práve Japonsko spolu s Taiwanom môžeme označiť za najväčších víťazov Kórejskej vojny, keď Japonsko získalo množstvo amerických zákaziek potrebných pre USA a zabezpečenie ich vojenského ťaženia. Pre Taiwan naopak vojenský konflikt a špeciálne intervencia čínskych komunistických vojsk znamenali obnovenie americkej podpory, ktorá bola zastavená potom, ako sa jasne ukázalo, že Kuomintang (KMT) občiansku vojnu v Číne prehral. Od tejto doby sa Taiwan mohol spoľahnúť na stabilnú vojensko-ekonomickú podporu zo strany USA a stal sa jedným z významných strategických centier v regióne. Túto pozíciu si udržiava dodnes (viď Sempa 2009).

Dlhotrvajúca vojna vo Vietname, v ktorej USA opäť masívnym spôsobom intervenovali na strane Južného Vietnamu a pokúsili sa o podobné rozdelenie síl ako v Kórei, sa však z pohľadu Američanov neskončila úspešne a po ich vynútenom ústupe bol Vietnam v roku 1975 zjednotený pod komunistickou vlajkou.⁴ V tom období sa zdalo, že celá Indočína je pre USA stratená, keď ich poslednou baštou zostalo Thajsko. Reakciou USA na tento vývoj bolo postupné zblížovanie sa s Čínou. To vyvrcholilo oficiálnou cestou prezidenta Nixona v roku 1972 do Pekingu a nadviazaním diplomatických stykov medzi USA a komunistickou Čínou v roku 1979 (Bakešová, Fürst a Heřmanová 2004, 144). V praxi teda môžeme hovoriť, že studená vojna, ako ideologický súboj medzi demokratickým západom a komunistickým východom, sa v polovici 70.

---

⁴ Vietnamská vojna mala podobný efekt ako predchádzajúci konflikt. Tentokrát to bola najmä Južná Kórea, ktorá z konfliktu ťažila, keď pod autoritárskou vládou generála Park Chung-hee rozhodla o svojej priamej účasti, za čo bola veľmi štedro odmenená USA. Okrem toho dostala príležitosť svetu predviesť produkty svojho novovybudovaného priemyslu (Nabeshima a Yusuf 2008, 6).

rokov v regióne východnej Ázie skončila, respektíve výrazne zmenila svoje charakteristiky.

Rok 1989 a kolaps Sovietskeho zväzu zasiahol do regiónu východnej Ázie menej ako tomu bolo napríklad v Európe, napriek tomu však na región významne vplyvali štrukturálne zmeny medzinárodného systému. Zmeny nastali v Indočíne, kde bol Vietnam prinútený ukončiť okupáciu Kambodže. Juhovýchodná Ázia následne zažila v období po roku 1989 obdobie optimizmu, ktoré sprevádzala aj expanzia členstva ASEANu až na súčasných 10 členov. Úspechy ASEANu však narazili v roku 1997 na finančnú krízu, ktorá postihla celý región a demonštrovala neschopnosť organizácie konať spoločne a zabrániť šíreniu, alebo prehlbovaniu ekonomických problémov. Kríza a zlyhanie však následne viedli k novému kolu integrácie a rozvoja regionálnych inštitúcií.

V severovýchodnej Ázii koniec studenej vojny ovplyvnil najmä Severnú Kóreu, ktorá už nemohla počítat' s pomocou od Sovietskeho zväzu a musela sa preorientovať na Čínu, ktorá sa stala jej jediným partnerom. Tento fakt v nasledujúcich rokoch zapríčinil, že krajinu postihli hlboké hospodárske problémy a jej zahraničnopolitické správanie, ale aj vnútropolitická situácia, sa stali ešte problematickejšími. V Číne znamenal rok 1989 vlastné vnútropolitické problémy so stabilitou režimu. Udalosti z námestia Tiananmen (námestie Nebeského pokoja) viedli k razantnému poklesu pozitívneho obrazu Číny v zahraničí, ktorá bola ostro kritizovaná za násilné potlačenie verejných protestov, aj keď menej medzi okolitými štátmi, ako vo svete. Komunistická strana však udržala svoju kontrolu a po krátkej stagnácii sa rozhodla pokračovať v reformách, ktoré viedli k ekonomického rastu na úrovni takmer 10 % ročne. Práve tento rast Číny je hlavným faktorom súčasných zmien v širšom regióne a jeho dôsledky sú stále nejasné.

V rámci disciplíny medzinárodných vzťahov prebieha široká diskusia o vhodnom teoretickom vysvetlení vývoja v regióne po konci studenej vojny (viď napr. Shambaugh a Yahuda 2008, Ikenberry a Mastanduno 2003). Pravdepodobne najznámejšie teoretické vysvetlenie medzinárodného diania v regióne predkladá realizmus, podľa ktorého rast Číny vyvolá reakcie ostatných štátov regiónu, ktoré sa budú snažiť tento rast balansovať a spojením s USA a medzi sebou navzájom budú chcieť zabrániť rastu čínskeho vplyvu. Koniec tohto scenára však podľa niektorých realistických teoretikov nevyzerá optimisticky – rast Číny skôr či neskôr narazí na Spojené štáty a povedie k vojenskému konfliktu medzi upadajúcim a rastúcim hegimónom (Mearsheimer 2010).

Liberálne zmýšľajúci autori predpokladajú, že narastajúce ekonomické prepojenie, ktoré v regióne už dosiahlo vysokú úroveň, zabezpečí, že štáty vylúčia konflikt ako prostriedok politiky z dôvodu vysokých nákladov a zamerajú sa na spoluprácu. Ďalším významným prvkom liberálnych prístupov je dôraz na rozvíjajúce sa medzinárodné inštitúcie, ktoré najmä od 90. rokov zaplňujú dovtedy relatívne prázdny priestor a ktoré by mali zabezpečiť efektívne riešenie sporných otázok medzi štátmi.

Široká škála konštruktivistických prístupov taktiež považuje inštitúcie za významný prvok východoázijského medzinárodného systému s predpokladom, že prispievajú k ovplyvňovaniu identít regionálnych aktérov a ich socializáciou napomáhajú k zmierňovaniu antagonizmov. Konštruktivismus sa v rozpore s realizmom a liberalizmom zameriava na nemateriálne faktory a skúma napríklad to, aké zámery jednotliví aktéri majú. David King (2007) napríklad tvrdí, že národy vo východnej Ázii sú historicky zvyknuté na hegemoniu Číny, ktorá bola tradične postavená na niečom, čo by sme dnes nazvali ako *soft power* – kultúra, filozofia a rozvoj, pričom rola priamej kontroly bola minimálna.

Ako správne poznamenáva Kai He (2012), každý z týchto prístupov má slabé stránky pri vysvetlení celkovej podoby medzinárodných vzťahov vo východnej Ázii. V tejto knihe sa nesnažíme prezentovať nový prístup, ktorý by tento veľmi komplexný vývoj dokázal vysvetliť, ale chceme zoznámiť čitateľov s konkrétnou podobou medzinárodnej politiky v tých oblastiach východnej Ázie, ktoré považujeme za kritické pre pochopenie regiónu.

Zameranie jednotlivých kapitol

Predkladaná publikácia „Perspektívy ázijského storočia: medzinárodné vzťahy vo východnej Ázii“ si kladie za cieľ predstaviť čitateľom na Slovensku a v Českej republike vývoj v oblasti medzinárodných vzťahov v regióne, ktorý hoci vo svetovom meradle už dosiahol prakticky vrchol dôležitosti, je u nás stále považovaný za niečo, čo sa nás príliš netýka.⁵ Pri výbere zameraní jednotlivých kapitol sme postupovali takým spôsobom, aby sme pokryli základné problematiky, ktoré sa dnes pri diskusií

---

⁵ Tento relatívny nezaujem je viditeľný aj z faktu, že v slovenčine a češtine existuje pravdepodobne iba jedna odborná kniha, ktorá si dáva podobný cieľ ako táto publikácia a taktiež má v svojom názve pojem „ázijské storočie“. Jedná sa o knihu „Vzestup Indie a Číny: Prichází asijské století?“ editovanú Rudolfom Fürstom (2011).

o východnej Ázii dostávajú do centra pozornosti. Tieto témy podľa nás zároveň predstavujú vhodný spôsob predstavenia regiónu čitateľom, ktorí zatiaľ nemali príležitosť stretnúť sa s nespočetnými publikáciami o tejto téme v anglickom jazyku. Prirodzene, kniha podobného objemu nemôže pokryť všetko a náš cieľ ani nie je predstaviť vyčerpávajúcu štúdiu o celom regióne východnej Ázie. Jednotlivé kapitoly je potrebné vnímať ako určité sondy do jednotlivých aktérov a vybraných problematík regiónu. Cieľom tejto prvej kapitoly je definovať základné charakteristiky, štruktúru a prebiehajúce procesy v regióne z pohľadu disciplíny medzinárodných vzťahov a zasadiť jednotlivé kapitoly do širšieho analytického kontextu.

V druhej kapitole analyzuje Aleš Karmazin z London School of Economics spôsob tvorby zahraničnej politiky Číny. Jeho základnou tézou je, že predpoklad, že v autoritárskej Číne by sa zahraničná politika mala tvoriť mimo politický systém, nie je správny. Autor zasadzuje súčasný čínsky politický systém do historického kontextu, kde súčasná centralizácia moci v rukách jednej strany vychádza už z chápania moderného čínskeho štátu podľa Sun Yat-sena. Následná byrokratická štruktúra moci riadiaca sa svojimi špecifickými pravidlami vzišla z reforiem, ktoré inicioval Deng Xiaoping v 80. rokoch. V súčasnej dobe tak môžeme hovoriť o dualistickom politickom systéme, pozostávajúcom z vedúcej úlohy Komunistickej strany Číny (KSC) a vládneho aparátu, pričom tieto štruktúry sú do značnej miery personálne prepojené. Treťou špecifickou inštitúciou v čínskom politickom systéme s významným vplyvom práve na otázky zahraničnej politiky je armáda, ktorá je v Číne formálne podriadená komunistickej strane. Spôsob formovania zahraničnej politiky je samozrejme zahalený určitým rúškom tajomstva, je však pravdepodobné, že o základných zahraničnopolitických pozíciách Číny rozhodujú najvyšší lídri združení v stálom výbore politbyra, prípadne v širšom politbyre. Na rozhodnutia pritom vplývajú ďalšie neformálne inštitúcie, najmä konsenzuálny spôsob rozhodovania a komplexné patrónske väzby medzi vysokými čínskymi predstaviteľmi a jednotlivými štátnymi agentúrami.

V nasledujúcej kapitole Michal Kolmaš z Univerzity Karlovej predkladá aplikáciu konštruktivistického prístupu na spôsob formovania japonskej identity v období po druhej svetovej vojne. Autor ukazuje, že populárna dichotómia predvojnový militarizmus verusus povojnový antimilitarizmus je falošná a pre skutočné pochopenie identity spoločnosti je nutné použiť prvky radikálnej konštruktivistickej školy, ktorá predpokladá, že identita spoločnosti je vytváraná v interakcii s vonkajším

svetom. Autor následne ukazuje, že japonská identita pred druhou svetovou vojnou nebola *iba* militaristická, rovnako ako je mylné vnímať povojnové Japonsko ako *iba* antimilitaristické. Táto kapitola tak dáva do širšieho historického a teoretického kontextu aktuálne zmeny v japonskej zahraničnej politike, ktoré sú niekedy označované za radikálnu zmenu povojnového smerovania.

Vo štvrtej kapitole sa Lucia Husenicová z Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici venuje téme zahraničnopolitického správania Severnej Kórey. Jej základná téza je podobná tej v predchádzajúcej kapitole – zahraničná politika štátu vychádza z charakteru jeho politického režimu a jeho pozície v medzinárodnom prostredí. Autorka potom v kapitole vysvetľuje, ako sa severokórejský režim vyvíjal, alebo v mnohom naopak adaptoval na vyvíjajúce medzinárodné prostredie, bez toho, aby zmenil základné črty svojho systému. Historický vývoj v medzinárodnom prostredí, a to najmä v rámci komunistického bloku, viedol k tomu, že Severná Kórea sa ocitla v princípe v úplnej izolácii, čo *iba* podporuje jej paranoidnú zahraničnú politiku. Nie je to však *iba* prežitie voči vonkajším hrozbám, ale aj vnútorná bezpečnosť režimu, ktorá je nutným predpokladom pre pochopenie správania krajiny v zahraničnej politike.

Nasledujúca kapitola Veroniky Končíkovej z Masarykovej univerzity postupuje o krok ďalej, keď jej téma je „takmer“ medzinárodná – vzťahy v Taiwanskej úžine, teda medzi Čínskou ľudovou republikou a Čínskou republikou (Taiwan). Od času, kedy sa Kuomintang po prehranej občianskej vojne presunul na Taiwan už uplynula dlhá doba, formálne si však oba režimy stále nárokuje kontrolu celej Číny. Avšak kým pozícia pekínskej vlády je v tejto otázke absolútne neoblomná a netajú sa, že v prípade vyhlásenia taiwanskej nezávislosti je pripravená použiť všetky riešenia (teda aj vojenské), režim na Taiwane svoju pozíciu postupom času upravil. Najmä po demokratizácii politického systému a voľbách, ktoré k moci priviedli po prvýkrát stranu inú ako Kuomintang, sa začal ostrov približovať k nezávislosti.⁶ Do tejto dilemy medzi formálnou nezávislosťou a vojenským konfliktom s pevninskou Čínou však vstupuje faktor rastúcej ekonomickej prepojenosti, ktorá môže potenciálne významne ovplyvniť bezpečnostnú situáciu v úžine. Je oprávnené očakávať, že v súlade s liberálnymi premisami povedie táto prepojenosť

---

⁶ Po opätovnom volebnom víťazstve KMT v roku 2008 sa Taiwan do veľkej miery vrátil k svojej tradičnej pozícii, avšak táto otázka je od tejto doby v politickom spektre stále prítomná.

k zníženiu pravdepodobnosti vojenského riešenia a vylepšeniu politických vzťahov? Realisti na to odpovedajú tým, že platí opačná kauzalita, teda zlepšené politické vzťahy umožňujú rozvoj ekonomického prepojenia. Autorka v kapitole argumentuje, že v skutočnosti sa môže jednať o obojstranne sa etablojúce faktory.

Ďalšie dve kapitoly od Juraja Nosála z Masarykovej univerzity a autorskej dvojice Mária Strašáková a Petra Andělová z Metropolitní Univerzity Praha sa venujú dvom námorným teritoriálnym konfliktom, ktoré v posledných rokoch eskalovali a opakovane sa ocitli na titulkoch svetových médií. Napätie vo Východočínskom mori je centralizované okolo ostrovov Diaoyu/Senkaku, ktoré sa nachádzajú menej ako 200 km od taiwanského územia a približne 400 km od japonských ostrovov Okinawa. Kým sporné ostrovy sú od ukončenia ich spravovania Spojenými štátmi v roku 1972 pod správou Japonska, Taiwan si ich nárokuje ako súčasť svojho teritória a následne rovnaké nároky preberá aj Čína. Práve najnovšie stretý Japonska a Číny a pretrvávajúce napätie sú pravdepodobne najväčším problémom vo vzťahoch týchto gigantov, ktorých ekonomiky sú na sebe v princípe kriticky závislé, avšak ostrovy a okolité územie pre nich predstavujú významné ekonomicko-strategické aktívum. Navyše, pre obe krajiny ide o vysoko citlivú otázku súvisiacu s historickými udalosťami. V týchto podmienkach je veľmi ťažké predstaviť si konečné riešenie situácie, rovnako nepredstaviteľné sa však zdá jej eskalovanie do vojenského konfliktu. Pretrvávajúce napätie v oblasti tak môže výrazne ovplyvniť vzťahy medzi týmito dvoma krajinami, ako aj stabilitu a bezpečnosť celého regiónu.

Kým Východočínske more predstavuje významný problematický prvok bilaterálnych čínsko-japonských vzťahov, situácia týkajúca sa Juhočínskeho mora je ešte zložitejšia, keďže formálne požiadavky na množstvo roztrúsených útesov/ostrovov a prilahlé vody si robí až šesť aktérov. Juhočínske more predstavuje priestor, kde sa stretáva Čína (a Taiwan) s viacerými štátmi ASEANu, menovite najmä Vietnamom a Filipínami, ale aj Malajziou a Brunejom, či dokonca Indonéziou. Dôležitosť územia je pritom najmä strategická. Juhočínske more predstavuje jednu z najvyťaženejších námorných liniek sveta, keď čínska, taiwanská, juhokórejská a japonská ekonomika sú životne závislé na dodávkach prúdiacich k nim práve cez tento priestor. Samotná kapitola sa venuje práve otázke dôležitosti Juhočínskeho mora zo strategického a surovinového hľadiska a postupne diskutuje nároky štátov, historický vývoj konfliktu, ale aj účasť externých aktérov. Kapitola

---

končí predstavením možného budúceho vývoja, ktorý sa nelíši príliš od toho vo Východočínskom mori.

Hedvika Koďousková z Masarykovej univerzity porovnáva správanie Číny a Japonska v oblasti zabezpečenia energetickej bezpečnosti. Obe krajiny sú si podobné v tom, že sú odkázané na dovoz energetických surovín pri zaistovaní vlastných potrieb. Práve dovoz surovín do Číny a Japonska a zabezpečovanie kontroly nad námornými trasami je jedným z významných faktorov pri oboch diskutovaných námorných konfliktoch. Porovnanie, ako Čína a Japonsko pristupujú k riešeniu tejto otázky, je teda vysoko relevantné. Japonsko je tradičným dovozcom a svetovým spotrebiteľom energetických surovín a pri zaistovaní zdrojov sa orientuje prevažne na Blízky východ a kontrolu námorných trás necháva z veľkej miery na svojho strategického spojenca – USA. Na druhej strane bola Čína dlhú dobu energeticky sebestačná a až začiatkom 90. rokov sa stala čistým dovozcom energetických surovín. Jej dramatický ekonomický rast však znamená, že stále väčšia časť obmedzených svetových zdrojov smeruje na čínsky trh, čo môže zvyšovať obavy v iných častiach sveta. Tento scenár sa zdá byť do určitej miery platný aj v prípade Japonska, ktoré v poslednej dobe začalo meniť svoju tradičnú politiku spoliehania sa na fungovanie medzinárodného liberálneho tržného režimu a začalo povzbudzovať vlastné spoločnosti k aktívnemu získavaniu surovín.

V poslednej kapitole sa Barbora Hradňanská z Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici zaoberá otázkou, ktorá do istej miery figuruje v pozadí celej knihy – aký vplyv má a bude mať rast Číny na medzinárodný systém? Je evidentné, že bezprecedentný rast, ktorý Čína prežíva po vyše 30 rokov, už teraz premiešava karty vo svetovej politike, otázkou však zostáva, ako bude vyzerat' regionálny a medzinárodný systém v budúcnosti, keď sa čínsky rast „skončí“. Kým Čína sa môže pomerne rýchlo ocitnúť na poprednom mieste podľa celkového HDP vo svete a pokračovať v stíhaní vyspelých štátov z pohľadu životnej úrovne, možný je aj scenár, že sa režim dostane do slepej uličky a v tom prípade si len málokto trúfne predpovedať, akou cestou sa Čína vyberie. V každom prípade, už dnes je v centre záujmu otázka, ako sa Čína bude ďalej správať smerom navonok pod vplyvom rastu relatívnej moci. Stane sa Čína absolútnym hegemonom, minimálne vo východoázijskom regióne, tak ako tomu bolo v minulosti po dlhé storočia? Ako sa bude v tom prípade správať – bude to „vľúdny“ hegemon, alebo sa bude snažiť rozširovať svoju kontrolu nad ostatnými štátmi regiónu? Budú štáty v regióne súhlasiť s obnovením čínskej faktickej nadvlády, alebo sa rozhodnú postaviť

sa Číne a balansovať jej moc spoločne a spojením s USA? Môžeme v regióne očakávať formovanie opozičných mocenských blokov, alebo sa štáty rozhodnú spolupracovať?

Táto kniha tak neposkytuje všetky odpovede, ktoré môžu čitateľa napadnúť v súvislosti so zahraničnopolitickými témami východnej Ázie, čo však nie je ani jej cieľom. Naopak, pokiaľ jednotlivé kapitoly vzbudia snahu diskutovať, analyzovať a zisťovať o tomto regióne viac, budeme práve to považovať za naplnenie nášho cieľa. Napokon, schopnosť pýtať sa správne otázky môže byť dôležitejšia ako odpovedať na tie nesprávne.

Použité zdroje

Bakešová, Ivana, Rudolf Fürst a Zdenka Heřmanová. 2004. *Dějiny Taiwanu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Bloomberg. 2013. "China Eclipses U.S. as Biggest Trading Nation." *Bloomberg News*. Dostupné 27.11.2013. <http://www.bloomberg.com/news/2013-02-09/china-passes-u-s-to-become-the-world-s-biggest-trading-nation.html>.

Bowie, Alasdair a Danny Unger. 1997. *The Politics of Open Economics. Indonesia, Malaysia, the Philippines, and Thailand*. Cambridge: Cambridge University Press.

CIA World Factbook. 2013. "GDP Official Exchange Rate." Dostupné 27.11.2013. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2195.html>.

Cohen, Warren I.. 2000. *East Asia at the Center : Four Thousand Years of Engagement With the World*. New York: Columbia University Press.

Eddy, M.. 2012. "China Wants More Trade With Central and Eastern Europe." *New York Times*. Dostupné 25.9.2013. http://www.nytimes.com/2012/04/27/business/global/china-wants-more-trade-with-central-and-eastern-europe.html?_r=2&.

Frank, Andre G. a Barry K. Gills. 1993. "The 5,000-Year World System. An Interdisciplinary Introduction." In *The World System: Five Hundred Years or Five Thousand?*, ed. Andre G. Frank a Barry K. Gills. New York: Routledge.

Fürst, Rudolf. 2010. *Česko-čínské vztahy po roce 1989*. Praha: Karolinum.

Fürst, Rudolf. 2011. *Vzestup Indie a Číny: Přichází asijské století?* Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

-
- Golonka, Marta M. 2012. *Partners or rivals? Chinese investments in Central and Eastern Europe*. Warsaw: CEED.
- He, Kai. 2012. *Institutional Balancing in the Asia Pacific. Economic interdependence and China's rise*. New York: Routledge.
- Ikenberry, John G. a Michael Mastanduno. 2003. *International Relations Theory and the Asia-Pacific*. New York: Columbia University Press.
- Kang, David. 2007. *China Rising. Peace, Power, and Order in East Asia*. New York: Columbia University Press.
- Kissinger, Henry. 2011. *On China*. London: Penguin.
- Maddison, Angus. 2006. *The world economy*. Paris: Development Centre of the Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Mearsheimer, John. 2010. "The Gathering Storm: China's Challenge to US Power in Asia." *The Chinese Journal of International Politics* 3 (4): 381 – 396.
- Nabeshima, Kaoru a Yusuf Shahid. 2008. *Tiger Economies under Threat*. Washington: The International bank for Reconstruction and Development.
- Sempa, Francis P. 2009. "The Geopolitical Containment of China." *Mackinder Forum*. Dostupné 27.11.2013. <http://www.mackinderforum.org/commentaries/the-geopolitical-containment-of-china/TheGeopoliticalContainmentofChina.pdf>.
- Shambaugh, David a Michael Yahuda. 2008. *International Relations of Asia*. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers.

2 | **Instituce politického systému Číny a jejich vliv na formování zahraniční politiky⁷**

Aleš Karmazin

Úvod

Širší veřejnost často předpokládá, že politickým systémem České lidové republiky (dále jen Čína či ČLR) se není nutno příliš zabývat a že nepomáhá vysvětlit dění v čínské politice, jelikož je Čína nedemokratickým státem. Pocit, že (zahraniční) politika je v případě Číny tvořena mimo politický systém, je pravděpodobně podpořen i faktem, že čínský politický systém je do velké míry neprůhledný a že se v něm vyskytuje řada neformálních institucionálních prvků. Tato kapitola je především zaměřena na vztah politického systému a zahraniční politiky a snaží se ukázat, že vliv čínského politického systému na zahraniční politiku je podobný jako u jiných států. Jinými slovy lze říci, že tato kapitola nastiňuje vliv vnitřního politického uspořádání klíčového státu regionu na jeho zahraniční politiku, což by mělo být prvním přínosem této kapitoly, kterým by měla pomoci k širšímu chápání čínské zahraniční politiky. Druhý přínos této kapitoly spočívá v obecném rozvoji diskuse o vztahu čínského politického systému a zahraniční politiky. Existuje řada prací, které se zabývají čínským politickým systémem ve vztahu k zahraniční politice, nejčastěji zaměřeny na rozhodovací proces v zahraniční politice. Avšak tyto práce nevěnují velkou pozornost tomu, jak nastavení formálních a neformálních institucí ovlivňuje zahraničněpolitické výstupy. Toto se snaží napravit předkládaná kapitola.

Základním cílem je tak zachytit vliv institucí politického systému Číny na formování zahraniční politiky tohoto státu. K dosažení tohoto cíle budeme postupovat na dvou úrovních:

1) Zaměříme se na analýzu struktury politického systému, jeho institucí a procesu formování zahraniční politiky.

2) Budeme se snažit o využití předchozí analýzy k vymezení vlivů institucionálního zázemí na podobu zahraniční politiky.

---

⁷ Za komentáře a připomínky k textu bych chtěl poděkovat Petře Andělové a recenzentovi této knihy.

Do analýzy budou zahrnuty i neformální institucionální prvky, které ne vždy bývají reflektovány v pracích věnujících se vlivu čínského politického systému na zahraniční politiku. My naopak argumentujeme a ukazujeme, že tyto neformální institucionální prvky jsou důležitou součástí čínského politického systému. Hlavním teoreticko-metodologickým zázemím kapitoly je nový institucionalismus, ve shodě s nímž je předpokládáno, že specifické nastavení institucí ovlivňuje i politické výstupy. Institucím a novému institucionalismu se věnuje následující část této kapitoly, v níž upřesňujeme i náš výzkumný postup. Třetí část se zaměřuje na formální uspořádání politického systému a jeho institucí. Ve čtvrté části jsou pak analyzovány neformální institucionální prvky. Pátá část pak zmiňuje základní oblasti zahraniční politiky, které jsou ovlivněny institucemi politického systému. Celá kapitola se zaměřuje na stav a vývoj čínského politického systému ve vztahu k zahraniční politice především během poslední dekády 20. století a první dekády 21. století.⁸

Výzkumné vymezení

Instituce jsou v sociálně-vědním výzkumu politiky často považovány za pojmy, jejichž význam je samozřejmý. I když jsou instituce klíčovým termínem, mnohdy nebývají přesně definovány a jejich význam se odvíjí od intuitivního pochopení autorů konkrétního výzkumu. Pokud ale srovnáme knihy z různých odvětví politických věd, zjistíme, že instituce jsou považovány vždy za něco odlišného (viz např. Barry a Pogge 2005, Barkin 2006, Frickel a Moore 2006). Co konkrétně je myšleno pod pojmem instituce nemusí být ani příliš jasné ve výzkumu politických systémů, kde tento pojem může splývat s (demokratickým)

⁸ Příprava této kapitoly i této knihy probíhala během dynamického nástupu nového čínského vedení v čele s Xi Jinpingem. Zdá se, že příchod nového vedení ovlivnil čínský politický systém i čínskou zahraniční politiku. Náznaky změn vyvrcholily na podzim 2013 v době třetího plenárního zasedání komunistické strany. Třetí plénum mj. přineslo jednu z největších institucionálních změn v oblasti bezpečnostní a zahraniční politiky za poslední roky, kterou je založení čínské Národní bezpečnostní rady. Celkově lze říci, že nástup nového vedení posunul čínskou zahraniční politiku k větší aktivitě a asertivitě zejména v rámci regionu východní Asie. Xi se již v prvním roce svého působení na nejvyšším postu stal silnějším vůdcem než jeho předchůdci Hu a Jiang. Tyto události se částečně vymykají tomu, co tato kapitola popisuje, avšak odehrávaly se v době, kdy je kniha téměř připravena k tisku, a tak je již není možno analyzovat. Navíc podrobnější a přesnější zhodnocení *obecného a dlouhodobého* vlivu na čínský politický systém a zahraniční politiku bude možno provést až s větším odstupem, nikoliv z pozice pozorovatele na přelomu let 2013 a 2014.

politickým systémem dané země jako celkem (Schmidt 2003). Vhodným přístupem, který lze pro analýzu institucí zvolit a který se dostatečně hluboce věnuje i samotnému pojmu institucí, je institucionalismus. „Starý“ institucionalismus se zaměřoval z velké části na studium ústavy, práva či parlamentních procedur. Nic z toho se nehodí pro porozumění nedemokratickým politickým režimům, a proto tato práce vychází z nového institucionalismu. Ten je souborem řady variant, které mohou využívat různých přístupů od teorie racionální volby po sociologizující či konstruktivistické přístupy (Hall a Taylor 1996, Lowndes 1996). Jak ukázala Gandhi ve své studii (2008), nový institucionalismus je velmi dobře schopen zkoumat i diktátorské režimy a roli institucí v nich.

Od různých variant institucionalismu se také odvíjí konkrétní definice „instituce“. Přesto lze vystihnout společné definiční body tohoto pojmu, jak to udělal např. Peters (1999, 18-19):

1. Instituce je strukturálním prvkem společnosti, který přesahuje jednotlivce.
2. Instituce vykazují časovou stabilitu.
3. Ovlivňují jednání jednotlivců.
4. Musí existovat sdílené povědomí o jejich existenci, pravidlech či normách.

Přestože tato kapitola není ryzím příkladem žádného z institucionalistických směrů, má asi nejbliže k normativnímu institucionalismu (popř. k sociologickému institucionalismu), se kterými sdílí přesvědčení, že instituce vznikají jako seskupení norem (Peters 1999, March a Olsen 1996). Jako definici, která je shodná s tímto přístupem, lze uvést následující vymezení: „instituce jsou kulturní pravidla dávající kolektivní význam a hodnotu konkrétním entitám a aktivitám, přičemž je integrují do širších schémat“ (Meyer et al. 1987, 13).

Uvedený příklad je především konceptuální definicí, která vymezuje pojem instituce a informuje nás o tom, co instituce je. Nepomáhá však příliš instituce „měřit“ či hlouběji je analyzovat. Účelem této kapitoly však není poskytovat systematickou a podrobnou analýzu institucí, jejich síly, či toho, co se děje uvnitř institucí, ale naopak se snažit zhodnotit jejich širší roli a dopad na čínskou zahraniční politiku. Z hlediska zaměření tedy nepotřebujeme podrobnější rámec pro analýzu institucí jako takových,

ale spíše nastavení výzkumného pohledu, který se musí ptát, v jakém kontextu instituce vznikly, jak se navzájem propojují, jaké produkují politické výstupy apod. V tomto příspěvku pracujeme s formálními i neformálními institucemi, a proto je vhodné krátce poukázat i na rozdíl mezi nimi. Formální instituce bývají kodifikované a jde o oficiální součást politického systému. O neformálních institucích lze říci opak. Helmke a Levitsky (2004, 725) uvádějí, že neformální instituce „[jsou] vytvářeny, komunikovány a vynucovány mimo oficiální kanály.“

Dva hlavní problémy institucionalismu souvisí s vymezením institucí, a to i přes existenci řady definic. Prvním problémem je riziko přílišného konceptuálního přizpůsobování (*conceptual stretching*), čímž je myšleno, že koncept instituce může být aplikován na příliš mnoho jevů. Někteří autoři ho mohou aplikovat téměř na každý kulturní prvek (srov. Lowndes 1996). Kvůli tomu budeme ve čtvrté kapitole hovořit o institucionálních prvcích a nikoliv přímo o institucích, jelikož u některých nemusí být zcela zřejmé, zda splňují všechny definiční kritéria, přestože jejich příslušnost k institucionálnímu uspořádání politického systému je zjevná.

Druhý problém souvisí s úrovní analýzy. Za instituci může být považován globální trh stejně jako konsensuální rozhodování. Komplikace nastává, když si uvědomíme, že konsensuální rozhodování může být součástí globálního trhu, například jako rozhodovací mechanismus ekonomické organizace. Jinými slovy, instituce sama může obsahovat řadu dalších institucí, což vyžaduje alespoň základní upřesnění. Z tohoto důvodu je nutno explicitně uvést, že institucemi pro nás jsou ty prvky, které ovlivňují politické výstupy na úrovni Komunistické strany Číny (KSČ) a vládních struktur Číny.

Formální charakteristika politického systému

Podoba politického systému Číny, podoba KSČ a fakt, že se navzájem prolínají, vychází ze strategie budování čínského státu na začátku 20. století. Po zániku císařství tehdejší čínský vůdce Sun Yat-sen zastával názor, že silný stát lze v kvazi-postkoloniálních podmínkách vybudovat jen skrze silné politické instituce. Tehdejší hlavní politická strana Kuomintang se měla stát stranou, která už sama v sobě zaštití vládní strukturu. Tuto formu následně převzali i čínští komunisté. Současná podoba vztahu komunistické strany a vládních struktur se pak odvíjí od politických reforem Deng Xiaopinga z přelomu 70. a 80. let 20. století, ve kterých Deng nenapadl základní princip Sun Yat-senovy koncepce „strany

jako státu“, ale doplnil ji o názor, že strana musí být od vlády oddělena. Z tohoto pak plyne základní znak čínského politického systému, kterým je jeho zdvojení na úrovni strany a na úrovni vládních struktur (Zheng 2010, 58-67).

Základními mechanismy dominance komunistické strany nad vládními a byrokratickými strukturami jsou nadřazenost stranických orgánů ve spojení s dohledem nad obsazováním vládních a byrokratických postů a s „poschoďovým“ přístupem, kdy stranické orgány kontrolují vládní orgány, které se nacházejí o jeden stupeň v hierarchii níže (Zheng 2010, 103-107). Existuje také řada orgánů, které operují na pomezí strany a vládních struktur a mohou sloužit k jejich propojování. U některých orgánů či institucí nemusí být jejich postavení přesně vymezeno a jejich síla i agenda, kterou mají na starost, jsou proměnlivé. Příkladem „propojujících“ i „proměnlivých“ institucí mohou být tzv. „malé vedoucí skupiny“, které existují v řadě oblastí a někdy jde o *ad hoc* skupiny (Lieberthal 2004, 173-179).

Do politického systému Číny je možno zařadit i Lidovou osvobozenou armádu Číny (dále jen armáda), která je tradičně silným aktérem v zahraniční politice. Vliv čínské armády se sice postupně snížil, přesto zůstává poměrně autonomním aktérem (Swaine a Henry 1995). V kapitole bude prostor mezi složky triády „strana – vláda – armáda“ rozdělen podle jejich významu, proto také kapitola nejpodrobněji diskutuje uspořádání v rámci KSC, které je nejzásadnější i nejspletitější.

Konkrétní rozhodovací proces v zahraniční politice, podobně jako v jiných oblastech, zůstává stále poměrně neprůhledný. Jisté je, že největší pravomoci se koncentrují na samém vrcholu stranické organizace v stálém výboru politbyra a v rukou generálního tajemníka, který od konsolidace současného politického systému (probíhající v letech 1993-1997) zastává i funkci prezidenta a je fakticky nejvyšším politickým představitelem. Funkce generálního tajemníka a prezidenta se překrývají od roku 1993 od nástupu Jiang Zemina.⁹ Do roku 1997, kdy žil Deng Xiaoping, však přítomnost jeho vlivné osobnosti částečně komplikovala konsolidaci politického systému. Po jeho úmrtí, kdy také začalo druhé Jiangovo vládnoucí období, byla tato konsolidace plně dokončena (Fewsmith 1997; Saich 2004).

---

⁹ Prezident je také vrchním velitelem ozbrojených sil, na což upozorníme níže. Faktická pozice prezidenta jako skutečného velitele armády však do určité závislosti na vztazích a rozložení sil mezi nejvyššími politiky.

Instituce Komunistické strany Číny

Vedení KSČ je zajišťováno následujícími orgány (od početnějších a méně často se scházejících k méně početným a fakticky silnějším) - stranický sjezd, Ústřední výbor KSČ, politbyro, stálý výbor politbyra (SVPB) a Generální tajemník Ústředního výboru KSČ. Stranický sjezd je nejpočetnějším setkáním zástupců KSČ a schází se jednou za pět let. Je na něm volen Ústřední výbor KSČ, který je méně početným a skládá se z několika stovek členů. Ústřední výbor je formálně odpovědný za volbu politbyra, SVBP a generálního tajemníka. Stranický sjezd ani Ústřední výbor KSČ nemají přímý vliv na zahraniční politiku. Jinak tomu je již v případě politbyra, které mává typicky okolo 20 členů a všichni patří mezi nevlivnější politiky v zemi. Stejně jako předchozí orgány, politbyro nefunguje jako stálý orgán a jeho členové mívají ještě jinou politickou funkci (Lieberthal 2004, 173-179). Zahraničněpolitické otázky již na úrovni politbyra bývají diskutovány, přičemž také existuje reálná šance na ovlivnění politického výstupu (Lu 2000, 83-84).

SVPB je stálým orgánem, který se setkává pravidelně. V poslední době měl sedm, nebo devět členů. Platí, že hlavním politickým představitelem Číny je generální tajemník, který zároveň bývá prezidentem, a také nejdůležitějším členem SVPB. Není ale možno říci, že by tento hlavní představitel měl předem jasně dané a nezpochybnitelné prerogativy v zahraniční politice (Lu 2001). Současný čínský politický systém je založen na principu kolektivního vedení¹⁰, což je zcela záměrně vykonstruovaný a posilovaný prvek. Maův diktátorský odkaz byl a stále je v řadě otázek odstrašující a neakceptovatelný, což vedlo Denga ke zrušení funkce předsedy strany, reformulaci stanov KSČ a přijetí nové ústavy v roce 1982 (Das 1984). Generální tajemník, přestože je nejsilnějším hráčem v SVPB, může jen těžko prosadit zahraniční politiku, pokud by zbytek SVPB byl zásadně proti. Uvnitř SVPB také dochází k rozdělení agendy mezi jeho členy. Historicky neplatí, že by agendu zahraniční politiky vždy držel generální tajemník, jehož role bývala dříve odlišná. Od Jiangovy vlády a konsolidace současného nastavení politického systému je jasný trend koncentrovat zahraničněpolitickou agendu do rukou prezidenta (generálního tajemníka) a premiéra Číny (Lu 2000, 9-10; Lam 2006, 5; Jakobson 2013).

¹⁰ V souvislosti s nástupem Xi Jinpinga je otázkou, jak se bude princip kolektivního vedení vyvíjet a uplatňovat nadále. Během dosavadní Xi Jinpingovy vlády došlo k větší koncentraci moci v rukou prezidenta/generálního tajemníka, než jak tomu bylo za Hua a Jianga.

Důležitým orgánem je sekretariát, který poskytuje podporu členům ústředního výboru a politbyra (včetně SVPB). Dochází zde k přípravě či rozpracování dokumentů a informací. Sekretariát se také podílí na zprostředkování politických rozhodnutí směrem k nižším úrovním. Sekretariát přímo neřídí zahraniční politiku, ale může se podílet na její implementaci i na pozměňování agendy (Lieberthal 2004, 175; Lenteigne 2009, 24-26). Dále na úrovni komunistické strany existuje ještě řada výborů a komisí se vztahem k zahraniční politice či různým jejím formám. Je také vhodné zmínit existenci stranického orgánu, který se stará o mezinárodní vztahy s cizími (i nekomunistickými) politickými stranami. Jeho role pro ovlivňování celkového kurzu zahraniční politiky Číny však není ve většině případů zásadní (Dreyer 2008, 307).

Posledním důležitým prvkem jsou tzv. „malé vedoucí skupiny“. Jak již bylo naznačeno výše, jsou proměnlivé ve své existenci, počtu i pravomocích. Jednou z jejich nejdůležitějších funkcí je koordinace politik mezi stranou a vládními strukturami, čímž *de facto* zabezpečují dominanci strany nad vládou a jejími nižšími orgány. V těchto skupinách se diskutují rozhodnutí v určité tematické oblasti, přičemž rozhodnutí a diskuze na úrovni malých vedoucích skupin mají většinou silný vliv na faktické politické rozhodování (Zheng 2010, 107-109). Hlavní vedoucí skupinou v oblasti zahraniční politiky je „malá vedoucí skupina pro zahraniční záležitosti“. Díky personálnímu obsazení v posledních letech její vliv jasně převyšuje význam ministerstva zahraničních věcí. Dále existuje například speciální skupina zaměřená na vztahy s Taiwanem. Nejvýznamnější ekonomickou skupinou s mezinárodním přesahem je „finanční a ekonomická skupina“ (Jakobson a Knox 2010, 5-7; Lu 2001).

Instituce na úrovni vlády a vládních struktur

Nejvyšším orgánem na úrovni vládních struktur (které bychom v britské terminologii nazvali jako *government*) je státní rada (kterou by pak bylo možno pojmenovat jako *cabinet*). Státní radě předsedá premiér, který je druhým nejmocnějším politikem v zemi a také členem SVPB. Kromě řadových členů („kancléřů“) existují v rámci státní rady i funkce vice-premiérů. Do širšího kruhu státní rady patří i ministři, jejichž ministerstva jsou státní radou koordinována (Lieberthal 2004, 177; Saich 2004, 5). Na úrovni členů státní rady existuje řada postů vyhrazených konkrétním politikům. V poslední době existoval státní kancléř pro zahraniční záležitosti, který nebyl ministrem zahraničních věcí (Jakobson a Knox

2010, 7). Ministerstva obvykle nerozhodují o skutečně strategických záležitostech, ale spíš politiku implementují.¹¹

Hlavní funkce ministerstva zahraničí můžou být shrnuty jako interpretace politiky v rámci nastavených strategických cílů, kontrola a implementace výkonu zahraniční politiky a shromažďování a poskytování zahraničněpolitického zpravodajství (Lu 2001, 50-52). Čínské ministerstvo zahraničí je kvůli existenci státního kancléře pro zahraniční záležitosti i celkově slabému personálnímu obsazení na vedoucích pozicích málo vlivným hráčem v zahraniční politice Číny (Lu 2000, 3). Druhým důležitým ministerstvem v oblasti zahraniční politiky a především v jejím ekonomickém rozměru je ministerstvo obchodu. To má naopak relativně silné postavení (Lu 2001, 52), přestože soutěží s dalšími aktéry jako je ministerstvo financí a čínská centrální banka, která kontroluje kurz čínské měny, což je jedna z nejzásadnějších záležitostí pro celou čínskou zahraniční politiku (Jakobson a Knox 2010, 10-12).

Postavení armády v politickém systému

Armáda je tradičně jedním z důležitých aktérů při vytváření čínské zahraniční politiky, přestože byl její vliv v posledních dekadách omezen (Dreyer 2008, 9). V předchozím textu nebyly zmíněny tři důležité instituce – Ústřední vojenská komise (ÚVK) v rámci KSC, ÚVK v rámci vlády a ministerstvo obrany. ÚVK na úrovni strany i vlády se obvykle personálně překrývají a do určité míry působí jako jedna komise, proto o nich budeme na některých místech mluvit jako o jednotném orgánu. ÚVK KSC je jednou z nejvýznamnějších komisí uvnitř strany a její hlavní rolí je vedení čínské armády. Postavení obou ÚVK je specifické v tom, že slouží k řízení celého rezortu (obraně a vojenské politiky) a organizace armády, a to s relativně vysokým stupněm autonomie. Až na menší a časově omezené výjimky platí, že v současném politickém systému je předsedou ÚVK generální tajemník, čímž je posvěcena jeho role vrchního velitele ozbrojených sil (Scobell 2005). Dohled nad ÚVK je vykonáván především SVPB skrze obecnou nejvyšší autoritu v politickém systému a přítomnost generálního tajemníka v ÚVK. Armádní generálové navíc bývají členy komunistické strany a mají osobní odpovědnost vůči stranickému vedení. Vzhledem k tomu, že řada členů ÚVK jsou zástupci armády, je tato komise hlavním

¹¹ Ke státní radě je také přidružen jeden z nejvýznamnějších think tanků v Číně – Čínská akademie sociálních věd (CASS – *Chinese Academy of Social Sciences*). Kromě ní existuje řada dalších think tanků, které jsou určitým způsobem napojeny na politické instituce a čínský politický systém (Zhao 2010).

kanálem, jak armáda ovlivňuje rozhodování v bezpečnostních otázkách, které by v západních politických systémech typicky náležely ministerstvu obrany. Čínské ministerstvo obrany bývá tradičně vedeno armádním generálem a je méně důležitým orgánem než ÚVK (Cheung 2001).

Neformální institucionální prvky

Jednou z nejzákladnějších neformálních institucí v rámci KSC je konsensuální rozhodování. Pokud je známo, tak konsensuální rozhodování není nijak kodifikováno, ale jde o silně ukotvený kulturní prvek (srov. Dillon 2012; Jakobson a Knox 2010, 17-18; Feng 2007; Shirk 2007). Snahou je dosahovat konsensu i na nižších úrovních (Zheng 2010), avšak čím vyšší je význam tématu a úroveň rozhodování, tím důležitější je i dosažení skutečného konsensu, případně minimalizace neshod či přinejmenším zachování zdání jednoty. Většina zahraničněpolitických otázek, které jsou projednávány na nejvyšší úrovni SVPB, je strategického charakteru a političtí představitelé se je snaží vyřešit konsensuálně (Lu 2000).

Pokud se objeví neshody, dochází k přerušení jednání a následují neformální vyjednávání, přesvědčování a konzultace. V případě, že i opakovaná vyjednávání nevedou ke konsensu, je konečné rozhodnutí na nejvyšším představiteli (popř. jeho spolupracovnících). Postavení jednotlivých politiků v rámci vyjednávání není nikdy zcela rovné (Lu 2000, 19).

Zajištění politické stability a udržení konsensu bylo jedním z implicitních cílů při diskurzivním a neformálním prosazování instituce „jádra“. Tato neformální instituce je záměrně vytvořeným konstruktem, který prosadil Deng společně se zavedením principu kolektivního vedení. Když se Deng začínal připravovat na svůj politický odchod, hrozilo, že by čínská politika mohla být pohlcena nestabilitou a bojem mezi frakcemi. V roce 1989 tak Deng vyjádřil tezi, že každá politická generace má své jádro. Toto jádro se pak má stát základem, okolo kterého se bude politika každé generace vytvářet. Tohle Dengovo krédo i s předpokládaným stabilizačním efektem se dařilo od poloviny 90. let do současnosti velmi dobře naplňovat (Zheng 2010, 76-83).

Neformálním prvkem, který pomáhá dosahování konsensu, je rozdělení politiky na „systémy“, neboli *xitong*. Pomocí systémů dochází k vytvoření tematických bloků, které jsou následně kontrolovány a

koordinovány určenými politiky. Toto má kromě dosahování konsensu napomoci i snadnější spolupráci mezi stranou a vládními strukturami. Role systémů se tedy částečně podobá roli malých vedoucích skupin. Rozdělení na jednotlivé systémy se může proměňovat a některé systémy mohou být pevněji koordinovány než jiné (Zheng 2010, 109-111). O existenci specifického systému pro zahraniční politiku se obvykle nemluví, avšak dochází k neformálnímu vyčlenění politiků, kteří se o zahraniční politiku starají (srov. Lenteigne 2009; Zhu 2010). Pro kontrolu armády naopak specifický systém existuje. Jedním z hlavních dozorců nad vojenskou politikou může být generální tajemník, avšak konkrétně to závisí na mocenském uspořádání a interakcích mezi nejvyššími politiky. Skutečná efektivnost tohoto systému pro zajištění civilní kontroly však není zcela jasná (srov. Cheung 2001; Lee 1991; Mora 2002).

Dalším velmi důležitým neformálním institucionálním prvkem jsou patronské vazby. Takovéto osobní vazby nejsou přítomny pouze v zahraniční politice, ale i v dalších oblastech politiky (Dreyer 2008, 202) a v čínské společnosti obecně (Lo a Otis 2011). Patronske vazby se mohou formovat řadou různých způsobů. Nejzřetelnějším důvodem pro vytváření a udržování těchto vazeb je rozšiřování politického a případně ekonomického vlivu a moci (Kipnis 2002; Jakobson a Knox 2010, 18-19). Tyto vazby však neexistují čistě na pozadí racionálního kalkulu výhodnosti, ale především v rámci dlouhodobé a silné kulturní tradice, která takovéto vazby podporuje (Kipnis 2002; Fairbank 1969, 456-460). S patronskými vazbami také souvisí existence „starých kádřů“. Jde o bývalé politiky, kteří již oficiálně odešli z funkcí do politického důchodu, avšak jejich vliv (i v zahraničněpolitických otázkách) stále trvá. Tito politici bývají obecně respektováni a zároveň mají určitou moc skrze patronské vazby. Ve srovnání s 90. léty, kdy mezi skupinu „starých kádřů“ patřil Deng Xiaoping, je však vliv „stařešinů“ menší (Shirk 2007).

Význam neformálních politických vazeb je často také spojen s existencí různých zájmových skupin na celostátní i regionální úrovni. Představitelé zájmových skupin bývají typicky členy komunistické strany, nikoliv však nutně na nejvyšších úrovních. Význam zájmových skupin je často podpořen velkým ekonomickým kapitálem, kdy může jít o osoby napojené na podnikatelské zájmy (srov. Bian 2005). Uvnitř samotné KSČ jsou patronské vazby běžným způsobem pro zajišťování vlivu (Lieberthal 2004) a jejich četnost je pravděpodobně podporována existencí velké řady různých organizací a agentur s často se překrývajícími pravomocemi. Vzájemné překrývání institucí může vyvolávat potřebu koordinace či

---

soutěže, přičemž oboje může být zajišťováno pomocí těchto patronských vazeb.

V rámci zahraniční politiky tyto personální vazby dávají možnost níže postaveným členům strany iniciovat určitou politiku či agendu, pokud mají přístup ke správnému patronovi. Z hlediska základních strategických cílů čínské zahraniční politiky je vliv patronských vazeb pravděpodobně minimální, avšak především v ekonomických otázkách mohou být tyto vazby poměrně významné (Lu 2000, 8-19; Shih 2008).

Je nutno upozornit též na vytváření úzkého kruhu okolo nejvyššího představitele Číny. Charakter takového kruhu v západních demokraciích bývá většinou poradní, kdežto v Číně tito nejbližší spojenci pomáhají také v prosazování politiky a rozhodovacím procesu. Tato skupina v praxi většinou pomáhá udržování konsensu a zároveň se v ní mohou uplatňovat patronské vazby. Rozhodně však neplatí, že by do této skupiny museli patřit všichni členové SVPB, protože někteří z nich mohou být oponenty generálního tajemníka. Na dynamice v SVPB a v nejbližším kruhu okolo generálního tajemníka pak závisí, kdo bude mít silné slovo v zahraničněpolitických otázkách či jestli se vyprofilují „odborníci“ na určitou oblast zahraniční politiky (Lu 2001).

Hlavní vlivy na zahraniční politiku

První zahraničněpolitický vliv vyplývající z institucionálního uspořádání je tendence ke konzervaci *statusu quo*.¹² Tato tendence vychází z kontextu a způsobu nastavení řady institucí, které vznikají v průběhu tranzice ve vedení od druhé Dengovy generace, kdy byla Čína stále ještě vedena silnou osobností, směrem ke třetí generaci a kolektivnímu vedení. Zhruba ve stejné době také Čína prožila nejsilnější politický otřes, kdy při demonstracích v červnu 1989 na náměstí Tiananmen záviselo přežití režimu na armádě, která nakonec uposlechla Dengovy rozkazy a zasáhla proti demonstrantům. Tyto události byly doprovázeny rozkolem v komunistickém vedení, což vedlo k nastolení dodnes platného domácího strategického konsensu.

---

¹² Na tomto místě je znovu vhodné připomenout změnu čínského vedení, která byla dovršena v roce 2013, a příchod aktivního a silného prezidenta/generálního tajemníka. Zdá se, že Xi Jinping směřuje k aktivnější zahraniční politice, ve které se bude snažit důrazněji prosazovat určité zájmy, principy a pozice. Adekvátní reflexi však bude možno nabídnout až s větším odstupem.

Tento domácí strategický konsensus vychází z poučení, že jakýkoliv podobný rozkol ve vlastních řadách by mohl vést k pádu režimu, a nelze ho proto připustit. Tento pohled je dodnes hluboce vepsán mezi čínské politické elity a pomáhá dávat řadě institucí normativní význam (Zheng 2010; Fewsmith 2004). Samotný princip kolektivního rozhodování spojený s institucí konsensu a institucí jádra, které mají zajišťovat stabilitu a eliminovat zásadní konflikty, vznikají ve stejném období a jsou nejzjevněji spojeny s tímto konsensem. Tento domácí konsensus se následně propojuje s již existující zahraničněpolitickou strategií formulovanou Dengem přibližně o dekádu dříve, jejímž hlavním cílem bylo vyhnout se klasické mocenské politice a soupeření s jinými velmocemi (Zhao 1996). I když dnes je čínská zahraniční politika aktivnější, stále platí hlavní Dengovo diktum, že zahraniční politika by měla být podřízena snaze uchovat domácí stabilitu a zajistit podmínky pro domácí rozvoj (Shirk 2007).

Efekty tohoto konsensuálně nastaveného institucionálního rámce a strategického konsensu jsou vzájemně provázané a je možné je postihnout ve třech následujících bodech:

1) Čínská (zahraniční) politika je založena na dosahování shody o strategických principech a tyto principy jsou podpořeny domácím strategickým konsensem. Toto je konkrétně podporováno institucí konsensuálního rozhodování a institucionálními prvky, které směřují ke koordinaci zahraniční politiky, jimiž jsou neformální personální kruh okolo čínského vůdce a existence malých vedoucích skupin. Naopak tvrdě eliminovány jsou snahy, které vystupují proti principu konsensuálního uspořádání. Příkladem z počátku druhé dekády 21. století může být úsilí Bo Xilaie (a v malé míře snad i Wang Yanga) vést vlastní otevřenou politickou kampaň, která vyjadřovala novou a kritickou politickou agendu (Andělová 2012, 5-6; Dillon 2012, 15-16). Takové chování je sice běžné v západních státech, ale zcela se vymyká čínskému vnitrostraničnému zákulisnímu výběru kandidátů, který kromě soutěže pravděpodobně zahrnuje i princip určitého společného posvěcení vítězů a jejich začlenění do základních obrysů stávajícího politického kurzu (Zheng 2010, 90-95).

2) Tato konsensuální povaha pomáhá udržovat stálý kurz zahraniční politiky přinejmenším v jejím strategickém rozměru a v otázce hlavních bezpečnostně-politických principů. Politici bývají zpravidla členy řady orgánů, které se podílejí na zahraniční politice, což znesnadňuje prolomení konsensu. V momentě, kdy jsou jasně nastaveny strategické

cíle a normativní principy, každá instituce dohlíží nad tím, zda uvedený politik hraje svoji roli odpovídajícím způsobem. Velký počet institucí, jejichž pravomoci a agendy se překrývají, znamená několikanásobnou a vzájemnou kontrolu.

Stabilní kurz zahraniční politiky je dán i kooptačním charakterem nástupnictví, což lze nejpatrněji ilustrovat na příkladu generálního tajemníka. O budoucím představiteli této funkce je rozhodnuto několik let dopředu před tím, než převezme tento úřad. Dopředu se stává členem SVPB, je socializován do prostředí nejvyšší politiky a podílí se na její legitimizaci. Následně může těžko zcela změnit své postoje a obrátit se proti dosavadní politice, kterou sám spoluvytvářel. V případě posledních dvou vůdců Hu Jintaa a Xi Jinpinga je také před jejich převzetím moci patrné vytvoření a hraní role nástupce, která vyžaduje vykazování poslušnosti a podřízenosti vůči stávajícímu generálnímu tajemníkovi a jeho politice (Zheng 2010, 90-95).

3) Toto vše pak vede k tomu, že zahraniční politika není v základních strategických otázkách oslabována vnitřními spory. Ty sice mohou existovat – samotné vnitrostranické prostředí je podobně konfliktní jako v jiných politických systémech – ale díky kooptaci, dlouhodobé legitimizaci, konsensuálnímu rozhodování a přetrvávajícím obecným cílům v zahraniční politice čerpá politická reprezentace z politického systému značnou podporu.

Další základní tendence, která existuje paralelně s předchozí, vede k tomu, že se čínský politický systém projevuje jako pluralistický a nejednotný. Zatímco předchozí tendence se odvíjí od konsensuálního prvku, tato tendence vzniká jako důsledek existence velkého množství institucí a orgánů, frakcionalizace a existence zájmových a patronských vazeb. Tato tendence se projevuje především v oblastech ekonomických vztahů, resp. z pohledu mezinárodní ekonomiky (srov. Guthrie 2009; Tsai a Cook 2005; Pearson 2005).

Tato tendence je dána nikoliv pouze existencí velkého počtu překrývajících se institucí v oblasti ekonomiky, ale rovněž tím, že na různé státní aktéry se navázaly specifické skupiny prosazující často protichůdné zájmy. Typicky se liší zájmové skupiny a požadavky spojené s centrální bankou, ministerstvy obchodu a financí, investičními bankami apod. (Jakobson a Knox 2010, 10-12). Navíc koordinační systém pro oblast ekonomiky a jejího zahraničního rozměru není pravděpodobně příliš

jasně definován. Frakcionalizace a pluralismus v oblasti zahraničních ekonomických vztahů neznamená, že Čína nemá jednotnou strategii pro tuto oblast, ale spíše to, že z pohledu mezinárodního ekonomického systému, v němž je Čína pevně uchycena a s nímž má vysokou interakci, není Čína v mnoha ohledech jednotným aktérem.

Posledním hlavním bodem je působení armády. Jak bylo řečeno, armáda je tradičním aktérem zahraniční politiky Číny a sama také udržuje a navazuje mezinárodní styky. Do určité míry je autonomním aktérem, který není v rámci politického systému dostatečně kontrolován. Hlavními orgány, pomocí kterých je armáda spojena s politickým systémem a vládnutím, jsou stranická a vládní ÚVK, v nichž však mají drtivou převahu zástupci armády. Od roku 1997 byli v ÚVK přítomni maximálně dva politici (generální tajemník a jeho předchůdce či nástupce), zbytek tvoří armádní generálové. Generální tajemník sice ÚVK vede, avšak nepoměr sil mezi armádními představiteli a civilisty je markantní (China Vitae, nedatováno; Jamestown Foundation 2012). ÚVK tak může někdy být spíše nástrojem pro prosazování zájmů armády než k její efektivní kontrole (srov. Cheung 2001; Scobell 2005).

I když si čínská armáda v současnosti nemůže dovolit trvale prosazovat zcela autonomní politiku a její postup obvykle bývá v souladu s hlavní politickou linií, někdy armáda vstupuje do zahraničněpolitických událostí a má schopnost vyvolávat či eskalovat krize a konfliktní situace. Konkrétní situace z posledních deseti let, kdy se armáda projevila jako nezávislý aktér, lze pozorovat v souvislosti se střetem mezi čínskou armádou a americkým průzkumným letounem u ostrova Hainan v roce 2001 (CNN 2001; Congressional Research Service 2001), s různými provokacemi či konfliktními situacemi na moři (např. BBC 2009) či při testování čínského neviditelného letounu těsně před návštěvou amerického ministra obrany Gatese v Číně v roce 2011 bez dostatečné konzultace s politickým vedením (srov. Bumiller a Wines 2011; Kopp 2011). U všech těchto událostí lze s vysokou pravděpodobností tvrdit, že armáda si byla vědoma diplomatického dopadu svých rozhodnutí.

Závěr

Na obecné úrovni tato kapitola chtěla ukázat, že čínská zahraniční politika není utvářena mimo politický systém, ale že politický systém je naopak bohatou a spletitou sítí specifické struktury a různých institucí a formování zahraniční politiky se děje v kontextu jeho nastavení. Hlavním

znakem čínského politického systému je jeho dvojitá struktura rozdělená mezi stranu a vládní aparát, přičemž strana politický systém garantuje a dohlíží nad ním. Tato dualita spočívá v paralelně existujících institucích, což je nejlépe vidět na funkci generálního tajemníka, který je nejvyšším čínským představitelem, a na funkci druhého nejsilnějšího představitele Číny, který působí jako člen SVBP i premiér. Tato dualita a překrývání řady orgánů a agentur je koordinována a řízena pomocí řady více či méně formalizovaných institucí, které mají zabezpečovat větší akceschopnost čínského politického systému v domácí i zahraniční politice, což se do určité míry daří.

Dualita čínského politického systému má kořeny v Sun Yat-senově představě o budování čínské republiky skrze silné stranické instituce, které mají zabezpečit fungování státu. Druhým historickým kontextem a zdrojem pro formování současného čínského politického systému je doba 80. a začátku 90. let, kdy docházelo k formování řady současných formálních i neformálních institucí. Tato doba byla klíčovým tranzitivním momentem nejen kvůli postupnému odcházení Denga jako jádra druhé generace, ale také kvůli zrodu normativně-strategického přesvědčení o nutnosti zachovat jednotu a potlačit spory v rámci strany, což ovlivňuje většinu jejich institucí a aspektů dodnes.

Proces zahraničněpolitického rozhodování zůstává dodnes velmi neprůhledný, avšak je jisté, že přes existenci velkého množství institucí je většina rozhodnutí uskutečňována v nejvyšších patrech politického systému (v SVBP a v menší míře v politbyru) a personálních kruzích okolo nejvyššího čínského představitele. Velkou roli při vytváření konkrétních rozhodnutí, politik a strategií hrají malé vedoucí skupiny, v nichž probíhají důležité diskuse a formuje se podoba konkrétních rozhodnutí. Nižší stupně stranického systému a vládní část politického systému mají spíše roli implementační.

Kapitole také poukazuje na existenci dvou rozdílných a do určité míry protikladných tváří politického systému, které mají oporu ve formálních i neformálních institucích. První z těchto tváří se odvíjí od kolektivního vedení, konsensuálního rozhodování a silné socializace politiků do vládnoucích kruhů skrze kooptační strategii při jejich výběru a začleňování. Tato tvář obsahuje tendenci uchovávat politický *status quo* a nastavený strategický kurz a brání velkým změnám ve strategických a zásadních bezpečnostně-politických otázkách. Druhá tvář se odvíjí od patronských vazeb, silných partikulárních zájmů a řady překrývajících se

orgánů či agentur. Tvář pluralistického politického systému je pak patrná zejména v oblasti mezinárodních ekonomických vztahů a interakcí.

Existence dvou protikladných tváří je pak doplněna o přítomnost armády jako specifického aktéra, který je skrze ÚVK a svou přetrvávající (spíše neformální) sílu jasně přítomen v politickém systému a při formování zahraniční politiky. Přes mohutnost politického systému Číny zůstává armáda poněkud nejasně kontrolovaným autonomním aktérem, který v některých momentech vystupuje samostatně a proti oficiální diplomatické linii. Konkrétní dynamika vztahů mezi armádou a KSCN není z vnějšího pohledu jednoduše rozeznatelná, avšak zdá se, že přes určité problémy dokáže politický systém její kontrolu zvládat.

Použitá zdroje

Andělová, Petra. 2012. "Změna čínského vedení. Puklý monolit." *Mezinárodní politika* 36 (11): 4-8.

Barkin, Samuel J. 2006. *International Organizations. Theories and Institutions*. New York: Palgrave Macmillan.

Barry, Brian a Thomas W. Pogge. 2005. *Global Institutions and Responsibilities. Achieving Global Justice*. Oxford: Blackwell Publishing.

BBC. 2009. "Chinese Ships 'Harass' US Vessel". Dostupné 19.5.2013. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7933171.stm>.

Bian, Morris L. 2005. *The Making of the State Enterprise System in Modern China. The Dynamics of Institutional Change*. Cambridge: Harvard University Press.

Bumiller, Elisabeth a Michael Wines. 2011. "Test of Stealth Fighter Clouds Gates Visit to China." *New York Times*. Dostupné 19.5.2013. http://www.nytimes.com/2011/01/12/world/asia/12fighter.html?_r=0.

CNN. 2001. "U.S. Surveillance Plane Lands in China after Collision with Fighter." 19.5.2013. <http://archives.cnn.com/2001/US/04/01/us.china.plane/>.

Congressional Research Service. 2001. "China-U.S. Aircraft Collision Incident of April 2001. Assessments and Policy Implications." *The Library of Congress*. Dostupné 19.5.2013. <http://www.fas.org/sfp/crs/row/RL30946.pdf>.

Das, Naranarayan. 1984. "China's New Constitution. Triumvirate on Trial." *China Report* 20 (4-5): 47-54.

Dillon, Michael. 2012. *China's Rulers. The Fifth Generation Takes Power (2012-13)*. London: Europe China Research and Advice Network. Dostupné

- 19.5.2013. http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Asia/1012ecran_dillon.pdf.
- Dreyer, June Teufel. 2008. *China's Political System. Modernization and Tradition*. New York: Pearson Longman.
- Fairbank, John K. 1969. "China's Foreign Policy in Historical Perspective." *Foreign Affairs* 47 (3): 449-463.
- Feng, Huiyun. 2007. *Chinese Strategic Culture and Foreign Policy Decision-Making. Confucianism, Leadership and War*. London, New York: Routledge.
- Fewsmith, Joseph. 1997. "Reaction, Resurgence, and Succession. Chinese Politics since Tiananmen." In *The Politics of China. The Eras of Mao and Deng*, ed. Roderick MacFarquhar, 472-531. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fewsmith, Joseph. 2004. *China since Tiananmen. The Politics of Transition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Frickel, Scott a Kelly Moore. 2006. *The New Political Sociology of Science. Institutions Networks, and Power*. Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Gandhi, Jennifer. 2008. *Political Institutions under Dictatorship*. New York: Cambridge University Press.
- Guthrie, Doug. 2009. *China and Globalization. The Social, Economic and Political Transformation of Chinese Society*. New York, London: Routledge.
- Hall, Peter A. a Rosemary C. R. Taylor. 1996. "Political Science and the Three New Institutionalisms." *Political Studies* 44 (5): 936-957.
- Helmke, Gretchen a Stephen Levitsky. 2004. "Informal Institutions and Comparative Politics. A Research Agenda." *Perspectives on Politics* 2 (4): 725-740.
- Cheung, Tai Ming. 2001. "The Influence of the Gun. China's Central Military Commission and Its Relationship with the Military, Party, and State Decision-Making Systems." In *The Making of Chinese Foreign and Security Policy in the Era of Reform, 1978-2000*, ed. David M. Lampton, 61-90. Stanford: Stanford University Press.
- China Vitae. "Central Military Commission." *China Vitae Browser*. Dostupné 19.5.2013. <http://www.chinavitae.com/institution/par/1010.101001037&show=list>.
- Jakobson, Linda. 2013. "China's Foreign Policy Dilemma." *Lowy Institute for International Policy*. Dostupné 19.5.2013. http://www.lowyinstitute.org/files/jakobson_chinas_foreign_policy_dilemma_web3_use_this.pdf.

- Jakobson, Linda a Dean Knox. 2010. "New Foreign Policy Actors in China." *SIPRI Policy Paper*. Dostupné 19.5.2013. <http://books.sipri.org/files/PP/SIPRIPP26.pdf>.
- Jamestown Foundation. 2012. "China's Brief Guide to Central Military Commission." *China's Brief: A Journal of Analysis and Information*. Dostupné 19.5.2013. http://www.jamestown.org/uploads/media/Guide_to_the_CMC_2012.pdf.
- Kipnis, Andrew. 2002. "Practices of Guanxi Production and Practices of Ganqing Avoidance." In *Social Connections in China. Institutions, Culture and the Changing Nature of Guanxi*, ed. Thomas Gold, Doug Guthrie a David L. Wang, 21-36. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kopp, Carlo. 2011. "An Initial Assessment of China's J-20 Stealth Fighter." *China Brief: A Journal of Analysis and Information* 9 (8): 9-11. Jamestown Foundation. Dostupné 19.5.2013. http://www.jamestown.org/uploads/media/cb_11_8_04.pdf.
- Lam, Willy Wo-Lap. 2006. *Chinese Politics in the Hu Jintao Era. New Leaders, New Challenges*. London: M. E. Sharpe.
- Lee, Wei-Chin. 1991. "Iron and Nail. Civil-Military Relations in the People's Republic of China." *Journal of Asian and African Studies* 26: 132-148.
- Lenteigne, Marc. 2009. *Chinese Foreign Policy. An Introduction*. London, New York: Routledge.
- Lieberthal, Kenneth. 2004. *Governing China. From Revolution through Reform*. New York: Norton.
- Lo, Ming-Cheng M. a Eileen M. Otis. 2011. "Guanxi Civility. Processes, Potentials, and Contingencies." *Politics & Society* 31 (1): 131-62.
- Lowndes, Vivien. 1996. "Varieties of New Institutionalism. A critical Appraisal." *Public Administration* 74 (2): 181-197.
- Lu, Ning. 2000. *The Dynamics of Foreign-Policy Decisionmaking in China*. Boulder: Westview Press.
- Lu, Ning. 2001. "The Central Leadership, Supraministry Coordinating Bodies, State Council Ministries, and Party Departments." In *The Making of Chinese Foreign and Security Policy in the Era of Reform, 1978-2000*, ed. David M. Lampton, 39-60. Standford: Standford University Press.
- March, Jame G. a Johan P. Olsen. 1996. "Institutional Perspectives on Political Institutions." *Governance* 9 (3): 247-264.

- Meyer, John W., John Boli a George M. Thomas. 1987. "Ontology and Rationalization in the Western Cultural Account." In *Institutional Structure. Constituting State, Society, and Individual*, ed. George M. Thomas, John Meyer, Francisco O. Ramirez a John Boli. Newbury Park, CA: Sage.
- Mora, Frank O. 2002. "A Comparative Study of Civil-Military Relations in Cuba and China. The Effects of Bingshang." *Armed Forces & Society* 28 (2): 185-209.
- Pearson, Margaret M. 2005. "The Institutional, Political, and Global Foundations of China's Trade Liberalization." In *China and Japan in World Political Economy*, ed. Saadia M. Pekkhanen a Kelle Tsai, 89-107. London, New York: Routledge.
- Peters, B. Guy. 1999. *Institutional Theory in Political Science. The 'New Institutionalism'*. London, New York: Pinter.
- Saich, Tony. 2004. *Governance and Politics of China*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Scobell, Andrew. 2005. China's Evolving Civil-Military Relations. Creeping Guojiahua. *Armed Forces & Society* 31 (2): 227-244.
- Shih, Victor C. 2008. *Factions and Finance in China. Elite Conflict and Inflation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shirk, Susan L. 2007. *China. Fragile Superpower*. Oxford: Oxford University Press.
- Schmidt, Manfred. 2003. *Political Institutions in the Federal Republic of Germany*. Oxford: Oxford University Press.
- Swaine, Michael D. a Henry, Donald P. 1995. *China. Domestic Change and Foreign Policy*. Santa Monica: RAND.
- Tsai, Kellee a Sarah Cook. 2005. "Developmental Dilemmas in China. Socialist Transition and Late Liberalization." In *China and Japan in World Political Economy*, ed. Saadia M. Pekkhanen a Kelle Tsai, 45-66. London, New York: Routledge.
- Zhao, Quansheng. 1996. *Interpreting Chinese Foreign Policy. The Micro-Macro Linkage Approach*. Oxford: Oxford University Press.
- Zhao, Quansheng. 2010. "Policy-making processes of Chinese foreign policy: the role of policy communities and think tanks." In *Handbook of China's International Relations*, ed. Shaun Breslin, 22-35. London, New York: Routledge.

Zheng, Yongnian. 2010. *The Chinese Communist Party as Organizational Emperor: Culture, Reproduction and Transformation*. London, New York: Routledge.

Zhu, Liqun. 2010. "China's Foreign Policy Debates." *Chaillot Papers*. Paris: Institute for Security Studies. Dostupné 19.5.2013. http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp121-China_s_Foreign_Policy_Debates.pdf

3 | Hledání národní identity: Role jinakosti v definování moderního Japonska

Michal Kolmaš¹³

Úvod

Pro Evropana je jen málo zemí na světě mytičtějších a vzdálenějších než Japonsko. Jak geografickou polohou, tak obyvateli, jazykem, zvyky a kulturou se tato země nezměrně liší od západního světa. Přesto však za dobu své moderní historie bylo Japonsko donuceno konfrontovat svoji unikátnost právě se státy Západu. Do jaké míry však vliv a přijímání západní modernity proměnilo japonskou identitu? Stává se z kdysi neproniknutelné společnosti otevřená země kopírující západní vzory, nebo už se tak dávno stalo?

Když v roce 1853 připlula k japonským ostrovům flotila amerického admirála Matthewa Perryho, byla označena za „černé loďstvo“ (*kurofune*). Toto jméno označovalo nejen barvu lodí, se kterými Američané připluli k břehům hlavního města Edo (dnes Tokio), ale vypovídalo také o strachu a nedůvěře obyvatel v tuto neznámou jinakost, kterou nebylo možné ignorovat. Připlutí Perryho loďstva vymezilo začátek nové éry v japonské historii. Revoluce *Meiji*, která v roce 1868 nadobro ukončila tradiční „samurajský“ systém Japonska, odvrhla dosavadní izolacionistickou politiku (*sakoku*) a započala politické a společenské změny, které měly z autarkního státu řízeného přísnými společenskými zákony vytvořit otevřenou, bohatou a moderní zemi. Každá významná společenská změna však zanechá následky na uvažování, vnímání a sebereflexi daného národa. Proniknutí západního světa do ekonomiky, politiky i společnosti kdysi dokonale izolovaného národa ovlivnilo strategickou roli Japonska v mezinárodní politice. Mnohem zásadnější dopad ale měly interpretace těchto změn, které sama společnost vytvářela. V průběhu 19. a 20. století se japonská národní identita vyvíjela dynamičtěji, než jak tomu bylo kdekoliv jinde na světě. Ekonomický boom období *Meiji* vystřídala nacionalismus a politické ambice meziválečné éry *Taisho*, které vyústily

---

¹³ Kapitola vznikla s podporou Grantové agentury Univerzity Karlovy (GAUK, projekt č. 903513) a evropského grantového projektu LIBEAC (European Union Seventh Framework Programme (FP7/2007-2013) under grant agreement n°PIRSES-GA-2012-317767) na Katedře mezinárodních vztahů Univerzity Karlovy v Praze.

v pokusy o ovládnutí Pacifiku v období *Showa*. Porážka ve druhé světové válce nejenže vrátila zemi k izolacionistické politice, ale zároveň přiměla zdrcený národ znovuobjevovat unikátnost japonské společnosti.

Obraz mírumilovného národa, který chová respekt k přírodě a obchodní spolupráci, je výsledkem poválečné snahy znovuvytvořit národní identitu. Současné společenské nálady však tento pacifismus podkopávají. Pravicové vlády rozdmýchávají nacionalistické nálady, premiér Abe Shinzo se pokouší revidovat článek 9 japonské ústavy zakazující vlastnit útočnou armádu a frustrovaná společnost zaměřuje svoji nevoli k zahraničí. Dá se říci, že se japonská identita mění? Vrací se snad Japonsko ke svému bojovnickému duchu *bushido*?

Na tyto otázky se neodpovídá snadno. Přesto však má smysl se jimi zabývat. Pochopení vlastního vnímání tohoto unikátního státu pomůže vysvětlit jeho zahraničněpolitickou orientaci. Pro získání vhledu do budování národní identity je však nutné obrátit zrak do minulosti. Konfliktní povaha japonského volání po modernitě totiž pochází z počátků éry *Meiji*. Vývoj budování identity ve 20. století je tak nutno nahlížet v celkovém historickém kontextu, tj. pro pochopení národní identity Japonska v posledních dekádách je nezbytné zasadit tento proces do obecného kontextu budování identity v Japonsku. Před tím, než se začne zabývat samotnou analýzou národní identity od příplutí „černých lodí“, se tato kapitola bude věnovat dvěma koncepcím vztahu národní identity a zahraniční politiky.

Identita v mezinárodních vztazích

Teorie mezinárodních vztahů ve dvacátém století víceméně ignorovaly vliv nemateriálních faktorů na podobu mezinárodní politiky. Teoretik R. B. J. Walker v roce 1984 napsal, že studium mezinárodních vztahů „absorbovalo premisu profesionalismu a vědeckosti“, které dominovaly americkému zkoumání sociálních věd od poloviny minulého století. Až zhruba do osmdesátých let minulého století si výzkum mezinárodní politiky vystačil s měřitelnými a univerzálními kategoriemi – státy, které byly považovány za hlavní aktéry v mezinárodní politice a které se pokoušely dosáhnout naplnění svých národních zájmů - přežití a maximalizace moci.

Kniha Kennetha Waltze „*Theory of International Politics*“ (1979) se stala symbolem této tradice. Waltz chápal stát jako „černou skříňku“,

kteřá se nemá a ani nemusí otevírat. Domácí faktory totiž neovlivňují chování státu navenek a podoba zahraniční politiky je výsledkem tlaku mezinárodního systému. Jelikož je pro všechny státy nejdůležitější se s tímto tlakem vyrovnat a naplňováním svého národního zájmu si zajistit přežití v tomto systému, ostatní faktory jako je třeba identita nebo kultura nejsou v politice podstatné.

Přesto se však koncept národní identity vynořoval i v době dominance realismu. Od poloviny 20. století jej začali používat ne-realističtí teoretici, jako byl Karl Deutsch, Hedley Bull nebo Ernst Haas.¹⁴ Až s koncem osmdesátých let se však ideové faktory dostaly do popředí výzkumu mezinárodní politiky, což souvisí s „velkou debatou“ mezi teoretickými školami mezinárodních vztahů. Hegemonii pozitivistických teorií, které lpěly na ekonomickém způsobu analyzování reality (měření, experiment), narušily post-pozitivistické školy zaměřující se na přehlížená témata (feminismus, environmentalismus). Tyto nové přístupy byly a jsou založeny na tezi o sociálně konstruované realitě.

Knihy Nicholase Onufa (1989) „*The World of Our Making*“ a Alexandra Wendta (1999) „*Social Theory of International Politics*“¹⁵ vyznačily příchod této nové teoretické éry. Spolu s dalšími post-pozitivisticky smýšlejícími autory Onuf s Wendtem¹⁶ přidali do slovníku mezinárodních vztahů sociální konstruktivismus, teorii založenou na poměrně jednoduchém základě - realita je utvářena lidskými interakcemi. Jelikož vztahy mezi lidmi utváří sociální prostředí (společnost), stejně tak vztahy mezi státy utváří mezinárodní prostředí. Pokud státy přijmou normy (zásady) pokojného soužití i mezinárodní systém se tím stane pokojným.

Konstruktivisté tímto přístupem zavrhlí zkoumání politiky postavené na základech moci a národního zájmu a namířili pozornost vědců k ideovým faktorům – normám, vztahům, myšlenkám, identitě a kultuře, které se stávají hlavními kategoriemi pro vnímání mezinárodních vztahů

---

¹⁴ Více k historii ideových faktorů v teorii mezinárodních vztahů viz např. Doyle a Ikenberry (1999), Lapid a Kratochwil (1996).

¹⁵ Wendtova kniha navázala na světoznámý článek „*Anarchy is what states make of it*“ z roku 1992.

¹⁶ Wendt se sám zařadil mezi post-pozitivisty, přestože on sám v několika případech argumentoval ve prospěch pozitivistické epistemologie (Wendt 1999). Wendt však dobře symbolizuje čtvrtou teoretickou debatu a bezpochyby se dá považovat za jednoho z otců sociálního konstruktivismu v mezinárodních vztazích.

(více viz Onuf 1989, 1997 a 1998, Wendt 1992 a 1994, Ruggie 1993, Katzenstein 1996, Hopf 1998, Drulák 2010, Bukh 2010). Vzhledem k tomu, že tato škola zůstává nejmladší „velkou teorií“ mezinárodních vztahů¹⁷ se její představy o roli národní identity různé. Na jedné straně stojí přístup konvenčních (pozitivistických) konstruktivistů, kteří chápou identitu jako sociální strukturu vytvořenou zevnitř společnosti, která následně ovlivňuje zahraniční politiku. Na druhé straně jsou radikální (post-positivističtí) konstruktivisté,¹⁸ kteří nahlízejí na identitu jako na produkt vymezování oproti jinakosti, který se vzájemně prolíná se zahraniční politikou.¹⁹

Vztah národní identity a zahraniční politiky

Konvenční konstruktivismus	Identita → Zahraniční politika
Radikální konstruktivismus	Zahraniční politika ↔ Identita

Vztah identity a zahraniční politiky

Vzhledem k tomu, že kompletní osvětlení teoretické diskuze mezi těmito dvěma větvemi konstruktivismu by výrazně přesáhlo šíři této kapitoly, postačí nám představení základního rozdílu konstruktivistických vysvětlení vztahu identity a zahraniční politiky. Tím je role *odlišnosti* jako faktoru utvářejícího národní identitu.

Konvenční konstruktivisté²⁰ staví na přístupu symbolického interakcionismu²¹ a primárně se zaměřují na sociální struktury (jako jsou

¹⁷ Spíše než o velkou teorii jde o deštník zastřešující řadu přístupů stávících na stejném ontologickém základě sociálně konstruovaného světa. Pod tímto deštníkem je však řada teoretiků s různými epistemologickými předpoklady. Proto se i chápání některých konceptů mezinárodních vztahů různí.

¹⁸ K radikálním konstruktivistům se zde dají zařadit i post-strukturalisté, kteří používají stejný aparát vymezování při tvorbě identity.

¹⁹ V odborné literatuře se liberálními konstruktivisty rozumí například Alexander Wendt, Friedrich Kratochwil nebo Peter Katzenstein, za radikální se považují například James Der Derian, Lene Hansen či Alexander Bukh. Více viz Der Derian a Shapiro (1989), Der Derian (2005), Hopf (1998), Bukh (2010).

²⁰ Viz například Wendt (1999), na příkladu Japonska tato vysvětlení nabídli například Ashizawa 2008, Katzenstein 1993 nebo Berger 1998, 2007.

²¹ Symbolický interakcionismus je přístup sociálních věd, který zdůrazňuje symbolické zprostředkování sociální interakce mezi lidmi. Symboličtí

normy) a jejich utváření uvnitř společnosti. Národní identita je optikou tohoto přístupu brána jako sociálně vytvořená společenská norma, která pochází zevnitř společnosti díky společným vlastnostem, kultuře a historické zkušenosti daného národa. Tato identita následně slouží jako jeden z kauzálních faktorů, které ovlivňují tvorbu zahraniční politiky. Yoshidova doktrína, kterou poválečná japonská vláda odstartovala obchodní politiku, by tímto způsobem byla například vysvětlena jako odraz sociálně utvořené představy pacifismu jakožto převládající kvality japonské společnosti a dosažení míru a prosperity za obecně sdílený princip jednání.

Kde konvenční konstruktivisté považují zevnitř společnosti vytvořenou národní identitu jako základ směřování zahraniční politiky, kritičtí konstruktivisté²² vysvětlují utváření identity skrze proces vymezování oproti odlišnosti. Obecně se dá říci, že tento přístup odmítá „statický“ přístup konvenční školy, která považuje identitu za proměnitelnou pouze změnou převládajících norem ve společnosti. Kritičtí konstruktivisté oproti tomu považují identitu za neustále se vyvíjející fenomén, jehož hranice jsou definovány odlišností (Rumelili 2004, 31 in Bukh 2010). Yoshidova doktrína by tímto přístupem byla vysvětlitelná jako vymezení se oproti jednak vlastní bojovnícké minulosti a jednak oproti tlaku mezinárodního systému (převážně Západu).

V existující literatuře jasně dominuje konvenční konstruktivistický přístup, který největší část své pozornosti věnuje poválečné bezpečnostní politice země a ve většině případů se snaží najít odpověď na otázku, proč se Japonsko zdráhá použít síly v mezinárodních vztazích. Ač tyto autoři používají ve svých pracích různých metodologií, naprostá většina jejich výzkumu (viz například Katzenstein a Okawara 1993; Katzenstein 1996; Berger 1998; Ashizawa 2008) dochází k názoru, že japonská poválečná bezpečnostní politika je dílem ideových společenských faktorů jako jsou

---

interakcionisté zastávají názor, že význam je vytvářen během této interakce. Za zakladatele přístupu, který se do sociálních věd dostal v 50. letech 20. století, se považují Georger Herbert Mead či Herbert Blumer.

²² V odborné literatuře se mezi kritické konstruktivisty počítá např. David Campbell (1998), James Der Derian (1989) či Lene Hansen (2006). Ve vztahu k Japonsku je tato literatura víceméně neexistující. Výjimkou je až nedávno publikovaná kniha Alexandra Bukha (2010). Zvlášť práce Davida Campbella se považuje za průkopnickou v post-strukturalistickém náhledu na identitu. Campbell ovšem ilustruje její utváření pouze skrze bezpečnostní diskurz a nezabývá se příliš kulturními faktory či prvky „low policy“. Příklad konceptu nihonjinron, který článek popisuje, však poukazuje i na roli těchto faktorů v utváření identity.

normy, kultura a identita, které zabránily poválečnému Japonsku přiklon k militarismu (Bukh 2010). Peter Katzenstein (1993, 18) například píše, že společenské a právní normy se staly základem pro vytvoření normativní struktury antimilitarismu, který vytvořil japonskou bezpečnostní politiku.

Předválečný militarismus – poválečný antimilitarismus?

Role společně sdílených norem je samozřejmě velmi důležitá při snaze o pochopení japonské národní identity, ovšem vysvětlení zaměřená na dichotomii militarismu/antimilitarismu, u kterých konvenční konstruktivisté nezbytně končí, nejen příliš zjednodušují proces budování identity, ale zároveň s nedávným vývojem mezinárodních vztahů ve východní Asii poněkud ztrácí na hodnověrnosti. Předně se nedá jasně říci, že předválečné Japonsko bylo pouze militaristické, jelikož japonský imperialismus se prolínal s procesy modernizace a westernizace. Zároveň je mylné tvrdit, že poválečná japonská identita byla pouze antimilitaristická, jelikož nejenže společnost neodsoudila armádu jako takovou, ale vývoj veřejného mínění v posledních dekádách rétoriku antimilitarismu podkopává.

Příkladem vysvětlení, které je nedostatečné a objevuje se v konvenčním konstruktivismu, je přeměna militarismu na antimilitarismus, kterou Japonsko prošlo s ukončením druhé světové války. Dle zmíněné školy byla základním kamenem této přeměny sdílená norma antimilitarismu, která se ukotvila ve společnosti. Japonská mírová ústava (1946/7, *heiwa kenpo*), která byla základem poválečného antimilitarismu, však nevycházela zevnitř společnosti, ale byla napsána Spojenými státy užívajícími západní termíny. Eiji Oguma (2002) navíc na příkladu japonského diskurzu ukazuje, že poválečná společnost neodmítla válku jako takovou - odmítla pouze válku na *japonském* území. Stejně tak se nedá říci, že poválečný antimilitarismus byl dílem společenského odmítnutí armádních jednotek. Nechuť k armádě totiž spíše symbolizovala odmítnutí jednotek spolupracujících s *nepřítelem* (Spojenými státy) než obecně sdílenou normu pacifismu. Idea striktního antimilitarismu zároveň neuspěje tváří v tvář vývoji japonské bezpečnostní politiky, bezpečnostního diskurzu a veřejného mínění v posledních třech dekádách. Premiér Yasuhiro Nakasone (1982-87) odstartoval politiku „internacionalizace“ (*kokusaika*), která zastřešovala snahu o vyrovnání se světu (Nakasone 1987; Hood 1999). Volání po „normálním“ Japonsku (*futsu no kokka ni mukau*), tedy Japonsku schopném rozhodné zahraničněpolitické akce včetně užití ozbrojených sil, kterým se prezentovala řada politiků

v období po konci studené války, se potom stalo symbolem pravicové politiky posledních dvou dekád,²³ a to i v plánech a předvolebních slibech současného premiéra Shinza Abeho, který dokonce sestavil komisi pro vypracování návrhu přeměny mírové ústavy.

Spolu s nárůstem politických ambicí „navrácení Japonska“ (*nihon wo torimodosu*, předvolební slib Shinza Abeho z roku 2012) se pozvolna proměňuje i vztah veřejného mínění k armádním složkám země. Podpora sebeobránných jednotek vzrostla mezi lety 1967 a 1984 z 66 % na 74.3 %, podpora zachování či zvýšení obranného rozpočtu se ve stejném období zvýšila ze 44,2 % na 61,4 % (Asahi Shimbunsha 1988 in Bukh 2010). Navíc pouhých 15 % obyvatel v roce 1970 a 21 % v roce 1988 tvrdilo, že není nutné lpět na ozbrojených složkách pro obranu Japonska. Podpora obyvatel pro přeměnu ústavy je v současnosti nejvyšší, co Japonsko pamatuje. Dle letošního průzkumu Nikkei až 56 % společnosti souhlasí se změnou. K téměř stejnému výsledku (60 % pro změnu) došel i průzkum Mainichi Shimbun (Mochizuki 2013; viz také Boyd a Samuels 2005).²⁴

Na těchto příkladech je viditelné, že vývoj sebevnímání japonské společnosti je těžce vysvětlitelný dichotomií militarismus/antimilitarismus. Konvenční konstruktivistický přístup založený na sdílené percepci norem totiž nedává dostatečný prostor externím vlivům, které se na tvorbě identity podílí. Kritický konstruktivismus (či post-strukturalismus) poskytuje lepší základnu pro náhled na poválečnou japonskou identitu.

Kriticko-konstruktivistický přístup směřuje chápání národní identity k vymezení oproti *jinakosti*. Oproti statickému pohledu na identitu tento teoretický směr chápe budování národní identity jako dynamický a otevřený proces vlastní identifikace, která je vytvořena sdíleným přesvědčením o vlastní odlišnosti od ostatních. Staří Římané například identifikovali sebe skrze odlišnost od barbarů, tedy všech, kteří nesdíleli charakteristiky obyvatel Říma. Toto vymezení se však nemusí aplikovat pouze na určitou rasu či národ. Drulák (2001) poukazuje i na odlišení od vlastní historie, když nachází současnou českou identitu vytvořenou vymezením k době komunismu a navazující na dobu první republiky.

²³ Tuto metaforu zavedl do veřejného slovníku japonský politický matador Ozawa Ichiro ve své knize *Nihon kaizo keikaku* (Plán japonské změny) z roku 1992.

²⁴ Nedá se ovšem říci, že by se volání po změně ústavy neobjevovalo i před koncem studené války. Až se devadesátými léty však toto nabylo na důležitosti do té míry, že politici začali předkládat oficiální návrhy její redefinice.

Fakt, že se tato odlišnost utváří diskurzivně, nemusí nutně znamenat, že všechny identity jsou nekonečně přeměnitelné a v neustálém pohybu. Identity mohou být i exkluzivní, tedy konstruovány okolo společně sdíleného a neměnného prvku (například náboženství). Vždy jsou ovšem výtvorem vztahů mezi dvěma kolektivy – pro existenci jednotky „My“ musí existovat i jednotka „Oni“, vůči které se „My“ vymezí (Der Derian 1997, 54-76).

Tento přístup akceptování identity jako díla interakce mezi vnitřkem a vnějškem je vhodnější pro náhled na poválečné utváření japonské národní identity, jelikož je schopen se lépe vypořádat s výše zmíněnými nedostatky konvenčních vysvětlení.

Meiji: Hledání modernity v imperialismu

Konstrukce japonské identity prošla v období od druhé poloviny 19. století do současnosti radikálními změnami. Nejočividnější změna přišla s druhou světovou válkou, která otočila vnímání Japonska z „militaristické multinacionální říše“ v „mírumilovný homogenní národ“. Tato percepce, se kterou operuje většina konvenčních konstruktivistů, je však dílem výrazného zjednodušení, jelikož nebere v potaz probíhající japonskou modernizaci. Eiji Oguma (1995/2002) ve své knize *Tan'itsu minzoku shinwa no kigen* (česky „Genealogie japonského sebevnímání“)²⁵ nabízí odlišnou percepci této změny. Předválečné Japonsko bylo dle Ogumy sevřeno dvěma odlišnostmi – Východem a Západem. Přijetí jedné z těchto identit či vymezení se oproti jiné však nebylo možné. Akceptování západního osvícenství by zemi navždy vklínilo do podřízeného stavu vůči Západu, jehož unikátností Japonsko nahradilo tu svoji. Východ, ač spjat s japonskou historií a kulturou, zase neoplýval bohatstvím a modernitou Západu. Japonsko si proto dalo za cíl tyto dvě unikátnosti propojit - začlenit východní kulturu do rámu západního technologického rozvoje (*wakon yosai*). Tím dalo základ vytvoření vlastního *Orientu*, propojující oba známé světy (Oguma 2002, xx).

Svou unikátnost si proto v období éry *Meiji* Japonsko utvořilo podle obrazu moderního státu (Západ), který je místně a myšlenkově zasazen do Asie (Východ). Vymezilo se tím vůči východní zaostalosti, ovšem

---

²⁵ Oguma poskytl důležitý vhled do japonské společnosti, který je použitelný i pro obor mezinárodních vztahů (přestože se jimi Oguma primárně nezabývá). Pro komplexní pohled na vývoj identity do současnosti je však kniha nedostačující, jelikož se primárně zaměřuje na tvorbu identity v době předválečné.

zároveň přijalo jeho hodnoty „koheze, spolupráce a loajality“, které zemi odlišovaly od „chamtivého, individualistického a konfliktního“ Západu. Začlenění západní modernity do východního kulturního rámce provázelo expanzivní japonskou zahraniční politiku. Konec devatenáctého a začátek dvacátého století poznamenala série střetů s ostatními mocnostmi Východu (Ruskem, Čínou), Japonsko navíc završilo své imperialistické výboje anexí souostroví Ryukyu (včetně Okinawy a dnešního epicentra konfliktu s Čínou Diaoyu/Senkaku – viz 6. kapitolu této knihy), Taiwanu (1895) a Korejského poloostrova (1910) (srov. Samuels 2007). Tyto výboje však nelze přičíst pouze japonského bojovníckému duchu *bushido* či obecně definované předválečné normě militarismu, jelikož poukazují na zmíněný soubor mezi východním a západním vlivem. Lépe se dají vysvětlit předválečnou japonskou „teorií smíšeného národa“ (Oguma 2002, 322-349).

Tato teorie převrací konvenční vztah identita - politika, jelikož poukazuje na politické snahy vypořádání se s vlivem modernity vytvořením vlastní percepce japonské národní identity. Jejím základem bylo začlenění dobytých území („Oni“) do unikátního japonského „My“, kombinujícího západní modernitu s východní sounáležitostí. Korea a Taiwan se tak staly součástmi imperiální říše, čímž jim byl dán „dar“ začlenění do velikosti japonského národa a jeho technologického rozvoje, tedy modernity, kterou se vyvyšoval nad ostatní země *Orientu*. Teorie smíšeného národa se stala základem a legitimací nejen vnitřní asimilační politiky země, ale i zahraniční expanze (Oguma 2002, 293).

Poválečné budování identity

Druhá světová válka ukončila stávající světový i regionální systém. Porážka země, kterou urychlily atomové bomby svržené na města Nagasaki a Hiroshima, zničila dosavadní japonské impérium i jeho představy o jeho právu na rozpínavost. Ztráta kolonií a možnosti multinacionálního a militaristického impéria zásadně dopadly na japonské sebevnímání. Místo rozpínavosti paprsků impéria se země pokusila obnovit vlastní identitu zevnitř společnosti, vymezením oproti ostatním státům i vlastní minulosti. Dichotomie militarismus/antimilitarismus je ovšem nedostatečná pro vysvětlení tohoto obratu v japonské identitě. Lépe poslouží Ogumova (2002, 175-203) „teorie homogenního národa“ a japonský poválečný koncept hledání vlastní výjimečnosti – *nihonjinron* (srov. Clammer 2001; Hanneman 2001; Beuchamp 2002; Kimura 2009).

Nihonjinron (teorie japonského člověka), *nihonbunkaron* (teorie japonské kultury) či obecně *nihonron* (teorie Japonska), byly zásadními nástroji poválečného budování identity. V kostce shrnuto, tyto termíny označují sérii akademických i neakademických textů, které sahají do všech končin sociálních a řady exaktních věd.²⁶ Jejich cílem bylo vytvořit a uhájit koncept národní identity formou prezentace japonské unikátnosti (homogenity) vůči okolnímu světu.

Nihonjinron je fascinující koncept, jehož vysvětlení a příklady by mohly zabrat (a zabírají) celé články a knihy.²⁷ Pro potřeby tohoto textu jej však postačí obecně vysvětlit základními společnými charakteristikami a poukázat na jeho roli při budování národní identity. Přestože se jedná o širokou paletu rozdílných textů či jiných forem sdělení (kulturních aktů, filmů, divadelních her atd.), *nihonjinron* se dá objasnit skrze tři společné atributy (viz Dale 1985, Bukh 2010):

1. Prezentování sociální a kulturní homogenity japonské rasové entity a její historické kontinuity.
2. Poukázání na radikální odlišnost Japonců od ostatních lidí.
3. Nedůvěra a neochota přijmout způsoby analýzy, které vycházejí z jiných, než japonských zdrojů.

Tyto tři faktory poukazují na významnou roli jinakosti v poválečném utváření ideje mírumilovného moderního národa. Místo utváření unikátnosti zevnitř společnosti (například skrze náboženství či historii) totiž *nihonjinron* užíval Evropy a Spojených států jako zásadních objektů vymezení (jinakosti). Ve sféře geografie a ekologie (*shinjudoron*) například autoři poukazovali na to, že násilná povaha západní mentality vychází z pozice Západu, kde „převládají pastviny a kde člověk dominuje nad přírodou“. Japonsko, na druhou stranu, je „ostrov pokrytý jezery a lesy, kde příroda je bohatá a dominuje nad člověkem“. V národnostních otázkách potom diskurz *nihonjinron* vykresloval Západ jako „směs ras“ oproti homogennímu Japonsku obývaném jednou rasou a „čistou krví“. Z této směsi ras následně definoval povahu obyvatel Západu jako

²⁶ Mezi lety 1946 a 1978 bylo dle výzkumného institutu Nomura publikováno 698 knih věnujících se téhle problematice, ovšem toto číslo je pravděpodobně mnohem vyšší (viz Mouer a Sugimoto 1986).

²⁷ Nejvýznamnějším počinem je kniha Tamotsu Aoki z roku 1999 *Nihonbunkaron no henyo* (Transformace konceptu nihonbunkaron).

„individualistickou, materialistickou, závistivou, nestálou a maskulinní“, přičemž Japonsku přiřkl atributy „tolerance, spirituality, mírnosti a feminity“. Kde byl Západ chápán jako „racionální a výřečný“, bylo Japonsko „stydlivé a řízeno emocemi“ (Bukh 2010, 20-22).

Koizumi, Ozawa a idea normálního Japonska

Nihonjinron nezbytně nereprezentuje roli zahraniční politiky v utváření národní identity, ovšem poskytuje významný důkaz nedostatečnosti dichotomie militarismus/antimilitarismus, která nerespektuje vliv jinakosti. Právě odlišnost je rozhodující ve formování japonské unikátnosti, jelikož ta je výsledkem dialektického procesu mezi domácím diskurzem a široce definovaným „zahraničím“. *Nihonjinron* zároveň poukazuje na důležitý zdroj této jinakosti. Od začátku éry *Meiji* byl obecně definovaný Západ základem japonského vymezení.

Role Západu v definování Japonska zůstala zásadní i s koncem studené války. Přesto jsme však svědky vývoje japonského sebevnímání, které vychází z měnící se povahy mezinárodního systému a regionálních vztahů. Od začátku devadesátých let se Japonsko musí vypořádávat nejen s rozpadem bipolárního systému mezinárodních vztahů, ale i s růstem Číny včetně jejích územních nároků, provokacemi KLDR a kolísajícím zájmem Spojených států. Tyto faktory ovlivnily i celkovou společenskou náladu, která se dá ilustrovat na příkladu metafory Japonska jako „normální“ (*futsu*) země.

Politický matador Ozawa Ichiro (1992/4) zavedl tuto metaforu do politického diskurzu na začátku 90. let. V jeho pojetí metafora představovala japonské „vyrovnání“ s okolním světem, které na sebe mělo vzít politickou formu. Ozawa „normálnímu“ Japonsku přiřkl kvality vlastní Západu – aktivní role v mezinárodních vztazích a převzetí mezinárodních závazků včetně existence vlastní bezpečnostní politiky (Ozawa 1992/4, 94-5). Tato metafora hrála významnou roli v utváření „nové“ japonské identity. Tři největší japonské tiskoviny Yomiuri Shimbun, Asahi Shimbun a Mainichi Shimbun ji od roku 1993 do roku 2006 analyzovaly hned v 39 úvodnicích (Katsumata a Li 2008). Politici z Liberální strany (LDP – *Liberal Democratic Party*) ji zas užívali k hledání podpory pro vize ústavních změn.²⁸

---

²⁸ Příkladem mohou být prohlášení premiéra Koizumiho, který vládl Japonsku v letech 2001 - 2005 (např. Kantei 2004).

Metafora poukazuje nejen na měnící se podstatu národní identity, ale i na její sepětí s politickou situací vně země. Volání po změně politiky nízkého profilu totiž jde ruku v ruce s měnícím se zahraničněpolitickým prostředím regionu a světa. Definováním vlastní pozice k mírové ústavě skrze obecný diskurz mezinárodního prostředí totiž nejen ilustruje roli vymezování při definici sebe sama, ale zároveň poukazuje na nedostatečnost dichotomie militarismus/antimilitarismus, jelikož volá po radikálnější bezpečnostní politice země, která je mezi Japonci čím dál populárnější.

Závěr

Naprostá většina současných teoretických přístupů k budování japonské národní identity vychází z konvenčního konstruktivismu. Tito teoretici se v naprosté většině případů zaměřují na vysvětlení národní identity jako sociální normy utvořené zevnitř společnosti, která je dílem společných vlastností obyvatel země. Autoři poukazují na militaristickou povahu japonské společnosti před druhou světovou válkou v porovnání s antimilitaristickým pojetím poválečné historie, přičemž tuto proměnu vysvětlují příklonem japonské společnosti k nově utvořené normě pacifismu.

Tento přístup ovšem simplifikuje nejen teoretický pohled na tvorbu identity, jelikož ji limituje na vnitřně sdílené sociální struktury, ale i samotné vysvětlení japonské unikátnosti, protože se omezuje na zmíněnou dichotomii militarismu/antimilitarismu. Ta ovšem nedostačuje pro osvětlení změn, kterými japonské sebevnímání prošlo od doby revoluce *Meiji*.

Konec devatenáctého století představoval období velkých změn nejen pro japonskou sociopolitickou pozici, ale i pro základy japonské kultury. Země procházela procesy westernizace a modernizace, které dotvořily měnící se tvář japonské identity. Skrze kontakt s okolním světem země vytvořila svoji unikátnost jako kombinaci západní technologické vyspělosti s východní kulturní tradicí. Tento proces ovšem vyústil v sílící nacionalismus, který vehnal zemi do „velkojaponské“ imperialistické politiky a kontinentální válečné expanze.

Válka proměnila japonské sebepojetí. Z mnohonárodnostní říše symbolizované vlajkou se slunečními paprsky se země proměnila v homogenní, uzavřenou zemi symbolizovanou politikou nízkého profilu

Yoshidovy doktríny. Hledání identity uvnitř společnosti ovšem opět není vysvětlitelné pouze skrze domácí pacifistické normy. Koncept *nihonjinron*, který doplnil obchodní politiku Japonska, přetvářel vlastní obraz skrze vymezení oproti Západu. Ten zůstal zásadním prvkem utváření identity i s koncem studené války. Měnící se mezinárodní prostředí odstartovalo japonské hledání „normality“, která byla identifikována skrze vlastnosti mezinárodní komunity.

Současné hlasy uvnitř japonské společnosti, které volají po sebevědomé politice, remilitarizaci či změně ústavy proto nadále vycházejí z kontaktu země s okolním světem. Od začátku devadesátých let jsme však byly svědky změn v této interakci. Proces japonské „normalizace“ pokročil v integraci země do široce definované „mezinárodní společnosti“, když zakomponoval tuto jinakost do svého sebevnímání. Přesto se nedá plně říci, že by japonská identita odhodila svou antimilitaristickou povahu. Dá se ovšem sledovat postupná eroze této poválečné identity, a to díky nekončícímu procesu vymezování.

Použité zdroje

The Constitution of Japan, 1946/7. *Kantei: The Prime Minister and his cabinet*. Dostupné 28.12.2013. http://www.kantei.go.jp/foreign/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html.

Ashizawa, Kuniko. 2008. “When Identity Matters: State Identity, Regional Institution-Building, and Japanese Foreign Policy.” *International Studies Review* 10 (3): 571-598.

Berger, Thomas U. 1998. *Cultures of Antimilitarism*, Baltimore: John Hopkins Press.

Berger, Thomas U., Mike M. Mochizuki a Jitsuo Tsuchiyama. 2007. *Japan in International Politics: The Foreign Policies of an Adaptive State*. Lynne Reinner publishers, London: Boulder.

Beuchamp, Edward. 2002. *Rethinking Japan's Identity and International Role: An Intercultural Perspective*. New York: Routledge

Boyd, J. Patrick a Richard Samuels. 2005. “Nine lives? The politics of constitutional reform in Japan.” *Policy studies* no. 19. Washington: East-West Center.

Bukh, Alexander. 2010. *Japan's National Identity and Foreign Policy*. London and New York: Routledge.

- Campbell, David. 1998. *Writing security: United States foreign policy and the politics of identity*. University of Minnesota Press.
- Clammer, John. 2001. *Japan and its Others*. Melbourne: Trans Pacific Press.
- Dale, Peter. 1986. *The Myth of Japanese Uniqueness*. Sydney: Croom, Helm and Nissan Institute for Japanese Studies.
- Der Derian, James a Michael Shapiro. 1989. *International/intertextual relations: postmodern readings of world politics*. Lexington: Lexington Books.
- Der Derian, James. 1995. *International theory : critical investigations*. Houndmills, Basingstoke: Macmillan.
- Doyle, Michael W. a John Ikenberry. 1997. *New thinking in international relations theory*. Oxford: Westview press.
- Drulák, Petr, ed. 2001. *National and European Identities in EU Enlargement*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Drulák, Petr, ed. 2010. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál.
- Hanneman, Mary L. 2001. *Japan faces the World. 1925-1952*. London: Pearson Education Limited.
- Hansen, Lene. 2006. *Security as practice: discourse analysis and the Bosnian war*. New York: Routledge.
- Hood, Christopher. 1999. *Nakasone: Nationalist or Internationalist?* East Asia Research Committee Seminar outcome, University of Sheffield.
- Hopf, Ted. 1998. "The Promise of Constructivism in International Relations Theory." *International Security* 23 (1): 171–200.
- Kantei. Portal of Prime minister of Japan and his Cabinet. Dostupné 28.12.2013. <http://www.kantei.go.jp/>.
- Katsumata, Hiro a Mingjiang Li. 2008. "China wary of a 'normal' Japan." *Asia Times*. Dostupné 28.12.2013. <http://www.atimes.com/atimes/Japan/JH07Dh01.html>.
- Katzenstein, Peter J. a Nobuo Okawara. 1993. "Japan's National Security: Structures, Norms, and Policies." *International Security*, 17 (4): 84-118.
- Katzenstein, Peter J., ed. 1996. *The Culture of National Security*, New York: Columbia University Press.
- Kimura, Arinobu. 2009. "Nihonjin no kokusaika ni okeru nihon tokushusei no shinnen." *Ritsumeikan kokusai kenkyuu*: 141-162. Dostupné 28.12.2013. <http://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/ir/college/bulletin/Vol.22-1/06Kimura.pdf>.

- Kokuritsu Kokkai Toshokan. Japanese National Diet Library. Dostupné 28.12.2013. <http://www.ndl.go.jp/en/data/diet.html>.
- Lapid, Yozef a Friedrich Kratochwil, ed. 1996. *The Return of Culture and Identity in IR Theory*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner Publishing.
- Ministry of Foreign Affairs. "Speeches by Former Prime Minister Junichiro Koizumi." *MFA of Japan*. Dostupné 28.12.2013. <http://www.mofa.go.jp/announce/pm/koizumi/index.html>.
- Mochizuki, Takashi. 2013. "Most Japanese support change to postwar charter." *Wall street Journal*, máj 2013. Dostupné 28.12.2013. <http://online.wsj.com/article/SB10001424127887323372504578464622440869226.html>.
- Mouer, Ross a Yoshio Sugimoto. 1986. *Images of Japanese Society: A Study in the Social Construction of Reality*. London: KPI: Distributed by Routledge & K. Paul.
- Nakasone Yasuhiro. 1987. *My Political Philosophy*. Tokio: LDP.
- Oguma, Eiji. 1995/2000. *A Genealogy of 'Japanese' Self-images*. Melbourne: Trans Pacific Press.
- Onuf, Nicholas. 1989. *World of Our Making*. University of South Carolina Press.
- Onuf, Nicholas. 2002b. "Worlds of Our Making: The Strange Career of Constructivism in International Relations." In *Visions of International Relations*, ed. Donald J. Puchala. Columbia: University of South Carolina Press.
- Onuf, Nicholas; Vendula Kubálková a Paul Kowert, ed. 1998. *International relations in a constructed world*. New York: M. E. Sharpe.
- Ozawa, Ichiro. 1992/94. *Nihon kaizo keikaku*. Manejimentosha: Shohan edition.
- Ruggie, John. 1993. "Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations." *International Organization* 47 (1): 139-174.
- Samuels, Richard. 2007. *Securing Japan. Tokyo's Grand Strategy and the Future of East Asia*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Tamotsu, Aoki. 1999. *Nihonbunkaron no henyo*. Tokyo: Chuokoron-shinsha.
- Walker, Rob B. J., ed. 1984. *Culture, Ideology and World Order*. Boulder: Westview Press.
- Waltz, Kenneth. 1979. *Theory of International Politics*. New York: McGraw Hill.
- Wendt, Alexander. 1992. "Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics." *International Organization* 46 (2): 391-425.

Wendt, Alexander. 1994. "Collective identity formation and the international state." *American Political Science Review* 88 (2): 384-396.

Wendt, Alexander. 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

4 | Špecifická politického systému KĽDR a jeho zahraničnopolitické konotácie

Lucia Husenicová

Úvod

Zahraničná a bezpečnostná politika každého štátu je ovplyvňovaná externým prostredím, charakterom politického systému, dominantnou ideológiou, kultúrou a historickými skúsenosťami daného aktéra. Platí to aj pre Severnú Kóreu, ktorá je často prezentovaná ako jeden z najizolovanejších štátov na svete. Kórejská ľudovodemokratická republika (KĽDR) napriek nezávislosti, ktorá je obsiahnutá v jej štátnej ideológii, vykazuje vysokú mieru citlivosti na zmeny prebiehajúce v medzinárodnom systéme. To je ovplyvnené skutočnosťou, že KĽDR je relatívne malým štátom, ktorého strategická poloha ho predurčuje k uvedenej senzitivite. Severná Kórea navyše patrí k štátom, ktoré často nerešpektujú mnohé zo základných princípov existujúceho svetového poriadku. Práve charakter severokórejského režimu a jeho rigidita predstavujú špecifický prípad v medzinárodných vzťahoch.

Pre lepšie pochopenie súčasnej zahraničnej politiky KĽDR a jej vnímania vlastnej bezpečnosti bude Severná Kórea analyzovaná prostredníctvom troch prístupov. Prvým je historická skúsenosť, ktorej negatívne konotácie zohrávajú významnú pozíciu v štátnej propagande. Črty a charakter politického režimu, ktorý spĺňa všetky charakteristiky totalitarizmu, predstavujú druhý spôsob skúmania. Tretím je konkrétne fungovanie a určité modifikácie režimu pod vplyvom externých, ale i interných faktorov a ich priamy vplyv na zahraničnopolitické správanie KĽDR.

Historická skúsenosť

Strategicky významná poloha Kórejského polostrova, ktorý spája ázijský kontinent so severným Tichomorím a Japonskom, do veľkej miery ovplyvňovala a aj v súčasnosti ovplyvňuje vývoj v Kórei. Kórejci sami seba považujú za „krevety medzi veľrybami“. Ich dejiny sú poznačené snahami externých aktérov obsadiť polostrov a získať tak strategickú výhodu plynúcu z kontroly tohto významného priestoru. Skutočnosť, že Kórea dokázala týmto pokusom odolávať niekoľko storočí predstavuje veľmi silný faktor kórejskej identity a patriotizmu.

Kórejský polostrov stratil svoju nezávislosť po prvýkrát v roku 1905, kedy sa stal obeťou rozhodnutia externých aktérov. Po prvej čínsko-japonskej vojne a rusko-japonskej vojne získalo Japonsko Kóreu do svojej sféry vplyvu a neskôr pod priamu kontrolu (Cumings 2005, 142). Japonsko využívalo Kóreu ako zdroj surovín, lacnej pracovnej sily, ale aj posilnenia radov imperiálnej armády. Okupácia viedla k japanizácii, násilnému premiestňovaniu obyvateľstva, rôznym masakrom a pod. Počas celých 35 rokov okupácie pôsobilo na polostrove protijaponské hnutie, ktorého predstaviteľa napriek ideologickej rozdielnosti bojovali zhodne za znovuzískanie nezávislosti (Janoš 2007, 132-138).

Porážka Japonska v roku 1945 ale nevedla automaticky k očakávanej nezávislosti a obnoveniu kórejskej štátnosti. Na základe dohody „Veľkej trojky“²⁹ bol polostrov rozdelený na americkú a sovietsku zónu. Deliacou líniou sa stala 38. rovnobežka,³⁰ ktorá rozdeľuje polostrov takmer na presnú polovicu. Kórea sa stala obeťou rozhodnutia mocností, ktoré vo svojej príslušnej zóne začali vytvárať inštitúcie a viesť politiku po vzore vlastného štátu. Postupné inštitucionálne a teritoriálne rozdelenie posilnené rozdrobenosťou kórejskej politickej elity, z ktorej časť sa hlásila k ideológii marxizmu-leninizmu a druhá k liberálno-konzervatívne nacionalizmu, nakoniec viedlo k vytvoreniu dvoch štátov. Keďže Spoločná sovietsko-americká komisia vytvorená na spravovanie záležitostí okupácie nebola funkčná, USA preniesli problematiku usporiadania vzťahov na OSN (Kleiner 2001, 55-56). Voľby, ktoré sa mali konať pod kontrolou tejto medzinárodnej organizácie, však po odmietnutí vstupu inšpektorom na sever od 38. rovnobežky prebehli len v južnej časti polostrova. Ich výsledkom bolo vyhlásenie Kórejskej republiky 15. augusta 1948. Následne bol 9. septembra 1948 vyhlásený vznik Kórejskej ľudovodemokratickej republiky v severnej časti polostrova. V Južnej Kórei sa prezidentom stal radikálny antikomunista Syngman Rhee, v Severnej Kórei si moc postupne konsolidoval uznávaný protijaponský

²⁹ O budúcnosti Kórejského polostrova sa diskutovalo už počas konferencie v Káhire. Podľa dohody mala byť Kórea spolu s ostatnými územiami okupovanými Japonskom „oslobodená v pravý čas.“ Na teheránskej konferencii sa Roosevelt a Stalin dohodli na vytvorení medzinárodného poručníctva na nejasne určené časové obdobie (Pak 2000, 3-4).

³⁰ Krátko po podpise kapitulácie Japonskom vydal vrchný veliteľ spojeneckých síl v Pacifiku „*General Order No. 1*“. Podľa tohoto rozkazu sa japonské jednotky severne od 38. rovnobežky vzdali sovietskej armáde, a tie južne od tejto hranice Američanom. Návrh na rozdelenie polostrova bol vypracovaný dvomi úradníkmi amerického ministerstva zahraničných vecí - D. Ruskom a C. Bonesteelon.

bojovník Kim Il-sung (Kim Ir-sen). Obaja deklarovali záujem polostrov zjednotiť v čo najkratšom čase a akýmikoľvek prostriedkami.

V nasledujúcom období je pre vývoj v KĽDR najdôležitejšie rozhodnutie o invázii do Južnej Kórey s cieľom zjednotiť polostrov pod marxisticko-leninskou ideológiou. Na uskutočnenie invázie musel Kim získať súhlas spojencov. V tomto období boli vzťahy medzi týmito štátmi založené primárne na osobných stretnutiach medzi Maom, Stalinom a Kimom, aj keď sa jednalo viac o pragmatické hájenie záujmov, ako o vzájomné sympatie či priateľstvo vodcov. Určitý význam pri udelení súhlasu k vojenskému ťaženiu zohrala aj správa o vytýčení amerického obranného perimetra vo východnej Ázii, z ktorého bol Kórejský polostrov vylúčený.³¹ Invázia začala v noci 25. júna 1950 a v prvých mesiacoch sa severokórejskej armáde podarilo obsadiť takmer celý polostrov s výnimkou Busanského perimetra na juhovýchode. Po vylodení spojeneckých vojsk v Incheone a Busane sa priebeh vojny obrátil a jednotky OSN zatlačili severokórejskú armádu až k rieke Yalu na hraniciach s Čínou. V tomto momente vstúpili do vojny tzv. „čínski ľudoví dobrovoľníci“, ako sa nazývali čínske jednotky bojujúce v Kórejskej vojne.

Rokovania o mieri prebiehali dva roky, ich výsledkom však bola iba dohoda o prímerí. Kórejská vojna dodnes nebola *de iure* ukončená a obe Kórey zostávajú technicky vo vojnovom stave. Predstavitelia Južnej Kórey dohodu o prímerí nepodpísali. Jej signatármi sú USA ako veliteľ spojeneckých vojsk, Čína a KĽDR. Dohoda o prímerí vytvorila na polostrove špecifický režim. Okolo 38. rovnobežky bola vytvorená 4 km široká demilitarizovaná zóna, ktorá je dnes označovaná ako najprísnejšie strážená hranica na svete (Cumings 2005, 260-298).

V období bezprostredne po skončení Kórejskej vojny sa obe časti polostrova od seba ešte viac vzdialili. Centrálné plánovaná ekonomika KĽDR začala postupne zlyhávať a vláda ju kompenzovala pomocou od spojencov. Južná Kórea prešla koncom 60. rokov ekonomickými reformami, liberalizácia trhu a orientácia na export viedli k modernizácii priemyslu a spoločnosti. Dnes je Južná Kórea jednou z dvadsiatich najvyspejších ekonomík sveta.

---

³¹ Z oficiálnych amerických dokumentov vyplýva, že Kórejský polostrov nebol súčasťou obranného perimetra, ktorý bol vytýčený ministrom zahraničných vecí Deanom Achesonom. Perimeter zahŕňal Aleutské ostrovy, Japonsko a ostrovy Ryukyu a smeroval na Filipíny (Merrill a Paterson 2005, 254).

Vzťahy medzi oboma kórejskými štátmi boli formované ideologickým antagonizmom prebiehajúcej studenej vojny. Závislosť na spojencoch bola na oboch stranách dôležitou zárukou prežitia režimov. Z toho dôvodu bola politika *détente* a neskôr normalizácia čínsko-amerických vzťahov vládami oboch Kórei vnímaná veľmi opatrne. Práve uvedenie si skutočnosti, že spojenci pri sledovaní vlastných záujmov nemusia dodržiavať svoje záväzky, ovplyvnilo medzikórejské vzťahy. V roku 1971 sa stretli predstavitelia Červených krížov z oboch strán a následne predstavitelia tajných služieb. Výsledkom stretnutí bolo podpísanie spoločného komuniké v júli 1972, historicky prvého dokumentu medzi oboma kórejskými štátmi (Kleiner 2005, 399-402).

To, čo formovalo zahraničnú politiku KĽDR počas studenej vojny, je uvedenie si, že ani jeden zo spojencov nie je dôveryhodný a sleduje svoje vlastné záujmy, a preto je nevyhnutné, aby bol štát samostatný a nezávislý. Napriek zachovaniu si nezávislosti ovplyvnila zmena systémového usporiadania po roku 1989 KĽDR zásadným spôsobom. V mnohých prípadoch potvrdila jej predpoklady o fungovaní medzinárodných vzťahov a priviedla KĽDR k potrebe rozvoja jadrového programu v snahe zaistiť si vlastnú bezpečnosť.

Koniec studenej vojny a 90. roky priniesli sériu medzikórejských stretnutí, ktorých výsledkom bolo podpísanie viacerých dokumentov. Avšak strata spojencov do veľkej miery formovala orientáciu severokórejskej zahraničnej politiky, ktorá paralelne s medzikórejským dialógom hľadala cestu nadviazania vzťahov s dominantným aktérom medzinárodného systému a najväčším nepriateľom režimu – USA.

Z uvedeného vyplýva, že KĽDR, tak ako ktorýkoľvek iný malý štát, musí vo svojej zahraničnej rovnako aj vnútornej politike reflektovať procesy, ktoré prebiehajú nielen v jej bezprostrednom okolí, ale i na globálnej úrovni. Senzitivita severokórejského štátu na externé udalosti je umocnená skutočnosťou, že charakter jej režimu, ako i prostriedky, ktoré považuje za nevyhnutné pre zachovanie svojej existencie, sú často v protiklade s hodnotami, na ktorých je postavený existujúci svetový poriadok.

Charakter a črty systému

Kórea má jedno z najstarších komunistických hnutí na svete. Prvú komunistickú stranu mala už v 20. rokoch 20. storočia. Viacerí

predstavitelia po jej rozpustení pôsobili v Číne, alebo v ZSSR, a po oslobodení sa do Kórey vrátili. Táto roztrieštenosť mala za následok sformovanie viacerých skupín v rámci politickej elity. Po návrate do vlasti tieto skupiny vytvorili základ pre jednotlivé frakcie v rámci kórejského komunistického hnutia, neskôr Kórejskej strany pracujúcich (WPK – *Workers' Party of Korea*) a po vzniku KĽDR sa delili o moc až do 50. rokov. K najvplyvnejším patrili mandžuskí partizáni, ktorých predstaviteľom bol práve Kim Il-sung. Ďalšími boli tzv. „Sovietokórejci“,³² z ktorých mnohí boli členmi Komunistickej strany Sovietskeho zväzu a v ZSSR sa narodili. Yananská skupina prišla do Kórey naspäť z Číny a tvorili ju hlavne vzdelaní intelektuáli. Poslednou skupinou boli domáci komunisti, ktorí počas celej okupácie pôsobili v ilegálite (Buzo 2003, 25-26). Tvorili ju nielen politicky aktívni občania pôsobiaci na sever od 38. rovnobežky, ale i predstavitelia hlásiaci sa ku komunistickým myšlienkam z južnej časti polostrova, ktorí po vzniku Kórejskej republiky utiekli pred prenasledovaním antikomunistickou vládou (Lankov 2005, 12).

Medzi týmito frakciami prebiehalo skryté súperenie o moc. Kým v prvých rokoch existencie štátu boli posty v strane a vláde rozdelené rovnomerne, dominanciu si postupne získala skupina okolo Kim Il-sunga. Po vzore Sovietskeho zväzu začala KĽDR s budovaním kultu osobnosti vodcu. To však konkurenciu frakcií nezmiernilo, práve naopak, objavovali sa dokonca pokusy o Kimove odstránenie. Tým posledným boli udalosti z augusta 1956, kedy v duchu prebiehajúcej destalinizácie zosnovali príslušníci Yananskej a sovietokórejskej skupiny puč. Kimovi sa podarilo tomuto pokusu zabrániť, postupne vylúčiť všetkých nepriateľov zo strany a následne ich zbaviť vplyvu a podpory (Lankov 2005). Zbavenie sa všetkých skupín okrem Kim Il-sungových spolubojovníkov malo za následok úplné potlačenie alternatívnych vývojových tendencií v strane. Táto skutočnosť, posilnená ideológiou a absolútnym monopolom Kima na jej výklad, ako aj vlastná interpretácia dejinných udalostí, predstavujú dôležitý faktor stability severokórejského politického systému.

Rok 1956 predstavuje akýsi prelom v ideologickom vývoji KĽDR. Kult osobnosti bol zintenzívnený. Propagandou vyzdvihované hrdinské činy Kim Il-sunga v protijaponskom odboji, jeho rozhodnutia, nariadenia, rady a odporúčania už v pozícii vodcu boli propagandou zveličované a prikrášľované. V duchu konfuciánskej tradície je sila človeka spájaná

---

³² Sovietokórejci boli „sovietski byrokrati a stranícki funkcionári kórejského pôvodu“ vyslaní do Severnej Kórey aby obsadili miesta a funkcie, ktoré počas okupácie patrili Japoncom (Buzo 2003, 26).

s jeho vekom a hrdinstvom, čo predstavuje základ Kim Il-sungovho kultu a zároveň počiatok jeho božského postavenia v severokórejskej spoločnosti. Kim je prezentovaný ako otec zakladateľ, ochranca národa, veľký vodca (Martin 2006).

Kult osobnosti predstavuje jadro existujúcej ideológie, ktorej cieľom je nezávislosť a samostatnosť kórejského národa. Ideológia *juče* je orientovaná na upevnenie moci dovnútra a dosiahnutie nezávislosti navonok. Vo vnútropolitickej situácii je využívaná na odstránenie všetkých tých, ktorí sa nestotožňujú s jej princípmi, alebo im protirečia. Navonok má *juče* tri zložky – ekonomickú, vojenskú a politickú (Lee 2003, 105-106). Tá posledná má za cieľ dosiahnutie politickej samostatnosti *chaju*, kde sa KĽDR snaží napriek svojej veľkosti a pozícii nedostatť pod priamy vplyv mocností. Počas studenej vojny to bolo vo vzťahu k ZSSR a Číne, dnes je to hlavne vo vzťahu k USA a do istej miery i k Číne.

V zahraničnej politike Severnej Kórey môžeme identifikovať určitý sínusoidný vývoj v bilaterálnych vzťahoch s mocnosťami. Ekonomická sebestačnosť *charip*, ktorá síce nebola nikdy dosiahnutá, znamená, že severokórejská spoločnosť je schopná užiť sa sama nezávisle na prebiehajúcich obchodných vzťahoch vo svete. Zároveň je jej cieľom ukázať, že KĽDR dokáže fungovať bez externých zásahov a pomoci a jej ekonomika je vyspelejšia, ako tá juhokórejská. Vojenská sebestačnosť *chawi* sa týka dosiahnutia schopnosti zaistenia vlastnej obrany. Celá spoločnosť prostredníctvom neustálych mobilizačných kampaní musí byť pripravená brániť severokórejskú nezávislosť. V 90. rokoch bola práve *chawi* rozšírená a postupne získala prevahu nad ostatnými dvoma charakteristikami zahraničnej politiky Severnej Kórey.

Aj keď je ideológia postavená na politickom pragmatizme Kim Il-sunga, to čo sa z nej postupne stalo, predovšetkým po vodcovej smrti, je porovnateľné s princípmi náboženstva. Ideológia je jednou z najvýznamnejších čít stability celého systému. Z analýzy jej princípov je zrejme, že sa nejedná ani o marxizmus-leninizmus, či stalinizmus, alebo maoizmus. Ideológia vytvorená v KĽDR je kombináciu viacerých prvkov. Na jednej strane sú to autoritárske tradície charakteristické pre kórejskú politickú kultúru, kde osoba panovníka zohráva významnú úlohu. Druhou zložkou sú pravidlá konfuciánskej etiky - dodržiavanie rituálov, uctievanie predkov a starších. Severokórejským špecifikom je povýšenie rodiny ako základnej zložky spoločnosti na štátnu úroveň, s prvou rodinou ako tou najdôležitejšou. Tretím špecifikom je nacionalizmus, ktorý je

v priamom rozpore s marxisticko-leninskou ideológiou, avšak v dôsledku charakteru a tradícií kórejskej spoločnosti bolo začlenenie jeho princípov do ideológie nevyhnutné. Kórejský nacionalizmus vychádza z bohatej kórejskej histórie a z úspechov, ktoré národ dosiahol v minulosti. V prípade KĽDR je to predovšetkým zdôrazňovanie tradície revolučného odboja proti Japonsku a skutočnosti, že jeho najvýznamnejší predstaviteľ je zakladateľom štátu. Dnes sa v prípade severokórejského politického systému hovorí o „kimilsungizme“ ako špecifickom druhu politického systému, ktorý len vo veľmi malej miere pripomína iné režimy.

Ideológia ako základná črta existujúceho systému zasahuje všetky úrovne spoločenského života. Z toho dôvodu je možné jej princípy identifikovať aj v ostatných charakteristikách systému, ktoré práve v dôsledku komplexnej rozpracovanosti ideológie tvoria v mnohých smeroch len jej doplnok.

Aj keď systém vykazuje pomerne vysokú mieru rigidity, počas jeho existencie dochádzalo k určitým zmenám, resp. úpravám, a to hlavne v jeho inštitucionálnom usporiadaní a fungovaní. Aj z toho dôvodu je možné hovoriť o evolučnom charaktere severokórejského systému (Sung 1999, 239).

Napriek uvedeným ideologickým odlišnostiam kopíruje politický systém KĽDR ten sovietsky, resp. čínsky. WPK oficiálne vznikla v októbri 1945, kedy KĽDR každoročne oslavuje výročie jej založenia. WPK vznikla zlúčením dvoch menších strán pôsobiacich v severnej časti Kórejského polostrova pred rokom 1948. Napriek tomu sa názory a informácie o vývoji a histórii strany líšia. Rovnako je to v otázke vplyvu jednotlivých frakcií a existencie vnútrostraníckej opozície. V prípade KĽDR je možné identifikovať niekoľko zásadných kampaní proti jednotlivým členom strany, ktoré mali za následok postupný úpadok strany ako takej a od 90. rokov potlačenie a nahradenie jej riadiacej pozície inými inštitúciami.

Analýzu vývoja strany komplikuje skutočnosť, že stranícke orgány ako Najvyššie ľudové zhromaždenie či zjazd strany v KĽDR, nikdy nezasadali pravidelne a rozhodujúce postavenie v severokórejskom systéme postupne získala úzka elitná skupina, ktorej príslušníci sú blízkymi spolupracovníkmi vodcov. Podľa prvých dvoch ústav (z rokov 1948 a 1972) bol Ústredný ľudový výbor strany najvyšším orgánom štátu. Revízia ústavy z roku 1998 oslabil jeho pozíciu na úkor Komisie

národnej obrany (Suh 1999). Práve tento orgán stojaci mimo štruktúry strany a vlády je i v súčasnosti inštitúciou, ktorej predseda je najvyšším predstaviteľom štátu. Napriek tomu, že Kim Jong-il bol jej predsedom od roku 1997, pozícia a právomoci inštitúcie boli upravené až revíziou ústavy v roku 2009 (North Korean Constitution 2009).

KWP nie je jedinou politickou stranou v štáte. Po vzore bývalých socialistických štátov má Severná Kórea ďalšie dve strany – Kórejskú sociálno-demokratickú stranu a Stranu Chondoist Chongu – roľnícku stranu (DPRK's Politics 2013). Strana a jej partnerské organizácie³³ mali úplnú kontrolu nad severokórejskou spoločnosťou až do 90. rokov. Každý občan bol od detstva súčasťou rôznych skupín a organizácií, na pôde ktorých prebiehali pravidelné indoktrinačné stretnutia. Strana, resp. jej úzka elita, mala a stále má monopol na kontrolu informácií, ktoré sú sprístupnené obyvateľstvu. Základným nástrojom indoktrinácie je vzdelávací systém. Už od predškolského veku je deťom formou rozprávok predstavovaný život vodcov (Lankov 2009). Vzdelávanie pokračuje severokórejskou interpretáciou histórie s dôrazom na obdobie japonskej okupácie a následné formovanie KĽDR, pričom dôležitú úlohu zohrávajú prednášky o činoch Kim Il-sunga, Kim Jong-ila a dnes pravdepodobne i Kim Jong-una.

Čo sa týka udržiavania monopolu na informácie a kontrolu toho, čo sa dostane k ľuďom, má KĽDR vytvorené štátne médiá v podobe tlače, rozhlasu a televízie. V snahe zabrániť šíreniu a hlavne prístupu k signálu rozhlasových staníc z Južnej Kórey či ostatných štátov, boli od 60. rokov rádiá predávané v KĽDR nastavené len na jednu frekvenciu. Obmedzovaná bola i dostupnosť zahraničných publikácií a kontakty s cudzincami. Ako uvádza Andrei Lankov, podobný stupeň kontroly je neporovnateľný so situáciou v ZSSR, kde občania mali možnosť naladiť si západné vysielanie (Lankov 2011a, 22). Systém absolútnej kontroly informácií sa však začal rozpadáť postupne od polovice 90. rokov. Nekontrolovaný odchod občanov zo Severnej Kórey umožnil relatívne zmiernenie režimu ochrany hranice s Čínou. Po otvorení priemyselného komplexu v Kaesongu a následkom pracovnej migrácie sa pre obyvateľov KĽDR stalo jednoduchšie dostať sa k alternatívnym zdrojom informácií. Dnes Kórejci žijúci na severe používajú mobilné telefóny prostredníctvom čínskych operátorov. Existujú správy o tom, že juhokórejské filmy

³³ Front za zjednotenie Kórey, Kim Il-sungova socialistická mládežnícka liga, Federácia odborových zväzov Kórey, Únia poľnohospodárskych pracovníkov a Kórejská demokratická únia žien.

a telenovely pašované na DVD, CD, alebo USB kľúčoch, sú v krajine veľmi populárne (Lankov 2011a, 25).

Ďalšou črtou severokórejského systému je militarizácia a totálna kontrola silovými zložkami. Armáda mala vždy dôležité postavenie, keďže bola prezentovaná ako ochranca kórejskej nezávislosti a suverenity. V zmenenom prostredí ukončenej bipolarity, je pozícia armády ešte dôležitejšia. Armáda sa od 90. rokov dostáva do popredia o to výraznejšie, že KSP postupne stráca postavenie v spoločnosti. Zmena postavenia armády sa prejavuje i v ideológii, kde je *juče* doplnená ideou *songun chongchi*. Jej autorom je Kim Jong-il a predstavil ju počas obdobia konsolidácie svojej moci. Dnes sa hovorí o dvoch zložkách ideológie – *juče* a *songun*. Ich pozícia je upravená v článku 3 ústavy KĽDR z roku 2009, kde je *songun* spoločne s ideou *juče* definovaný ako riadiaci princíp Severnej Kórey (North Korean Constitution 2009).

Inštitucionálne posilnenie pozície armády Kim Jong-il prezentoval prostredníctvom plánu na vybudovanie *kangsong taeguk* – vojensky silného a ekonomicky prosperujúceho národa (Park 1999). Táto ideálna spoločnosť má byť dosiahnutá prostredníctvom dominantného postavenia armády, vojenských inštitúcií, Komisie národnej obrany a Ústredného vojenského výboru strany. Jej súčasťou je dosadzovanie vojenských hodnostárov do stranického a štátneho aparátu, ich lojalita vodcovi a zodpovednosť armády za ochranu hraníc. Nevyhnutnosťou fungovania tohto režimu je dosiahnutie jednoty armády a obyvateľstva (Suh 2002). V praxi to znamená, že všetky záležitosti štátu sú podriadené záujmom armády, ktorá má prednosť v prísune prídelov potravín a smeruje do nej väčšina zdrojov štátneho rozpočtu.

Militarizmus a postavenie armády priamo súvisia s vnímaním medzinárodných vzťahov predstaviteľmi severokórejskej politickej elity, ktoré je čisto realistické. Zahraničná politika KĽDR je postavená na tom, že medzi štátmi panuje nedôvera, každý štát presadzuje svoje vlastné záujmy a spolupráca a dohody nepredstavujú záruky, že sa štáty nebudú vo vzájomných vzťahoch správať agresívne. V systéme, kde je každý štát odkázaný sám na seba, je preto nevyhnutné disponovať čo najväčšími kapacitami na zaistenie bezpečnosti. Z tohto pohľadu má KĽDR k dispozícii len obmedzené kapacity, najmä v prípade keď je jej hlavným nepriateľom dominantný aktér, ktorý nemá v medzinárodnom systéme konkurenciu. Pri tomto uvažovaní je rozhodnutie vyvážiť nedostatočný potenciál konvenčných zbraní tými jadrovými, racionálnym

krokom. Jadrové zbrane majú navyše do istej miery stabilizačný účinok, keďže bránia priamemu ozbrojenému konfliktu medzi ich držiteľmi. Severokórejské vedenie pri formuláciách svojich strategických cieľov vychádza z predpokladu funkčnosti jadrového odstrašovania.

Ďalšou črtou severokórejského systému je centrálna plánovaná ekonomika, aj keď v súčasnosti je možné ju považovať za jeho najslabší článok. Po hladomore, ktorý krajinu zasiahol v polovici 90. rokov, sa výrazne narušil centrálny systém distribúcie potravín, od ktorého závisela väčšina populácie. Presné počty obetí nie sú známe, ale KĽDR sa z tejto krízy nikdy nespamätala.³⁴ V snahe o prežitie ľudia opúšťali svoje domovy a hľadali jedlo všade, kde sa dalo. Postupne sa začal zvyšovať počet farmárskych trhov, ktoré dovtedy fungovali len ako sekundárny a poddimenzovaný zdroj tovarov a potravín. Tieto trhy počas krízy zaznamenali zvýšený prísun tovarov, ktoré boli k dispozícii za oveľa vyššie ceny ako tie stanovené štátom. Postupne sa vytvorila neoficiálna ekonomika, vďaka funkčnosti ktorej je systém stále do istej miery stabilný. Vláda, uvedomujúc si prebiehajúce procesy, farmárske trhy zlegalizovala v rámci reformného balíka prijatého v roku 2002.³⁵ V tomto období došlo aj k otvoreniu priemyselného komplexu Kaesong, ktorý zamestnával viac ako 40 tisíc Severokórejčanov v juhokórejských spoločnostiach. Optimisti hovorili o zahájení reformného procesu po čínskom vzore. Situácia sa však zmenila po vypuknutí druhej jadrovej krízy v októbri 2002. Práve od tohto obdobia sa v médiách pravidelne objavujú správy o hroziacom hladomore a humanitárnej katastrofe. Napriek zlej ekonomickej situácii a podvýžive väčšiny populácie sa tieto prognózy zatiaľ nepotvrdili (Lankov 2011b). V roku 2009 sa vláda pokúsila o zvrátenie prebiehajúcich procesov, keď rozhodla o menovej reforme, na základe ktorej mala byť stará mena nahradená novou v pomere 100:1. Cieľom reformy bolo zníženie ziskov tých, ktorí zbohatli na farmárskych trhoch, resp. tých, ktorí mali peniaze v hotovosti (Snyder 2010, 1). V súčasnosti sa objavujú správy o tom, že Kim Jong-un sa snaží o obnovenie stavu z rokov 2005-2009. To však nič nemení na skutočnosti, že KĽDR zostáva závislá na dodávkach energie, surovín a potravín z Číny, kde v prípade potravín je to až 45 % z jej celkovej spotreby (Bajoria a Xu 2013).

³⁴ Od polovice 90. rokov v krajine pôsobia medzinárodné organizácie ako FAO, UNDP či WFP, problémom je ale nemožnosť kontroly ďalšej distribúcie pomoci.

³⁵ Súčasťou reforiem bolo zvýšenie miezd a cien, decentralizácia národného plánovania, diferenciacia distribúcie, reforma sociálneho systému, atď. (Hong 2002).

Z teoretického hľadiska je možné severokórejský systém označiť za totalitárne zriadenie. KĽDR spĺňa viacero prvkov definícií totalitarizmu: dominantné postavenie ideológie, postavenie vodcu ktorý má monopol na jej interpretáciu, extrémna centralizácia administratívy, militarizácia spoločnosti, štátny monopol na vzdelanie a podriadenie ekonomiky štátu (Schäfer 2004; Berholz 2007; Friedrich a Brzezinski 1963). Špecifikom severokórejského politického systému, ktorým sa vymyká spomedzi známych totalitárnych zriadení, je dynastické nástupníctvo, ktoré od 80. rokov 20. storočia predstavuje jeho významnú črtu. Praktickému priebehu formovania nástupníctva sa budeme venovať v nasledujúcej časti.

Uvedené črty severokórejského systému je možné charakterizovať ako hlavné dôvody jeho stability. Ideológia, evolučný charakter systému, veľkosť územia štátu, strategická poloha a záujmy externých aktérov – to všetko sú faktory ovplyvňujúce pozíciu KĽDR v systéme medzinárodných vzťahov.

Evolúcia režimu

Napriek rigidite severokórejského politického systému došlo počas jeho existencie k určitým zmenám, systém sa vyvíjal a prispôboval. Prejavy tohto evolučného charakteru je možné najlepšie identifikovať v udalostiach po roku 1956, v rokoch 1994-1997 a v súčasnom období.

Neúspešný pokus o destalinizáciu KĽDR v prvom období viedol k upevneniu moci a postavenia Kim Il-sunga a jeho najbližších spolupracovníkov. Dal systému jeho ideológiu a ostatné základné princípy jeho fungovania. Je potrebné doplniť, že kým v prvých rokoch existencie štát kopíroval inštitucionálne usporiadanie a fungovanie systému ZSSR resp. Číny, od vnútornej konsolidácie moci sa snaha o dosiahnutie vonkajšej nezávislosti prejavovala aj na vzťahoch s týmito dvoma mocnosťami. Zdôrazňovanie nezávislosti bolo podporené prebiehajúcimi vnútropolitickými kampaňami a mobilizáciou, či už priemyslu, alebo poľnohospodárstva. Avšak od 70. rokov sa postupne prejavovali nedostatky centrálnie riadenej ekonomiky, keď KĽDR stratila schopnosť splácať svoje medzinárodné záväzky. Po ideologickej stránke však režim vykazoval vysokú mieru stability.

Koniec studenej vojny priniesol zmeny v severokórejskej spoločnosti. Vedenie štátu sa v snahe zachovať svoju existenciu muselo prispôbiť. Keďže východný blok sa rozpadol a spriatelené socialistické

režimy nastúpili na cestu transformácie, identifikácia s ideami marxizmu-leninizmu stratila svoje opodstatnenie. V dôsledku zmien v medzinárodnom systéme sa propaganda začala orientovať na posilnenie legitimity prostredníctvom kórejskej histórie. Súčasťou tohto procesu bolo odhalenie hrobiek patriacich kráľom zo štátov Koryo a Koguryo, ktoré sa rozprestierali na území dnešnej KĽDR a ktorých hlavné mestá boli v Kaesongu a Pyongyangu (Pchjongjang). KĽDR bola označená za ich priameho nástupcu. Najkontroverzejšou kampaňou bolo odhalenie Dangunovej³⁶ hrobky, ktorá bola vytvorená pre účely propagandy (Lim 2007, 97). Tieto kroky boli súčasťou posilňovania severokórejského národného povedomia. Kórejský nacionalizmus tak nadobudol nový charakter. Počas studenej vojny bol založený na partizánskej tradícii a boji za kórejskú nezávislosť, v súčasnosti je podporovaný interpretáciou dejín a posilňovaním konfuciánskych tradícií.³⁷

Udalosťou, ktorá ovplyvnila vnútropolitický vývoj najvýraznejšie, bola Kim Il-sungova smrť a trojročné obdobie smútku, ktoré Kim Jong-il využil na upevnenie svojho postavenia a legitimizáciu „nového“ režimu. Ten je možné vymedziť na základe dvoch hlavných prvkov. Prvým je deifikácia Kim Il-sunga, povyšujúca štátnu ideológiu na úroveň štátneho náboženstva. Od Kim Il-sungovej smrti KĽDR používa vlastný kalendár tzv. „éry *juche*“, ktorá začala v roku narodenia veľkého vodcu, teda 1912. V preambule ústavy z roku 1998 je Kim Il-sung označený nielen ako otec zakladateľ, ale aj ako večný prezident. Druhým prvkom nového režimu je dominantné postavenie prináležiace Kórejskej ľudovej armáde, ktorého prejavom je vyššie spomenutý princíp *songun chongchi*. Práve v tomto období dochádza k zmene pozície WPK v systéme, kedy sú jej orgány nahradené resp. zatlačené do úzadia a rozhodnutia sú prijímané na pôde Komisie národnej obrany. V praxi Kim Jong-ilov režim fungoval v rámci siete blízkych a dôveryhodných spolupracovníkov, o ktorých opieral svoju vládu. Niektoré zdroje ale hovoria, že nedôveroval nikomu a dokázal si vytvoriť systém špiónov aj medzi najbližšími spolupracovníkmi. Táto sieť bola založená na strachu a zastrahovaní, zbavovaní sa protivníkov a podobných prostriedkoch.

³⁶ Dangun je postava kórejskej mytológie, zakladateľ Gojoseonu, prvého štátneho útvaru od ktorého Kórejci odvodzujú svoj pôvod a svoju štátnosť.

³⁷ Prikladom je opätovné povolenie sláviť tradičné sviatky ako *Chuseok* (kórejská forma vďakyvzdania), *Seollal* (Lunárny nový rok) a *Dano* (tradičný spirituálny sviatok). K ich obnoveniu došlo v rokoch 1988 a 1989 pod vplyvom Kim Jong-ila (Lim 2007, 97).

Dodnes posledným významným medzníkom vo vývoji severokórejského politického systému je rok 2009, kedy začal druhý transfer moci. Ten vyvrcholil v decembri 2011 po smrti Kim Jong-ila. Zvolenie Kim Jong-una do funkcie podpredsedu Ústrednej vojenskej komisie WPK bolo interpretované ako snaha opätovne posilniť pozíciu strany. Dôvod bol ten, že práve miestne orgány strany predstavujú základné nástroje indoktrinácie. V snahe rozšíriť a posilniť kult osobnosti nového vodcu zohráva práve strana a jej organizácie základnú úlohu (Park 2010, 3-5). Prvé predikcie navyše ukazovali, že dominantné postavenie armády bolo postupne obmedzované a do popredia sa od roku 2005 začala dostávať „konzervatívno-bezpečnostná koalícia“ vybraných predstaviteľov strany a bezpečnostných inštitúcií – ministerstva ľudovej bezpečnosti a ministerstva ochrany štátnej bezpečnosti (Park 2010, 3). Hodnotenia prvého roku pôsobenia mladého vodcu však naznačujú, že rozhodovanie má v rukách skupina členov strany, teda civilistov, ktorá sa postupne sformovala okolo Jang Sung-taeka³⁸ a získala podporu Kim Jong-una.

Podľa posledných správ Kim Jong-un predstavil 31. marca 2013 svoju vlastnú politickú líniu *byungjin* – boj na dvoch frontoch, ktorý sa týka posilnenia jadrového potenciálu a ekonomiky štátu. Ako vyplýva z vyhlásení, KĽDR bude v budúcnosti rozvíjať svoj jadrový program, a to jednak mierovou, ale i vojenskou cestou. *Byungjin* je možné interpretovať ako pokračovanie línie *juče* a *songun* v nových podmienkach (Cheon 2013, 3-4). Zároveň v posledných mesiacoch Kim Jong-un zbavil funkcie niekoľkých významných veliteľov armády, počnúc náčelníkom štábu Ri Yong-hom na začiatku roku 2012, až po ministra obrany Kim Kyong-sika v máji 2013. Tieto udalosti sú interpretované ako prejav posilnenia si pozície stranícko-civilnej skupiny, ktorá pravdepodobne predstavuje základ Kim Jong-unovho režimu.

Napriek očividnej súčasnej dominancii skupiny okolo Jang Sung-taeka, nie je možné s definitívnou platnosťou potvrdiť, že režim mladého vodcu je stabilný. Jeho otcovi trvala konsolidácia moci tri roky. Popri otázke stability moci sa však nové vedenie musí zaoberať ďalšími otázkami a najmä ekonomickou situáciou. Napriek tomu, že vodca ohlásil reformy v poľnohospodárstve a ekonomike, tie nie sú analytikmi

---

³⁸ Jang Sung-taek bol poverený procesom transferu moci v roku 2009. Ako manžel Kim Jong-ilovej sestry, a teda Kim Jong-unovej tety Kim Kyong-hui, bol vnímaný ako tuteur mladého vodcu. Zároveň má Jang bohaté skúsenosti z pôsobenia na rôznych postov v rámci severokórejských inštitúcií.

hodnotené ako vhodné a reálne adresujúce severokórejské problémy. Navyše, ako už bolo uvedené, severokórejská spoločnosť sa postupne mení, modernizuje, informatizuje, a do istej miery aj otvára. Štát aj vďaka rozsiahlej korupcii v armáde, migrácii obyvateľov za prácou a existencii paralelnej ekonomiky postupne stráca svoju absolútnu kontrolu. Napriek tomu severokórejský režim neustále vykazuje vysokú mieru politickej stability, keďže potenciálni oponenti sú väčšinou eliminovaní hneď na začiatku. Zároveň má vedenie v rukách stále silnú zbraň, ktorou je domáca propaganda, ktorá sa výrazne opiera o konkrétne kroky zahraničnej politiky štátu. V konečnom dôsledku má KĽDR dlhodobú tradíciu využívania situácie v externom prostredí na zintenzívnenie činnosti štátnej propagandy, ktorá prispieva k stabilite režimu.

Zahraničnopolitické konotácie

Unikátnosť severokórejského systému sa prejavuje na zahraničnopolitických rozhodnutiach a správaní štátu v medzinárodnom prostredí. Od svojho vzniku a v duchu oficiálnej štátnej ideológie sa KĽDR snaží zachovať si svoju existenciu a predovšetkým samostatnosť. Jej hlavným cieľom v zahraničnej politike je preto nedostat' sa do priamej závislosti na žiadnom politickom aktérovi.

Severná Kórea počas celej studenej vojny využívala brilantné strategické balansovanie medzi vplyvom ZSSR a Číny a podarilo sa jej nedostat' pod priamy vplyv ani jednej z veľmocí. V prvých rokoch svojej existencie a počas kórejskej vojny a bezprostredne po nej, bol štát závislý na vojenskej a technologickej pomoci od ZSSR. V druhej polovici 50. rokov sa vedenie KĽDR postupne začalo orientovať viac na Čínu. Hlavnou príčinou bol destalinizačný proces v ZSSR, ktorý Kim spoločne s Maom odsúdili, pretože bol v priamom rozpore s ich ideológiami. Počas čínsko-sovietskeho pohraničného konfliktu zostala KĽDR neutrálna. Následne po čínsko-americkej normalizácii došlo k preorientovaniu na ZSSR. Bezprostredne pred skončením studenej vojny boli vzťahy medzi KĽDR a Čínou chladné, v dôsledku ekonomických reforiem zahájených Deng Xiaopingom.

Je pozoruhodné, že KĽDR dokázala odolať snahám oboch mocností vytvoriť si z nej satelit. Významnú úlohu v tomto procese pravdepodobne zohral samotný Kim Il-sung a povest', ktorú mal u svojich spojencov. Napriek neustálej pomoci, ktorá prúdila či už z Číny, alebo Sovietskeho zväzu, sa Kimovi podarilo zachovať si možnosť nezávisle sa rozhodnúť, na ktorú z mocností sa bude orientovať.

Po skončení studenej vojny boli vzťahy s Čínou a Ruskou federáciou do veľkej miery determinované ich zahraničnou politikou voči Južnej Kórei. Počas studenej vojny platilo, že štáty uznávajúce KĽDR neuznávali Kórejskú republiku a naopak. Nadviazanie diplomatických stykov s Južnou Kóreu a nevetovanie jej žiadosti o vstup do OSN Čínou a Ruskom znamenali porážku pre severokórejskú pozíciu odmietania členstva oboch kórejských štátov.

Od 90. rokov môžeme v zahraničnej politike KĽDR identifikovať dva trendy. Prvým je jej asertívne správanie, pozostávajúce najmä z jadrových kríz a incidentov v tzv. „Severnej hraničnej línii“ (*Northern Limit Line*), ktorá predstavuje námornú hranicu. Druhým sú etapy diplomatických rokovaní s regionálnymi aktérmi. Tieto trendy sú reakciou na situáciu, v ktorej sa KĽDR ocitla, keď ju strata spojencov prinútila presmerovať hlavnú pozornosť na USA. Tie sú stále označované za najväčšieho severokórejského nepriateľa a obrana proti možnému útoku z ich strany sa tak stáva kľúčovým cieľom bezpečnostnej politiky KĽDR. Hegemonická pozícia USA v medzinárodnom systéme a ich absolútna vojenská prevaha viedla k tomu, že KĽDR začala intenzívnejšie podporovať rozvoj svojho jadrového programu. Vzťahy s USA môžeme vymedziť prostredníctvom dvoch jadrových kríz. Kým prvú v roku 1994 ukončilo podpísanie Rámцovej dohody, druhá trvá od roku 2002 do súčasnosti.

Priebeh týchto kríz ukazuje prelínanie naznačených trendov, kedy krízu strieda etapa rokovaní, po ktorých opäť nasleduje kríza a ďalšie rokovania. Asertívne správanie KĽDR je do veľkej miery určované pocitom ohrozenia vlastného prežitia. Vypuknutiu oboch kríz predchádzali americké vojenské intervencie v iných častiach sveta – v roku 1991 v Iraku a v roku 2001 v Afganistane. Práve unilaterálne rozhodnutia americkej vlády nasadiť armádu proti tzv. „darebáckym štátom“ znížili pocit bezpečia severokórejského režimu a mali za následok vyhrotenie situácie zo strany KĽDR. Zároveň je tu možné vidieť ďalší princíp zahraničnej politiky KĽDR, ktorá tieto krízové situácie využíva vo svoj prospech, aby získala väčší vplyv a váhu pred následnými rokovaniami.

Prvú jadrovú krízu ukončila dohoda, na základe ktorej KĽDR uzavrela svoje jadrové zariadenia v Yongbyone výmenou za projekt výstavby dvoch ľahkovodných reaktorov, energetické kompenzácie a uistenie zo strany USA, že sa vo svojej politike voči Severnej Kórei zdržia hrozby a použitia sily. Nasledujúce obdobie bolo charakteristické viacerými stretnutiami na rôznych úrovniach. Vtedajšia ministerka zahraničných vecí USA Madeleine Albrightová cestovala v roku 1999 do Pyongyangu.

Situácia sa zmenila po 11. septembri, následnej invázii do Afganistanu a americko-severokórejskom rokovaní v Pyongyangu v októbri 2002, kedy začala druhá jadrová kríza. Pre jej vývoj je charakteristických niekoľko kulminačných bodov, po ktorých nasledovalo obnovenie rokovaní. K najdôležitejším momentom súčasnej krízy patria odstúpenie KĽDR od Zmluvy o nešírení jadrových zbraní v januári 2003, vyhlásenie z februára 2005, že KĽDR má program na vývoj jadrových zbraní, prvý jadrový test v októbri 2006, druhý jadrový test v máji 2009, potvrdenie existencie programu na obohacovanie uránu v decembri 2010 a tretí jadrový test vo februári 2013. Ako sprievodné aktivity prebiehajúcej krízy je možné vnímať testy rakiet krátkeho, stredného i dlhého doletu a vynesenie satelitu na obežnú dráhu v decembri 2012, ktorý nasvedčuje tomu, že KĽDR vyvíja medzikontinentálne balistické rakety. Tieto udalosti boli do istej miery zmiernené následnými negociačnými procesmi. V auguste 2003 začali v Pekingu šesťstranné rokovania za účasti KĽDR, USA, Južnej Kórey, Japonska, Ruska a Číny, ktorých cieľom je kompletne, overiteľné a nezvratiteľné jadrové odzbrojenie (ICG 2005). Rokovania priniesli pokrok až v roku 2005 resp. 2007, kedy sa zúčastneným štátom podarilo dohodnúť sa na konkrétnych krokoch, ktoré KĽDR čiastočne dodržala. V priebehu existujúcej krízy došlo k výraznému zhoršeniu medzikórejských vzťahov, ktoré vyvrcholilo potopením juhokórejskej lode Cheonan v marci 2010 a ostreľovaním ostrova Yeonpyeong v novembri toho istého roka. Tieto udalosti je však možné interpretovať aj ako súčasť prebiehajúceho transferu moci v KĽDR a upevňovania si pozície mladého vodcu medzi predstaviteľmi armády.³⁹

Zaujímavosťou je i načasovanie severokórejských aktivít. K provokáciám dochádza väčšinou v čase, keď sa v okolitých štátoch, predovšetkým v Južnej Kórei a USA, menia vlády. Špecifikom sú udalosti z roku 2013, ktorým predchádzali zmeny vlády v Číne, Japonsku, Rusku a predovšetkým v samotnej KĽDR.

Kríza prebiehajúca na polostrove od začiatku roka 2013 a bezprostredne po treťom jadrovom teste môže byť z pohľadu severokórejských zahraničnopolitických ambícií interpretovaná pomerne jednoznačne. KĽDR ukázala, že sa svojho jadrového programu nevzdá. Práve naopak, potvrdila, že predstavuje dôležitú zložku stability jej režimu, tak ako to uvádza prejav Kim Jong-una, predstavenie línie *byungjin* a prijatie tzv. „nuklearizačného zákona“. Je zrejmé, že KĽDR považuje sama seba za

³⁹ Podrobnejšie je daná problematika analyzovaná v článku autorky zverejnenom v publikácii Panorama 2011, 469-489.

jadrovú mocnosť, ktorá deklarovala ambíciu stať sa súčasťou režimu proti šíreniu jadrových zbraní, avšak so svojim zmeneným postavením ako jadrovej mocnosti (Cheon 2013, 4-7).

Krízovú situáciu na Kórejskom polostrove upevňuje aj skutočnosť, že daný stav vyhovuje všetkým okolitým aktérom. Pre Čínu predstavuje KLDR nárazníkovú zónu voči americkej prítomnosti na polostrove. USA zase využíva hrozbu, ktorú režim predstavuje, ako argument pre potrebnosť jej armády v regióne. Južná Kórea má obavy predovšetkým z finančných dôsledkov možného zjednotenia, ktoré by kolaps režimu priniesol. Japonsko má vo vzťahu k Severnej Kórei špecifické postavenie, keď existencia hrozby z jej strany predstavuje argument pre potrebu zachovania a posilnenia aliancie s USA. Jedinou z mocností, ktorá by viac ťažila zo stabilizácie a normalizácie medzikórejských vzťahov je dnes Rusko.

Záver

Črty existujúceho severokórejského politického systému predstavujú v kombinácii s historickou skúsenosťou, z ktorej vychádza oficiálna štátna propaganda, základný rámec pre pochopenie zahraničnopolitického správania sa štátu v súčasnosti. Permanentný pocit ohrozenia, ktorý je v priamom rozpore s primárnym záujmom štátu prežiť v existujúcej podobe, dávajú zahraničnej politike KLDR paranoidný charakter. Zároveň spôsob, akým je Severná Kórea vnímaná ostatnými aktérmi, hlavne USA a celým liberálnym svetom, túto paranoju podporuje. Viaceré unilaterálne aktivity z posledných rokov s cieľom odstrániť neliberálne režimy potrebu posilnenia schopnosti brániť sa jadrovým odstrašením ešte zintenzívňuje.

Dnes sa ukazuje, že jadrový program, ktorý KLDR rozvíja, a prebiehajúce krízy sú nielen prejavom zahraničnej politiky, ale do veľkej miery reflektujú aj vnútropolitické dianie. Súčasný severokórejský politický systém, založený na ideológii *juche* doplnenej o ideu *songun* a novo predstavenú líniu *byungjin*, ukazuje nielen citlivosť Severnej Kórey na udalosti v externom prostredí, ale aj špecifické prepojenie zahraničnopolitických a vnútropolitických priorít vládnucej elity. Tá chce prežiť nielen navonok, ale aj doma. Napriek prísnemu systému kontroly vo vnútri severokórejskej spoločnosti sa však ani jej nevyhli zmeny, ktoré so sebou prináša informatizácia a rozvoj masovokomunikačných prostriedkov. Severokórejská spoločnosť sa postupne otvára a ľudia sa dostávajú k rôznym druhom informácií o vonkajšom svete. Je preto len

otázkou času, kedy budú schopní sformulovať svoje pozície a požiadavky na existujúce vedenie.

Použité zdroje

- Bajoria, Jaysree, a Beina Xu. 2013. "The China-North Korea Relationship." *Council on Foreign Relations*. Dostupné 17.5.2013. <http://www.cfr.org/china/china-north-korea-relationship/p11097>.
- Bernholtz, Peter. 2007. "Ideology, sects, state and totalitarianism." In *Totalitarianism and Political Religions, Volume II. Concepts for the comparison of dictatorship*, ed. Hans Maier a Michael Schäfer, 246-271. London: Routledge.
- Buzo, Adrian. 2003. *Partyzánská dynastie*. Politika a vedení Severní Koreje. Praha: BB Art.
- Sung, Chul Yang. 1999. *The North and South Korean Political Systems*. Seoul: Hollym Cosporation.
- Cumings, Bruce. 2005. *Korea's Place in the sun*. New York: W.W. Norton & Company.
- DPRK's Politics. 2013. *Korean Computer Center in DPRKorea & Foreign Languages Publishing House*. Dostupné 18.5.2013. <http://www.naenara.com.kp/en/great/political.php?3>.
- DPRK's Socialist Constitution. 1998. *NovexCn.com*. Dostupné 14.4.2013. http://www.novexc.com/dprk_constitution_98.html.
- Friedrich, J. Carl a Zbigniew Brzezinski. 1963. *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. New York: Prager Publishers.
- Hong, Ihk-Pyo. 2002. "A Shift Toward Capitalism? Recent Economic Reforms in North Korea." *East Asia Review* 14 (4): 93-106. Dostupné 6.5.2013. http://www.ieas.or.kr/vol14_4/14_4_5.pdf.
- Cheon, Seong-Whun. 2013. "Kim Jong-un Regime's „Byungjin“ (Parallel Development) Policy of Economy and Nuclear Weapons and the April 1st Nuclearization Law." *Korean Institute of National Unification*, Online Series CO 13-11. Dostupné 21.5.2013. http://www.kinu.or.kr/eng/pub/pub_05_01.text=&order=&dir=&bid=EINGINSIGN&ses=&category.
- Janoš, Jiří. 2007. *Japonsko a Korea, dramatické sousedství*. Praha: ACADEMIA.
- Kkeiner, Jurgen. 2001. *Korea: A century of Change*. London: World Scientific Publishing Co.

- Lankov, Andrei. 2005. *Crisis in North Korea. The Failure of De-Stalinization*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Lankov, Andrei. 2007. *North of the Dmz: Essays on Daily Life in North Korea*. Jefferson: McFarland & Company.
- Lankov, Andrei. 2011a. "Telling the Subversive Truth: Information Dissemination and North Korea's Future." *The Korean Journal of Defense Analysis* 23 (1): 19-35. Dostupné 14.3.2013. http://www.kida.re.kr/data/kjda/02_Andrei_Lankov.pdf.
- Lankov, Andrei. 2011b. "It's not All Doom and Gloom in Pyongyang." *Asia Times Online*, September 23, 2011. Dostupné 4.4.2012. <http://www.atimes.com/atimes/korea/mi23dg02.html>.
- Lankov, Andrei. 2013. "Kim Cracs Open Refugee issue." *Asia Times Online*, január 2013. Dostupné 28.5.2013. <http://www.atimes.com/atimes/Korea/OA05Dg01.html>.
- Lee, Grace. 2003. "The Political Philosophy of Juche." *Stanford Journal of East Asian Affairs* 3 (1): 105-112. Dostupné 8.5.2013. <http://www.stanford.edu/group/sjeaa/journal3/korea1.pdf>.
- Lim, Jae-Cheon. 2009. *Kim Jong Il's Leadership of North Korea*. London: Routledge.
- Martin, Bradley K. 2006. *Under the Loving Care of the Fatherly Leader*. New York: Thomas Dunne Books.
- Merrill, Dennis a Peterson, Thomas. 2005. *Major Problems in American Foreign Relations Volume II: Since 1914*. Boston : Houghtin Mifflin Company.
- Noland, Marcus, Sherman Robinson a Tao Wang. 1999. "Famine in North Korea: Causes and Cures." *Peterson Institute for International Economics Working Paper* 99-2. Dostupné 26.5.2013. <http://www.iie.com/publications/wp/99-2.pdf>.
- North Korean Constitution. April 2009. *Northeast Asia Matters – blog*. Dostupné 17.4.2010. <http://asiamatters.blogspot.com/2009/10/north-korean-constitution-april-2009.html>.
- International Crisis Group. 2005. "North Korea: 'Where Next for the Nuclear Talks?'" Dostupné 29.1.2012. <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=3101&l=1>.
- Park, Young-ho. 1999. "The Kim Jong-il Regime: Structure, Policies, and

Perception.“ *East Asian Review* 11 (4): 21-48. Dostupné 20.12.2011. <http://www.ieas.or.kr>.

Park, Hyeon Jung. 2010. “Kim Jong Il, the Military and the Party, and Kim Jong Un.“ *Korean Institute of National Unification*, Online series. Dostupné 12.7.2011. http://www.kinu.or.kr/eng/pub/pub_05_01._=&dir=&bid=EINGINSIGN&ses=&category=.

Park, Hyeon Jung. 2011. “Political Dynamics of Hereditary Succession in North Korea.“ *International Journal of Korean Unification Studies* 20 (1): 1-30. Dostupné 22.8.2011. <http://www.kinu.or.kr/upload/neoboard/DATA03/IJKUS20-1.pdf>.

Park, Hyeon Jung. 2012. “The First Year of Kim Jong-eun’s Rein and Consolidation of a New Ruling Coalition in 2012.“ *Korean Institute of National Unification*, Online Series 12-43. Prístup apríl 2013. http://www.kinu.or.kr/eng/pub/pub_05_01.NGINSIGN&ses=&category=.

Schäfer, Michael. 2004. “Luigi Sturzo as a theorist of totalitarianism.“ In *Totalitarianism and Political Religions, Volume I. Concepts for the comparison of dictatorship*, ed. Hans Maier, 21-39. London: Routledge.

Snyder, Scott. 2010. “North Korea Currency Reform: What Happened and What Will Happen to its Economy?“ *The Asia Foundation*. Dostupné 24.5.2013. <http://asiafoundation.org/resources/pdfs/SnyderDPRKCurrency.pdf>.

Suh, Choo-Suk. 2002. “North Korea’s „Military First“ Policy and Inter-Korean Relations.“ *The Korean Journal of Defense Analysis* 14 (2): 167-185. Dostupné 13.2.2012. http://www.kida.re.kr/data/kjda/14-2_09.pdf.

Korean Institute for National Unification. 2013. “The 2013 New Year’s Address by Kim Jong-un.“ 2013. *KINU Center for North Korean Studies*. Online Series CO 13-01. Dostupné 22.5.2013.http://www.kinu.or.kr/eng/pub/pub_05_01.t=&order=&dir=&bid=EINGINSIGN&ses=&category

5 | Vzťahy v Taiwanskej úžine: politika, ekonomika, bezpečnosť

Veronika Končíková

Úvod

Po dobu takmer štyridsiatich rokov neprebíhala medzi režimami na dvoch stranách Taiwanskej úžiny žiadna ekonomická výmena. Od nastolenia stanného práva na Taiwane v roku 1949 bol pohyb osôb, tovaru, služieb či kapitálu na pevninu z politických dôvodov znemožnený. Zmenené podmienky na medzinárodnej scéne a na domácom politickom poli na Taiwane a v Číne spôsobili v osemdesiatych rokoch radikálnu zmenu. Za menej než dve dekády uvoľňovania vzťahov sa z Číny stal druhý najväčší príjemca taiwanských exportov (Fürst 2004) a z Taiwanu jeden z najväčších investorov v Číne (Tung 2003). K tomuto obratu prispelo niekoľko významných udalostí, ktoré pripravili platformu pre nárast ekonomickej spolupráce medzi Čínou a Taiwanom.

Impulzy k zmene

Kľúčovú úlohu na začiatku zohrali Spojené štáty a ich prehodnocovanie vzťahov s ČĽR. Normalizácia vzťahov medzi USA a ČĽR započatá v sedemdesiatych rokoch spustila vlnu zmien na medzinárodnej scéne, ktoré sa Taiwanu priamo dotýkali. Až do roku 1971 zastávala vláda na Taiwane v OSN kreslo rezervované pre Čínu, v uvedenom roku ju však nahradila ČĽR. Najvýznamnejším spomedzi štátov, ktoré ukončili diplomatické vzťahy s Taiwanom, boli Japonsko v roku 1972 a USA v roku 1979. Príklad týchto dvoch krajín nasledovala drvivá väčšina štátov sveta.

Hoci prijatie tzv. „Zákona o taiwanských vzťahoch“ (*Taiwan Relations Act*)⁴⁰ v roku 1979 uistilo vládu v Taipeji o pokračujúcej podpore zo strany USA, Taiwan v dôsledku významných medzinárodných zmien čelil kríze vlastnej identity. Zároveň sa ukazovalo, že autoritatívny režim Kuomintangu (KMT) už nedokáže obhájiť svoju legitimitu tak, ako tomu bolo v minulosti. Aj z vnútra vládnucej strany sa začínali ozývať hlasy volajúce po reforme, ktoré na seba nenechali dlho čakať. Ku prvým

---

⁴⁰ Tento zákon prijal americký kongres potom, čo USA prerušilo oficiálne vzťahy s Čínskou republikou. Umožňoval udržiavať s Taiwanom *de facto* diplomatické styky a zároveň zaručoval dodávku zbraní obranného charakteru.

zmenám došlo už za prezidenta Chiang Ching-kuo (Jiang Jinguo)⁴¹ a pokračovali aj za jeho nástupcu Lee Teng-hua (Li Denghui).

Rozhodujúce pre ďalší vývoj sa stalo založenie opozičnej Demokratickej progresívnej strany (DPP – *Democratic Progressive Party*) a v neskoršom období aj sformovanie dvoch politických blokov modrých a zelených. Zatiaľ čo parlamentný blok modrých tvorí KMT a ďalšie malé parlamentné strany spolu s nezávislými poslancami, parlamentný blok zelených vytvára DPP a TSU (*Taiwan Solidarity Union*), ktoré sa profilujú ako strany podporujúce samostatnú taiwanskú identitu (Fürst 2004). Vytvorenie týchto politických blokov viedlo ČĽR k tomu, aby sa výrazne priklonila na stranu modrej koalície. Takmer štyri dekády nevrelých vzťahov a vzájomného zapierania čínskej komunistickej strany a KMT sa tak zmenili na spoluprácu. Ako poukazuje Chen (2009), podpora tohto bloku nie je vôbec prekvapujúca, pokiaľ si uvedomíme, že modrá koalícia zastávala najmä z počiatku názor, že spor medzi Taiwanom a ČĽR je sporom medzi Číňanmi na ostrove a Číňanmi na pevnine, implikujúc tak existenciu jednej Číny. Naopak zelená koalícia už od svojho vzniku nahliadala na konflikt medzi Taiwanom a ČĽR ako na medzinárodný spor a tým nepriamo zamietala možnosť budúceho zjednotenia.

Vývoj na čínskej domácej politickej scéne nebol o nič menej významný. Neúspešné pokusy v podobe „Veľkého skoku vpred“ či „Kultúrnej revolúcie“ vydláždili cestu pragmatickému krídlu v Komunistickej strane Číny, ktorého symbolom sa stal Deng Xiaoping. Dengovu politiku azda nič nevystihuje lepšie ako jeho vlastný výrok, že nezáleží na tom, či je mačka biela, alebo čierna, ale je dôležité, či chytá myši. Výhra tohto pragmatického bloku znamenala, že sa Čína začala otvárať nielen svetu, ale prakticky pristupovala aj k otázkam Taiwanu. Vedomie podpory Taiwanu zo strany USA nedovoľovalo Číne vojensky zjednotiť ostrov s pevninou, a tak pristúpila k alternatívnej stratégii zjednotenia na základe postupnej ekonomickej integrácie. Paralelne tak pôsobili dva významné faktory: na jednej strane Čína prechádzala významnými ekonomickými reformami, jej hospodárstvo dynamicky rástlo a stávala sa atraktívnym miestom pre investorov. Na druhej strane začala Čína vedome podnikáť kroky ku stimulácii obchodu a investícií z Taiwanu.

---

⁴¹ Transkripcie v tejto kapitole používajú systém Wade-Giles, ktorý sa používa na Taiwane a bežne aj v medzinárodnom prostredí pre transkripciu taiwanských mien a názvov. Pre lepšiu orientáciu sú v zátvorke pri prvom použití uvedené ekvivalenty v pinyinine. Systém pinyin je naďalej používaný pre transkripciu mien z pevninskej Číny.

Lacná pracovná sila, rastúce náklady vstupov na Taiwane, zhodnocovanie taiwanskej meny v dôsledku Plaza Accord,⁴² zlyhanie politiky „*Go South*“⁴³ propagovanej vládou v Taipej, honba za „čínskym snom“⁴⁴ či jazyková a kultúrna blízkosť robili Čínu „neodolateľnou“ pre taiwanských biznismenov. Všetky tieto faktory spôsobili, že sa začali rapídne rozvíjať ekonomické vzťahy v Taiwanskej úžine, a to aj napriek oficiálnym zákazom zo strany taipejskej vlády. Keď koncom osemdesiatych rokov urobila vláda prvé kroky k liberalizácii ekonomických stykov s ČLR, vlastne len legalizovala už prebiehajúce ekonomické toky (Sutter 2002).

Vplyv vnútornej politickej situácie na ekonomické toky

Už začiatkom osemdesiatych rokov môžeme pozorovať, že podnety k ekonomickej spolupráci boli silnejšie ako bariéry kladené vládou v Taipej. Na novú stratégiu pekínskej vlády o mierovom zjednotení reagovala vláda v Taipej spočiatku veľmi chladne vyhlásením „politiky troch nie“⁴⁵. Napriek rezolútnemu odhodlaniu vlády nepodporovať kontakty s ČLR však začal objem ekonomickej výmeny výrazne narastať.

Tung (2005) uvádza, že v roku 1981 dosahoval podľa štatistík Rady pre záležitosti pevniny (MAC – *Mainland Affairs Council*) objem nepriameho obchodu s Čínou cez Hong Kong výšky 460 miliónov USD a v roku 1989 predstavoval už 3,9 miliardy USD. Celkovo sú však štatistiky ohľadom obchodu, investícií a pohybu osôb medzi Taiwanom a ČLR nejednoznačné. Štúdia PIIE (Rosen a Wang 2011) poukazuje na fakt, že štatistiky vydávané vládami v Taipej a v Pekingu sa výrazne líšia. Tieto rozdiely sú spôsobené najmä obchádzaním predpisov obchodníkmi

---

⁴² Plaza Accord je dohoda z roku 1985, kedy sa predstavitelia USA, Francúzska, Japonska, Veľkej Británie a Západného Nemecka dohodli, že budú intervenovať na devízových trhoch aby oslabil americký dolár.

⁴³ Politika „*Go South*“ mala zmierniť závislosť taiwanskej ekonomiky na ČLR. Jej snahou bolo poskytnúť motívy taiwanským podnikateľom, aby investovali nielen v ČLR, ale aj v krajinách juhovýchodnej Ázie, čo malo zabezpečiť diverzifikáciu cieľových destinácií taiwanských investícií.

⁴⁴ Pojmom „čínsky sen“ sa na Taiwane často rozumie vidina ovládnutia veľkého čínskeho trhu. Keďže sa predpokladá, že súčasný ekonomický rast povedie k rastu domáceho čínskeho dopytu, mnohé taiwanské firmy v Číne investovali v nádeji, že sa im podarí vybudovať si značku a presadiť sa v budúcnosti aj tam.

⁴⁵ „Nie“ akémukoľvek kontaktu s pevninou, „nie“ vyjednávaniu s vládou v Pekingu a „nie“ kompromisom (Executive Yuan 2012).

z Taiwanu. Napríklad pred rokom 2000 neexistovali priame prepravné spojenia medzi Čínou a Taiwanom, taiwanské štatistiky tak uvádzali takmer nulové exporty do Číny, zatiaľ čo Čína zaznamenávala obchod cez Hongkong. Rosen a Wang (2011) poukazujú, že okolo roku 2000 sa mohli štatistiky líšiť až vo výške 500 %. Tieto diskrepancie sa postupom času zmenšovali tak, ako sa zmenšovali bariéry kladené na priamy ekonomický styk medzi Taiwanom a pevninskou Čínou. Medzi rokmi 2000-2009 bol priemerný rozdiel v štatistikách okolo 21 % hodnoty obchodu.

Podobnú situáciu bolo možné pozorovať i v prípade investícií. Investori obchádzali nariadenia taipejskej vlády tak, že investovali skrz pobočky zakladané v Hongkongu, Singapure, alebo v daňových rajoch. Vo svetle týchto informácií preto nemusí byť zarážajúce, že napríklad v roku 1999 boli jedným zo siedmich najvýznamnejších investorov v Číne Panenské ostrovy (Tung 2003).

Taiwanské štatistiky v oblasti investícií môžeme opäť označiť za skreslené, pretože zachytávajú len registrované investície na pevninu. Skutočne prebiehajúce investície sú však zreteľne významnejšie než sa zdá na základe taiwanských štatistík. Fuller (2008) poukazuje, že už v roku 1985 dochádzalo k prvým malým investíciám, hoci k povoleniu nepriamych investícií došlo až v roku 1990. V tomto liberalizačnom kroku však pozorovať skôr snahu o reguláciu nelegálnych tokov, než faktickú podporu investícií do pevninskej Číny. Napriek tomu, že vláda vyžadovala registráciu každej investície v hodnote nad 1 milión USD (Fuller 2008), začali investície výrazne narastať. V roku 1991 boli na taiwanskom ministerstve pre ekonomické záležitosti registrované investície vo výške približne 174,2 miliónov USD, v roku 1993 v hodnote viac než 3 miliardy (CEPD 2012). Prosperujúce ekonomické vzťahy začali vyvolávať obavy zo strategického rizika spôsobeného prílišnou závislosťou na Číne, ktoré viedli taiwanských politikov k podniknutiu krokov nastavujúcich bariéry k ďalšiemu prehlbovaniu ekonomických vzťahov. V tomto ohľade však neboli úspešné – pohyb osôb, tovarov, služieb a kapitálu naprieč Taiwanskou úžinou prekvital i naďalej.

Azda najlepším príkladom neúspešného pokusu o zbrzdzenie narastajúcich ekonomických väzieb je nezdar politiky Lee Teng-huia. Ten ako odozvu na prílišné prepojenie ostrova a pevniny vyhlásil v roku 1996 politiku „*Chieh-chi Yung-jen*“ (*Jieji Yongren* – „Nenáhlite sa, buďte trpezliví“). V rámci tejto politiky narástli prekážky k ďalšími investíciám – investície na pevnine nesmeli prekročiť 50 miliónov USD

a schvaľovanie investícií do technologických sektorov boli posudzované prípad od prípadu (Fuller 2008). Pochopiteľne, firmy, ktoré mali v záujme investovať vo väčšom rozsahu, sa opäť začali uchýľovať k nelegálnym investíciám skrz tretie krajiny. Sutter (2002) dodáva, že limit 50 miliónov na investíciu nebol príliš podstatný, pretože v tomto období mali firmy záujem najmä o menšie investície, čo bolo spôsobené aj politikou ČLR, kedy pri investíciách do 30 miliónov USD stačil taiwanským firmám súhlas miestnej vlády. Tento argument tiež podporuje fakt, že počas celého obdobia rokov 1991-1995 pripadala na jednu firmu priemerne investícia vo výške približne 0,5 milióna USD (CEPD 2012).

Celkový dopad politiky „Nenáhľte sa, buďte trpezliví“ na ekonomické styky s Čínou bol mizivý. Rastúce mzdy na Taiwane a kríza v juhovýchodnej Ázii prispeli k ešte výraznejšiemu nárastu taiwanských investícií v Číne. Zatiaľ čo medzi rokmi 1995 a 1996 došlo k nárastu o 12,5 %, v roku 1997 bol nárast investícií oproti predošlému roku 252,6 % (CEPD 2012). Fürst (2004) dopĺňa, že objem kumulovaných investícií za obdobie 1991-2000 dosiahol 17,1 miliárd USD, čo tvorilo 38,82 % celkových taiwanských investícií. Ani obchodné styky s pevninou sa nespomalili. Tung (2004) uvádza, že medzi rokmi 1981 – 2002 narástol obchod 134 násobne. Navyše sa Taiwan stal medzi rokmi 1990 a 1999 jedným zo štyroch⁴⁶ najvýznamnejších obchodných partnerov ČLR (ROC Yearbook 2002 in Fürst 2004).

Rovnako ako sa taiwanským politikom nedarilo regulovať obchod a investície, neboli úspešní ani v usmerňovaní pohybu osôb. Sutter (2002) sa zmieňuje, že k legalizácii návštev taiwanských občanov na pevninu v roku 1987 prispela práve narastajúca vlna ilegálnych návštevníkov prichádzajúcich cez Hongkong. Legalizácia tento proces ešte zintenzívnila. Chen (2003) podotýka, že do roku 1987 navštívilo pevninu okolo 200 tisíc Taiwancov a v roku 1989 sa tento počet vyšplhal na milión. Počet taiwanských turistov, ktorí navštívili Čínu, následne každoročne narastal. Postupne dochádzalo aj k uvoľňovaniu pohybu osôb opačným smerom. Zo začiatku bola vláda v Taipei veľmi opatrná a povolenie navštíviť ostrov dostali Číňania len v špeciálnych prípadoch, postupne však nešlo zabrániť ani hromadným návštevám turistov z pevninskej Číny. Dnes je počet turistov z Číny natoľko významný, že sa predpokladá, že bude v nasledujúcich rokoch tvoriť významnú časť ekonomického rastu Taiwanu (Rosen a Wang 2011).

⁴⁶ Zvyšní traja hlavní obchodní partneri sú Japonsko, USA a Hongkong.

Ešte pozoruhodnejší než vývoj ekonomických vzťahov za prvého demokraticky zvoleného prezidenta Lee Teng-huia je vývoj vzťahov za jeho nástupcu, Chen Shui-biana (Chen Shuibian). Chen Shui-bian bol kandidátom DPP s protaiwanskou rétorikou a snahou o dosiahnutie nezávislosti Taiwanu. Ako sme už naznačili v predchádzajúcej časti, ČĽR zaujala voči tejto strane dištancovaný postoj a bolo teda otázne, ako zareaguje na zvolenie prezidenta z jej radov. Podstatné pre upokojenie situácie bolo prehlásenie nového prezidenta pri príležitosti svojej inauguračnej reči, že pokiaľ ČĽR vojensky nenapadne Taiwan, nebude počas trvania svojho úradu usilovať o vyhlásenie nezávislosti (BBC 2013). Vzájomný chladný postoj predstaviteľov KSCĽ a DPP spôsobil, že počas oboch období vlády Chen Shui-biana nedochádzalo ani k polooficiálnym stretnutiam vládných predstaviteľov. Na trende prehlbujúcej sa ekonomickej spolupráce sa však nič nezmenilo. Chen Shui-bian dokonca podnikol kroky, ktoré významne dopomohli k uvoľneniu vzťahov v Taiwanskej úžine.

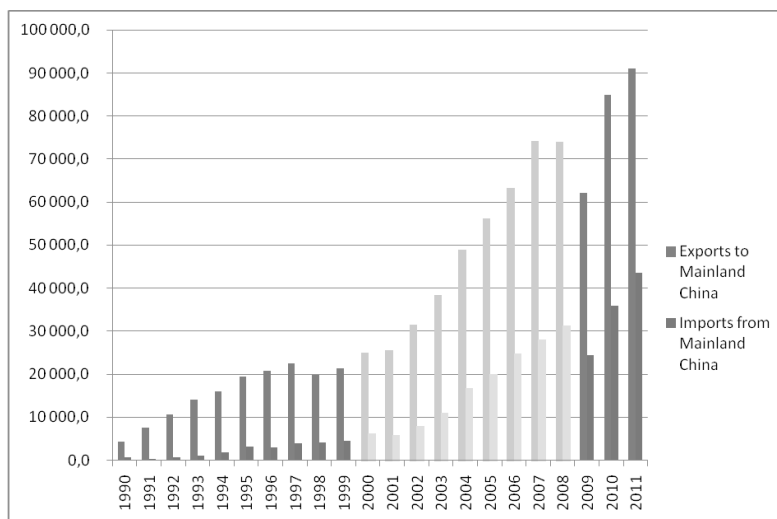
Prvý významný krok bolo oznámenie ministerstva pre ekonomické záležitosti o odklone od politiky „Nenáhlite sa, buďte trpezliví“ a rozhodnutie podporiť viac investícií na pevninu, ako aj povoliť vzájomný obchod (MAC 2013a). Rozhodujúce však bolo, keď v roku 2001 prezident povolil otvorenie „troch malých spojení“, čím umožnil priame obchodné, dopravné a poštovné kontakty medzi Taiwanom a ČĽR, hoci len v obmedzenom rozsahu. Tieto priame spojenia prebiehali len medzi dvoma prístavmi na pevnine (Xiamen a Fuzhou) a medzi ostrovmi nachádzajúcimi sa v relatívnej blízkosti od pevniny (Penghu, Jinmen a Mazu). Zároveň bolo po prvýkrát umožnené turistom z ČĽR navštíviť územie pod jurisdikciou taipejskej vlády a to konkrétne tri spomínané ostrovy (Bakešová, Fürst a Heřmanová 2004).

V roku 2004 bol Chen Shui-bian znovuzvolený za prezidenta a aj počas jeho druhého obdobia pokračovalo prehlbovanie ekonomických vzťahov. Oficiálne vzťahy medzi predstaviteľmi však zotrúvali na bode mrazu. Svoj vzťah k vládnucej elite na Taiwane a odhodlanie za každú cenu zabrániť možnosti vyhlásenia taiwanskej nezávislosti vyjadrila ČĽR roku 2005 prijatím Zákona proti rozdeleniu štátu (*Anti-Secession Law*), ktorý schvaľuje využitie nemierových postupov v prípade vyhlásenia nezávislosti Taiwanom (Wei 2012 in Zhu 2012).

Prehlbovanie ekonomických vzťahov navzdory nevráživosti medzi predstaviteľmi KSCĽ a DPP možno pozorovať aj na nasledujúcom grafe.

Vidíme, že obchodná výmena v oboch smeroch od začiatku deväťdesiatych rokov narastala nepretržite s výnimkou rokov, kedy sa svetová ekonomika ocitla v recesii. Inak tomu nebolo ani počas obdobia vlády Chen Shui-biana, teda medzi rokmi 2000 a 2008. Môžeme dokonca pozorovať, že za jeho pôsobenia došlo k najmarkantnejšiemu zvýšeniu obchodných tokov. Importy z ČLR na Taiwan sa zvýšili viac než päťnásobne, keď ich hodnota narástla z približne 6 miliárd v roku 2000 na viac než 31 miliárd v roku 2008. Exporty z Taiwanu do ČLR tiež zaznamenali nárast z 25 miliárd v roku 2000 na takmer 74 miliárd v roku 2008. Treba však mať na pamäti, že tento rýchly nárast v obchodných stykoch mohol byť spôsobený práve otvorením troch malých spojení a možnému zapísaniu do taiwanských štatistík i tých obchodných tokov, ktoré v minulosti prebiehali cez Hongkong.

Obrázok 1: Exporty a Importy (v miliónoch USD)

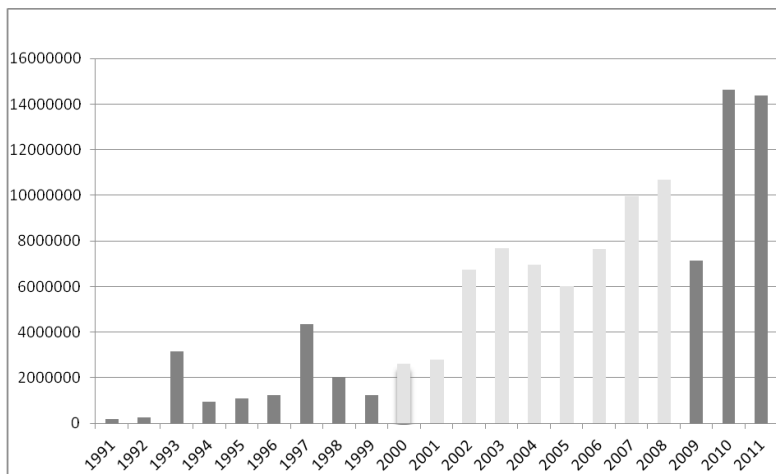

Zdroj: CEPD: *Taiwan Statistical Data Book, 2012*, vlastné spracovanie.

Podobný trend ako obchodné toky zaznamenali za Chen Shui-biana aj investície. Môžeme si všimnúť, že na konci obdobia jeho vlády boli investície 8,5 krát väčšie než v roku 1999. Za povšimnutie tiež stojí, že najväčší nárast, a to o viac než 141 %, bol zaznamenaný medzi rokmi 2001 a 2002, teda potom, ako boli umožnené tri malé spojenia. Tung (2005)

tiež poznamenáva, že v polovici júna 2003 mali taiwanské akumulované priame zahraničné investície v ČLR hodnotu 35,2 miliárd USD, čo tvorilo viac než polovicu všetkých priamych zahraničných investícií Taiwanu.

Obrázok 2: Registrované investície (v tisíckach USD)

Zdroj: CEPD: *Taiwan Statistical Data Book, 2012*, vlastné spracovanie.

Po analýze dát o obchodných a investičných tokoch môžeme skonštatovať, že nástup opozičnej DPP nezmenil trend v prehlbujúcej sa ekonomickej prepojenosti Číny a Taiwanu. Z doterajšej analýzy sa zdá, že ekonomické impulzy zohrali silnejšiu úlohu než politické preferencie.

Posledným analyzovaným obdobím je funkčné obdobie Ma Ying-jeoua (Ma Yingjiu), ktorý bol po prvýkrát zvolený prezidentom v marci 2008. Po dvoch obdobiach, kedy bol prezidentom člen DPP, sa do vedenia dostáva politik z KMT. Prezident Ma postavil svoju kampaň na sľube, že bude s pevninskou Čínou udržiavať priateľské vzťahy (Wei 2012 in Zhu 2012) a tento sľub aj dodržal. Krátko po svojom zvolení obnovil polooficiálne stretnutia medzi predstaviteľmi Číny a Taiwanu. Momentálne prebieha už deviate kolo jednaní medzi oboma stranami, ktoré viedli k prehĺbeniu spolupráce v mnohých oblastiach (MAC 2013b). Už v priebehu prvých 25 mesiacov od uvedenia prezidenta Ma do úradu bolo na týchto polooficiálnych jednaniach podpísaných 14 zmlúv (Bush 2008).

Keď sa pozrieme na výsledky týchto jednaní môžeme konštatovať, že znamenali nárast už aj tak bohatých ekonomických vzťahov medzi Taiwanom a pevninou. Na grafoch 1 a 2 síce pozorujeme pokles obchodnej výmeny ako aj pokles objemu investícií v roku 2009, avšak tento jav možno pripísať globálnej recesii. V nasledujúcich dvoch rokoch sa situácia vyvíjala už odlišne. Nielenže obchod a investície vzrástli oproti predošlému krízovému roku, ale prekonal aj výšku investícií a objem obchodu za Chen Shui-biana. V roku 2010 vzrástli exporty do Číny oproti krízovému roku o 36,6 % a oproti roku 2008 o 14,7 %. Importy rástli podobným tempom: 47,2 % oproti roku 2009 a 14,5 % oproti roku 2008. Najrapídnejší nárast v tomto období zaznamenali investície. Tie vzrástli oproti roku 2009 o 104,6 % a oproti roku 2008 o 36,7 %. Dá sa preto predpokladať, že iniciatíva prezidenta Ma znížila náklady obchodníkom a spôsobila nárast ekonomickej spolupráce medzi Čínou a Taiwanom. Tieto znížené náklady sa prejavili napríklad v povolení troch spojení medzi ostrovom a pevninou v roku 2008. Wei (in Zhu 2012) uvádza, že vďaka týmto krokom trval let z Taipeia do Šanghaja len 90 minút, oproti dva a pol hodinám, keď museli lietadlá pôvodne preletieť ponad Hongkong, alebo dokonca deviatim hodinám pred niekoľkými rokmi, keď bolo potreba v Hongkongu aj vystúpiť. Pre taiwanskú ekonomiku sa ukázalo dôležitým aj povolenie návštev turistov z pevniny, či povolenie investícií čínskych firiem na Taiwane. Hlavným krokom však bol podpis Rámцovej zmluvy o ekonomickej spolupráci (ECFA – *Economic Cooperation Framework Agreement*) v roku 2010, ktorá znamenala postupné odstraňovanie bariér ekonomickým tokom (ECFA, 2010). Od tejto zmluvy si vláda v Taipei sľubovala nielen výhody zo samotného voľného obchodu, ale aj možnosť prehlbovania vzťahov s ostatnými zo svojich obchodných partnerov. Mnohé štáty sa pred prijatím tejto zmluvy vyjadrili, že by sa mohla stať precedensom pre zmluvy o voľnom obchode s ďalšími významnými obchodnými partnermi Taiwanu (MAC 2013c). Taiwanská vláda si od podpísania tejto zmluvy tiež sľubuje výrazné zlepšenie v hospodárskej oblasti. Rosen a Wang (2010) napríklad odhadujú, že do roku 2020 by mohla ECFA priniesť pre taiwanskú ekonomiku zvýšenie HDP o 4,5 % oproti súčasnému trendu a v prípade, že by sa podarilo podpísať aj ďalšie dohody o voľnom obchode, by mohol byť vďaka ECFA do roku 2020 nepriamo dosiahnutý nárast až o 5,3 %.

Za prezidenta Ma sa vzťahy v Taiwanskej úžine výrazne zlepšili nielen z politického hľadiska, ale aj v oblasti liberalizácie ekonomických tokov. Jeho zvolenie v roku 2008 a znovuzvolenie v roku 2012 potvrdilo, že práve takýto vývoj si obyvatelia Taiwanu želali. Vidíme, že pokiaľ ide o aktívnu

politiku odstraňovania bariér obchodu, investíciám a pohybu osôb, môže byť táto politika veľmi úspešná. Zároveň sme si ukázali na prípadoch Lee Teng-huia či Chen Shui-biana, že kladenie bariér ekonomickým tokom skrz Taiwanskú úžinu nie je zárukou ich eliminácie.

Politická elita na Taiwane sa doposiaľ ukázala ako neefektívna v uplatňovaní reštrikcií voči prehlbovaniu ekonomickej integrácie medzi Čínou a Taiwanom. Zo skúmaného obdobia vyplýva, že kým existujú dostatočné ekonomické stimuly, dochádza k prehlbovaniu ekonomických vzťahov nezávisle na tom, ktorá z koalícií je pri moci a akú politiku uplatňuje. Firmy pri svojom rozhodovaní porovnávajú zisky a náklady z prípadnej investície. Kým budú zisky prevyšovať náklady, firmy budú mať záujem o ekonomickú spoluprácu. Náklady, ktoré firmám spôsobuje vláda tvorením bariér pre ekonomickú spoluprácu, sú teda stále nižšie, než zisky z možností, ktoré sa im naskytujú pri zapojení sa do obchodných stykov. Pokiaľ sú však pri moci politici, ktorí aktívne podporujú ekonomické vzťahy medzi ostrovom a pevninou, ich politika sa ukazuje ako pomerne úspešná. Je to pravdepodobne spôsobené tým, že odbúraním administratívnych bariér vláda znižuje náklady spojené s obchodom či investíciami a stimuluje tieto toky.

Ekonomická závislosť Taiwanu a Číny rastie pozoruhodným tempom a do istej miery nezávisle na tom, ktorá politická strana je na Taiwane pri moci. Avšak medzi odborníkmi neexistuje zhoda, aký dopad bude mať tento trend na bezpečnostnú situáciu v Taiwanskej úžine.

Ekonomická prepojenosť a bezpečnostná situácia

Medzi teoretikmi medzinárodných vzťahov neexistuje jednotný názor na otázku, aký vplyv má ekonomická závislosť na možnosť vzniku konfliktu medzi krajinami. Zatiaľ čo najmä stúpenci liberálneho prúdu predpokladajú, že hlbšie ekonomické prepojenie povedie k znižovaniu pravdepodobnosti konfliktu, zástancovia realizmu vnímajú ekonomické prepojenie ako druhoradé v rozhodovaní o konflikte, a preto do istej miery irelevantné pre posúdenie rizika jeho vypuknutia (viď napr. Grieco 1988). Niektoré teórie vychádzajúce najmä z neorealizmu či marxizmu predkladajú tézu, že ekonomická prepojenosť dokonca zvyšuje pravdepodobnosť ozbrojeného konfliktu. Iné prístupy zase zdôrazňujú, že smer, akým sa bude bezpečnostná situácia vyvíjať, závisí od symetrickosti obchodu (Barbieri 1996). V teoretickej oblasti vzniklo k posúdeniu impaktu ekonomických spojení na bezpečnostnú situáciu

aj množstvo štúdií s využitím matematických metód. Moaz, Oneal, Oneal a Russett (1996) dochádzajú k záveru, že ekonomická závislosť so sebou prináša významné externality v podobe mierového vývoja. Barbieri (1996) však ukazuje, že takéto vzťahy sú nelineárne, a kým zo začiatku dokáže zvyšovanie ekonomických spojení podporovať mierové súžitie, prílišné ekonomické prepojenie naopak zvyšuje pravdepodobnosť ozbrojeného konfliktu. Copeland (1996) do rozboru vzťahu ekonomickej závislosti a bezpečnosti pridáva aspekt očakávania. Tvrdí, že pokiaľ sú očakávania ohľadom budúceho obchodu pozitívne, bude vysoká závislosť podmieňovať mierový vývoj. Ak sú však tieto očakávania pesimistické, môže byť ekonomická závislosť predpokladom pre budúci konflikt.

Neexistuje teda konsenzus ohľadom interakcie medzi ekonomickou závislosťou a bezpečnosťou. Avšak mnohí autori analyzujúci vzťahy v Taiwanskej úžine zastávajú názor, že obchod a investície v tejto oblasti so sebou prinášajú úžitok zo zníženého rizika ozbrojeného konfliktu (napríklad Roy 2004; Chen 2009; Sutter 2002). Aj my budeme v tejto podkapitole sledovať argumenty liberalizmu a konfrontovať ich s realitou v Taiwanskej úžine. Kastner (2006b) uvádza, že obecnne možno v literatúre nájsť tri základné argumenty pre podporu tézy, že úzke ekonomické vzťahy vedú postupom času k znižovaniu ozbrojeného konfliktu:

1. Ekonomická naviazanosť ponúka hodnoverný nástroj pre signalizáciu rozhodnosti v prípade obrany strategických záujmov. V prípade čínsko-taiwanských vzťahov sa jedná o schopnosť ČLR signalizovať rozhodnosť využitia svojich vojenských kapacít k zastaveniu vyhlásenia taiwanskej nezávislosti.
2. Ekonomická naviazanosť môže viesť k zmene preferencií. Taiwan a Čína by mohli po istej dobe zaznamenať nárast zdieľaných hodnôt, ktoré by sa následne odrazili na zmenách na domácej politickej scéne.
3. Ekonomická naviazanosť znamená zvyšujúce sa náklady na ozbrojený konflikt. Vojna v Taiwanskej úžine by s najväčšou pravdepodobnosťou znamenala zastavenie ekonomických tokov, čo by významne poškodilo ekonomiky Taiwanu a Číny.

Prvý z argumentov nenachádza v skúsenosti z Taiwanskej úžiny veľkú podporu. Nezdá sa, že by bolo v záujme ČLR využívať práve ekonomické sankcie na signalizáciu rozhodnosti ČLR chrániť nedeliteľnosť Číny. Pokiaľ vychádzame z politiky predstaviteľov v Pekingu, snažia sa využiť

práve taiwanských podnikateľov pôsobiacich na pevnine ako „trójskeho koňa“ na presadenie svojich záujmov v Taipei. To dokazuje aj politika Pekingu „*yi shang weizheng*“, ktorá si kladie za cieľ „využívať biznismenov k obklúčeniu taiwanskej vlády“. Ukazuje sa, že práve táto stratégia slávi úspech. Sutter (2002) poukazuje, že sa podnikateľskej komunite už od začiatku darilo efektívne lobovať u taipeiskej vlády ohľadom zrušenia rôznych bariér k obchodu a investíciám. Čínska vláda sa významným spôsobom snaží o uisťovanie taiwanských podnikateľov, že ich záujmy sú aj záujmami Číny. Dokonca aj v priebehu tretej taiwanskej krízy v rokoch 1995-1996 uisťovala pekinská vláda taiwanských obchodníkov, že nech je politická situácia akákoľvek, ich záujmy ostávajú chránené (Kahler a Kastner 2006). Zdá sa teda málo pravdepodobné, že by Čína využívala ekonomické páky nad Taiwanom k usmerneniu jeho politiky.

Ďalším dôvodom, prečo môžu byť ekonomické sankcie neprijateľné pre Čínu, je ich prílišný dopad na ekonomický vývoj v Číne a potenciálne aj vo svete. Prvotné regulácie ekonomických tokov zavedené za prezidenta Lee Teng-huia pramenili aj zo strachu, že jednostranná závislosť môže predstavovať strategické riziko pre Taiwan a je nutné tejto závislosti zamedziť. Nesymetrickej závislosti by mohli nasvedčovať aj toky investícií spôsobené rozdielnou veľkosťou trhu ČLR a Taiwanu. Zatiaľ čo pre Taiwan sa jedná o podstatnú časť celkových odchádzajúcich investícií, pre ČLR ide iba o jeden zo zdrojov. Vplyv investícií a obchodu je však zložitejší. Crane (1993) poznamenáva, že veľká časť exportu do ČLR bola už od začiatku tvorená nedokončeným tovarom, ktorý sa následne vyvážal do tretích krajín. Takéto exporty tvorili pomerne veľkú časť z celkového objemu čínskych exportov. Tung (2003) poznamenáva, že exporty taiwanských spoločností tvorili už v polovici deväťdesiatych rokov 14-18 % celkových čínskych exportov. Táto situácia poukazuje jednak na oveľa vyššie náklady pre Čínu v prípade zavedenia sankcií, ale aj na zapojenie krajín na oboch stranách do globálnych produkčných reťazcov. Prerušenie týchto reťazcov v podobe prerušenia stykov cez Taiwanskú úžinu by nemalo vplyv len na Taiwan a Čínu, ale aj na ďalšie krajiny, ktoré sú do týchto reťazcov zapojené. Ekonomické sankcie by mohli vyvolať vlnu nevôle aj medzi inými významnými obchodnými partnermi Číny.

Takéto konanie by poškodilo nielen čínsku ekonomiku a čínske záujmy v Taiwanskej úžine, ale aj vzťahy s ostatnými obchodnými partnermi. Kastner (2006a) poukazuje, že práve táto nákladnosť dodáva využívaniu ekonomických sankcií dostatočnú kredibilitu. Pokiaľ by boli

náklady nízke, použitie sankcií by ešte nemuselo signalizovať rozhodnosť politiky Peking. V tomto prípade sa však zdajú byť náklady príliš vysoké nielen pre Taiwan, ale aj pre samotnú Čínu. Štúdia CIER (in Tung 2003) odhaduje, že na každý dolár stratený z dôvodu prerušenia taiwanských importov, pripadá päť dolárov straty na čínskych exportoch. Kastner (2006b) argumentuje, že vzhľadom na extrémne vysoké náklady bude Peking ekonomické sankcie zvažovať len ako posledné varovanie pre Taipei.

Aj z vyššie uvedených dôvodov využíval Peking k signalizácii skôr vojenské cvičenia, ktoré považoval za efektívnejšiu a menej nákladnú formu dokazovania svojej rozhodnosti v otázke samostatnosti Taiwanu. Celkovo sa však signalizačná politika Peking ukazuje ako neefektívna a nákladná, a to nielen z dôvodu priamych nákladov plynúcich zo samotnej signalizácie, ale aj pre nepriame náklady, ktoré sú spôsobené silnejším pocitom taiwanskej identity a negatívnym postojom k pevninskej Číne. Tretia kríza v Taiwanskej úžine nepriniesla Peking výrazný úspech. Bakešová, Fürst a Heřmanová (2004) uvádzajú, že týmto nátlakom sa nepodarilo ovplyvniť preferencie voličov a voľby aj napriek zastrašovaniu vyhral populárny politik Lee Teng-hui. Navyše okrem nákladov na vojenské cvičenie musela ČĽR čeliť zníženiu ekonomickej spolupráce s Taiwanom, čo znamenalo straty ziskov plynúcich z ekonomickej výmeny, aj keď len na krátku dobu trvania manévrov (Chu 2004). Čo sa však ukázalo najviac problematické pre ciele ČĽR boli reakcie obyvateľov Taiwanu na túto situáciu. Vojenské manévry na Taiwane vyvolávajú protičínske nálady a posilňujú pocit taiwanskej identity. Podľa prieskumov verejnej mienky⁴⁷ sa k čisto taiwanskej identite hlásilo v období medzi rokmi 1993-2002 najviac obyvateľov Taiwanu práve po prezidentských voľbách v roku 1996, teda krátko po tretej taiwanskej kríze (Chu 2004).

Ekonomické sankcie a vojenské manévry podkopávajú dve hlavné strategické línie postupného mierového zjednotenia ostrova s pevninou. Stratégie „*yi min bi guan*“ (využívať obyvateľov k nátlaku oficiálnych predstaviteľov) a „*yi shang wei zheng*“ (využívať podnikateľov k obkľúčeniu vlády) sú účinné len v obdobiach, kedy ČĽR nevyužíva svoje

⁴⁷Na Taiwane prebieha množstvo výskumov, ktoré sledujú ako sa vyvíja vnímanie taiwanskej identity. Táto analýza vychádza z údajov uvedených v článku Chu (2004), ktorý uvádza údaje z výskumu organizovaného Radou pre záležitosti pevniny (MAC). Jedná sa vždy o štatistiky po voľbách do parlamentu alebo po prezidentských voľbách. Voliči mali možnosť vyjadriť, či svoju identitu vnímajú ako taiwanskú, čínsku, alebo oboje.

strategické postavenie k nátlaku na taipeiskú vládu. Táto situácia vedie k snahe neustále prehlbovať ekonomickú spoluprácu, vytvárať pocit spoločných záujmov a hodnôt a limitovať využívanie moci len pre krajné prípady ohrozenia národných záujmov ČĽR.

Tým sa dostávame k druhému argumentu, že ekonomická spolupráca sa prejaví v harmonizácii zahraničnopolitických cieľov. Kastner (2006b) uvádza dva kanály, skrz ktoré môže takáto transformácia cieľov prebiehať. Prvým je, že vzájomný kontakt môže prinášať zmeny v názoroch verejnosti, čo sa postupom času prejaví aj na politických preferenciách. Druhý kanál vedie cez záujmové skupiny. Rastúce ekonomické vzťahy zvyšujú počet osôb profitujúcich z ekonomickej spolupráce a menia rozloženie spoločenských preferencií ohľadom zahraničnej politiky.

Spoločenské kontakty medzi obyvateľmi pevniny a ostrova skutočne rapídne narastali. Rozkvitajúci obchod znamenal množstvo zahraničných ciest a do kontaktu sa obyvatelia dostávali aj vďaka stále populárnejšiemu turizmu. Bakešová, Fürst a Heřmanová (2004) uvádzajú, že umožnenie návštevy pevniny taiwanskými občanmi pomohlo odbúrať mnohé predsudky, ktoré vytvárala politická propaganda počas takmer štyroch dekád nehostinného vzťahu. Chao (2003) na druhej strane poukazuje, že nárast kontaktov medzi Taiwanom a pevninou mohol viesť k poznaniu rozdielov, ktoré sa medzi Taiwancami a Číňanmi sformovali vplyvom dlhodobého odlišného vývoja. Výskumy verejnej mienky na Taiwane (Chu 2004) ukazujú, že dochádza k trvalému oslabovaniu pocitu exkluzívne čínskej identity. To však môže súvisieť s postupným vymieraním predvojnovkej generácie, ktorá mala najväčšie predpoklady identifikovať sa ako exkluzívne čínska. Kastner (2006b) tiež nevyklučuje, že bez existencie silných ekonomických väzieb by pocit exkluzívne taiwanskej identity mohol narastať ešte rýchlejšie. Obecne však nemožno dôjsť k jasnému záveru, ako interakcie medzi ľuďmi na oboch stranách Taiwanskej úžiny vplyvajú na pocit zdieľanej identity a ktorým smerom ovplyvňujú politické preferencie.

Existuje však trend, ktorý možno pozorovať v rámci celkových preferencií ohľadom presadzovanej politiky. V prvých rokoch ekonomickej spolupráce existovali výrazné obavy z ekonomickej závislosti Taiwanu na Číne, čo sa prejavilo aj v politike usilujúcej o kladenie bariér obchodu a investíciám v kľúčových sektoroch. Posilňujúce ekonomické vzťahy však zmenili vnímanie hrozieb a príležitostí spolupráce a viedli k zmene rétoriky aj u predstaviteľov DPP. Už v roku 1999 sa vtedajší prezident DPP

vyjadril, že budúcnosť taiwanskej ekonomiky je sľubná len v prípade, ak sa jej podarí ovládnuť trh na pevnine (Drover a Leung, 2001). Strach z toho, ako môže ekonomická kooperácia ohroziť Taiwan, sa zmenil na hľadanie nových príležitostí prostredníctvom úzkej spolupráce. Politické elity čoraz viac inklinujú k uprednostňovaniu utužovania ekonomických vzťahov a obyvateľstvo jasne preferuje mierové riešenie situácie. Chu (2004) tiež uvádza, že hoci bol v roku 2004 pri moci politik z protaiwanskej DPP, spoločnosť podporovala skôr zmierenie presadzované modrou koalíciou a k provokatívnym krokom Chen Shui-biana sa stavala negatívne.⁴⁸

Tento trend v oblasti presadzovanej politiky možno odôvodniť druhou líniou Kastnerovho argumentu, že ekonomické toky môžu viesť ku vzniku koalícií, ktoré kladú menší dôraz na otázky suverenity a naopak viac akcentujú stabilitu, bezpečnosť a obchod (Kastner 2006b). Pokiaľ je do obchodu a investícií zapojených málo firiem, existuje pomerne málo ľudí, ktorí stabilitu a dobré vzťahy vnímajú ako prioritu. U tých, čo neprofitujú z prehlbujúcich sa ekonomických vzťahov, môže prevážiť otázka suverenity nad otázkou stability vzťahov. Navyše treba dodať, že môže existovať skupina ľudí, ktorí vnímajú prehlbujúce sa ekonomické vzťahy ako negatívum. Niektorí nekvalifikovaní zamestnanci napríklad môžu prísť o prácu v dôsledku presunutia manufaktúrnej časti výroby do Číny. Fürst (2004) dokonca hovorí o exporte nezamestnanosti z ČĽR. Je otázne, do akej miery možno skutočne hovoriť o exporte nezamestnanosti a do akej miery sa jedná jednoducho o to, že s nárastom miezd na Taiwane sa firmy stávajú nekonkurencieschopnými a musia svoju produkciu buď zastaviť, alebo presunúť na miesto s nižšími nákladmi. Pre našu analýzu sa reálna príčina nezamestnanosti nekvalifikovanej časti obyvateľstva nejaví rozhodujúca, dôležité je skôr vnímanie tejto skutočnosti. Ak časť obyvateľstva má pocit, že stráca prácu z dôvodu úzkej spolupráce Taiwanu a ČĽR, bude rozhodne stáť proti ďalšiemu prehlbovaniu týchto vzťahov. S nárastom obchodných vzťahov však bude táto skupina stále marginálnejšia a do popredia sa budú dostávať záujmy tých, ktorí podporujú kladné vzťahy.

Argument o posilnení záujmovej skupiny, ktorej hlavným cieľom je stabilita, ďalej rozvíja Chen (2009), ktorý argumentuje, že zmeny v ekonomickej spolupráci vedú k vytvoreniu koalície podporujúcej politické strany s pročínskou orientáciou, čo zlepšuje bezpečnostnú

⁴⁸ Medzi kroky Chen Shui-biana, ktoré by mohli byť vnímané ako provokatívne, môžeme radiť napríklad jeho snahu o vyhlásenie referenda o otázkach vzťahov medzi Taiwanom a Čínou v súvislosti s prezidentskými voľbami 2004.

situáciu. Vláda modrej koalície tak znižuje riziko ozbrojeného konfliktu, zatiaľ čo vláda zelenej koalície toto riziko zvyšuje. Chen ukazuje, že nárast ekonomického prepojenia viedol k nárastu záujmovej skupiny podporujúcej stabilitu, čo viedlo k zvoleniu modrej koalície. Chen síce nevylučuje zvolenie prezidenta zo zelenej koalície, avšak tvrdí, že takáto voľba musí byť opodstatnená jeho slabou afiliáciou k taiwanskej identite.

Najčastejšie zmieňovaným argumentom podporujúcim mierový vývoj v prípade silných ekonomických väzieb je oslabovanie šancí na vojnový konflikt z dôvodu jeho rastúcich nákladov. Momentálne je prepojenie medzi Taiwanom a Čínou natoľko veľké, že by akýkoľvek vojenský konflikt medzi nimi mal významný dopad na blahobyt nielen obyvateľov na oboch stranách, ale aj na svetové hospodárstvo. Obchod medzi Taiwanom a pevninou je úzko napojený na globálne výrobné reťazce. Takýto konflikt by preto vyvolal negatívne reakcie u ďalších čínskych obchodných partnerov, ako napríklad EÚ, alebo USA. Tung (2003) uvádza, že až jedna pätina čínskych exportov do USA bola vyrobená taiwanskými spoločnosťami pôsobiacimi v Číne. V prípade počítania nákladov treba zobrať do úvahy aj možnosť, že sa do konfliktu zapoja aj Spojené štáty (Kastner 2006a). V takom prípade by boli dopady na svetovú ekonomiku ešte významnejšie.

Z vyššie uvedených argumentov môžeme usúdiť, že kým budú existovať ekonomické motívy k spolupráci, budú sa tieto vzťahy naďalej prehĺbovať. Vzhľadom na vysokú nákladnosť potenciálneho konfliktu sa tento stáva menej pravdepodobný, nemožno ho však vylúčiť. Dnešná situácia naznačuje, že s najväčšou pravdepodobnosťou povedie prehĺbujúca sa ekonomická kooperácia k predĺžovaniu trvania *statusu quo*. Na Taiwane pozorovať u obyvateľstva nárast exkluzívne taiwanskej identity (MAC 2013d), zároveň však začína vďaka prehĺbujúcim sa vzťahom narastať pragmatický prístup presadzujúci zachovanie *statusu quo*. Bush (2011) uvádza, že podľa niektorých výskumov až 60 % respondentov na Taiwane verí, že *status quo* bude trvať navždy. V blízkej dobe ČĽR taktiež nemá dôvod snažiť sa tento stav meniť. Stúpajúca miera ekonomickej integrácie je úspechom stratégie ČĽR presadzujúcej postupné zblížovanie. Navyše by snaha násilného presadenia zjednotenia mohla viesť k nárastu protičínskeho cítenia na Taiwane, ba dokonca by v sebe niesla riziko vyvolania nákladného vojenského konfliktu.

Od ekonomickej prepojenosti k bezpečnosti, od bezpečnosti k ďalšej ekonomickej spolupráci

V predošlej kapitole sme argumentovali, že rastúce ekonomicke väzby zlepšujú bezpečnostnú situáciu. Kastner (2006b) však poznamenáva, že zástupcovia najmä realistického prúdu sa domnievajú, že táto kauzalita je obrátená. Teda nie prehlbujúce sa ekonomicke vzťahy spôsobujú nárast bezpečnosti, ale odrazom priaznivej bezpečnostnej situácie sú zlepšujúce sa ekonomicke vzťahy. Tieto dva argumenty sa však nevyklučujú a možná je obojstranná kauzalita.

Ako sme poznamenali v prvej časti tejto kapitoly, impulzom pre začiatok ekonomických vzťahov boli mnohé externé faktory vrátane zmien v prístupe pekinskej vlády k riešeniu taiwanskej otázky. Nedá sa tvrdiť, že v priebehu osemdesiatych rokov bolo inštitucionálne prostredie v ČĽR ideálne a taiwanskí investori a obchodníci čelili nízkemu riziku. Práve naopak, riziko zotrvalo pomerne vysoké a obavy nemalé, avšak motiváciou boli extrémne vysoké zisky, ktoré motivovali investorov zapojiť sa do ekonomickej výmeny v úžine aj napriek tomu. Neplatí preto, že ekonomicke styky iba odrážali zlepšujúcu sa bezpečnostnú situáciu.

Argumenty v predchádzajúcej podkapitole skôr poukazujú na to, že hlbšia spolupráca v ekonomickej oblasti postupne viedla k uvoľneniu vzťahov aj v politickej oblasti. Mimo iné tomu naznačuje aj súčasná politika dobrých vzťahov za prezidenta Ma. Napriek tomu môžeme pripustiť, že kauzalita v tomto vzťahu funguje aj opačným smerom. Zlepšujúce sa dobré vzťahy znižujú politické riziko spojené s podnikaním a lákajú tak ďalších investorov. Weil (2004) napríklad uvádza, že hoci nie je čínsky režim demokraciou, stabilný vývoj v poslednom období je motivujúcim inštitucionálnym prostredím pre rozvoj investícií a obchodu.

K zlepšovaniu vzťahov a znižovaniu rizika vnímaného taiwanskými investormi prispieva aj politika, ktorú uplatňuje ČĽR. Aj počas vyhrotených politických situácií uistovala vláda v Pekingu, že problémy v politickej oblasti sa neprelejú do oblasti ekonomickej. Môžeme teda pozorovať, že nielen ekonomicke väzby prispievajú k pokojnejšej situácii, ale aj pokojná bezpečnostná situácia spätne pôsobí na ďalšie prehlbovanie ekonomických väzieb.

Záver

Udalosti na konci sedemdesiatych a počas osemdesiatych rokov vytvorili vhodné predpoklady pre hlbšiu integráciu medzi Taiwanom a Čínou. Táto integrácia bezprecedentne narastala od tohto obdobia až do súčasnosti. Ani politické preferencie nezabránili protaiwansky orientovaným politikom vytvárať vhodné prostredie pre ďalší rozkvet týchto vzťahov. Prehlbujúce sa vzťahy dokonca zvýšili medzi obyvateľstvom podporu pre stabilitu v Taiwanskej úžine, čomu museli prispôbiť svoje programy aj taiwanské politické strany. Rastúca podpora stabilného súžitia a udržovania *statusu quo*, ako aj narastajúce náklady prípadného vojenského riešenia, znižujú pravdepodobnosť ozbrojeného konfliktu, nie sú však jeho zárukou.

Použité zdroje

- Bakešová, Ivana, Rudolf Fürst a Zdenka Heřmanová. 2004. *Dějiny Taiwanu*. Praha: Lidové noviny.
- Barbieri, Kathrine. 1996. "Economic Interdependence: A Path to Peace or a Source of Interstate Conflict?" *Journal of Peace Research* 33 (1): 29-49.
- BBC. "Taiwan Profile." Dostupné 22.7.2013. <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-16178545>.
- Bush, Richard C. 2011. *Taiwan and East Asian Security*. Dostupné 25.7.2013. <http://docs.jean-jaures.net/NL438/bush.taiwan.pdf>.
- Council for Economic Planning and Development. "Taiwan Statistical Data Book." Dostupné 2.7.2013. <http://www.cepd.gov.tw/encontent/m1.aspx?sNo=0017349>.
- Chao, Chien-min. 2003. "Will Economic Integration between Mainland China and Taiwan Lead to a Congenial Political Culture?" *Asian Survey* 43 (2): 280-304.
- Chen, Chieh-kai. 2009. "China and Taiwan: A Future of Peace?" *Josef Korbel Journal of Advanced International Studies* 1: 14-25.
- Chen, Erza N.H. 2003. "The Economic Integration of Taiwan and China and Its Implications for Cross-strait Relations." Dostupé 28.7.2013. <http://programs.wcfia.harvard.edu/files/fellows/files/chen.pdf>.
- Chu, Yun-han. 2004. "Taiwan's National Identity Politics and the Prospect of Cross-strait Relations." *Asian Survey* 44 (4): 484-512.

- Crane, George T. 1993. "China and Taiwan: not yet 'Greater China'." *International Affairs* 69 (4): 705-723.
- Copeland, Dale C. 1996. "Economic Interdependence and War: A Theory of Trade Expectation." *International Security* 20 (4): 5-41.
- Drover, Glenn a Leung, K. K. 2001. "Nationalism and Trade Liberalization in Quebec and Taiwan." *Pacific Affairs* 74 (2): 205-224.
- Executive Yuan. 2012. "The Republic of China Yearbook 2012." Dostupné 28.7.2013. <http://www.ey.gov.tw/2012yearbook/index.html>.
- Fuller, Douglas B. 2008. "The Cross-Strait Economic Relationship's Impact on Development in Taiwan and China: Adversaries and Partners." *Asian Survey* 48 (2): 239-264.
- Fürst, Rudolf. 2004. "Tchaj-wan – mladá čínská demokracie." *Mezinárodní vztahy* 3: 5-21.
- Grieco, Joseph M. 1988. "Anarchy and limits of cooperation: a realist critique of newest liberal institutionalism." *International Organization* 42 (3): 485-507.
- Kahler, Miles a Scott L. Kastner. 2006. "Strategic Uses of Economic Interdependence: Engagement Policies on the Korean Peninsula and Across the Taiwan Strait." *Journal of Peace Research* 43 (5): 523-541.
- Kastner, Scott L. 2006a. "Ambiguity, economic interdependence, and the U.S. strategic dilemma in the Taiwan Strait." *Journal of Contemporary China* 15 (49): 651-669.
- Kastner, Scott L. 2006b. "Does Economic Integration Across the Taiwan Strait Make Military Conflict Less Likely?" *Journal of East Asian Studies* 6 (3): 319-346.
- Maoz, Zeev, Frances H. Oneal, John R. Oneal a Bruce Russett. 1996. "The Liberal Peace: Interdependence, Democracy, and International Conflict, 1950-85." *Journal of Peace Research* 33 (1): 11-28.
- Mainland Affairs Council. 2013a. "Chronology." Dostupné 22.7.2013. <http://www.mac.gov.tw/lp.asp?ctNode=6605&CtUnit=4589&BaseDSD=7&mp=3>.
- Mainland Affairs Council. 2013b. "Dialogue and negotiation." Dostupné 22.7.2013. <http://www.mac.gov.tw/np.asp?ctNode=5891&mp=3>.
- Mainland Affairs Council. 2013c. "ECFA Background." Dostupné 22.7.2013. <http://www.mac.gov.tw/public/data/051116322071.pdf>.
- Mainland Affairs Council. 2013d. "Public Opinion

- Poll. "Dostupné 22.7.2013. <http://www.mac.gov.tw/lp.asp?ctNode=6279&CtUnit=4420&BaseDSD=7&mp=3>.
- Rosen, Daniel H. a Zhi Wang. 2010. "Deepening China-Taiwan Relation through the Economic Cooperation Framework Agreement." Dostupné 28.7.2013. <http://www.piie.com/publications/pb/pb10-16.pdf>.
- Rosen, Daniel H. a Zhi Wang. 2011. *The Implications of China-Taiwan Economic Liberalization*. Washington D. C.: Peterson Institute for International Economics.
- Roy, Denny. 2004. "Cross-Strait Economic Relations: Opportunities Outweight Risks." Dostupné 28.7.2013. <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a453991.pdf>.
- Sutter, Karen M. 2002. "Business Dynamism across the Taiwan Strait: The Implications for Cross-Strait Relations." *Asian Survey* 42 (3): 522-540.
- Tung, Chen-yuan. 2003. "Cross-Strait Economic Relations: China's Leverage and Taiwan's Vulnerability." *Issues and Studies* 39 (3): 137-175.
- Tung, Chen-yuan. 2005. "Trade Relations between Taiwan and China." In *China Today: An Encyclopedia of Life in the People's Republic*, ed. Jing Luo, 625-628. Westport, CT: Greenwood Press.
- Weil, David N. 2005. *Economic growth*. Boston: Addison-Wesley.
- Zhu, Zhiqun, ed. 2012. "New dynamics in East Asian politics : security, political economy, and society." New York, NY : Continuum International Pub.

6 | **Malé ostrovy a velký problém: Diaoyutai/Senkaku**

Petra Andělová, Mária Strašáková

Úvod

ČLR a Japonsko jsou vzájemně nejdůležitější obchodní partneři v Asii,⁴⁹ ale dědictví minulosti vylučuje, aby se tyto země v blízké budoucnosti staly blízkými spojenci. Ostrovy Diaoyutai/Senkaku jsou vedle návštěv svatyně Yasukuni a japonské interpretace „bolavých“ míst novodobých dějin hlavním kamenem úrazu politických vztahů, které se oběma stranám opakovaně nedaří vyřešit. Kromě nárůstu nacionalismu na březích Východočínského moře, který neobydleným ostrovům propůjčuje především symbolickou hodnotu, mají Diaoyu/Senkaku i ekonomický a strategický význam, neboť se v oblasti nacházejí nejen bohatá loviště ryb, ale i ložiska ropy a zemního plynu. Události roku 2013 naznačují, že tento spor nebude mít brzké ani snadné řešení, ani nevyzní do ztracena. Z dosavadního vývoje je zřejmé, že si bude třeba „zvyknout na novou realitu“: na Dálném východě existuje vedle 2K (KLR a Kurily) ještě jeden problém, který ohrožuje bezpečnost a stabilitu regionu.

Cílem této kapitoly je zhodnotit strategický význam souostroví Diaoyu/Senkaku pro ČLR i Japonsko, stejně tak argumentaci nároků obou zemí. Zároveň si klademe za cíl postihnout nejen nejdůležitější historické milníky tohoto vleklého sporu (především krize v letech 1970-1972, 1978, 1990, 1996-1997, 2004-2005, 2010 a 2012), ale i nejnovější události ve Východočínském moři, které vyústily k eskalaci sporů.

Poloha ostrovů

Souostroví Diaoyutai/Senkaku se nachází ve Východočínském moři⁵⁰, jeho celková rozloha činí pouhých 6,3 km² a leží zhruba 400 km na východ

⁴⁹ Zatímco v roce 1990 ČLR spolykala pouhých 5,5 % japonského exportu, v roce 2012 už se jednalo o 19 %, přičemž bez zajímavosti není ani nárůst vzájemného obchodu o 12 % od roku 2005, kdy v ČLR proběhly velké protijaponské demonstrace. Více viz např. (SCMP 19. 9. 2012)

⁵⁰ Východočínské moře se rozkládá mezi pobřežím ČLR, ostrovem Taiwan, Korejským poloostrovem, ostrovem Kyushu a souostrovím Ryukyu patřícím Japonsku. Na severovýchodě je moře propojeno Cušimským průlivem (podle mezinárodně kodifikované terminologie IHO Korejským) s Japonským mořem a na jihozápadě jej Taiwanský průliv spojuje s Jihočínským mořem.

od čínské pevniny, asi 140 km na východ od ostrova Pengjia severně od Taiwanu, 186 km severovýchodně od města Keelung na Taiwanu, asi 410 km na západ od japonského ostrova Okinawa, 170 km severně od ostrova Ishigaki a 290 km jihozápadně od konce souostroví Ryukyu. Skládá se z pěti malých neobydlených ostrůvků a tří skalisek známých pod japonským názvem Senkaku, s významem „ostrý hrot“ nebo „vrchol“, což odpovídá zřídka používanému anglickému názvu Pinnacle Islands (Špičaté ostrovy), odvozenému od tvaru hlavního ostrova. Název pro souostroví v čínštině je Diaoyutai, zkráceně Diaoyu, což znamená „místo nebo prostor k rybaření“.

Strategický význam ostrovů

Ostrov Diaoyu/Senkaku získaly na strategickém, ekonomickém a politickém významu až v době moderní. Nutno dodat, že jsou příliš malé, pusté a neúrodné, aby mohly poskytnout podmínky pro trvalé lidské osídlení - jen dva z ostrovů mají zdroj pitné vody. Nicméně jejich poloha hraje zásadní roli v otázkách národní obrany zúčastněných stran (Shaw 1999, 11; Herranz 2012).

Za prvé, ostrovy leží podél klíčových námořních tras, jejichž průchodnost je zásadní především pro zajištění exportu i importu většiny zemí v regionu. Zároveň jsou tyto trasy zásadní i z hlediska zajištění energetické bezpečnosti Japonska, Korejské republiky i ČLR, neboť většina lodí dovážejících ropu z Blízkého východu proplouvá touto oblastí.

Za druhé, z vojenského hlediska by kontrola tohoto souostroví znamenala zásadní převahu v regionu. Pro ČLR souostroví představuje „bránu“ na volné moře, neboť souostroví Ryukyu a Japonské ostrovy jí brání v přístupu do Tichého oceánu. Rovněž se jedná o výhodnou pozici pro případnou vojenskou akci proti Taiwanu. Pro Japonsko pak představují ostrovy z téhož důvodu „pádnou zbraň“ proti Číně.

Za třetí, ostrovy skýtají obrovský, avšak stále nevyužitý ekonomický potenciál. Východočínské moře je bohaté na loviště ryb, přičemž rybolov hraje významnou roli v ekonomikách i potravinové bezpečnosti všech východoasijských států.

Velmi slibně se jeví i zásoby ropy a zemního plynu. Význam ostrovů zásadně vzrostl v roce 1968, poté co průzkum jihokorejské, čínské a japonské společné komise pod vedením Hospodářské komise OSN pro

Asii a Dálný východ potvrdil naleziště ropy a zemního plynu (Tan 2006, 134; Shaw 1999, 5). Dle těchto odhadů se v oblasti Východočínského moře měly nacházet zásoby ropy ve výši 100 miliard barelů, zásoby zemního plynu se pohybují mezi 1 a 2 bilióny krychlových stop (TcF) (EIA 2012). Nutno dodat, že po zveřejnění těchto výsledků zájem zainteresovaných stran o ostrovy markantně vzrostl: Japonsko postrádá vlastní přírodní zdroje a je závislé na jejich dovozu a ČLR potřebuje zajistit dostatek energetických zdrojů pro udržení svého ekonomického růstu.

Ostrovy nabyly na významu i v souvislosti s nárůstem nacionalismu v Asii (Valencia 2007, 153). ČLR souostroví Diaoyu/Senkaku vnímá jako historickou součást svého území, kterou ztratila v důsledku oslabení v 19. století. Z tohoto důvodu jsou ostrovy pro Čínu připomínkou potupné porážky v první čínsko-japonské válce (1894-1895) i japonské vojenské expanze na čínské území (Shaw 1999, 5). Čínské nároky též posiluje nutnost získat zpět „ztracená území“, bez nichž je Čína neúplná.⁵¹

Naopak japonští pravicoví nacionalisté považují ostrovy za nedílnou součást Japonska s odvoláním na objevitelské prvenství (Chung 2004, 29). Vlády obou států se tak dostávají pod tlak ze strany veřejnosti, přičemž ochota k ústupkům v otázce svrchovanosti a jurisdikce by znamenalo velmi riskantní krok na domácí scéně. Zároveň by ochota ke kompromisům mohla být v regionu vnímána jako znak slabosti a mohla by vyvolat dominový efekt, neboť ústupky by se mohly stát precedentem pro další země, s nimiž ČLR nebo Japonsko vedou teritoriální spory (Herranz 2012). Lze zmínit například vleklé rozpory ČLR se zeměmi ASEANu o Paracelské a Spratlyho ostrovy v Jihočínském moři (viz kapitola č. 7 této knihy), či spory Japonska s Ruskem o Kurily, popřípadě teritoriální rozpory Japonska s Korejskou republikou o ostrovy Dokdo/Takeshima.

Nároky Číny

Nároky ČLR na tyto ostrovy jsou postaveny na třech hlavních argumentech. Za prvé, ČLR se odvolává na prvenství objevu a využívání ostrovů. Za druhé, Čína poukazuje na skutečnost, že Japonsko již dříve uznalo čínské nároky na ostrovy. Za třetí, ČLR trvá na tom, že Japonsko ostrovy Číně navrátilo po druhé světové válce na základě mírové dohody ze San Francisca (Heflin 2000, 3).

⁵¹ O významu, který čínská centrální vláda přikládá „znovusjednocení“ země, svědčí i zmínka v preambuli poslední Ústavy ČLR: „Svatou povinností všeho čínského lidu (...) je dokončit velké dílo sjednocení vlasti“ (Dokumenty k vývoji ČLR 1983, 116).

Čína trvá na skutečnosti, že objevila, vlastnila i využívala ostrovy Diaoyu/Senkaku dříve než Japonsko. K posílení tohoto argumentu se odvolává na několik historických událostí i staré dokumenty (viz Shaw 1999, 42-69), dle kterých již v roce 1372 čínští vyslanci používali ostrovy jako navigační bod při plavbách k souostroví Ryukyu (Tan 2006, 142; Pan 2007, 77). Souostroví se též objevuje v oficiálních čínských navigačních záznamech „*Shunfeng xiangsong*“ („Cesta se zadním větrem“) z roku 1403. Představovalo významný orientační bod při plavbě Východočínským mořem a stejně tak i bezpečné útočiště pro rybáře obou zemí během monzunů a při nepřízní počasí. Další zmínky o souostroví lze nalézt v čínských dokumentech a mapách z 16. a 17. století.

Čína též argumentuje tím, že již v minulosti Japonsko explicitně a implicitně uznalo čínské vlastnictví těchto ostrovů. Čína se odvolává na japonskou mapu z roku 1785, na které jsou Čína i ostrovy Diaoyu/Senkaku vyznačeny stejnou barvou, zatímco království Ryukyu jinou (Heflin 2000, 3). Čína dále podporuje svůj nárok tím, že ostrovy využívala jako zdroj vzácné léčivé byliny *shicongyong* (limonka), přičemž v roce 1893 císařovna Cixi vydala zvláštní edikt, ve kterém darovala toto souostroví doktoru Sheng Xuanhuiovi za péči o její zdraví (Heflin 2000, 3; Valencia 2007, 153).

Čína se ve sporu o ostrovy Diaoyu/Senkaku opírá i o smlouvu ze Shimonoseki. Po první čínsko-japonské válce (1894-1895) a podpisu smlouvy (článek 2) ostrovy Diaoyu/Senkaku, stejně jako Taiwan, Pescadorské ostrovy a Liaodongský poloostrov, připadly Japonsku. Na tuto skutečnost navazuje další argument ČLR, která trvá na tom, že se po druhé světové válce Japonsko zavázalo vrátit veškerá okupovaná území, tj. logicky i souostroví Diaoyu/Senkaku (Tan 2006, 144; Shaw 1999, 17-18; Su 2005, 48). Čínské nároky se opírají taky o Káhirskou deklaraci z roku 1943, v níž se uvádí, že „všechna území ukořistěná Japonskem jako Formosa a Pescadorské ostrovy mají být navráceny Číně“ (Káhirská deklarace 1943). Čína se též odvolává na článek 8 Postupimské dohody, že „japonská suverenita bude limitována ostrovy Hokkaido, Honshu, Shikoku, Kyushu“ (Postupimská deklarace 1945). Při další argumentaci Čína poukazuje i na znění mírové smlouvy ze San Franciska (Kapitola druhá, čl. 2, odstavec b, Mírová smlouva s Japonskem 1951). Kromě toho Čína vyvozuje své nároky i ze separátní mírové smlouvy, kterou Japonsko podepsalo s Čínskou republikou (článek 2, Mírová smlouva s Japonskem – Čínská republika 1952) v níž se mimo jiné také uvádí, že “[všechny] smlouvy, zvláštní ujednání, a dohody uzavřené před [touto

smlouvou] v důsledku výsledků války [jsou] anulovány a zrušeny jako bezpředmětné”. Aby Čína dodala těmto argumentům ještě větší váhu, poukazuje na skutečnost, že během studené války, kdy americké jednotky využívaly ostrovy Diaoyu/Senkaku jako cvičné cíle bombardování, žádaly o svolení vládu Taiwanu (Heflin 2000, 5-6; Yukio 2012). Mimo jiné byly ostrovy častým útočištěm taiwanských rybářů, přičemž americká správa je tolerovala. Navíc při první krizi v Taiwanské úžině v roce 1955 (Hung 2000, 276; BBC 1955) tam byly dočasně přemístěny taiwanské jednotky stahující se ze souostroví Dachen (Heflin 2000, 5-6).

Hlavní slabinou těchto čínských, stejně tak jako i níže uvedených japonských argumentů je skutečnost, že smlouvy, k nimž se obě země odvolávají po druhé světové válce, ostrovy Diaoyu/Senkaku explicitně nejmenují.

Nároky Japonska

Dle oficiálních prohlášení japonských úřadů je souostroví Diaoyu/Senkaku nedílnou součástí japonského území na základě historických skutečností i mezinárodního práva. Japonsko argumentuje tím, že okinawské úřady prováděly z pověření japonské vlády podrobný průzkum souostroví již v roce 1885, přičemž z průzkumů provedených v letech 1887 a 1892 vyplynulo, že jsou neobydlené a nenesou známky čínského vlastnictví (Heflin 2000, 5-6; Shaw 1999, 22). Na základě této skutečnosti se 14. ledna 1895 japonská vláda usnesla o vztyčení stél na ostrovech, jimiž souostroví formálně inkorporovala do svého území jako *terra nullius* (Heflin 2000, 7).

O rok později Japonsko pronajalo souostroví Diaoyu/Senkaku japonskému obchodníkovi Tatsushiru Kogovi na třicet let (Heflin 2000, 7; Tan 2006, 146; Shaw 1999, 30-31). Ten ostrovy ekonomicky využíval již od roku 1884, kdy zde získával mušle, peří či velmi ceněné hnojivo guáno (Shaw 1999, 5). Po získání těchto ostrovů do pronájmu investoval do jejich rozvoje značný kapitál. Nechal zde vystavět obydlí, vodní nádrže, přístavní hráze, mola, odvodňovací systémy, atd. Díky jeho aktivitám se zde následně usadili i další Japonci, přičemž v roce 1909 ostrovy obývalo na 99 rodin čítajících 248 členů. Po jeho smrti v roce 1918 rodinný podnik převzal jeho syn Zenji Koga, který pokračoval v ekonomických aktivitách až do vypršení nájmu v roce 1926 (Heflin 2000, 7; Tan 2006, 147). V roce 1932 Zenji Koga odkoupil čtyři z ostrovů Diaoyu/Senkaku od japonské vlády. Koga pokračoval v ekonomickém

využívání ostrovů až do začátku druhé světové války, kdy byly Kogovy podnikatelské aktivity pozastaveny kvůli přílišně nákladné a nebezpečné dopravě na ostrovy v době války (Shaw 1999, 31). Od roku 1958 si od něj ostrovy pronajímala pro vojenské účely americká Civilní správa souostroví Ryukyu (Heflin 2000, 7; Tan 2006, 147).

Japonsko trvá na tom, že ostrovy v té době nebyly součástí Taiwanu ani Pescadorských ostrovů, které získalo od dynastie Qing podpisem mírové smlouvy ze Shimonoseki (1895), což je argument, který využívá ČLR při uplatňování svého nároku.

V souladu s touto argumentací se pak Japonsko těchto ostrovů nemohlo vzdát na základě mírové smlouvy ze San Francisca z roku 1951. O dva roky později pak ostrovy přešly pod americkou správu jako součást Nansei shoto.⁵² Spojené státy se zavázaly ostrovy Japonsku navrátit, a to na základě Dohody týkající se souostroví Ryukyu a ostrovů Daito z 17. června 1971 (Shaw 1999, 12; Dohoda o Ryukyu). Japonsko též argumentuje tím, že proti americké správě ostrovů Čínská republika neprotestovala. Japonsko také tvrdí, že podklady týkající se historie, geografie nebo geologie, kterými čínská vláda obhájuje svou územní suverenitu na souostroví Diaoyu/Senkaku, nejsou z hlediska mezinárodního práva platnými dokumenty.

Příčiny oživení sporů a periodizace jednotlivých krizí

Až do konce 60. let 20. století ČLR ani Japonsko ostrovům nevěnovaly výraznou pozornost, neboť se vlády obou zemí domnívaly, že mají velmi malou hodnotu (Shaw 1999, 12). Jejich postoj se změnil na přelomu 60. a 70. let 20. století, a to hned z několika důvodů. Za prvé, v roce 1968 byl v oblasti proveden společný mezinárodní výzkum pod záštitou Hospodářské komise OSN pro Asii a Dálný východ, který odhalil zásoby ropy a zemního plynu srovnatelné s Perským zálivem. Za druhé, spory o ostrovy oživilo v roce 1969 i americko-japonské prohlášení (Společné prohlášení 1969) týkající se chystaného podpisu smlouvy o navrácení Okinawy a přilehlých tichomořských ostrovů, v rámci které mělo být souostroví Ryukyu (podle japonské interpretace i se souostrovím Diaoyu/Senkaku, které v prohlášení ani ve smlouvě opět není jmenováno) navráceno Japonsku.

---

⁵² Neoficiální název oblouku ostrovů mezi Kyushu a Taiwanem, který zahrnuje nejen souostroví Ryukyu ale i Daito.

Od výše zmíněného oznámení začaly mezi ČLR, Taiwanem a Japonskem pravidelně propukát periodické spory o souostroví. Ty nejvýznamnější střety proběhly v letech 1970-1972, 1978, 1990, 1996-1997, 2004-2005, 2010 a 2012 (Beukel 2011, 1, Shaw 1999, 12).

Geneze čínsko-japonského sporu o ostrov Diaoyu/Senkaku

Krise v 70. letech

Jak již bylo výše zmíněno, spory byly oživeny vyhlídkou na bohatá naleziště ropy a zemního plynu, stejně tak americko-japonským prohlášením týkajícím se chystaného podpisu smlouvy o navrácení Okinawy a přilehlých tichomořských ostrovů Japonsku. Tato novina vyvolala několikaměsíční protesty ze strany čínských studentů v USA. Zároveň se do sporů vložila i ČLR, která v prosinci 1970 vydala formální prohlášení, v němž znovu stvrdila nejen své nároky na Taiwan, ale i na ostrovy Diaoyu/Senkaku (Pan 2007, 72).

Přes výše zmíněné protesty byla smlouva mezi USA a Japonskem podepsána 17. června v roce 1971 a vešla v platnost o rok později. Dne 15. května 1972 USA oficiálně předaly souostroví Ryukyu Japonsku (Shaw 1999, 12). Od roku 1972 se také začaly množit potyčky mezi japonskými a taiwanskými loděmi v okolních vodách, neboť Japonsko zintenzivnilo svou přítomnost v jejich okolí a jeho lodě pravidelně vyháněly čínské rybáře z této zóny. (Pan 2007, 74) Naopak ČLR v těchto sporech zaujala spíše opatrnější postoj. V roce 1972 při příležitosti přípravných jednání týkajících se normalizace vztahů ČLR a Japonska předseda vlády ČLR Zhou Enlai sdělil japonským vyslancům, že „není nutné zmiňovat souostroví Diaoyu. V porovnání s obnovením standardních diplomatických vztahů to není žádný problém“ (He 2007, 4; Drifte 2013, 28).

Ani krize v roce 1978 neotřásla ochotou ČLR vyjednávat a normalizovat vztahy s Japonskem. Dne 12. srpna 1978 se u ostrovů Diaoyu/Senkaku objevila více než stovka čínských rybářských lodí, poté co japonská pravicová federace mládeže (*Nihon seinensha*) na hlavním ostrově Diaoyu/Uotsurishima postavila maják (Pan 2007, 74). Tomuto incidentu byla ihned věnována značná pozornost ze strany japonských médií (médiá ČLR se o něm naopak vůbec nezmiňovala), neboť k němu došlo v citlivém období čínsko-japonských jednání o mírové smlouvě. O tři dny později vicepremiér ČLR Di Biao tuto událost zlehčil prohlášením,

že se jednalo o „náhodnou“ epizodu, která se nebude znovu opakovat (Shaw 1999, 16). Situace se nakonec uklidnila poté, co 23. srpna 1978 ČLR a Japonsko podepsaly čínsko-japonskou mírovou smlouvu, přičemž obě strany dosáhly konsensu, že řešení sporů o ostrovy bude odloženo na později (Beukel 2011; Pan 2007, 74; Shaw 1999, 16). Japonsko ovšem s odkazem na vrcholné summity⁵³ v sedmdesátých letech odmítá, že by jeho politická reprezentace být připustila, že by o suverenitě nad Diaoyu/Senkaku mohlo pochybovat, naopak z čínských prohlášení vyplývá, že ČLR přinejmenším připouští, že je „co řešit“ (MOFA of Japan).

90. léta – zintenzivnění sporů

Opětovnou krizi mezi ČLR, Taiwanem a Japonskem v devadesátých letech vyvolala zpráva v japonských médiích týkající se záměru japonské vlády uznat jako oficiální navigační bod maják z roku 1978 (Beukel 2011; Pan 2007, 74; Shaw 1999, 17-18). To vyvolalo značné protesty Taiwanu, který následně na souostroví vyslal dvě rybářské lodě s atlety nesoucími olympijský oheň jakožto symbol taiwanského nároku (Shaw 1999, 17-18; Su 2005, 47). Japonská námořní bezpečnostní agentura jim zabránila ve vyloďení, čímž rozpoutala značnou kritiku v médiích a masové protesty na Taiwanu a v Hongkongu. Reakce ČLR na tento incident byla spíše umírněná, byť znovu vokalizovala nároky ČLR na toto souostroví (Pan 2007, 74), což bylo zapříčiněno především vděčností ČLR za japonskou podporu a neuvolení ekonomických sankcí po incidentu na náměstí Tiananmen v roce 1989 (Chung 2004, 43). Naopak Japonsko, jež se obávalo dalšího zhoršení vztahů s ČLR, ustoupilo a maják se oficiálním navigačním bodem nestal (Shaw 1999, 18).

Vzájemné vztahy mezi oběma zeměmi se opět rozjitřily poté, co dne 25. února 1992 Stálý výbor Všečínského shromáždění lidových zástupců schválil zákon týkající se výsostných a přilehlých vod. V tomto dokumentu jsou nejen všechna sporná souostroví výslovně jmenována jako nedílná součást území ČLR, ale ČLR si vyhradila právo použít vojenskou sílu při ochraně ostrovů (Zákon o teritoriálních vodách ČLR 1992). Je nutné podotknout, že v tomto zákoně ČLR explicitně zmínila i souostroví Diaoyu/Senkaku (Drifte 2013, 23). Proti tomuto zákonu ostře protestovalo japonské ministerstvo zahraničních věcí. Od tohoto momentu se ve Východočínském moři začaly množit střety mezi čínskými a japonskými

⁵³ Čínsko-japonská schůzka na nejvyšší úrovni premiéra Tanaky a premiéra Zhoua 27.9.1972, Čínsko-japonská schůzka na nejvyšší úrovni premiéra Fukudy a vicepremiéra Denga 25. 10. 1978 (MOFA of Japan).

plavidly. Spory opět nabyly na intenzitě poté, co v roce 1996 obě země ratifikovaly Úmluvu o mořském právu OSN (UNCLOS – *United Nations Conventions on the Law of the Sea*), na jejímž základě delimitovaly své výlučné ekonomické zóny a kontinentální šelfy, které se ovšem v oblasti ostrovů Diaoyu/Senkaku překrývají.

Navíc mezi oběma zeměmi opět došlo k několika incidentům, kvůli kterým již narušené vztahy zaznamenaly další trhliny. V červnu 1996 Japonsko vytýčilo svou výlučnou ekonomickou zónu okolo sporného souostroví (Pan 2007, 75). Zároveň dne 14. července 1996 již zmíněná japonská pravicová federace mládeže postavila nový maják na jednom z ostrovů souostroví Diaoyu/Senkaku a opět volala po uznání prvního majáku z roku 1978 za oficiální navigační bod (Beukel 2011; Pan 2007, 75; Shaw 1999, 18). To znovu vyvolalo obrovskou vlnu protestů jak ze strany čínské, tak i taiwanské vlády. Při pokusu čínských aktivistů v září 1996 o vylodění na ostrovech zahynul hongkongský aktivista David Chen poté, co s několika dalšími skočil do vody, aby k ostrovům doplaval (Pan 2007, 75; Shaw 1999, 19).

Spor nakonec utichl poté, co se v září 1996 na zasedání Valného shromáždění OSN v New Yorku sešli ministři zahraničních věcí ČLR a Japonska. Oba sice znovu stvrdili nároky svých zemí na sporné souostroví, nicméně se ujistili, že nedovolí, aby kroky nacionalistických skupin narušily bilaterální vztahy (Beukel 2011, 14).

Příměří však netrvalo dlouho, neboť další vlnu protestů na straně ČLR vyvolaly návštěvy ostrovů japonskými zákonodárci. Dne 27. dubna 1997 se na ostrově Diaoyu/Uotsurishima vylodil radní z Ishigaki (Okinawa). Dne 7. května 1997 se na ostrovech vylodili představitelé japonského parlamentu (Shaw 1999, 19-20; Su 2005, 47). Na tyto kroky opět reagovali čínští aktivisté z Taiwanu, Hongkongu i Spojených států, kteří 27. května 1997 na ostrovy zorganizovali výpravu. Jednalo se o flotilu šestnácti protestních lodí doprovázenou deseti loďmi s čínskými i zahraničními novináři (Shaw 1999, 20). ČLR naopak reagovala tím, že přítomnost japonských politiků na ostrovech označila za nelegální vylodění a vážné porušení teritoriální suverenity ČLR. Japonsko se bránilo tím, že se jedná o soukromý akt, nikoli o oficiální vyjádření japonské vlády (Pan 2007, 75; Su 2005, 47).

Ke konci devadesátých let spory o souostroví začaly nabírat na intenzitě. Zároveň od roku 1999 ČLR začala systematicky navyšovat

svou přítomnost v okolí daného souostroví, přičemž do oblasti byly regulérně vysílány lodě mající provádět oceánografický výzkum. Zároveň v blízkosti ostrovů probíhala vojenská cvičení čínského námořnictva (Drifte 2013, 29). V květnu 1999 se dvanáct čínských vojenských lodí účastnilo manévru severně od sporného souostroví. Jednalo se o první čínské cvičení svého druhu v této oblasti. Následně v červenci téhož roku a březnu 2000 uspořádala ČLR v těchto vodách cvičení zaměřené na protiponorkovou válku (Drifte 2013, 29).

Události v novém tisíciletí

Vztahy mezi ČLR a Japonskem byly v novém tisíciletí rozjitřeny celou řadou incidentů: v roce 2001 vyvolalo vydání nových japonských učebnic dějepisu bouře po celé ČLR, které se v letech 2004 a 2005 opakovaly kvůli návštěvám premiéra Junichira Koizumiho ve svatyni Yasukuni. Významným zdrojem neshod a důvodem pobouřených reakcí se též stalo časté pronikání čínských lodí do japonských výlučných ekonomických zón (Drifte 2013, 29). Toto napětí se odrazilo i ve sporech o souostroví Diaoyu/Senkaku, které opět začaly nabírat na intenzitě.

V roce 2000 se na ostrově Diaoyu/Uotsurishima vylodila japonská pravicová skupina, která zde vybudovala šintoistickou svatyni. Peking se proti tomuto kroku opět ohradil a vydal prohlášení, ve kterém znovu zdůraznil, že ostrov Diaoyu/Uotsurishima a přilehlé ostrovy jsou integrální součástí Číny a apeloval na japonskou vládu, aby omezila kroky japonských pravicových aktivistů a zabránila výskytu podobných incidentů. Japonská vláda kontrovala tvrzením, že ostrovy jsou součástí japonského území (Pan 2007, 75-76). V letech 2001-2002 se konflikty o ostrovy podařilo utiřit, avšak hned na začátku roku 2003 byly rozpory oživeny zprávou, kterou přinesla japonská média. Dle jejich tvrzení se japonská vláda rozhodla pronajmout si tři z ostrovů od jejich japonského majitele.⁵⁴ To vyvolalo ostré protesty čínského ministerstva

⁵⁴ Spory o ostrovy Diaoyu/Senkaku komplikuje i skutečnost, že dle japonské vlády jsou ostrovy částečně i v soukromém vlastnictví. V roce 1972 Zenji Koga prodal ostrovy Kita kojima a Minami kojima rodině Kurihara. O deset let později od něj rodina Kurihara koupila ostrov Uotsurishima a ostrov Kubashima byl odkoupen v roce 1988. Ovšem informace o koupi a ceně stále zůstávají nejasné. Zároveň v průběhu roků 1957-1979 ostrovy Kubashima a Taishoto využívala americká armáda jako cvičné cíle bombardování. Do roku 1971 platila za tyto ostrovy nájem soukromým vlastníkům, přičemž po navrácení Okinawy Japonsku nájem za USA platila japonská vláda. V letech 2002-2012 si je japonská vláda od rodiny Kurihara pronajímala za ¥ 25 mil. ročně (viz Drifte, 2013, 25; Yukio 2012).

zahraničních věcí (Przystup 2001, 101). Mimoto se 22. června 2003 na ostrovech opět pokusila vylodit skupinka čínských a hongkongských aktivistů, ale Japonská pobřežní stráž jim v tom zabránila (Pan 2007, 76). Japonští nacionalisté na tuto akci reagovali vlastním vyloděním na Diaoyu/Senkaku v srpnu téhož roku, čímž opět vyvolali ostrou reakci ze strany ČLR (Lai 2008, 257). Na tento incident reagovali čínští aktivisté opětovným pokusem o vylodění.

Tyto opětovné pokusy o vylodění se na sporné ostrovy nakonec v letech 2004-2005 vyústily v další hlubokou krizi mezi ČLR a Japonskem. Již 14. ledna 2004 se k ostrovům přiblížily dvě rybářské lodě s dvaceti čínskými aktivisty na palubě, avšak následujícího dne jim japonská pobřežní stráž zabránila ve vylodění (Beukel 2011, 14; Pan 2007, 75). Dle zpráv japonské lodě zaútočily na aktivisty vodními děly a zranily jednoho člena čínské posádky (Lai 2008, 257). Je zajímavé, že japonská média tomuto incidentu nevěnovala pozornost. K opětovné srážce došlo o dva měsíce později, tj. 24. března 2004, kdy se na ostrově Diaoyu/Uotsurishima vylodila skupina sedmi čínských aktivistů z “Čínské federace na obranu ostrovů Diaoyu”, poté co se jim úspěšně podařilo vyhnout se japonské pobřežní stáži (Beukel 2011, 14; Lai 2008, 257). Jednalo se o jejich první úspěšné vylodění. Poté na ostrově vyvěsili vlajku a skrze mobilní telefonické spojení začali poskytovat rozhovory čínským médiím. Následně byli zatčeni japonskou pobřežní stráží za porušení imigračních zákonů (Drifte 2013, 29).

Na mezinárodní úrovni japonská vláda vyjádřila svůj oficiální nesouhlas s čínským počínáním, zatímco čínské úřady jednání japonských úřadů odsoudily jako provokativní a žádaly okamžité propuštění čínských aktivistů. Mezitím v ČLR propukly masové demonstrace, při nichž se pálily japonské vlajky (Lai 2008, 257; Przystup 2004, 123-24). Japonská vláda nakonec aktivisty propustila a 26. března je deportovala z Japonska ve snaze zklidnit situaci. V důsledku tohoto incidentu došlo ke zrušení bilaterálních jednání o UNCLOS, jež byly naplánované na konec března (Przystup 2004, 123-24).

V květnu 2004 se neshody o ostrovy proměnily na širší rozpory týkající se mořských hranic a těžby ropy a zemního plynu (Beukel 2011, 14). V červenci 2004 Japonsko začalo s podmořským výzkumem nalezišť zemního plynu v jeho domnělé výlučné ekonomické zóně jakožto reakci na podobný krok ze strany Číny, která prováděla průzkum v oblasti pánví Chunxiao/Shirakaba, Duanqiao/Kusunoki a Tianwaitian/Kashi, jež se

nachází na japonské straně linie mediánu. Vzhledem k eskalaci napětí ve Východočínském moři proběhlo v říjnu 2004 první oficiální setkání mezi představiteli obou států mající vyřešit otázku společného rozvoje (Pan 2007, 76).⁵⁵

Mezitím však spory o souostroví Diaoyu/Senkaku neutichaly. Dne 5. února 2005 Japonsko oznámilo, že maják, postavený na ostrově Diaoyu/Uotsurishima v roce 1978, spadá pod státní kontrolu a ochranu (Tan 2006, 140). Tento nečekaný krok vyvolal velmi tvrdou reakci ze strany ministerstva zahraničních věcí ČLR, které akt označila za „závažnou provokaci a porušení teritoriální suverenity ČLR“ (Beukel 2011, 14; Pan 2007, 76). Mimoto v dubnu 2005 Japonsko začalo udělovat koncese na průzkum a těžbu ropy ve vodách Východočínského moře na východ od mediánu (Beukel 2011, 15; Pan 2007, 76). V reakci na tyto kroky ve více než čtyřiceti městech v ČLR propukly snad největší masové protijaponské demonstrace, organizované „Čínskou federací na obranu ostrovů Diaoyu“ skrze internet a mobilní sítě. Protesty trvaly po dobu několika týdnů a vyústily v útoky na japonské velvyslanectví či řadu japonských společností operujících v ČLR (Beukel 2011, 15).

V září 2010 se krize kolem ostrovů Diaoyu/Senkaku rozpoutala nanovo, poté co se 7. září 2010 čínská rybářská loď *Minjinyu 5179*

---

⁵⁵ Jednání trvala téměř čtyři roky a po 11 kolech rozhovorů nepřinesla žádný konsensus, neboť obě země byly ve svých názorech a požadavcích neústupné. V té době Japonsko odmítalo čínské návrhy „společného rozvoje“ zdrojů ve Východočínském moři. Avšak následně změnilo názor. Po necelých čtyřech letech jednání a celé řadě incidentů na moři se nakonec podařilo dosáhnout řešení, kdy v červnu 2008 obě strany podepsaly Dohodu o společném rozvoji ve Východočínském moři a jeho přeměně na „moře míru, spolupráce a přátelství“. Tato předběžná dohoda má tři části a deklaruje 1) spolupráci mezi ČLR a Japonskem ve Východočínském moři, 2) spolupráci mezi oběma státy při využívání Východočínského moře a 3) možnost účasti japonských právníků osob na využívání ložiska Chunxiao/Shirakaba v souladu s čínskými zákony. Je nutné dodat, že ani jedna strana není se smlouvou zcela spokojená. Společný rozvoj se ovšem týká pouze provizorně stanovené zóny, kterou vytýčila čínsko-japonská dohoda o rybolovu ve Východočínském moři, uzavřená již v roce 1997, avšak s platností až od roku 2000. Spor o ostrovy Diaoyu/Senkaku komplikovala i jednání o námořní hranici mezi Japonskem a Čínou. Podle čínského stanoviska pokračuje kontinentální šelf až k Okinawskému příkopu. Japonská strana naopak považuje Okinawský příkop za pokračování souostroví Ryukyu. ČLR tedy považuje za hranici nehlubší linii příkopu, zatímco Japonsko jeho vnější (z pozice Ryukyu) západní linii.

střetla s japonskou pobřežní stráží poblíž souostroví Diaoyutai/Senkaku. Japonská pobřežní stráž čínské lodi nařídila, aby zastavila a podrobila se pobřežní kontrole, což její kapitán odmítl a po následné honičce narazil do japonských lodí. Japonská vláda se rozhodla incident vyřešit v souladu s domácím právem a čínský kapitán Zhan Qixiong byl obviněn z bránění výkonu služby japonské pobřežní stráže (Drifte 2013, 29; Smith 2012, 374). ČLR na zatčení posádky reagovala okamžitě, přičemž čínské ministerstvo zahraničních věcí požadovalo propuštění kapitána a posádky a vydání lodi. Zároveň poté, co byla zveřejněna informace, že japonská pobřežní stráž předala kapitána soudu, okamžitě pozastavila jednání týkající se Východočínského moře (Smith 2012, 374). Japonsko čínským požadavkům vyhovělo jen částečně, neboť 13. září propustilo posádku, avšak vazba a trestní stíhání kapitána pokračovalo. V reakci na tento vývoj dne 20. září ČLR zatkla čtyři japonské občany a obvinila je z neoprávněného vstupu do vojenské oblasti v provincii Hebei a vojenské špionáže. Jednalo se o zaměstnance japonské společnosti Fujita Corporation, kteří byli součástí japonského projektu majícího za cíl nalézt chemické zbraně z druhé světové války zanechané na čínském území japonskou císařskou armádou (CNN 2010). Zároveň ČLR podnikla kroky i na mezinárodní scéně, kdy se její premiér Wen Jiabao odmítl setkat se svým japonským protějškem Naotem Kanem během Valného shromáždění OSN v New Yorku. Zároveň veřejně požadoval, aby Japonsko propustilo čínského kapitána (Lee 2011).

Aby ČLR dosáhla svého, přistoupila i k ekonomickým sankcím vůči Japonsku. Za prvé, ČLR oznámila, že sníží vývoz kovů vzácných zemin, které jsou nezbytné pro produkci moderních technologií.⁵⁶ Přestože čínští vedoucí činitelé embargo nepotvrdili, celní úředníci dostali zákaz nakládat kovy vzácných zemin do lodí v čínských přístavech (Drifte 2013, 29). Nutno dodat, že 82 % importu těchto kovů do Japonska pochází právě z ČLR, přičemž omezení dodávek z Číny by představovalo těžkou ránu japonskému technologickému průmyslu. Pravdou zůstává, že Čína má prakticky monopol na vzácné kovy⁵⁷ a je si vědoma významu tohoto monopolu, který používá jako prostředek politického nátlaku (více např. Biedermann 2012). Diplomatická krize skončila záhy poté, co 24. září 2010 zástupce prokurátora v Ishigaki oznámil propuštění čínského kapitána a zároveň potvrdil, že diplomatický dopad incidentu

⁵⁶ ČLR patří k největším vývozcům těchto kovů – do nedávna se podílela na 95 % světové produkce, i když do budoucna hodlá vývoz těchto strategických surovin omezovat kvůli rostoucí domácí produkci i environmentálním dopadům těžby.

⁵⁷ Údaje se různí, jedná se o 95 % - 97 % světové produkce REE (viz Bell 2012).

byl jedním z důvodů pozastavení trestního řízení (Drifte 2013 31; Smith 2012, 374). Oplátkou ČLR povolila japonským diplomatům setkání s pracovníky Fujita Corporation. Tenze však pokračovaly i nadále, poté co se Čína dožadovala omluvy ze strany Japonska a kompenzací za vzniklé škody (NYT 2010). Tento postoj v Japonsku vyvolal rozhořčení a nechápavý úžas, přičemž následujícího dne Japonsko vydalo prohlášení, ve kterém čínské požadavky kompenzace striktně odmítlo s tím, že jsou „neopodstatněné a absolutně nepřijatelné“ (Fackler 2010). Navzdory těmto slovním potyčkám, dne 30. září 2010 ČLR propustila tři ze čtyř zadržovaných zaměstnanců japonské Fujita Corporation (The Guardian 2010).

Incident *Minjinyu 5179* rozpoutal vášnivé reakce veřejnosti v obou zemích. Čínská veřejnost zaníceně podporovala kapitána Zhana, přičemž lidové protesty sehrály důležitou úlohu v ovlivňování vládních reakcí. Nutno dodat, že týden po propuštění posledního japonského zaměstnance Fujity ve významných čínských městech (např. Peking, Šanghaj, Chengdu, Zhengzhou, Xi'an) propukly masivní protijaponské demonstrace. Japonská veřejnosti si také začala klást kritické otázky týkající se schopnosti japonské vlády ubránit národní zájmy před stále rostoucím vlivem a asertivitou ČLR v regionu (Smith 2012, 374). Japonská vláda se ocitla pod ostrou palbou kritiky ihned po propuštění čínského kapitána. Dále jí byla vyčítána neochota zveřejnit u soudu video nahrané japonskou pobřežní stráží, které by dokázalo agresivní jednání čínského kapitána (Drifte 2013, 31; Smith 2012, 377). Dne 4. listopadu 2010 záznam na veřejnost přeci jen pronikl (BBC 2010) a kromě globální senzace vyvolal další debaty týkající se charakteru japonské diplomacie a její neschopnosti čelit čínskému tlaku (Drifte 2013 31; Smith 2012, 377).

Rozruch kolem incidentu postupně odezněl a rozjitřené nálady se do tří měsíců uklidnily. Zatčení dalšího čínského kapitána Zhang Tianxionga o rok později se obešlo takřka bez publicity. Kapitán Zhang byl po třech dnech a zaplacení pokuty ve výši 300 000 jenů za porušení japonského zákona o rybolovu propuštěn a protože se na lodi nenašly žádné důkazy o ilegálním rybolovu, nebyl z ničeho obviněn (Przystup 2012, 115).

Poslední čínsko-japonská roztržka kvůli ostrovům Diaoyu/Senkaku, která se vyhrtila v únoru 2013, měla svou „předehru“ již na jaře 2012. Vlna potíží se začala vzdouvat po projevu tokijského guvernéra Ishihary ve Washingtonu v dubnu 2012, kdy oznámil úmysl odkoupit tři z ostrovů, aby je „chránil před Čínou“ (Tanaka 2012). Japonci začali tokijské

administrativě štedře přispívat, aby měla za co ostrovy koupit a na jejím účtu se sešlo na 16 milionů USD, což přimělo ústřední japonskou vládu v červenci k prohlášení, že ostrovy odkoupí sama (Tanaka 2012). Vzápětí se taiwanští aktivisté včetně Huang Xilina,⁵⁸ prezidenta „Asociace na obranu Diaoyu“, pokusili o vyloďení na jednom z ostrovů, ale byli necelé 2 nm od něho zastaveni japonskou pobřežní stráží. O incidentu (nešetřice chválou aktivistů) informovala hongkongská i čínská média (CCTV 2012).

Pokusy o vyloďení pokračovaly dál, až nakonec skupinka 14 aktivistů z Hongkongu, Macaa a ČLR uspěla 15. srpna, kdy se sedmi z nich podařilo vyvěsit na největším ostrově čínskou vlajku. Všichni aktivisté byli postupně zatčeni a obviněni z nelegálního vstupu na japonské území (The Japan Times 2012). Japonská pobřežní stráž silně poškodila jejich loď (SCMP 23. 8. 2012a). Incident vyvolal protesty v Hongkongu i pevninské Číně a emoce kolem Diaoyu/Senkaku vzplály naplno. I když Čína opakovaně žádala okamžité propuštění zadržených, aktivisté byli „deportováni“ až po dvou dnech (SCMP 23. 8. 2012b).

Poté co 11. září 2012 japonská vláda oznámila odkup tří ostrovů od rodiny Kurihara, se k ostrým reakcím ze strany vlád ČLR i Taiwanu přidala vlna protijaponských protestů v celé Číně, které vyvrcholily osmidenním bojkotem japonského zboží ve více než 85 městech. Protijaponské nálady vybičovalo i výročí počátku japonské okupace (SCMP 18. 9. 2012; Reuters 2012). Týž den, 18. září, rovněž japonští aktivisté vyvěsili na ostrovech japonskou vlajku. Rovněž v Japonsku probíhaly protičínské demonstrace, avšak v mnohem menším rozsahu a méně bouřlivě (Český rozhlas 2012). V Číně došlo i k útokům na japonské restaurace a obchody a továrny zůstaly na několik dnů zavřené (Bloomberg Businessweek 2012). Zvýšila se aktivita u sporného souostroví - čínské lodě opakovaně „narušovaly“ tamní vody a Japonsko posilovalo hlídky pobřežní stráže.

V září rovněž proběhla celá řada vojenských cvičení, která k uklidnění situace nepřispěla. K prvním patřil čínský nácvik obsazování neobydleného útesu v rukou nepřitele (MOD ČLR 2012). K protestním akcím se připojil i Taiwan, když se 21. září jedna z taiwanských lodí v doprovodu taiwanské pobřežní stráže krátce připojila k čínským lodím, ověšená transparenty vyzývajícími k obraně ostrovů (Xinhua 2012). Za přínejmenším nešťastnou a značně symbolickou událost lze považovat

⁵⁸ Huang se opět neúspěšně pokusil o vyloďení v lednu 2013, aby odvezl na ostrovy sošku ochránkyne námořníků a patronky Taiwanu bohyně Mazu. Nedostal se však blíž než do vzdálenosti 50 kilometrů (Chiu 2013).

doručení obálky s nábojem na čínské velvyslanectví v Tokiu. Jako odesílatel byl označen tehdejší premiér Noda (SCMP 28. 9 2012). Lze předpokládat, že se jednalo o výhružku japonské ultrapravice stejně jako o rok dříve v případě obdobné zásilky doručené na ruské zastupitelství (Ria 2011).

V říjnu spor dál eskaloval. Množila se ostrá prohlášení na obou stranách a začaly být patrné i ekonomické dopady. Japonské automobilky prodaly v Číně v září a říjnu o 40 - 54 % méně vozů než za stejné období v uplynulém roce (SCMP 6. 11. 2012). Spor o ostrovy Diaoyu/Senkaku zasáhl i kulturní scénu - z 25. ročníku Mezinárodního tokijského filmového festivalu byl stažen čínsko-hongkongský film *Floating City* a o promítání snímku *Feng Shui*, nominovaného na hlavní cenu, se distributor s organizátorem „přetahovali“. Čínský distributor hodlal na protest proti japonské „okupaci“ ostrovů film z projekce stáhnout, ale neučinil tak formálně správným způsobem, takže se nakonec promítal (a žádnou z 10 vyhlášených cen nezískal) (SCMP 19. 10. 2012; The Telegraph 2012; The Japan Daily Press 2012).

Demonstrativní charakter měla i neúčast čínskému ministru financí a guvernéra *Bank of China* na zasedání Mezinárodního měnového fondu a Světové banky v Tokiu (SCMP 10. 10. 2012).

Na počátku listopadu sice spor, přinejmenším pokud jde o mediální pokrytí a pozornost, zastínil 18. sjezd Komunistické strany Číny a volba jejího nového vedení, ale provokace na obou stranách a zvýšená aktivita ve vodách kolem sporných ostrovů Diaoyu/Senkaku pokračovaly dál. Nový čínský generální tajemník a současně předseda Ústřední vojenské komise Xi Jinping si už za dobu, kdy zastával funkci viceprezidenta, získal pověst rázného a neústupného politika. V druhé polovině prosince byl jmenován i nový japonský premiér Shinzo Abe, který také patří k „jestřábům“.

Závěr

Spory o souostroví pokračovaly se stejnou intenzitou i v prvních měsících roku 2013 a neutichají, i když lze považovat za dobré znamení, že obě strany alespoň začaly o problému jednat, byť nepřímou. Do Pekingů zamířila řada zvláštních vyslanců japonského premiéra a do Tokia pověřenci čínské vlády. Mezi nejvýznamnějšími lze jmenovat lednovou návštěvu Natsua Yamaguchiho (CCTV 2013), jíž čínská média věnovala

značný prostor, nebo bývalého japonského premiéra Murayamy (SCMP 29. 1. 2013). Veškerá jednání však zatím ztroskotávají na mrtvém bodě a neústupnosti obou stran. Vzájemné provokace neustávají a některé mají zcela bizarní charakter, jako například prodej „ryb a plodů moře z Diaoyu“ v Šanghaji, které čínští „vlastenci“ všechny vykoupili (4 000 kg) za víkend (SCMP 28. 1. 2013). Vojenské provokace snadno mohou přerůst v otevřený konflikt. Nejnebezpečnější jsou v tomto ohledu vzdušné operace.⁵⁹

Spor o ostrůvky ve Východočínském moři má samozřejmě i mezinárodní dimenzi, protože se jedná o bezpečnostní riziko nejen pro oba zúčastněné státy. Ve sporu se nepřímou angažují i Spojené státy (coby garant japonské bezpečnosti), což je pro Čínu, která nelibě nese americké „vměšování“, další důvod, proč „neztratit tvář“ ústupky. USA sice prohlásily, že ve sporu „nezaujímou žádné stanovisko“, avšak tzv. „Webbův dodatek“, který byl Senátem jednohlasně schválen v prosinci 2012, stanovuje, že USA uznávají japonskou správu nad Senkaku a tudíž se i v případě napadení těchto ostrovů třetí stranou na tyto vztahuje bezpečnostní smlouva mezi Japonskem a USA (SCMP 1. 12. 2012; The Japan Times 1. 12. 2012b).

Japonsko má teritoriální konflikty se všemi svými námořními sousedy a žádný se nedaří vyřešit. I když Spojené státy nabádaly během únorového summitu japonského premiéra k ústupkům a pokojnému řešení (Bush III 2013), prezident Obama neopomněl zdůraznit, že Abe bude mít po celou dobu mandátu v Americe silného spojence. Spojené státy se opět začaly v zahraniční politice soustředit na Asii a snaží se oživit stará spojení (Filipíny, Thajsko, Korejská republika), ale i navázat nová (Myanmar-Barma, Vietnam), což Čína vnímá jako „obklíčování“ (MOD ČLR 2012b).

Spojené státy a světové společenství však nechtějí ČLR přilížit popuzovat, protože bude podle všeho jako jediná mít vliv na další vážný bezpečnostní problém severovýchodní Asie, jímž jsou jaderné zbraně KLRD (Reuters 2013).

---

⁵⁹ V této otázce těsně před uzavřením koneční verze textu této publikace situace dále eskalovala po tom, co Čína v listopadu 2013 vyhlásila identifikační zónu vzdušné obrany nad Východočínským mořem, která zasahuje nejen nad ostrovy Diaoyu/Senkaku, ale také nad území, které si nárokuje Korejská republika. Po vyhlášení se Japonsko, Jižní Korea, ale i Spojené státy nechali slyšet, že tuto zónu nebudou respektovat (viz např. Al Jazeera 2013).

Čínská zahraniční politika získala již na sklonku éry Hu-Wen nový rozměr - ČLR se začala ostřeji vymezovat ve jménu ekonomických vztahů a přestala být ochotna činit politické ústupky. Větší asertivita se projevila nejen ve vztazích s Japonskem, ale i pokud jde o další spory. Spor s Japonskem je ČLR trnem v oku i z toho důvodu, že znovu rozvířil otázku Taiwanu, který si ostrovy nárokuje jako třetí strana a popírá nárok Japonska i ČLR, i když v principu „hájí“ čínské stanovisko a je do jisté míry Japonskem považován za „čínskou stranu“ – do určité míry celkem oprávněně, protože vyvěšení čínské vlajky v srpnu 2012 se týkalo „obou“ čínských vlajek.

Po vyhrocených náladách ohledně Diaoyu/Senkaku se spory staly pro Japonsko i Čínu „otázkou ctí“, takže ani jedna ze stran dost dobře nemůže ustoupit, aniž by si proti sobě poštvála veřejné mínění a „ztratila tvář“. Nejspíš bude tedy nutné si zvyknout na realitu, že ve vodách kolem Diaoyu/Senkaku není o rozruch nouze.

Použitá zdroje

Al Jazeera. 2013. “US ‚deeply concerned‘ over China defence zone.“ *Al Jazeera*. Dostupné 28.12.2013. <http://www.aljazeera.com/news/asia-pacific/2013/12/us-deeply-concerned-over-china-defence-zone-201312324836508156.html>.

BBC. 1955. “U.S. evacuate Pacific Islands.“ Dostupné 5.5.2013. http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/february/10/newsid_2538000/2538891.stm.

BBC. 2010. “Japan coastguard official admits China video leak.“ *BBC Asia-Pacific News*, november 2010. Dostupné 4.5.2013. <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-pacific-11724318>.

Bell, Larry. 2012. “China’s Rare Earth Metals Monopoly Needn’t Put An Electronics Stranglehold On America.“ *Forbes*, apríl 2012. Dostupné 6.5.2013. <http://www.forbes.com/sites/larrybell/2012/04/15/chinas-rare-earth-metals-monopoly-neednt-put-an-electronics-stranglehold-on-america/>.

Biedermann, Reinhard. 2012. “China’s wealth is EU’s needs: the conflict on rare elements.“ *EU-China Observer*, január 2012: 8-17. Dostupné 20.9.2012. http://www.coleurope.eu/sites/default/files/research-paper/eu_china_observer_update_final_version.pdf.

Beukel, Erik. 2011. “Popular Nationalism in China and the Sino-Japanese Relationship. The Conflict in the East China Sea. An Introductory Study.“ *DIIS Report 2011*: 01. Dostupné 6.5.2013. http://www.diis.dk/graphics/Publications/Reports2011/RP-2011-01-China-Japan_web.pdf.

- BloombergBusinessweek. 2012. "Anti-Japanese Protests Flare in China over Disputed Islands." *BloombergBusinessweek* 17.9.2012. Dostupné 20.5.2013. <http://www.businessweek.com/articles/2012-09-17/anti-japanese-protests-flare-in-china-over-disputed-islands>.
- Bush III, Richard C. 2013. "Shinzo Abe's Visit to Washington." *Brookings Institution*, február 2013. Dostupné 20.5.2013. <http://www.brookings.edu/blogs/up-front/posts/2013/02/22-shinzo-abe-washington-bush>.
- China Central Television. 2012. "Activists' Campaigns for Diaoyu Islands." *CCTV*. Dostupné 17.4.2012. <http://english.cntv.cn/program/asiatoday/20120817/111870.shtml>.
- China Central Television. 2013. "Japanese envoy to mend ties." *CCTV*. Dostupné 1.6.2013. <http://english.cntv.cn/program/newsupdate/20130123/107486.shtml>.
- CNN. 2010. "China arrests four Japanese against backdrop of diplomatic battle." *CNN*. Dostupné 8.5.2013. <http://www.cnn.com/2010/WORLD/asiapcf/09/24/china.japanese.arrests/index.html>.
- Český rozhlas. 2012. "Protijaponské protesty se šíří i do čínských komunit v zahraničí." *Český rozhlas*. Dostupné 20.5.2013. http://www.rozhlas.cz/zpravy/asiaaustralie/_zprava/1112253.
- Dohoda o Ryukyu: "Agreement Between the United States of America and Japan Concerning the Ryukyu Islands and the Daito Islands." Dostupné 16.4.2013. <http://www.niraikanai.wwma.net/pages/archive/rev71.html>.
- Dokumenty k vývoji ČLR: Ústavy Čínské lidové republiky*. 1983. Praha: OÚ ČSAV.
- Drifte, Reinhard. 2008. "Japanese-Chinese territorial disputes in the East China Sea – between military confrontation and economic cooperation." *Working paper, Asia Research Centre, London School of Economics and Political Science*. London UK: 1-45. Dostupné 3.5.2013. [http://eprints.lse.ac.uk/20881/1/Japanese-Chinese_territorial_disputes_in_the_East_China_Sea_\(LSERO\).pdf](http://eprints.lse.ac.uk/20881/1/Japanese-Chinese_territorial_disputes_in_the_East_China_Sea_(LSERO).pdf).
- Drifte, Reihard. 2013. "The Senkaku Islands Territorial Dispute between Japan and China: Between the Materialization of the "China Threat" and Japan "Reversing the Outcome of World War II"?" *UNISCI Discussion Papers* 32/2013: 1-62. Dostupné 1.6.2013. <http://pendientedemigracion.ucm.es/info/unisci/revistas/UNISCIDP32-1DRIFTE.pdf>.

Energy Information Agency. 2012. "U.S. Energy Information Agency. East China Sea." *EIA*. Dostupné 3.4.2013. <http://www.eia.gov/countries/regions-topics.cfm?fips=ECS>.

The Guardian. 2010. "China frees three Japanese detained for entering military zone." *The Guardian*. Dostupné 30.5.2013.

<http://www.guardian.co.uk/world/2010/sep/30/china-frees-three-japanese>.

The Guardian. 2012. "Japanese firms close offices in China as islands row escalates." *The Guardian*. Dostupné 20.1.2013 <http://www.guardian.co.uk/world/2012/sep/17/japanese-firms-close-offices-china>

He, Yanan. 2007. "History, Chinese Nationalism and the Emerging Sino-Japanese Conflict." *Journal of Contemporary China* 16 (50): 1-24.

Heflin, William. 2000. "Diaoyu/Senkaku Islands Dispute: Japan and China Oceans Apart." *Asian Pacific Law and Policy Journal* 18 (1): 1-22. Dostupné 30.4.2013. http://blog.hawaii.edu/aplpj/files/2011/11/APLPJ_01.2_heflin.pdf.

Hung, Chien-chao. 2000. *A History of Taiwan*. Rimini: Il Cherchio Iniziative Editoriali.

Herranz, Helena Legarda. 2012. "Diaoyu or Senkaku? Strained Relations in the East China Sea." *European Institute of Asian Studies*. Dostupné 27.5.2013. http://www.eias.org/sites/default/files/EIAS_September_2012_Island_dispute.pdf.

Chiu, Bi-Whei. 2013. "Taiwan Wants a Say in Senkaku Talks." *Deutsche Welle*. Dostupné 9.5.2013. <http://www.dw.de/taiwan-wants-a-say-in-senkaku-talks/a-16684170>.

Chung, Chien-peng. 2004. *Domestic Politics, International Bargaining and China's Territorial Disputes*. London & New York: RoutledgeCurzon.

The Japan Daily Press. 2012. "Tokyo International Film Festival screens Chinese film against producers's wishes." *The Japan Daily Press*. Dostupné 20.5.2013. <http://japandailypress.com/tokyo-international-film-festival-screens-chinese-film-against-producers-wishes-2317101>.

The Japan Times. 2012. "Chinese activists land on Senkaku islet; Japan arrests 14." *The Japan Times*. Dostupné 20.5.2013. <http://www.japantimes.co.jp/news/2012/08/16/national/chinese-activists-land-on-senkaku-islet-japan-arrests-14/#.UbHa85z2U1I>.

The Japan Times. 2012b. "U.S. Senate passes Senkaku backing." *The Japan Times*. Dostupné 20.5.2013. <http://www.japantimes.co.jp/news/2012/12/01/national/u-s-senate-passes-senkaku-backing/#.UbIQk5z2U1I>.

Káhirská deklarace. 1943. "Cairo Declaration. Birth of the Constitution of Japan." Cairo. Dostupné 13.4.2013. http://www.ndl.go.jp/constitution/e/shiryo/01/002_46/002_46tx.html.

Lai, Yew Meng. 2008. "Nationalism and Power Politics in Japan's Relations with China:

A Neoclassical Realist Interpretation." PhD diss. University of Warwick.

Lee, Joyman. 2011. "Senkaku/Diaoyu: Islands of Conflict." *History Today* 61 (5). Dostupné 8.5.2013. <http://www.historytoday.com/joyman-lee/senkakudiaoyu-islands-conflict>.

Mírová smlouva s Japonskem. 1951/1952. "Treaty of Peace with Japan." San Francisco. Dostupné 26.11.2012. <http://www.taiwandocuments.org/sanfrancisco01.htm>.

Mírová smlouva s Japonskem – Čínská republika. 1952. "Treaty of Peace between the Republic of China and Japan." Taipei. Dostupné 26.11.2012. <http://www.taiwandocuments.org/taipei01.htm>.

MOD ČLR. 2012. "PLA marines carry out island-reef-seizing combat drill." *Ministry of National Defence, The People's Republic of China*. Dostupné 20.5.2013. http://eng.mod.gov.cn/DefenseNews/2012-09/24/content_4401552.htm.

Ministry of National Defence of The People's Republic of China. 2012b. "Planned use of Thai naval base raises concerns." *MOD ČLR*. Dostupné 20.5.2013. http://eng.mod.gov.cn/IntlMilitary/2012-06/08/content_4375556.htm.

Ministry of Foreign Affairs of Japan. "Q & A on the Senkaku Islands." *MOFA of Japan*. Dostupné 7.3.2013. http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/senkaku/qa_1010.html.

New York Times. 2010. "Japan Rejects Apologizing to China." *The New York Times*. Dostupné 7.5.2013.

http://www.nytimes.com/2010/09/26/world/asia/26japan.html?_r=0.

O' Shea, Paul. 2012. "Sovereignty and the Senkaku/Diaoyu Territorial Dispute." *EJIS, Stockholm School of Economics, Working Paper* 240. Dostupné 7.4.2013. http://www.academia.edu/3445337/Sovereignty_and_the_Senkaku_Diaoyu_Territorial_Dispute.

Pan, Zhongqi. 2007. "Sino-Japanese Dispute over the Diaoyu/Senkaku Islands:

The Pending Controversy from the Chinese Perspective.“ *Journal of Chinese Political Science* 12 (1): 72-91. Dostupné 9.3.2013. <http://connection.ebscohost.com/c/articles/29974151/sino-japanese-dispute-over-diaoyu-senkaku-islands-pending-controversy-from-chinese-perspective>.

Postupimská deklarace. 1945. “Potsdam Declaration. Birth of the Constitution of Japan.“ Potsdam. Dostupné 13.4.2013. <http://www.ndl.go.jp/constitution/e/etc/c06.html>.

Przystup, James. 2001. “Japan-China Relations: The Past is Always Present.“ *Comparative Connections: A Quarterly E-Journal on East Asian Bilateral Relations* 1: 93-104. Dostupné 5.5.2013. http://csis.org/files/media/csis/pubs/0101qjapan_china.pdf.

Przystup, James. 2004. “Japan-China Relations: Not Quite All About Sovereignty, But Close.” *Comparative Connections: A Quarterly E-Journal on East Asian Bilateral Relations* 4: 123-34. Dostupné 5.5.2013. http://csis.org/files/media/csis/pubs/0402qjapan_china.pdf.

Przystup, James. 2012. Japan-China Relations: Another New Start. *Comparative Connections: A Quarterly E-Journal on East Asian Bilateral Relations*, 3: 109-118. Dostupné 1.6.2013. http://csis.org/files/publication/1103qjapan_china.pdf.

Reuters. 2012. “Anti-Japan protests reignite across China on occupation anniversary.“ *Reuters*. Dostupné 20.5.2013. <http://www.reuters.com/article/2012/09/18/us-china-japan-idUSBRE88F00H20120918>.

Reuters. 2013. “China tried to convince North Korea to give up nuclear tests – source.“ *Reuters*. Dostupné 4.6.2013. <http://www.reuters.com/article/2013/06/04/us-korea-north-china-idUSBRE95305H20130604>.

Ria. 2011. “A bullet from 1945...“ *RIANOVOSTI International Affairs*. Dostupné 15.5.2013. http://en.rian.ru/international_affairs/20110211/162552712.html.

South China Morning Post. 2012a. “Activists proud of ocean odyssey to disputed Diaoyu Islands.“ *SCMP*. Dostupné 20.5.2013. <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1015658/activists-proud-ocean-odyssey-disputed-diaoyu-islands>.

South China Morning Post. 2012b. “Diaoyu activists sail into Hong Kong to a heroes’ welcome.“ *SCMP*. Dostupné 20.5.2013. <http://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1021315/diaoyu-activists-sail-hong-kong-heroes-welcome>.

South China Morning Post. 2012. “War anniversary stokes anti-Japan protests across China.“ *SCMP*. Dostupné 20.5.2013. <http://www.scmp.com/news/china/article/1039663/japanese-brace-reignited-protests-mukden-anniversary>.

- South China Morning Post. 2012. "Islands row not worth the trade risks." *SCMP*. Dostupné 20.5.2013. <http://www.scmp.com/comment/insight-opinion/article/1040137/islands-row-not-worth-trade-risks>.
- South China Morning Post. 2012. "Taiwanese protest ship joins Chinese patrol off Diaoyus." *SCMP*. Dostupné 20.5.2013. <http://www.scmp.com/news/china/article/1042389/taiwan-protest-ship-join-chinese-flotilla-diaoyus>.
- South China Morning Post. 2012. "Bullet sent to Chinese embassy in Japan." *SCMP*. Dostupné 15.5.2013. <http://www.scmp.com/news/china/article/1049464/bullet-sent-chinese-embassy-japan>.
- South China Morning Post. 2012. "China central bank chief pulls out of IMF meeting amid Diaoyu row." *SCMP*. Dostupné 20.1.2013. <http://www.scmp.com/news/china/article/1057635/china-central-bank-chief-pulls-out-imf-amid-diaoyu-row>.
- South China Morning Post. 2012. "Chinese film pulled from Tokyo festival amid Diaoyus row." *SCMP*. Dostupné 20.1.2013. <http://www.scmp.com/news/china/article/1064991/chinese-film-pulled-tokyo-festival-amid-diaoyus-row>.
- South China Morning Post. 2012. "Japan carmakers' sales suffer damage from islands dispute." *SCMP*. Dostupné 20.1.2013. <http://www.scmp.com/news/china/article/1075630/japanese-carmakers-sales-suffer-damage-islands-dispute>
- South China Morning Post. 2012. "US Senate approves amendment backing Japan in island dispute." *SCMP*. Dostupné 20.1.2013. <http://www.scmp.com/news/asia/article/1094947/us-senate-approves-amendment-backing-japan-island-dispute>.
- South China Morning Post. 2013. "Diaoyu Island fish' sells out in Shanghai." *SCMP*. Dostupné 20.5.2013. <http://www.scmp.com/news/china/article/1137787/diaoyu-island-fish-sells-out-shanghai>.
- South China Morning Post. 2013. "Former Japanese leader Tomiichi Murayama arrives in Beijing." *SCMP*. Dostupné 30.1.2013. <http://www.scmp.com/news/china/article/1138217/former-japanese-leader-tomiichi-murayama-arrives-beijing>
- Shaw, Han-yi. 1999. "The Diaoyutai/Senkaku Islands Dispute: Its History and An Analysis of the Ownership Claims of the P.R.C., R.O.C., and Japan." *Occasional Paper/ Reprints Series in Contemporary Asian Studies* 152 (3): 1-152. Baltimore, MD: Shool of Law, University of Maryland. Dostupné 1.6.2013. <http://digitalcommons.law.umaryland.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1151&context=mscas>.

Smith, Sheila A. 2012. "Japan and the East China Sea Dispute." *Oribis: A Journal of World Affairs* 3: 370-390. Dostupné 15.5.2013. <http://www.cfr.org/japan/japan-east-china-sea-dispute/p28795>.

Společné prohlášení. 1969. "Joint Statement by President Nixon and Prime Minister Eisaku Sato." Washington, D.C., November, 1969. Dostupné 4.5.2013. <http://www.niraikanai.wvma.net/pages/archive/sato69.html>.

Su, Steven Wei. 2005. "The Territorial Dispute over the Tiaoyu/Senkaku Islands: An Update." *Ocean Development and International Law* 36: 45-61. Dostupné 12.1.2013.

<http://community.middlebury.edu/~scs/docs/Steven%20Wei%20Su-Tiaoyu-Senkaku%20Dispute.pdf>.

Tan Dai. 2006. "The Diaoyu/Senkaku Dispute: Bridging the Cold Divide." *Santa Clara Journal of International Law* 5 (1): 134-168. Dostupné 29.5.2013. <http://digitalcommons.law.scu.edu/scujil/vol5/iss1/8/>.

Tanaka, Hiroshi. 2012. "Politicizing the Senkaku Islands: A Danger to Regional Stability." *East Asia Insights* 3. Dostupné 6.4.2013. <http://www.jcie.or.jp/insights/7-3.html>.

The Telegraph. 2012. "Feng Shui, Tokyo Film Festival, review." *The Telegraph*, október 2012. Dostupné 20.1.2013. <http://www.telegraph.co.uk/culture/film/filmreviews/9640977/Feng-Shui-Tokyo-Film-Festival-review.html>.

Valencia. Mark J. 2007. "The East China Sea Dispute: Context, Claims, Issues and Possible Solutions." *Asian Perspective* 31 (1): 127-167. Dostupné 3.3.2013. http://mrxi Jinping.com/english/uotsurishima/biblioteca/THE%20EAST%20CHINA%20SEA%20DISPUTE%20CONTEXT_CLAIMS_%20ISSUES_AND_POSSIBLE_SOLUTIONS.pdf.

Wani Yukio. 2012. "Barren Senkaku Nationalism and China-Japan Conflict." *The Asia-Pacific Journal* 10 (28). Dostupné 6.5.2013. <http://www.japanfocus.org/-Wani-Yukio/3792>.

Xinhua. 2012. "Taiwan civilian ship enters Diaoyu Island Waters." *Xinhua*. Dostupné 20.5.2013. http://www.china.org.cn/china/2012-09/22/content_26602191.htm.

Zákon o teritoriálních vodách ČLR. 1992. "Law on the Territorial Sea and the Contiguous Zone of 25 February 1992." Dostupné 6.5.2013.

http://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/CHN_1992_Law.pdf

7 | Teritoriálny konflikt v Juhočínskom mori

Juraj Nosál

Úvod

Konflikt v Juhočínskom mori priťahuje v posledných rokoch stále väčšiu pozornosť nielen akademikov a bezpečnostných expertov, ale aj svetových médií a verejnosti. Aj keď by sa na prvý pohľad mohlo zdať, že ide o novodobý fenomén, teritoriálne spory v Juhočínskom mori sú súčasťou bezpečnostných vzťahov východnej Ázie už niekoľko desaťročí a vyznačujú sa striedavými obdobiami napätia a uvoľnenia.

Začiatok 21. storočia priniesol do ázijského bezpečnostného prostredia novú dynamiku vyvolanú predovšetkým rastúcou mocou Číny, silnejúcim nacionalizmom vo väčšine štátov a zvyšujúcim sa dopytom rastúcich ázijských ekonomík po energetických zdrojoch. Táto dynamika sa odzrkadlila aj v prípade teritoriálnych sporov v Juhočínskom mori, ktoré boli svojím charakterom po dlhú dobu skôr konfliktom nízkej intenzity a nepatrili ku kľúčovým otázkam ázijskej politiky. Ku koncu prvej dekády nového storočia sme svedkami postupnej eskalácie napätia v oblasti a rastúceho počtu stretov a incidentov medzi zainteresovanými aktérmi. Potenciálne bohaté zásoby nerastných surovín, prekrývajúce sa teritoriálne nároky hneď niekoľkých ázijských krajín a zapojenie Spojených štátov spoločne vytvárajú bezpečnostnú situáciu, ktorá má potenciál rozvíriť vody nielen pri ázijských brehoch. Z pohľadu medzinárodných vzťahov či bezpečnostných štúdií ide teda celkom nepochybne o jednu z kľúčových tém pre budúci vývoj nielen ázijského regiónu, ale medzinárodnej politiky a bezpečnosti v 21. storočí vôbec.

Cieľom tejto kapitoly je stručne predstaviť a analyzovať konflikt v Juhočínskom mori predovšetkým z bezpečnostného hľadiska. Pozornosť je najprv venovaná príčinám konfliktu, ktoré primárne vyplývajú zo surovinového a strategického významu tejto oblasti. Následne sú predstavené sporné územia a nároky jednotlivých štátov. Ďalšie časti sa venujú externým aktérom ovplyvňujúcim bezpečnostnú situáciu v regióne, doterajšiemu vývoju a dynamike konfliktu a snahám o jeho riešenie. Nakoniec sa pokúsime načrtnúť možné scenáre budúceho vývoja.

Príčiny konfliktu

Juhočínske more je polouzavreté okrajové more Tichého oceána rozprestierajúce sa na ploche 3,5 milióna kilometrov štvorcových medzi Zadnou Indiou, Malajským polostrovom, Indonézskymi a Filipínskymi ostrovmi, Taiwanom a pevninskou Čínou. Na severovýchode ho uzatvára Taiwanský a na juhozápade Malacký s Singapurský prieliv (International Hydrographic Organization 1953). Jeho vody obmývajú pobrežia siedmich krajín: Bruneja, Číny, Filipín, Indonézie, Malajzie, Taiwanu a Vietnamu.

Význam Juhočínskeho mora spočíva v prvom rade v jeho surovinovom bohatstve. Predpokladá sa, že na jeho dne ležia rozsiahle zásoby ropy a zemného plynu, pričom odhady sa líšia od triezvejších až po veľmi optimistické. Napríklad Americká geologická služba (*U. S. Geologic Survey*) v roku 2010 na základe svojich výpočtov stanovila veľkosť pravdepodobných zásob nerastných surovín na 5 až 22 miliárd barelov ropy a 70 až 290 biliónov kubických stôp zemného plynu. Podľa odhadov CNOOC (*China National Offshore Oil Corporation*) z novembra 2012 sa na dne Juhočínskeho mora nachádza až okolo 125 miliárd barelov ropy a 500 biliónov kubických stôp zemného plynu (*U. S. Energy Information Administration* 2013). Aj keď sa stále jedná len o prognózy a dosiaľ objavené ložiská dosahujú len zlomok predpokladaných zásob, pre rýchlo sa rozvíjajúce ázijské ekonomiky (a obzvlášť tú čínsku) predstavujú tieto zdroje veľmi lákavé sústo. Často opomínaným no nemenej dôležitým faktorom je v tomto kontexte rybolov. Takmer desatina celosvetových úlovkov (zhruba päť miliónov ton rýb) pochádza z Juhočínskeho mora, ktoré sa tak radí k jedným z najbohatších lovísk na svete. Pre krajiny s prudkým rastom populácie a obmedzenými možnosťami pre rozvoj poľnohospodárstva ako sú Vietnam a Čína tak predstavuje významný zdroj obživy (Suchánek 2010, 87-89).

Z dlhodobiejšieho hľadiska má Juhočínske more predovšetkým kľúčový strategický a geopolitický význam. Už dnes sa cez neho plaví polovica svetovej obchodnej flotily a tretina celkovej námornej dopravy. Pre lepšiu predstavu uvedme, že jeho vodami prechádza trikrát viac tankerov než cez Suezský kanál a päťkrát viac než cez Panamský prieliv (*Global Security* 2011). Ide tak o jednu z najrušnejších svetových námorných trás vôbec. Táto oblasť je životne dôležitá pre ekonomiky hneď niekoľkých ázijských krajín. Cez Juhočínske more prichádza viac ako 60 % všetkých energetických zásob pre Japonsko, Taiwan a Južnú

Kóreu a až 80 % ropného importu do Číny (Kaplan 2011). Jeden z popredných amerických geopolitických odborníkov Robert D. Kaplan ho dokonca označil za „ázijské Stredozemné more“ (vid' Kaplan 2010). Juhočínske more môžeme už dnes považovať za námorné srdce celého ázijského svetadielu a dá sa očakávať, že s postupným presunom centra svetovej ekonomiky do východnej Ázie bude jeho význam naďalej rásť. Bez veľkého preháňania možno konštatovať, že kto ho ovládne sa stane s veľkou pravdepodobnosťou pánom východnej hemisféry. Táto skutočnosť je kľúčová predovšetkým pre Čínu, ktorá má ako jediná zo zapojených aktérov ambíciu stať sa svetovou veľmocou. Kontrola Juhočínskeho mora je z geopolitického hľadiska jedným z predpokladov pre skutočný prerod Číny z pôvodnej kontinentálnej mocnosti v námornú mocnosť. Len tak môže Peking skutočne konkurovať dominantnému postaveniu Spojených štátov v medzinárodnom systéme (Baker a Zhang 2012). Význam Juhočínskeho mora je v tomto kontexte často prirovnávaný k strategickému významu Karibského mora pre Spojené štáty, či Čierneho mora pre Rusko (Kaplan 2012).

Sporné územia

V Juhočínskom mori leží viac ako 200 ostrovov, skál a útesov, z ktorých väčšina predstavuje neobývateľné útvary vyčnievajúce len niekoľko málo metrov nad morskú hladinu. Takmer všetky sú súčasťou jedného z dvoch hlavných súostroví nachádzajúcich sa v tejto oblasti: Paracelských a Spratlyho ostrovov (Suchánek 2010). Práve o ne sa vedú teritoriálne spory medzi šiestimi zo siedmich štátov, ktorých brehy Juhočínske more obmýva.

Prvým problémom pri určení právoplatného majiteľa jednotlivých území v oblasti je skutočnosť, že ani jedno zo súostroví nebolo nikdy obývané domorodým obyvateľstvom. Ako prvý oficiálny nárok voči Spratlyho a Paracelským ostrovom je uvádzaná snaha Veľkej Británie z roku 1846. Celá oblasť sa ale postupne dostala pod kontrolu Francúzska, ktoré tieto ostrovy považovalo za súčasť svojho koloniálneho panstva v rámci Francúzskej Indočíny. Počas druhej svetovej vojny ovládlo takmer celú juhovýchodnú Áziu Japonsko, ktoré sa svojich formálnych nárokov na územia v Juhočínskom mori vzdalo až v roku 1951 na mierovej konferencii v San Franciscu. Súčasne sa s koncom druhej svetovej vojny začínajú objavovať prvé oficiálne nároky krajín, ktoré s týmto morom susedia (Suchánek 2010). Suverenita založená na historických argumentoch je tak veľmi spornou otázkou, aj keď niektoré štáty o ňu

svoje nároky opierajú. To sa týka predovšetkým Číny a Taiwanu, odvolávajúci sa na obdobie dynastie Tang (618 – 907), ktorá ostrovy údajne zahrnula pod svoju administratívnu správu. Číňania taktiež poukazujú na časté námorné plavby v oblasti v priebehu nasledujúcich storočí. Podľa západných odborníkov však boli takéto aktivity skôr sporadické a týkali sa takmer výlučne rybárčenia (Klare 2001).

Druhým problémom je medzinárodné právo, ktoré v tomto prípade situáciu skôr komplikuje, než rieši. Hlavnou normou upravujúcou námorné teritoriálne otázky je „Dohovor Organizácie Spojených národov o morskom práve“ (UNCLOS) z roku 1982, ktorý bol prijatý a ratifikovaný všetkými stranami zapojenými do konfliktu. Základným princípom tejto medzinárodnej zmluvy je právo každého štátu susediaceho s morom či oceánom vytvoriť vlastnú Exkluzívnu ekonomickú zónu (EEZ) vo vzdialenosti 200 námorných míľ od pobrežia, pričom túto hranicu je možné ešte posunúť, pokiaľ je kontinentálny šelf daného štátu preukázateľne dlhší. V prípade, že sa EEZ jednotlivých štátov prekrývajú, majú byť rozdelené rovným dielom (United Nations 1982, 43-44). Juhočínske more so svojim členitým pobrežím a stovkami ostrovčekov, skál a útesov predstavuje pre uplatnenie UNCLOS veľmi komplikovaný prípad, pretože často dochádza k prekrývaniu hneď niekoľkých EEZ. Možnosť kompromisu medzi všetkými zainteresovanými krajinami je potom vzhľadom k surovinovému a strategickému významu Juhočínskeho mora ťažko predstaviteľná.

Výsledkom sú spory o kontrolu ostrovov, ostrovčekov, útesov a skál roztrúsených po celej oblasti. Na základe vlastníctva ostrovov si totiž jednotlivé štáty môžu nárokovať aj prilahlé vody a zahrnúť ich tak do svojej ekonomickej zóny.⁶⁰ Najväčší hráč v regióne - Čínska ľudová republika, si na základe svojej známej „deväťbodovej línie“ (*nine-dash line*) nárokuje obe súostrovia a prevažnú časť Juhočínskeho mora. Identické požiadavky má aj Taiwan a v podstate aj Vietnam. O niečo „skromnejšie“ sú Filipíny a Malajzia, ktoré požadujú časť Spratlyho ostrovov a prilahlých vôd. Brunej si nárokuje iba jeden útes a jeho prilahlé vody. Čo sa týka poslednej krajiny regiónu - Indonézie, tá si vyhradzuje právo na časť Juhočínskeho mora spadajúcu do jej EEZ, ktorá ale nezasahuje do žiadnej zo sporných oblastí (Suchánek 2010; Klare 2001). Väčšina aktérov sa rozhodla hájiť svoje záujmy nielen vo

⁶⁰ Je ale nutné poznamenať, že vo svetle niektorých nových aplikácií medzinárodného práva sa výrazne znížila schopnosť ostrovov generovať exkluzívne ekonomické zóny.

verbálnej rovine a na niektorých ostrovoch a útesoch vybudovala menšie námorné základne a stanovištia. Paracelské ostrovy sú dnes celé pod kontrolou Číny, ktorá ich v roku 1974 vybojovala v krátkom ozbrojenom konflikte s Vietnamom. Peking okrem toho okupuje ďalších 12 ostrovov a útesov. Taiwan má od roku 1955 pod kontrolou síce len jeden, ale za to najväčší ostrov Spratlyho súostrovia – Taiping, s kľúčovým strategickým významom. Čo sa týka ostatných aktérov, Vietnam okupuje 25 ostrovov a útesov, Filipíny osem a Malajzia päť (Kaplan 2011).

Externí aktéri

Kľúčovým externým aktérom, ktorý má výrazný vplyv na bezpečnostnú situáciu v regióne, sú Spojené štáty. Washington síce nezaujal žiadnu pozíciu v otázke územných nárokov jednotlivých krajín (Clinton 2011a), ale v júli 2010 vyhlásila americká ministerka zahraničných vecí Hillary Clinton za hlavný záujem Spojených štátov zachovanie slobody námornej plavby (Clinton 2010). Za týmto prehlásením sa pochopiteľne skrýva predovšetkým ochrana záujmov hlavných amerických spojencov v Ázii – Japonska a Južnej Kórey, ktoré sú na námorných trasách Juhočínskeho mora životne závislé. Spojené štáty majú s oboma krajinami podpísané obranné paktory a potenciálna kontrola Pekingu nad Juhočínskym morom by bezpochyby predstavovala vážnu hrozbu pre národnú bezpečnosť oboch amerických spojencov. Rovnakú zmluvu majú USA podpísanú aj so svojou bývalou kolóniou - Filipínami. Washington je kľúčovým partnerom Manily pri modernizácii jej námorných síl (Leon 2012) a obe krajiny spolu realizujú pravidelné vojenské cvičenia (Hunt 2012). V neposlednom rade je nutné zmieniť aj Taiwan, ku ktorého obrane sa Washington neformálne zaviazal.

Spojené štáty však nechránia len záujmy svojich spojencov, ale predovšetkým tie vlastné. Rastúca moc Číny sa stále viac stáva hrozbou pre americkú hegemoniu v medzinárodnom systéme, ktorej sa Washington teší od konca studenej vojny. Prípadná kontrola Juhočínskeho mora by vzhľadom k jeho strategickému významu postavenie Pekingu na medzinárodnej scéne výrazne posilnila a potvrdila rolu Číny ako vedúcej ázijskej mocnosti. To, že tieto domnienky nie sú žiadnou špekuláciou, sa ukázalo na jeseň 2011, kedy administratíva prezidenta Obamu ohlásila obrat v americkej zahraničnej politike, označovaný ako „ázijský pivoť“ (Clinton 2011b; The White House Office of the Press Secretary 2011a). Ten definitívne potvrdil, že epicentrum americkej zahraničnej politiky sa po dekáde konfliktov na Blízkom východe presúva do Ázie a Washington je

aj napriek škrtom vo výdavkoch na obranu a sťahovaniu sa z Afganistanu pripravený hájiť svoje záujmy. Preto sa nedávne uťahovanie opaskov v amerických ozbrojených silách netýka jednotiek v Pacifiku, či flotily lietadlových lodí. V apríli 2012 bola po dohode amerického prezidenta Baracka Obamu a austrálskej premiérky Julie Gillard otvorená nová vojenská základňa námornej pechoty v severoaustrálskom Darwine, kde je umiestnených 2500 mužov (Australia Government Department of Defence 2012). Washington taktiež strojnásobil vojenskú pomoc Filipínam za rok 2012 (Mogato 2012) a rozvíja vojenskú spoluprácu aj s ďalšími krajinami, ktoré nepatria medzi ich tradičných spojencov v oblasti, napríklad Vietnam a Malajzia (Kurlantzick 2011). Zároveň sa má do roku 2020 zmeniť pomer rozmiestnenia amerického námorníctva vo svete na 60:40 v prospech Tichého oceánu (BBC 2012a). Z ekonomických iniciatív Washingtonu stojí za zmienku Transpacifické partnerstvo (TPP – *Trans-Pacific Partnership*), ktoré má za cieľ vytvoriť zónu voľného obchodu „s vysokým štandardom“ medzi americkými a ázijskými krajinami. Súčasťou pôvodného TPP z roku 2005 sú Brunej, Čile, Nový Zéland a Singapur, pričom v rokovaniach o pristúpení sú momentálne Austrália, Japonsko, Kanada, Malajzia, Mexiko, Peru, Spojené štáty a Vietnam (The White House Office of the Press Secretary 2011b).

Aj keď „ázijský pivoť“ je stále do veľkej miery skôr rétorickým než skutočným politickým obratom, praktické kroky Obamovej administratívy naznačujú, že z dlhodobejšej perspektívy dochádza k postupnému posunu centra americkej zahraničnej politiky. Ciele Washingtonu v rámci tohto „pivotu“ priblížil v marci 2013 americký národný bezpečnostný poradca Tom Donilon. Záujmom Spojených štátov je dosiahnuť stabilné bezpečnostné prostredie a regionálny poriadok založený na ekonomickej otvorenosti, mierovom riešení vzájomných sporov a rešpekte k univerzálnym právam a slobodám. Tento cieľ chce Washington naplniť prostredníctvom svojho aktívneho zapojenia v piatich špecifických oblastiach: (1) posilnenie aliancií, (2) prehĺbenie partnerstva s rastúcimi mocnosťami, (3) budovanie stabilného, produktívneho a konštruktívneho vzťahu s Čínou, (4) posilnenie regionálnych inštitúcií a (5) pomoc pri budovaní regionálnej ekonomickej architektúry (The White House Office of the Press Secretary 2013).

Druhým významným externým aktérom je Japonsko, ktorého ekonomika je na námorných obchodných trasách Juhočínskeho mora životne závislá. Vedľa ekonomických záujmov hrá svoju rolu aj politický faktor – Tokio tiež čelí čínskym územným nárokom spochybňujúcim

japonské vlastníctvo ostrovov Diaoyu/Senkaku a rozsah japonskej ekonomickej zóny vo Východočínskom mori. Pre Japonsko je vývoj konfliktu v Juhočínskom mori zásadný, pretože môže mať závažné dôsledky nielen pre ekonomickú bezpečnosť krajiny, ale aj politiku Pekingu voči svojim ďalším územným nárokom, vrátane tých vo Východočínskom mori.

Japonsko nie je v juhovýchodnej Ázii žiaden nováčik a v oblasti sa dlhodobo aktívne angažuje. Je jedným z najvýznamnejších partnerov štátov ASEANu, s ktorými rozvíja bohatú ekonomickú, politickú, bezpečnostnú a kultúrnu spoluprácu. Formálne vzťahy sa začali rozvíjať už od roku 1977, kedy bolo založené Fórum ASEAN-Japonsko. Kľúčové dokumenty vytvárajúce rámec pre vzájomnú spoluprácu na začiatku nového storočia sú predovšetkým „Tokijská deklarácia pre dynamické a trvalé partnerstvo medzi ASEANom a Japonskom v novom miléniu“ prijatá v decembri 2003 a „Spoločná deklarácia pre posilnenie strategického partnerstva medzi ASEANom a Japonskom k spoločnej prosperite“ prijatá v novembri 2011 na Bali. K obom dokumentom boli prijaté aj konkrétne „Akčné plány“ pre rozvoj vzájomnej spolupráce v danom období, pričom ten aktuálny stanovuje priority pre roky 2011 až 2015 (ASEAN 2012).

Súčasnú politiku Tokia voči ASEANu charakterizoval v januári 2013 japonský premiér Shinzo Abe počas svojej cesty po juhovýchodnej Ázii pri príležitosti 40. výročia vzájomnej spolupráce a priateľstva. Tá je podľa jeho slov založená na piatich základných princípoch: (1) ochrana a podpora univerzálnych hodnôt ako sloboda, demokracia a základné ľudské práva, (2) sloboda a otvorenosť morí založená na vláde práva a pravidiel (nie moci) a víťanie amerického vyvažovania v ázijsko-pacifickom regióne, (3) podpora obchodu a investícií, (4) ochrana a starostlivosť o kultúrne dedičstvo a tradície, (5) podpora výmenných pobytov medzi mladou generáciou s cieľom naďalej posilňovať vzájomné porozumenie (MOFA of Japan 2013).

Z jednotlivých členských štátov ASEANu rozvíja japonská vláda spoluprácu v poslednom období najmä s Filipínami, čo je často interpretované ako výsledok rastúcej čínskej asertivity voči obom krajinám. V januári 2013 oznámil japonský minister zahraničných vecí Fumio Kishida spoločne so svojim filipínskym kolegom posilnenie vzájomnej strategickej spolupráce v námornej oblasti a Tokio sa zároveň rozhodlo navýšiť svoje nízko-úrokové pôžičky Manile (Japan Times 2013). V máji potom japonská vláda oficiálne vyjadrila svoju podporu

filipínskej snahe vyriešiť svoje spory s Pekingom prostredníctvom medzinárodnej arbitráže (Torres 2013).

Dynamika konfliktu

Napriek tomu, že pozornosť svetových médií a verejnosti sa začala na túto oblasť zameriavať relatívne nedávno, konflikt v Juhočínskom mori má pomerne dlhú históriu. V prevažnej miere sa ale jednalo o konflikt nízkej intenzity vedený predovšetkým na diplomatickej úrovni. Vzhľadom k jeho dĺžke a priebehu je komplikované jednoznačne určiť jednotlivé fázy na základe tradičnej teórie konfliktu (viď napr. Waisová 2005, 49-59). Skôr než o eskalácii a deeskalácii je tak vhodnejšie hovoriť o obdobiach napätia a súťaživosti, striedajúcich sa s obdobiami kooperácie a uvoľnenia (Suchánek 2010, 85).

Oblasť zatiaľ zažila tri významné ozbrojené konfrontácie. Ako prvá je zvyčajne uvádzaná námorná a pozemná bitka medzi Vietnamom a Čínou o Paracelské ostrovy v roku 1974, ktorá skončila víťazstvom Peking. Stret si vyžiadala životy 53 vietnamských a 18 čínskych námorníkov. Vietnamské námorníctvo stratilo v bitke jednu korvetu a ďalšie tri boli poškodené. Vážne škody utrpeli taktiež niektoré čínske plavidlá, ale podľa vyjadrení Peking nebolo žiadne potopené (Elleman 2011). Obe námorníctva sa stretli opäť v roku 1988 v bitke pri Johnsonovom útese v Spratlyho súostroví. Výsledkom boli tento raz tri potopené vietnamské plavidlá a 72 mŕtvych námorníkov. Čína vďaka tomuto víťazstvu získala kontrolu nad šiestimi ďalšími ostrovmi v oblasti. Posledný väčší ozbrojený incident sa odohral v roku 1995 medzi čínskym a filipínskym námorníctvom pri Mischiefskom útese. Peking využil obdobie monzúnov, kedy filipínske námorníctvo v oblasti nehliadkovalo a nechal na útese, ktorý podľa Manily spadá do jej exkluzívnej ekonomickej zóny, vybudovať malú námornú základňu. Po jej objavení došlo k niekoľkým potýčkam medzi loďstvami oboch krajín a vážnej diplomatickej roztržke. Manila sa snažila vyvinúť na Peking nátlak predovšetkým cez svoje spojenectvo so Spojenými štátmi a členstvo v ASEANe. Jej pokusy však neboli úspešné a vedomá si svojej vojenskej slabosti ďalšiu eskaláciu vzdala. Mischiefský útes tak zostal pod čínskou kontrolou (Klare 2001).

V priebehu 90. rokov došlo k zintenzívneniu rôznych drobnejších ozbrojených stretov a incidentov, ktoré sa zvyčajne odohrávali medzi rybármi a námornými hliadkami v sporných vodách (viď Klare 2001, 124). Svojim rozsahom a vážnosťou boli ale omnoho marginálnejšie

než predchádzajúce konfrontácie. Začiatkom 21. storočia bola situácia v Juhočínskom mori relatívne pokojná. K opätovnému zhoršeniu stavu došlo od roku 2009, kedy Peking predložil žiadosť o posunutie hraníc svojej exkluzívnej ekonomickej zóny na základe deväťbodovej línie Komisii OSN pre hranice kontinentálneho šelfu (viď International Crisis Group 2012a; Denmark 2011). Oblasť zažila v tomto roku niekoľko incidentov, pričom asi najväčšiu mediálnu pozornosť si vyslúžilo ohrozovanie neozbrojenej prieskumnej lode amerického námorníctva *USNS Impeccable* skupinou piatich čínskych vojenských plavidiel 75 námorných míľ od čínskeho ostrova Hainan (Storey 2009). V nasledujúcom roku podniklo čínske námorníctvo v oblasti niekoľko rozsiahlych vojenských cvičení, ktoré mali jasne demonštrovať jeho schopnosti hájiť záujmy Pekingu v Juhočínskom mori (Fravel 2012). V roku 2011 potom došlo k ďalším incidentom a diplomatickým roztržkám. Čínske hliadkové plavidlá sa dostali do niekoľkých potýčok s vietnamskými aj filipínskymi loďami vykonávajúcimi seizmický prieskum v sporných oblastiach. K vážnej diplomatickej roztržke medzi Vietnamom a Čínou došlo po tom, čo čínske plavidlá prerušili podmorské prieskumné káble len niekoľko míľ od vietnamského pobrežia v oblasti, ktorá podľa Hanoja spadá hlboko do jeho exkluzívnej ekonomickej zóny (International Crisis Group 2012a, 5-6).

Asi najvážnejším stretom posledného obdobia je incident čínskeho a filipínskeho námorníctva pri plytčine Scarborough z apríla 2012 (BBC 2012b), ktorý vyvolal vážnu diplomatickú roztržku medzi Manilou a Pekingom. O niekoľko dní neskôr bola táto udalosť nasledovaná spoločným americko-filipínskym námorným cvičením simulujúcim dobytie ostrova obsadeného nepriateľskými silami (The Telegraph 2012). Za zmienku stojí taktiež rozhodnutie Pekingu z júna 2012 vytvoriť z bezvýznamnej rybárskej osady Sansha s 3 500 obyvateľmi administratívne centrum celej oblasti Juhočínskeho mora vrátane všetkých nárokových území a vôd, ktoré dokopy predstavujú zhruba jednu desatinu pevninskej Číny. O niekoľko týždňov na to Peking oznámil rozhodnutie umiestniť v Sanshe permanentnú vojenskú posádku (BBC 2012c). Prvá polovica roku 2013 okrem drobnejších diplomatických roztržiek zatiaľ žiaden vážnejší stret nezažila. Isté znepokojenie vyvolala marcová plavba flotily štyroch plne vybavených čínskych vojenských plavidiel k najjužnejšiemu cípu Pekingu nárokových území, ktorý leží len 80 km od malajského pobrežia. Ostatné štáty v regióne odsúdili tento krok ako bezprecedentnú projekciu čínskej moci (Torode 2013). Pozornosť svetových médií si taktiež vyslúžilo filipínske obvinenie

Peking u z snahy o okupáciu plytčiny Scarborough začiatkom septembra po tom, čo Manila získala informácie o betónových blokoch a stípmoch, ktoré by mohli slúžiť ako materiál pre budúcu základňu. Filipínska vláda obvinila Čínu z narušovania regionálneho mieru a stability a plánovala podať oficiálny diplomatický protest (Francisco a Mogato 2013). Neskôr sa ale ukázalo, že betónové objekty sú omnoho staršieho dátumu a na plytčine sa nachádzajú už pomerne dlhú dobu. Po tomto odhalení obvinil Peking Manilu z úmyselného rozduchavania napätia v Juhočínskom mori a plytčinu Scarborough označil za svoje zvrchované územie (Mogato 2013).

Faktorov stojacich za opätovnou eskaláciou napätia v posledných rokoch je hneď niekoľko. Jedným z možných vysvetlení je rastúce sebavedomie Číny spôsobené jej ekonomickými úspechmi a postupujúcou modernizáciou ozbrojených síl, predovšetkým ich námorných kapacít. Peking už od ukončenia druhej svetovej vojny deklaroval svoje nároky na takmer celé Juhočínske more, ale chýbali mu prostriedky k dosiahnutiu tohto cieľa. Významným činiteľom je v tomto prípade nepochybne taktiež rastúci čínsky nacionalizmus, na ktorý vláda v Pekingu reaguje asertívnejším postojom v svojej zahraničnej politike prejavujúcim sa nielen v prípade Juhočínskeho mora (viď napr. Shirk 2007, 79-104). Tento fenomén je ale v podstate pozorovateľný v menšej či väčšej miere vo všetkých ázijských krajinách. V neposlednom rade je dôležitým faktorom snaha jednotlivých krajín (napr. Vietnamu a Filipín) postupovať s geologickým prieskumom potenciálnych ložísk nerastných surovín v sporných vodách (Fravel 2012, 43).

Riešenie konfliktu

Snahy o riešenie konfliktu v Juhočínskom mori prebiehajú predovšetkým na regionálnej úrovni v rámci organizácie ASEAN. Štyria z jej desiatich členov sú priamymi aktérmi konfliktu a vzhľadom k ich výraznej asymetrii vo vzťahu k Číne nemajú na bilaterálnej úrovni šancu vyvinúť na Peking dostatočný nátlak.

Prvým významným dokumentom uzatvoreným členskými štátmi ASEANu zameriavajúcim sa na túto otázku bola „Deklarácia o Juhočínskom mori“ z roku 1992. Organizácia sa ale problematikou Juhočínskeho mora začala vážnejšie zaoberať až po incidente pri Mischiefskom útese medzi Čínou a Filipínami z roku 1995. Dôsledkom tejto udalosti bolo okrem iného založenie Regionálneho fóra ASEAN za účelom diskusie

politických a bezpečnostných otázok. Od roku 1996 usilovali členské štáty o vypracovanie pravidiel upravujúcich správanie sa jednotlivých strán v oblasti (Severino 2010). Výsledkom bola „Deklarácia o správaní sa strán v Juhočínskom mori“ (*Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea*) prijatá v roku 2002 členskými štátmi ASEANu a Čínou. V nej sa signatárske strany dohodli na riešení sporov mierovou cestou, odmietli akékoľvek násilné akcie a zaviazali sa k posilňovaniu vzájomnej dôvery a spolupráce (ASEAN 2002).

Z predchádzajúcich odstavcov je zjavné, že táto dohoda nijak zásadne nezmenila postoje jednotlivých aktérov, ani nevedla k zníženiu napätia v regióne. Istým pozitívnym signálom bolo prijatie smerníc k implementácii Deklarácie všetkými stranami konfliktu v júli 2011 (Dingli 2011), ale význam tohto kroku je zatiaľ skôr symbolický a netreba ho preceňovať. Niektorí autori poukazujú na to, že ASEAN čelí niekoľkým systémovým prekážkam, kvôli ktorým nie je schopný efektívne riešiť vážnejšie krízy. Predovšetkým ide o nedostatočne silný mandát, slabý personál, pracovný štýl organizácie a veľké politické a ekonomické rozdiely medzi pôvodnými⁶¹ a novými⁶² členmi. Ako kľúčový problém sa ukazuje skutočnosť, že väčšina členských štátov nie je schopná zaistiť svoju bezpečnosť samostatne a je nútená spoliehať sa na pomoc iných mocností. Pôvodní členovia nadväzujú na svoje spojenectvo so Spojenými štátmi, pretrvávajúce z dôb studenej vojny, zatiaľ čo Myanmar-Barma, Laos a Kambodža sa stále viac stávajú ekonomicky i vojensky závislými na Číne (Kurlantzick 2012). To sa jasne potvrdilo v júli 2012 pri summite ASEANu v Kambodži, ktorého cieľom bolo zjednotiť postoj členských štátov práve k sporom v Juhočínskom mori a teritoriálnym nárokom Číny. Summit však skončil bezprecedentným neúspechom, keď po prvýkrát v histórii bol ukončený bez prijatia akéhokoľvek spoločného záverečného prehlásenia. Filipíny obvinili z neúspechu najmladšieho člena ASEANu Kambodžu, ktorá rokovania údajne zámerne sabotovala na žiadosť svojho blízkeho spojenca, Peking (BBC 2012d). Juhočínske more bolo spornou témou medzi oboma štátmi aj na novembrovom summite ASEANu koncom roka 2012 (Szep a Pomfret 2012).

Manila sa po tomto neúspechu rozhodla v januári 2013 predložiť svoj spor s Čínou pred OSN a na základe článku 287 UNCLOS požiadala o medzinárodnú arbitráž (Arcibal 2013). Peking však naďalej trvá na bilaterálnom riešení sporov a svoju účasť na tomto procese odmietol.

⁶¹ Brunej, Filipíny, Indonézia, Malajzia, Singapur, Thajsko.

⁶² Myanmar-Barma, Vietnam, Laos, Kambodža.

Podľa filipínskeho ministerstva zahraničných vecí bude prejednávanie prípadu napriek tomu začaté a výsledok by mal byť známy o tri až štyri roky (Lee-Brago 2013). Z vyjadrení Pekingú je už ale dnes zjavné, že Čína jeho výsledok s veľkou pravdepodobnosťou rešpektovať nebude.

Scenáre budúceho vývoja

Môžeme teda v blízkej budúcnosti očakávať ozbrojený konflikt v Juhočínskom mori? Prominentná medzinárodná inštitúcia *International Crisis Group* vo svojej poslednej správe venovanej tejto téme varuje, že napriek stále pomerne malej pravdepodobnosti rozsiahleho ozbrojeného konfliktu sa všetky trendy uberajú negatívnym smerom a vyhliadky na mierové urovnanie blednú. Teritoriálne spory medzi jednotlivými krajinami sú v slepej uličke a pravdepodobnosť ozbrojenej konfrontácie v budúcnosti je vyššia než kedykoľvek predtým. Správa identifikuje štyri potenciálne spúšťače konfliktu. Prvým je boj o prístup k zdrojom nerastných surovín, ktorý sa bude s rastúcim dopytom rozvíjajúcich ázijských ekonomík po energii vyostrovať. Druhým potenciálnym spúšťačom sú klesajúce stavy hlavných lovísk v Juhočínskom mori. Tie povedú k presunu rybárskych aktivít hlbšie do sporných vôd a frekvencia incidentov medzi rybármi navzájom alebo rybármi a námornými hliadkami iných štátov sa výrazne zvýši. Tretím potenciálnym katalyzátorom je zvýšená militarizácia regiónu. Prítomnosť námorných hliadok jednotlivých štátov bude narastať úmerne s napätím v sporných vodách a pravdepodobnosť námorných stretov a incidentov medzi spornými stranami bude tým pádom výrazne vyššia. Posledným možným spúšťačom môže byť rastúci nacionalizmus u obyvateľstva, ktorý negatívne ovplyvní politické kroky vlády. Ako najrizikovejšie sa v tomto prípade dnes javia Čína a Vietnam (International Crisis Group 2012b).

Snažiť sa predvídať budúci vývoj je pochopiteľne značne problematické, ale vo všeobecnej rovine je v zásade možné identifikovať štyri scenáre. Prvou možnosťou je, že dôjde k opätovnému uvoľneniu napätia, ako sme toho boli svedkami v minulosti a obdobie súperenia znovu vystrieda obdobie spolupráce. Tento vývoj sa dnes javí ako málo pravdepodobný, pretože surovinový a strategický význam Juhočínskeho mora bude do budúca s veľkou pravdepodobnosťou rásť a žiadna zo strán sa svojich požiadaviek nebude chcieť vzdať. Súčasná napätie v oblasti sa kontinuálne zvyšuje od roku 2009 a žiadne indície zatiaľ nenaznačujú, že by sa mal tento trend v blízkej budúcnosti zvrátiť.

Druhým scenárom je „vyšumenie“ konfliktu, ktoré sa javí ako pravdepodobné len v prípade, že dôjde k zásadnému prehodnoteniu záujmov jednotlivých zapojených strán. To by mohlo nastať v prípade pokračujúceho rastu čínskej moci a vplyvu v celom ázijsko-pacifickom regióne, ktorý by bol súčasne sprevádzaný pokračujúcim relatívnym úpadkom moci Spojených štátov amerických. Bez americkej podpory by sa totiž žiaden zo štátov juhovýchodnej Ázie nebol schopný postaviť čínskej ekonomickej a vojenskej prevahe, čo sa jasne ukázalo napríklad v roku 1995 v priebehu incidentu pri Mischiefskom útese. Pokiaľ by sa objavili vážne pochybnosti o schopnostiach či ochote Washingtonu naplniť svoje spojenecké záväzky v regióne, štáty juhovýchodnej Ázie by mohli v záujme zaistenia svojej národnej bezpečnosti postupne ustupovať čínskym požiadavkám a Juhočínske more by sa časom dostalo pod úplnú kontrolu Pekingu prirodzeným vývojom bez konfrontácie. Tento scenár sa však v súčasnosti taktiež nejaví ako veľmi pravdepodobný. Washington jasne deklaroval záujem posilniť svoje postavenie v regióne a upevniť existujúce spojenectvá.

Treťou možnosťou je mierové vyriešenie konfliktu. To by mohlo byť dosiahnuté buď prostredníctvom regionálnej spolupráce v rámci ASEANu, alebo zapojením medzinárodnej komunity a vyvinutím silného nátlaku na jednotlivých aktérov, ktorý by ich dotlačil k skutočným rokovaniam o mierovom urovaní vzájomných sporov. V prvom prípade sú prekážkou už spomínané systémové obmedzenia ASEANu ako medzinárodnej organizácie pri riešení vážnejších krízy. V druhom prípade je zase vážnou prekážkou politika Pekingu, ktorý zatiaľ odmieta akékoľvek multilaterálne riešenie konfliktu a striktnie presadzuje bilaterálny prístup. Očakávať zmenu čínskeho pohľadu na túto otázku je nerealistické, pretože výrazná asymetria v porovnaní s ostatnými štátmi juhovýchodnej Ázie umožňuje Pekingu uplatňovať pri týchto rokovaniach svoju ekonomickú a politickú prevahu. Multilaterálny prístup by bol teda pre čínske ciele kontraproduktívny. Istú zmenu by mohla priniesť reforma ASEANu a predovšetkým zblíženie záujmov a dosiahnutie silnejšieho konsenzu medzi starými a novými členmi organizácie. Je ale otázkou, do akej miery je možné takýto vývoj vedome usmerniť a ani tento scenár sa tak v súčasnosti nejaví ako pravdepodobný.

Posledným a dnes najpravdepodobnejším scenárom je pokračovanie súčasného stavu, ktorý s veľkou pravdepodobnosťou povedie k ďalšiemu zhoršovaniu bezpečnostnej situácie v oblasti. Ozbrojený konflikt síce nie je v súčasnosti v záujme žiadnej zo zapojených strán, ale pokračujúce

napätie môže mať dlhodobý negatívny dopad na bezpečnostné prostredie a vzájomné vzťahy medzi krajinami v regióne. Dlhodobá neschopnosť urovnať vzájomné spory mierovou cestou môže posilňovať nacionalistické vášne a u niektorých politických elít a časti obyvateľstva viesť k presvedčeniu, že jediným schodným riešením je použitie vojenskej sily. Pokračujúce napätie zároveň zvyšuje pravdepodobnosť ďalších incidentov v sporných vodách medzi jednotlivými stranami konfliktu, ktoré môžu eskalovať do širšej ozbrojenej konfrontácie. Navyše, v prípade zapojenia Spojených štátov by takáto konfrontácia mohla prerásť do širšieho čínsko-amerického stretu s ťažko predvídateľnými následkami. Takýto vývoj situácie je síce nepravdepodobný, ale nie úplne nemožný.

Záver

Teritoriálny konflikt v Juhočínskom mori predstavuje v dnešnej dobe jednu z hlavných tém medzinárodných vzťahov a bezpečnosti v ázijskom regióne. Konflikt, ktorý sa v minulosti vyznačoval prevažne nízkou mierou intenzity, nabral začiatkom 21. storočia novú dynamiku vedúcu k eskalácii napätia a rastúcemu počtu stretov a incidentov medzi zapojenými aktérmi.

Surovinový a strategický význam Juhočínskeho mora sa bude v nasledujúcich rokoch s veľkou pravdepodobnosťou zvyšovať a bolo by naivné očakávať vyšumenie týchto sporov, či opätovné uvoľnenie napätia, ktorého sme boli svedkami v minulosti. Snahy o riešenie konfliktu sú zároveň v slepej uličke a jednotliví aktéri zastávajú nezmierniteľné postoje, ktoré sú len posilňované vzájomnou nedôverou a postupne rastúcim nacionalizmom. Ako najpravdepodobnejší scenár sa tak v súčasnosti javí pokračovanie dnešného stavu, ktorý povedie s veľkou pravdepodobnosťou k ďalšiemu zhoršovaniu bezpečnostnej situácie v oblasti. Neschopnosť vyriešiť vzájomné spory a pretrvávajúce napätie v oblasti môže do budúcnosti viesť k nebezpečným situáciám, u ktorých môže dôjsť vďaka absencii vzájomnej dôvery a mechanizmov riešenia konfliktov k eskalácii násillia, ktoré bude veľmi komplikované zastaviť. Prípadná eskalácia konfliktu do väčšej ozbrojenej konfrontácie by pritom nemala len vážne regionálne, ale aj globálne následky. Cez Juhočínske more vedú jedny z najvýznamnejších svetových námorných obchodných trás, na ktorých sú životne závislé ekonomiky Číny, Japonska, Južnej Kórey a Taiwanu. Vážnejší ozbrojený konflikt by tak destabilizoval celú východnú Áziu a mal by výrazný dopad aj na globálnu ekonomiku. V prípade zapojenia Spojených štátov by okrem toho mohol konflikt prerásť do širšieho

čínsko-amerického stretu s ťažko predvídateľnými dôsledkami pre celý medzinárodný systém.

Napriek tomu všetkému je pravdepodobnosť ozbrojeného konfliktu v Juhočínskom mori v blízkej budúcnosti stále relatívne nízka. Takýto vývoj nie je v záujme žiadnej zo zapojených strán a všetci aktéri sa mu budú usilovať vyhnúť. Pokračovanie súčasného stavu však povedie k ďalšiemu zhoršovaniu bezpečnostnej situácie, ktoré môže mať veľmi negatívne následky do budúcnosti. Záujmom všetkých zainteresovaných strán i medzinárodného spoločenstva by preto malo byť čo najrýchlejšie mierové urovanie teritoriálnych sporov v Juhočínskom mori. Tento konflikt, spoločne s podobne vyhrotenou situáciou vo Východočínskom mori, dnes predstavuje jednu z hlavných bezpečnostných výziev ázijského regiónu. V prípade ignorovania týchto hrozieb reálne hrozí, že začínajúce „ázijské storočie“ stretne podobný osud ako to predchádzajúce „európske“.

Použité zdroje

Arcibal, Cheryl M. 2013. "Philippines initiates legal act vs China in territorial row." *The Philippine Star*, január 2013. Dostupné 30.5.2013. <http://www.philstar.com/nation/2013/01/22/899884/philippines-initiates-legal-act-vs-china-territorial-row>.

Association of South-East Asian Nations. 2012. "ASEAN-Japan Dialogue Relations." *ASEAN*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.asean.org/news/item/external-relations-japan-overview-of-asean-japan-relations>.

Association of South-East Asian Nations. 2002. "Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea." *ASEAN*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.asean.org/asean/external-relations/china/item/declaration-on-the-conduct-of-parties-in-the-south-china-sea>.

Australia Government Department of Defence. 2012. "United States Marine Corps personnel begin first rotational deployment to Northern Australia." *Australia GDD*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.minister.defence.gov.au/2012/04/03/prime-minister-minister-for-defence-chief-minister-of-the-northern-territory-%E2%80%93-joint-media-release-%E2%80%93-united-states-marine-corps-personnel-begin-first-rotational-deployment-to-norther/>.

Baker, Rodger a Zhixing Zhang. 2012. "The Paradox of China's Naval Strategy." *Stratfor*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.stratfor.com/weekly/paradox-chinas-naval-strategy>.

- BBC. 2012a. "Leon Panetta: US to deploy 60% of navy fleet to Pacific." *BBC*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-18305750>.
- BBC. 2012b. "Philippine warship 'in stand-off' with Chinese vessels." *BBC*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-17673426>.
- BBC. 2012c. "China approves military garrison for disputed islands." *BBC*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-china-18949941>.
- BBC. 2012d. "Asean nations fail to reach agreement on South China Sea." *BBC*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-18825148>.
- Clinton, Hillary. 2010. "Remarks at Press Availability." *U. S. Department of State*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.state.gov/secretary/rm/2010/07/145095.htm>.
- Clinton, Hillary. 2011a. "Sovereignty of South China Sea." *U. S. Department of State*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.state.gov/secretary/rm/2011/07/169010.htm>.
- Clinton, Hillary. 2011b. "America's Pacific Century." *Foreign Policy*. Dostupné 30.5.2013. http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/10/11/americas_pacific_century.
- Denmark, Abraham M. 2011. "Crowded Waters." *Foreign Policy*. Dostupné 30.5.2013. http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/06/07/crowded_waters?page=0,1.
- Dingli, Shen. 2011. "Positive Steps in South China Sea." *The Diplomat*. Dostupné 30.5.2013. <http://thediplomat.com/china-power/positive-steps-in-south-china-sea/>.
- Elleman, Bruce A. 2011. "China's 1974 Naval Expedition to the Paracel Islands." In *Naval Power and Expeditionary Warfare*, ed. Bruce A. Elleman and S. C. M. Paine, 141-151. New York: Routledge.
- Fravel, M. Taylor. 2012. "Maritime Security in the South China Sea and the Competition Over Maritime Rights." In *Cooperation from Strength: The United States, China and the South China Sea*, ed. Patrick M. Cronin, 31-51. Washington D.C.: Centre for New American Security.
- Global Security. 2011. "South China Sea Oil Shipping Lanes." *Global Security*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/spratly-ship.htm>.
- Hunt, Lake. 2012. "U.S. Increasing Military Presence in the Philippines." *The Diplomat*. Dostupné 30.5.2013. <http://thediplomat.com/asean-beat/2012/12/18/u-s-increasing-military-presence-in-the-philippines/>.

- International Crisis Group. 2012a. "Stirring up the South China Sea I: Asia Report N° 223." *ICG*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/north-east-asia/223-stirring-up-the-south-china-sea-i.pdf>.
- International Crisis Group. 2012b. "Stirring up the South China Sea II: Asia Report N° 229." *ICG*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/north-east-asia/229-stirring-up-the-south-china-sea-ii-regional-responses.pdf>.
- International Hydrographic Organization. 1953. "Limits on Oceans and Seas." *International Hydrographic Organization*. Dostupné 30.5.2013. http://www.iho.int/iho_pubs/standard/S-23/S23_1953.pdf.
- Japan Times. 2013. "Philippine pact on maritime cooperation set." *Japan Times*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.japantimes.co.jp/news/2013/01/11/news/philippine-pact-on-maritime-cooperation-set/>.
- Kaplan, Robert D. 2010. "The Geography of Chinese Power." *Foreign Affairs* 89 (3): 22-41.
- Kaplan, Robert D. 2011. "The South China Sea Is the Future of Conflict." *Foreign Policy*. Dostupné 30.5.2013. http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/08/15/the_south_china_sea_is_the_future_of_conflict?page=0,1.
- Kaplan, Robert D. 2012. "Explaining the South China Sea." *Stratfor*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.stratfor.com/sample/weekly/explaining-south-china-sea>.
- Klare, Michael T. 2001. *Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict*. New York: Metropolitan Books.
- Kurlantzick, Joshua. 2011. "Growing U. S. role in South China Sea." *Council on Foreign Relations*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.cfr.org/china/growing-us-role-south-china-sea/p26145>.
- Kurlantzick, Joshua. 2012. "ASEAN's Future and Asian Integration." *Council on Foreign Relations*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.cfr.org/southeast-asia/aseans-future-asian-integration/p29247>.
- Lee-Brago, Pia. 2013. "China rejects UN arbitration on West Phl Sea." *The Philippine Star*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.philstar.com/headlines/2013/02/20/910910/china-rejects-un-arbitration-west-phl-sea>.
- Leon, Sunshine. 2012. "US helps the Philippines improve its military capability." *The Guardian*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.guardian.co.uk/world/2012/aug/06/us-helps-philippines-improve-military>.

Ministry of Foreign Affairs of Japan. 2013. "Factsheet on Japan-ASEAN Relations." *MFA of Japan*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/asean/factsheet.html>.

Mogato, Manuel. 2012. "U.S. triples military aid to Philippines in 2012." *Reuters*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.reuters.com/article/2012/05/03/us-philippines-usa-idUSBRE8420IU20120503>.

Severino, Rodolfo. 2010. "ASEAN and the South China Sea." *Security Challenges* 6 (2): 37-47.

Shirk, Susan L. 2007. *China: Fragile Superpower*. Oxford: Oxford University Press.

Storey, Ian. 2009. "China, The Impeccable Affair and Renewed Rivalry in the South China Sea." *Asia-Pacific Journal* 22 (5). Dostupné 25.12.2013. <http://www.japanfocus.org/-Ian-Storey/3162>.

Suchánek, Jiří. 2010. "Surovinový konflikt v Jihočínském moři." In *Vybrané konflikty o zdroje a suroviny*, ed. Tomáš Šmíd, 85-103. Brno: Mezinárodní politologický ústav.

Szep, Jason a James Pomfret. 2012. "Tensions flare over South China Sea at Asian Summit." *Reuters*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.reuters.com/article/2012/11/19/us-asia-summit-idUSBRE8AI0BC20121119>.

The Telegraph. 2012. US and Philippines engage in war games. *The Telegraph*, apríl 2012. Dostupné 30.5.2013. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/philippines/9225085/US-and-Philippines-engage-in-war-games.html>.

Torode, Greg. 2013. "PLA Navy amphibious task force reaches Malaysia "to defend South China sea." *South China Morning Post*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.scmp.com/news/asia/article/1200564/pla-navy-amphibious-task-force-reaches-james-shoal-near-malaysia>.

Torres, Ida. 2013. "Japan supports Philippines' move for arbitration in South China Sea." *The Japan Daily Press*. Dostupné 30.5.2013. <http://japandailypress.com/japan-supports-philippines-move-for-arbitration-in-southchina-sea-2429501>.

United Nations. 1982. "United Nations Convention on the Law of the Sea." Montego Bay. Dostupné 30.5.2013. http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf.

U. S. Energy Information Administration. 2013. "South China Sea." *U. S. Energy Information Administration*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.eia.gov/countries/regions-topics.cfm?fips=SCS>.

Waisová, Šárka. 2005. *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.

The White House Office of the Press Secretary. 2011a. "Remarks by President Obama to the Australian Parliament." *The White House*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/11/17/remarks-president-obama-australian-parliament>.

The White House Office of the Press Secretary. 2011b. "Trans-Pacific Partnership Leaders Statement." *The White House*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/11/12/trans-pacific-partnership-leaders-statement>.

The White House Office of the Press Secretary. 2013. "The United States and the Asia-Pacific in 2013." *The White House*. Dostupné 30.5.2013. <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/03/11/remarks-tom-donilon-national-security-advisory-president-united-states-a>.

8 | Komparace energetických politik Číny a Japonska

Hedvika Kodůusková

Dimenze energetické bezpečnosti ve strategiích spotřebitelských zemí

Energetické politiky spotřebitelských zemí se mohou značně odlišovat v závislosti na jejich chápání energetické bezpečnosti samotné. Přestože spotřebitelské státy čelí více či méně shodným výzvám na světových trzích se zdroji energie,⁶³ tyto výzvy interpretují rozdílně a volí odlišné strategie, které mají vést k zvýšení jejich energetické bezpečnosti. Výjimkou nejsou ani Čína a Japonsko. Zde se navíc nabízí zajímavé srovnání energetické politiky nového spotřebitele, který začal ovlivňovat světové energetické trhy teprve v posledních dvou dekáдах (Čína), a energetických strategií tradičního asijského spotřebitelského státu, jenž zažil dopady všech významných událostí na trhu s ropou a zkapalněným zemním plynem (dále jen LNG) od konce druhé světové války po současnost (Japonsko). Dříve, než se však budeme věnovat energetickým strategiím obou spotřebitelů, je třeba krátce nastínit, co to je energetická bezpečnost a jakých dimenzí nabývá.

Přestože pojem „energetická bezpečnost“ není z historického hlediska nijak nový, fenomén energetické bezpečnosti začal být nejvíce akcentován po ropných šocích v 70. letech, kdy omezení produkce ze strany blízkovýchodních exportérů, embarga, nedostatek dodávek a zvýšení světových cen za ropu poznamenaly prakticky všechny spotřebitele. Události nastartovaly mezinárodní spolupráci spotřebitelů (vznik IEA – *International Energy Agency*) a vedly k rozvoji mechanismů, které měly zabránit opětovnému nedostatku ropy na světových trzích (např. udržování strategických ropných zásob). Historicky se pak úvahy o zajištění energetické bezpečnosti dočkaly zvýšené pozornosti vždy v souvislosti s dalšími významnými událostmi, jež měly vliv na dostupnost dodávek a světové ceny ropy. Jednalo se například o okupaci Kuvajtu Irákem v roce 1991, hurikány Rita a Katrina z roku 2005, či průběh „arabského jara“ a výpadek libyjských dodávek. V evropském kontextu jsou pak příkladem především plynové krize z let 2006 a 2009.

⁶³ Přírodní katastrofou počínaje a politickými kroky, které vedou k přerušení dodávek či omezení jejich dostupnosti, konče.

S ohledem na výše uvedené události začala být energetická bezpečnost nejčastěji chápána jako „nepřetržitá dostupnost různých forem zdrojů energie v dostatečném množství a za rozumné ceny“, tj. bezpečnost dodávek (Chester 2010). V posledních desetiletích se však zvýšené pozornosti dočkaly také další aspekty energetické bezpečnosti, především environmentální či sociální. Zdůrazňována je i perspektiva producentů, kteří na energetickou bezpečnost logicky nahlízejí z opačného úhlu pohledu než je tomu u světových spotřebitelů a usilují o bezpečnost poptávky (Ahuja a Tatsutani 2009; Alhaji 2008; Bahgat 2008; Maloney 2010; Morse a Jaffe 2005; Noronha a Sudarshan 2009; Selim a Sahar 2011; Srivastava a Misra 2006). Pojem „energetická bezpečnost“ tak nabývá různých významů s ohledem na:

1. aktéra – spotřebitelský, producerský, nebo tranzitní stát; rozvojovou či rozvinutou ekonomiku,
2. zdroj energie – vzhledem k odlišnostem v jejich produkci, transportu, distribuci či skladování,
3. časovou dimenzi – lze identifikovat krátkodobá, střednědobá a dlouhodobá rizika, a tak i potřebu různých opatření.

Pojem „energetická bezpečnost“ se tak potýká se značnou nekoherentností a jeho pochopení je znesnadňováno různými kontexty a významy, v jejichž rámci je užíván. Spíše než na vytvoření jednotné všeobecně uznávané definice energetické bezpečnosti se proto řada autorů soustředí na určení jejich nejvýznamnějších dimenzí. Například Jonathan Elkind rozlišuje čtyři „elementy“ energetické bezpečnosti: dostupnost, spolehlivost, cenovou přijatelnost a udržitelnost (Elkind 2010, 121-130). Podobně Benjamin K. Sovacool a Marilyn A. Brown hovoří o dostupnosti, cenové přijatelnosti, energetické efektivitě, environmentálních otázkách a o udržitelném růstu (Sovacool a Brown 2009, 7-11). Výčet těchto poměrně ustálených dimenzí však někteří autoři dále rozšiřují s cílem zohlednit nejrůznější aspekty energetiky a energetické bezpečnosti. Například A. F. Alhaji představuje celkem šest různých dimenzí: ekonomickou, environmentální, sociální, zahraničněpolitickou, technickou a bezpečnostní (Alhaji 2008, 73-80). Jiní autoři zase zdůrazňují potřebu reflektovat perspektivu producerského státu, kdy například Gawdat Bahgat rozšiřuje energetickou bezpečnost o bezpečnost poptávky, tok investic, klimatické změny a nutnost reflexe environmentálních otázek (Bahgat 2008, 87-89). Dimenze energetické

bezpečnosti konečně získávají i různá „módní“, přesto poměrně užitečná označení, jako třeba „čtyři R“⁶⁴ (Hughes 2009) či „pět S“⁶⁵ (Kleber 2009). Patrně neucelenější výčet různých dimenzí energetické bezpečnosti a žádaný pokus o konceptualizaci pojmu nalezneme v knize „*The Routledge Handbook of Energy Security*“ (Sovacool 2011).

I kdybychom se však spokojili s přijetím některých z navrhovaných dimenzí, každý z autorů zohledňuje u dané dimenze jiná možná rizika a hrozby, a tak i opatření, která by měla být v jejich souvislosti přijata. Pro potřeby rozboru a komparace⁶⁶ energetické politiky Číny a Japonska se proto spokojíme s tzv. „čtyřmi A“, které nejlépe vystihují komplikovanou povahu energetické bezpečnosti (Kruyt et al 2009, 2167-2168). „Čtyři A“ označují anglické názvy pro „*availability*“ (geologickou či fyzickou existenci zdrojů energie), „*accessibility*“ (jejich dostupnost s ohledem na nerovnoměrné rozložení zdrojů energie a jejich spotřeby ve světě, tj. geopolitické faktory), „*affordability*“ (cenovou přijatelnost či otázku finančních nákladů) a „*acceptability*“ (přijatelnost daného zdroje energie s ohledem na dopady na životní prostředí). V podstatě se tedy ptáme, jestli jsou zdroje energie fyzicky dostupné a jestli jsou nám k dispozici také s ohledem na geopolitické faktory. Pokud ano, ptáme se, jestli jsou pro nás i cenově přijatelné. A pokud ano, zůstává otázkou, jestli jsme ochotni akceptovat dopady využití těchto zdrojů na životní prostředí a také na životní podmínky příštích generací. K těmto dimenzím pak ještě přidáváme samostatně element „energetické efektivity a úspor“ coby prostředku k snižování spotřeby, a tak i zvyšování energetické bezpečnosti.

Ve vztahu „čtyř A“ lze identifikovat několik konfliktních linií (Kruyt et al 2009, 2167), jež se promítají i do energetických strategií Číny a Japonska. Trend směrem k multilateralismu, důvěře v trhy a kooperaci zúčastněných aktérů obvykle snižuje obavy ze závislosti na dodávkách zdrojů energie ze zahraničí (geopolitické faktory) a vede k přesměrování

⁶⁴ „Čtyři R“ označují anglické pojmy „*review*“ (pochopení problému, tj. situace, ve které se daný aktér nachází), „*reduce*“ (snižování spotřeby díky energetické efektivitě a úsporám), „*replace*“ (přechod na bezpečnější zdroje energie, diverzifikace, redundance, alternativní zdroje apod.) a „*restrict*“ (omezování poptávky).

⁶⁵ „Pět S“ označuje anglické pojmy „*supply*“ (dodávky různých zdrojů energie), „*sufficiency*“ (dostatečné množství zdrojů a služeb), „*surety*“ (zaručení přístupu k těmto zdrojům), „*survivability*“ (odolnost vůči hrozbám) a „*sustainability*“ (redukce dopadů na životní prostředí).

⁶⁶ V jejím neobecnějším smyslu.

pozornosti na prosté zajištění dostatečné produkční kapacity (fyzická dostupnost zdrojů energie). Naproti tomu nárůst soupeření mezi aktéry obvykle vede i prohlubování politických bariér a přesunu pozornosti na geopolitické faktory. Podobnou tenzi lze nalézt i mezi cenovou přijatelností a environmentálními cíli. V reakci na výzvy environmentálního charakteru dochází k zavádění takových zdrojů energie, které sice nezatěžují životní prostředí, často jsou však ekonomicky méně výhodné (typicky obnovitelné zdroje energie). Naproti tomu důraz na pokračující ekonomický růst vede k upřednostnění levných zdrojů energie, jejichž využití má však dalekosáhlé environmentální následky (typicky uhlí). Jak se s těmito výzvami vypořádávají Čína a Japonsko? Jaké dimenze energetické bezpečnosti jsou ve strategiích těchto zemí nejvíce zastoupeny? Přestože rozsah této kapitoly neposkytuje dostatečný prostor pro detailní rozbor energetických politik obou zemí, nastíníme zde alespoň jejich základní rysy.

Energetická politika Číny

Je možné konstatovat, že v čínské energetické politice dlouhodobě převládá důraz na geopolitické aspekty, tj. otázka regionální dostupnosti dodávek zdrojů energie (*accessibility*). Přestože Čína historicky nemá žádnou negativní zkušenost s narušením dovozu ropy ze zahraničí, jak tomu bylo v 70. letech minulého století u tradičních západních spotřebitelů nebo i Japonska, volí především takové typy strategií, jež mají redukovat její závislost na námořním dovozu ropy a LNG. Pocit zranitelnosti umocňuje silný ekonomický růst nastartovaný reformami na konci 70. let, spojený s enormním růstem spotřeby zdrojů energie v zemi. Na druhé straně je i výsledkem specifického chápání pozice Číny na světových trzích se zdroji energie ze strany jejich nejvyšších politických představitelů.

Co se týká primární spotřeby zdrojů energie v Číně, až 70 % celkové spotřeby tvoří uhlí. Významný podíl na energetické spotřebě má s 19 % také ropa. Ačkoliv Čína v poslední době usiluje o větší diverzifikaci celkové spotřeby zdrojů energie, stále malý podíl zaujímá energie z vodních elektráren, zemní plyn a jádro (6 %, 4 % a 1 %). Podobně je tomu v případě obnovitelných zdrojů. Přes snahu Číny zmírnit závislost na spalování fosilních paliv rozsáhlými investicemi do obnovitelných zdrojů energie, nedosahuje jejich podíl ani 1 % celkové spotřeby (EIA 2009).

Čína se v současnosti podepisuje významným způsobem na rostoucí světové spotřebě ropy. V roce 1993 přestala domácí produkce postačovat

konstantnímu růstu poptávky a Čína začala ropu dovážet. Trend rostoucí závislosti na importu je přitom třeba očekávat i do budoucna. Odhady IEA do roku 2035 předpokládají růst světové poptávky z 84 milionů barelů ropy denně v roce 2009 na více než 105 milionů barelů ropy denně. Veškerý růst bude přitom pramenit ze zemí mimo OECD a z toho až 57 % ze samotné Číny v důsledku jejího pokračujícího ekonomického a populačního růstu a vzestupu poptávky po mobilitě. Vlastní čínská produkce však zaostává (IEA 2010, 101, 104-105). Čína je dnes se spotřebou cca 8,92 milionů barelů ropy denně řazena na místo druhého největšího světového spotřebitele po USA, přestože je zároveň s téměř 4,35 miliony barelů ropy denně čtvrtým největším ropným producentem. Čína rovněž překonala Japonsko na místě druhého největšího světového importéra ropy (EIA 2011).

Soudobé ukazatele dokládají i progresivní růst spotřeby zemního plynu v zemi od roku 2000 v průměru o 14 % ročně (Fridley 2008, 19). Zatímco se v roce 2000 v Číně spotřebovalo přibližně 28 miliard m³ (bcm) plynu (Ibid., 7), v roce 2011 to již bylo 133,8 bcm zemního plynu ročně při stávající produkci 102,5 bcm. Nárůst spotřeby je oproti předchozímu roku více než 20% a představuje přes 4 % světové poptávky. Více zemního plynu zkonzumovaly v roce 2011 už jen USA, Rusko a Irán (BP 2012, 22-23). V důsledku konstantního růstu poptávky od roku 2000 přestala čínská domácí produkce postačovat spotřebě a Čína se v roce 2007 poprvé během posledních dvou dekad stala čistým importérem zemního plynu. Import plynu se pak v posledních několika letech stal významnou součástí spotřebního portfolia. V roce 2010 tvořil 12 % celkové spotřeby plynu, v roce 2011 to už bylo 22 % (EIA 2012). Přetlak poptávky a současně nutnost dovozu zemního plynu ze zahraničí lze přitom očekávat i v následujícím desetiletí, především pokud se Číně nepodaří rozvíjet domácí (také nekonvenční) zdroje plynu. Předpoklad dalšího růstu čínské spotřeby zůstává obecně velmi vysoký vzhledem k tomu, že spotřeba zdrojů energie na hlavu je v miliardové Číně stále poměrně nízká – přibližně třetinová oproti průměru v zemích OECD (IEA 2010, 47).

Jakých rysů tedy nabývá čínská zahraniční energetická politika s ohledem na výše uvedené skutečnosti? Za jeden z charakteristických rysů je třeba považovat snahu o soběstačnost, historicky danou bohatostí přírodních zdrojů v Číně a úsilím využít jejich potenciál. V potřebě soběstačnosti utvrdil Čínu rovněž vývoj po roce 1949, kdy byla nucena spoléhat se na samostatný rozvoj domácích zdrojů bez zahraniční

asistence⁶⁷ (Andrews-Speed 2010, 14–21; Handke 2006, 31). Kořeny současné čínské zahraniční energetické politiky lze spatřovat také v obavách z nedostatku zdrojů energie, který by mohl významně oslabit dosavadní ekonomický růst země a vést k sociální nestabilitě. Takový stav by mohl narušit i stabilitu politického režimu, která je do značné míry založena na slibu rostoucí životní úrovně čínských obyvatel. Problematická je i vzrůstající závislost Číny na dovozu ropy z oblasti Blízkého východu a nutnost dovážet surovinu tankery po moři přes několik transportních uzlů (*choke-points*) k nejvíce rozvinutým regionům na jihovýchodě a východě země. Za kritické místo je považován zejména Malacký průliv – úžina mezi Singapurem, Malajsií a Indonésií, kudy do Číny proplová až 80 % importované ropy a která je extrémně vytížená a potenciálně ohrožena teroristickými útoky či útoky pirátů (Lee 2005, 286). Oproti dobře etablovaným západním spotřebitelům a také Japonsku s dlouholetými vazbami na producentské státy přichází Čína na světové trhy se zdroji energie se značným zpožděním, což může vést k pocitu nedůvěry. Citlivě je vnímána i dominance USA v nejdůležitějších regionech energetických producentů a podél námořních transportních tras a přepravních uzlů. Kromě vnějších geopolitických otázek se však do čínské energetické politiky promítají i hluboce zakořeněný hodnotový systém, normy a víry, či tradice institucionálního uspořádání. Jak ve své stati dokládá Philip Andrews-Speed, čínský společenský režim se vždy vyznačoval vysoce centralizovaným hierarchickým uspořádáním s nízkou tolerancí vůči alternativním centrům moci. Vysoká loajalita systému a snaha o hledání konsensu se staly neodmyslitelnou součástí společnosti (Andrews-Speed 2010, 14–21).

Čínská zahraniční energetická politika je dnes často označována jako *go-out strategy* či „ropná diplomacie“ (Lieberthal a Herberg 2006, 13; Chen 2008, 79-83), přičemž oba názvy označují snahu o aktivní energetickou politiku nejvyšších čínských politických představitelů v zahraničí, v kombinaci s působením čínských národních ropných společností (NOCs – *National Oil Corporations*), s cílem zajistit dostatečně diverzifikované dlouhodobé kontrakty na dodávky ropy a zemního plynu, zisk výhradních práv na těžbu ropy a zemního plynu a jejich přepravu na území Číny. Tato politika je většinou uskutečňována na bilaterální rovině, jejímž základem je budování přednostních vazeb s producentskými státy. „Malacké dilema“ se pak promítá do snahy Číny kultivovat vztahy se státy podél

---

⁶⁷ Kromě krátkého období sovětské asistence, která však byla po zhoršení vztahů Číny a SSSR v 60. letech ukončena.

námořní trasy z oblasti Blízkého východu a hledat přepravní alternativy. Tato politika je v západní literatuře označována jako „*string of pearls strategy*“, neboli „strategie šňůry perel“ (Chen 2008, 83; Pehrson, 2006; Seaman, 2010). V neposlední řadě je čínská zahraniční energetická politika přirovnávána k strategickému přístupu k energetické bezpečnosti, který se vyznačuje zvýšenou aktivitou států při zabezpečování energetických dodávek, jež jsou považovány za otázku národní bezpečnosti, kterou není možné nechat jenom na trh (viz Andrews-Speed 2002; Dannreuther 2003; Koďousková 2012; Koďousková, Kuchyňková a Leshchenko 2012; Luft a Korin 2009).

Na příkladu čínské zahraniční energetické politiky v okolních zemích můžeme pozorovat zvýšenou snahu Číny využít naleziště ropy a zemního plynu u svých sousedů, diverzifikovat zdroje a zmírnit závislost na námořním dovozu. Nejvyšší političtí představitelé Číny v tomto smyslu podporovali aktivity čínských NOCs v Rusku, Kazachstánu či Turkmenistánu, s cílem docílit výstavby odbočky ropovodu ESPO z Ruska do Číny, třífázového ropovodu z Kazachstánu, či tzv. „středoasijského plynovodu“ z Turkmenistánu přes Uzbekistán a Kazachstán do čínské provincie Xinjiang. Ve všech případech byly uzavřeny dlouhodobé dohody na dodávky ropy a zemního plynu. V Kazachstánu a Turkmenistánu se navíc čínské straně podařilo získat práva na výhradní těžbu zdrojů energie a jejich transport do Číny, i když zisky podobných práv v Rusku jsou spíše symbolické. Ve spojitosti s geopolitickou dimenzí energetické bezpečnosti Čína také neváhala vynaložit značné finanční prostředky k dosažení svých strategických cílů. Upřednostnila výstavbu výše uvedených projektů, přestože ekonomické ukazatele hovoří ve prospěch námořního dovozu ropy. Import zemního plynu z Turkmenistánu výrazně navyšují poplatky za transit plynu přes celé území Číny až do urbanizovaných regionů na jejím pobřeží. Dovoz LNG od asijských producentů může být v tomto smyslu výhodnější (více viz Koďousková 2012; Koďousková, Kuchyňková a Leshchenko 2012). Lze uzavřít, že čínská zahraniční energetická politika se výrazně odchyluje od prostého zajištění dostatečné produkční kapacity. Naopak geopolitické faktory a strategické zájmy v ní hrají významnou roli.

V distinkci mezi rozvojem ekonomiky (*affordability*) a důrazem na environmentální faktory (*acceptability*) Čína dlouhodobě upřednostňovala ekonomický růst. Jak dokládá uvedený rozbor primární spotřeby zdrojů energie, čínské spotřebě dominuje uhlí coby levný a relativně dostupný zdroj. Prokázané zásoby uhlí v Číně jsou třetí největší na světě po USA

a Rusku (BP 2012, 30; EIA 2013). Čína je také největším producentem uhlí na světě. To je využíváno především ve výrobě elektrické energie (až 65 % celkové instalované kapacity), ale také jako palivo v průmyslu. Vzhledem k rostoucí spotřebě elektrické energie navíc důležitost uhlí nadále roste. V roce 2009 začala být Čína dokonce nucena začít surovinu dovážet z důvodu vyšších domácích cen uhlí, překážkám v jeho hladkém transportu do elektráren, či celkové neefektivitě uhelného sektoru (EIA 2013). Přes výhody levného a relativně dostupného zdroje však spalování uhlí výrazně přispívá k neutěšené kvalitě ovzduší v průmyslových oblastech a urbanizovaných zónách, včetně Pekingu. Čína dnes emituje nejvíce oxidu uhličitého na světě (Bauer 2011, 188).

Na pořad dne se proto v Číně dostávají i environmentální otázky. Tuto skutečnost lze pozorovat i na zvýšeném zájmu Číny na větší roli obnovitelných zdrojů,⁶⁸ zemního plynu a jaderné energetiky v celkové primární spotřebě zdrojů energie. Budoucí roli zemního plynu naznačuje výstavba plynovodu z Turkmenistánu do Číny.⁶⁹ Přestože byla mimořádně nákladná a ztráty dovozní dceřiné společnosti CNPC PetroChina v důsledku nedostatečného využití plynovodu v počátcích jeho fungování dále zpochybnily ekonomickou efektivitu projektu, vláda jej neváhala podpořit (Chinadaily 2007; Eggington a Osumi 2008, 23; Henderson 2011, 27-29; Higashi 2009, 11; Reuters 2012). Plynovod byl dokonce vystavěn v rekordním čase v letech 2008 – 2009.

Nabízí se tedy otázka, jakou roli hraje turkmenský plyn v energetické bezpečnosti Číny. Dle agentury Reuters je PetroChina pověřená importem zemního plynu z oblasti střední Asie s cílem pomoci čínské vládě navýšit podíl plynu na celkové primární spotřebě zdrojů energie z původních 2 % v roce 2000 až na 10 % v roce 2020 (Reuters 2012; Fridley 2008, 7). Ve prospěch zemního plynu přitom hovoří právě environmentální faktory, tj. nižší dopady na životní prostředí v porovnání se spalováním uhlí, jehož

⁶⁸ Čína má např. velký hydro-energetický potenciál. Vodní elektrárna „Tri soutěsky“ dokončená v roce 2012 je největší vodní elektrárnou na světě o kapacitě 22,7 GW (EIA 2013). Čína je mezi světovými lídry také v produkci elektřiny z větrných elektráren. Pro rozšiřování větrných parků přicházejí v úvahu především lokality na jihovýchodě země a v severní a severovýchodní části Číny. Fotovoltaika hraje doposud menšinou roli, je však důležitá pro zásobování odlehlých oblastí. Ve výrobě solárních kolektorů zaujala Čína vedoucí roli na světě (Bauer 2011, 189-190; EIA 2013).

⁶⁹ Ale i výstavba souběžného plynovodu a ropovodu z Myanmaru-Barmy do čínské jihozápadní provincie Yunnan, či nárůst kapacit pro import LNG (více viz EIA 2013; Kod'ousková 2012; Kod'ousková, Kuchyňková a Leshchenko 2012).

spotřeba od roku 2000 opětovně strmě roste. Zemní plyn jako „zdroj energie pro 21. století“ se má stát řešením extenzivní urbanizace (Fridley 2008, 7, 62-63; Lanteigne 2010, 108). Důraz na environmentální faktory rozhodně není jediným důvodem pro rozvoj energetické spolupráce Číny s Turkmenistánem či dalšími producenty,⁷⁰ přispívá však k rozvoji plynárenství v zemi i úsilí Číny na výstavbu infrastrukturních projektů z blízkého zahraničí.

Také jaderná energetika se v posledním desetiletí těšila značné podpoře. V současnosti je na území Číny v provozu 15 jaderných reaktorů o celkové kapacitě cca 12,5 GW (Yang 2012; EIA 2013), do budoucna se však předpokládá významné navýšení. V roce 2007 představila NDRC detailní politiku aktivního rozvoje jaderné energetiky v zemi „*Medium to Long-Term Nuclear Energy Development Plan (2005 – 2020)*“ Jaderná energetika je zde považována za klíčovou součást energetické bezpečnosti, prostředek k zmírňování klimatických změn a podpoře technologického růstu. Čína má usilovat o standardizaci jaderných technologií, vývoj vlastní třetí generace jaderných reaktorů a zvyšování efektivity a konkurenceschopnosti v produkci jaderného materiálu. Posilovány mají být i bezpečnostní standardy a efektivita regulačního systému. Do roku 2020 má mít Čína v provozu jaderné elektrárny o kapacitě 40 GW či dokonce 70-80 GW (WNA 2013). Také nejnovější pětiletý plán na léta 2011 – 2015 počítá s rozvojem jaderné energetiky. Kolem roku 2015 by mělo být na území Číny v provozu až 25 jaderných reaktorů (APCO Worldwide 2010, 7). Důvody pro rozvoj lze spatřovat především v potřebě zajistit dostatečné dodávky elektřiny, podpořit ekonomický růst a politickou stabilitu země. Podobně jako v případě zemního plynu však hrají významnou roli i environmentální otázky (Sang 2011, 56-65).

Zdá se, že dlouhodobý trend neovlivní ani havárie v japonské jaderné elektrárně Fukushima, která ovšem vedla k inspekcím stávajících reaktorů, reaktorů ve výstavbě či těch plánovaných, zastavení schvalování nových projektů a přípravě nového střednědobého a dlouhodobého plánu rozvoje jaderné energetiky (Yang 2012; WNA 2013). Spíše však lze hovořit o určitém zpomalení procesu směrem k vyšší bezpečnosti a kvalitě

⁷⁰ Významnou roli hrají především strategické zájmy Číny, například upevnění její pozice v oblasti střední Asie, posilování ekonomického růstu zaostalejších regionů a provincií a snižování rozdílů mezi západem a východem země, či zvyšování stability a teritoriální integrity v regionech a provinciích Číny, kudy ropovody a plynovody z Turkmenistánu a Kazachstánu procházejí (více viz Kod'ousková 2012; Kod'ousková, Kuchyňková a Leshchenko 2012).

instalovaných zařízení, nikoliv jeho zastavení. *World Nuclear Association* přímo hovoří o posunu čínské jaderné politiky od „umírněného rozvoje“, přes „pozitivní rozvoj“ po roce 2004, až po „ustálený rozvoj s přihlédnutím k bezpečnostním standardům“ po roce 2011-2012. Novým cílem celkové instalované kapacity pro rok 2020 je 58 GW (WNA 2013).

Lze konstatovat zájem Číny na diverzifikaci svého zdrojového portfolia, ať už z důvodu zajištění dostatečných dodávek zdrojů energie, podpoře ekonomického růstu, či nově s přihlédnutím k environmentální dimenzi energetické bezpečnosti.

Energetická politika Japonska

V japonské energetické politice doposud převládal ve všeobecnosti menší důraz na geopolitické aspekty, než v případě Číny. Kent E. Calder popisuje japonskou energetickou politiku jako konzervativní a hluboce zakořeněnou, tradičně vázanou na oblast Blízkého východu (Calder 2007, 1–7). Japonsko se dlouhodobě spoléhalo na blízkovýchodní dodavatele a neusilovalo o diverzifikaci dodavatelů ropy natolik, jako je tomu dnes v energetické politice Číny.⁷¹ Japonské zájmy jsou z geopolitického hlediska zabezpečeny aktivní politikou USA jak v oblasti Blízkého východu, tak podél námořních transportních tras a přepravních uzlů. Japonská potřeba primárních zdrojů energie za poslední desetiletí zdaleka neroste jako čínská, spotřeba ropy spíše stagnuje či mírně klesá (EIA 2012). Kromě toho je Japonsko zastáncem opatření, které mají snižovat zranitelnost světových spotřebitelů na výpadcích ropných dodávek⁷² a spíše než diverzifikaci dodavatelů ropy preferuje jiné způsoby zvyšování své energetické bezpečnosti, například udržování strategických zásob ropy a spolupráci spotřebitelů na jejich využití, posilování energetické efektivity, investování do vědy a výzkumu a technologického rozvoje.

Spotřeba primárních zdrojů energie v Japonsku byla doposud poměrně dobře diverzifikována. Ještě v roce 2010 měla největší podíl na primární spotřebě ropa (42 %), následovalo uhlí s 22 %, zemní plyn s 18 % a jaderná energie s 13 %. Přes 4 % zaujímaly vodní zdroje a obnovitelné

⁷¹ Mezi nejvýznamnější dovozce ropy do Japonska patří Saudská Arábie (33 %), Spojené arabské emiráty (23 %), Katar (10 %), Irán (9 %), Kuvajt (7 %), Rusko (4 %) a další (14 %). Z oblasti Blízkého východu tak do Japonska v roce 2011 proudilo více než 80 % celkového importu ropy (EIA 2011a).

⁷² Mechanismů zavedených IEA, jež jsou dnes považovány za jedny z nejdůležitějších pilířů energetické bezpečnosti.

zdroje energie (EIA 2010). Havárie v jaderné elektrárně Fukushima však vedla k přehodnocení role jaderné energetiky v zemi a měla výrazný dopad na skladbu primární spotřeby zdrojů energie.

Japonsko přitom nedisponuje téměř žádnými domácími nalezišti uhlí, ropy či zemního plynu, přestože bylo v roce 2011 třetím největším světovým spotřebitelem ropy (4,5 miliony barelů denně) i třetím největším ropným importérem. Japonsko je také největším světovým dovozcem LNG. Poptávka po ropě však v Japonsku na rozdíl od jiných asijských spotřebitelů postupně klesá. Podíl ropy na celkové spotřebě primárních zdrojů energie v Japonsku od roku 1973 výrazně poklesl ze 77,4 % v roce 1973 (vrchol spotřeby) na méně než polovinu v současnosti (ANRE 2010, 3), také díky zvýšení spotřeby zemního plynu, nárůstu podílu jaderné energie a mírnému růstu ve spotřebě uhlí. Na poklesu se podílely strukturální faktory (stárnutí populace, náhrada ropy jinými zdroji energie) a rovněž vládní cíle na zvýšení energetické efektivity a úspor (EIA 2012). Další snižování spotřeby ropy však bude obtížnější, neboť bude muset být učiněno především v dopravním sektoru. Na významnosti naopak postupně získává zemní plyn. Podíl plynu na celkové spotřebě zdrojů energie se od první ropné krize do roku 2008 zvýšil z 2 % na 17 % (ANRE 2010, 33). Havárie v jaderné elektrárně Fukushima navíc závislost Japonska na importu LNG navýšila.

Vraťme se však nyní k distinkci prostého zajištění zdrojů energie (*availability*) a důrazu na geopolitické faktory (*accessibility*). Je možné potvrdit tezi, že přes dlouhodobou konzervativní politiku získává v nejnovějších strategických dokumentech Japonska na významu právě otázka dostupnosti zdrojů, především s ohledem na politiky rostoucích spotřebitelů jako jsou Čína a Indie. Strategie Japonska z roku 2006 (*Japan's New National Energy Strategy*) reflektuje nedávný vývoj na mezinárodních trzích se zdroji energie, když v samostatné kapitole hovoří o světovém trendu „restrukturalizace národních energetických strategií“. Zatímco spotřebitelské státy se dnes stále více soustředí na zajištění bezpečnosti dodávek (strategie přímo zmiňuje „agresivní postoj Číny k zajištění svých zájmů v zahraničí“), producentské země posilují svou kontrolu nad produkcí a exportem zdrojů energie. Toto konstatování je převedeno do konkrétních cílů, o jejichž naplnění má Japonsko do budoucna usilovat. Strategie totiž zmiňuje nejen další zvyšování energetické efektivity, redukci podílu ropy na primární spotřebě zdrojů energie, či závislosti na spotřebě ropy v dopravním sektoru, ale i zvýšení účasti japonských NOCs na zahraniční produkci a dovozu ropy tak, že podíl takto produkované

ropy na celkovém importu do Japonska vzroste ze současných 15 % na 40 % (METI 2006). V reakci na intenzifikaci globálního soupeření o zdroje energie tak strategie doporučuje přijetí zahraniční energetické politiky podobné té čínské. Také ve strategickém dokumentu z června 2010 (*Strategic Energy Plan of Japan*) zaznívá potřeba zabezpečit dostatečné zdroje energie skrz prohlubování strategických partnerství s producenty státy, aktivní diplomacií na nejvyšší politické úrovni a kooperací v rámci relevantních sektorů průmyslu (METI 2010). Je možné konstatovat, že zatímco Japonsko dlouhodobě kladlo důraz na tržní principy, vývoj na světových trzích se zdroji energie a především aktivní čínská energetická politika v zahraničí jej vedly k jistému příklonu ke strategickému chápání energetické bezpečnosti a ke snaze o aktivnější energetickou diplomacii v zahraničí, alespoň co se vládních dokumentů týče.

Co se týká dalších ze zmiňovaných dimenzí energetické bezpečnosti, Japonsku se dlouhodobě dařilo skloubit investice do výzkumu a vývoje nových technologií, zvyšování energetické efektivity za současného růstu ekonomiky, včetně přijetí konkrétních závazků z hlediska environmentálních cílů. Ropné krize z let 1973 a 1979 přiměly Japonsko snižovat svou spotřebu. Značných úspor bylo dosaženo především přesunem z energeticky náročných sektorů průmyslu na odvětví s nižší spotřebou energie, ale také díky speciálním vládním programům zaměřeným na zvyšování energetické efektivity užitkových produktů, specifické označování úsporných výrobků, či akcelerace dobrovolných kroků k redukcí emisí skleníkových plynů u spotřebitelů, malých a středních podniků (Uchiyama 2002, 1124–1125; Stewart 2009, 181). Japonsko postupně představilo také řadu technologických inovací, jež vedly k výrazným úsporám i v energeticky nejnáročnějších odvětvích. Dnes je Japonsko na světové špičce v prodeji energeticky úsporných technologií, vévodí také prodeji úsporných modelů vozů. Spotřeba primárních zdrojů energie na jednotku HDP je v Japonsku jedna z nejnižších na světě. Zvyšování energetické efektivity se totiž úzce pojí i s jiným cílem japonské politiky – snižováním emisí skleníkových plynů. V rámci Kjótského protokolu se Japonsko zavázalo redukovat míru emisí z roku 1990 o 6 % v období od roku 2008 do roku 2012 (IEA 2008, 30).

Havárie v jaderné elektrárně Fukushima však představuje výzvu dosavadním strategiím. Jadernou energetiku totiž bylo možné považovat za klíčový strategický element japonské energetické politiky. To naznačuje už podíl jaderné energetiky na výrobě elektřiny, který v únoru 2011

činil cca 31 %. Na území Japonska se nacházelo 53 jaderných reaktorů. Japonská vláda navíc v rámci plánované revize „*Strategic energy plan of Japan*“ z června 2010 předpokládala zvýšení podílu jaderné energetiky na výrobě elektřiny na více než 50 % v roce 2030 včetně výstavby nejméně 14 nových reaktorů (Graham 2011, 120; Hayashi a Hughes 2012, 1; WNA 2013a). Je třeba brát rovněž v úvahu, že vzhledem k minimu domácích zdrojů představovala jaderná energetika v Japonsku jediný kvazi-domácí zdroj energie. V roce 2007 dosahovala soběstačnost Japonska cca 4 % respektive 18 % v případě, že započítáme i energii z jádra (ANRE 2010, 11).

Po havárii ve Fukushima však byly veškeré jaderné elektrárny v Japonsku postupně odstaveny a podíl jaderné energetiky na výrobě elektrické energie poklesl v květnu 2012 na nulu. Nebylo přitom vůbec zřejmé, zda se energie z jádra znovu stane součástí budoucí japonské spotřeby a pokud ano, v jakém rozsahu. Na jedné straně zde byla značná, a je třeba zdůraznit, že i pochopitelná, nedůvěra veřejnosti v opětovný rozvoj jaderné energetiky v zemi, na straně druhé byla ztráta jaderné energetiky výzvou pro japonskou energetickou bezpečnost. Zajištění dostatečných dodávek elektřiny v měsících nejvyšší spotřeby (především léto 2011 a 2012) nebylo při výpadku tohoto zdroje zdaleka jednoduché. Přes úsporná opatření a vládní programy na snižování spotřeby, znovuzprovoznění některých starších uhelných elektráren, či odložení inspekcí těch stávajících a zvýšení dovozu fosilních paliv (Hayashi a Hughes 2012), byly v červnu 2012 uvedeny do provozu dva reaktory v prefektuře Fukui ve snaze zabránit výpadekům proudu v hustě zalidněných regionech včetně Osaky a Kyota (WNA 2013a). Pokud nedojde k technologickému pokroku v oblasti obnovitelných zdrojů energie, lze předpokládat, že alternativu k jádru budou tvořit především fosilní paliva (Hayashi a Hughes 2012, 13; Vivoda 2012). Větší podíl fosilních paliv na celkové primární spotřebě zdrojů energie však znesnadňuje dosažení japonských environmentálních cílů. Z hlediska ekonomického rozvoje se zvýšené importy zdrojů ze zahraničí podepsaly na rostoucím obchodním deficitu Japonska (The Economist 2013), nehledě na vyšší ceny elektřiny v zemi. Vyjádřili Japonsko obavy ze soupeření o zdroje energie s novými spotřebiteli (především Čínou) již v roce 2006, výpadek jaderné energetiky a nutnost spoléhat se na větší import zdrojů ze zahraničí by mohly vést k většímu příklonu Japonska ke strategickému chápání energetické bezpečnosti. Nejnovější vývoj však naznačuje, že jaderná energetika patrně zůstane součástí japonské energetické politiky.⁷³ Budoucnost ukáže, v jaké míře.

⁷³ Vítězství Liberální demokratické strany (LDP – *Liberal Democratic Party*) ve volbách do dolní a horní komory parlamentu v prosinci 2012 respektive v

Závěr

Za pomoci dimenzí energetické bezpečnosti tzv. „čtyř A“ (*availability, accessibility, affordability a acceptability*) a také souvisejících debat, především tense mezi fyzickou dostupností zdrojů energie a důrazem na geopolitické faktory na straně jedné a ekonomické versus environmentální přijatelnosti na straně druhé, jsme se pokusili nastínit, jaké dimenze energetické bezpečnosti jsou zastoupeny ve strategiích Číny a Japonska a jak se obě země v rámci svých energetických politik vypořádávají s často rozporuplným charakterem energetické bezpečnosti.

Je možné konstatovat, že Čína více než Japonsko klade důraz na dostupnost zdrojů a geopolitické faktory. To se projevuje jak snahou o diverzifikaci dodavatelů, využití pásu okolních producentských zemí a omezení závislosti na dovozu ropy a LNG námořní cestou, tak v charakteru čínské zahraniční energetické politiky s výraznou rolí vlády i čínských NOCs. Naopak Japonsko se doposud spokojilo s konzervativní politikou tradičně vázanou na blízkovýchodní dodavatele ropy a preferenci jiných opatření k zvyšování energetické bezpečnosti. Nejnovější strategie Japonska z let 2006 a 2010 však naznačují, že i Japonsko bedlivě sleduje vzrůstající soupeření na světových trzích a přehodnocuje své cíle směrem k více strategickému chápání energetické bezpečnosti.

Přestože je primárním zájmem Číny zajištění ekonomického růstu a tak i sociální a politické stability v zemi, zdá se, že vzhledem k zhoršování životního prostředí v urbanizovaných a průmyslových regionech nelze otázku environmentálních dopadů dále přehlížet. Zohlednění environmentální dimenze energetické bezpečnosti se projevuje v důrazu na větší zastoupení obnovitelných zdrojů, zemního plynu i jaderné energetiky v současných energetických strategiích Číny. Japonsku se dlouhodobě dařilo skloubit investice do výzkumu a vývoje nových technologií, zvyšování energetické efektivity za současného růstu ekonomiky, včetně

červnu 2013 otevírá možnost znovuzprovoznění japonských jaderných elektráren. Na rozdíl od předchozí vlády, současní vládní představitelé prohlásili, že jsou připraveni přijmout odpovědnost za znovuzprovoznění reaktorů poté, co nový regulátor (*Nuclear Regulation Authority*) potvrdí zabezpečení jednotlivých zařízení. Na konci roku 2013 má být navíc schválen nový energetický plán Japonska pro příštích 20 let, který má opětovně počítat s jadernou energií coby základním zdrojem pro výrobu elektřiny. Míra závislosti na jaderné energetice by však měla být redukována v souladu s aktuálními možnostmi, jež Japonsko bude mít k zajištění stabilních a dostupných zdrojů energie, a environmentálními cíly (EIA 2013; WNA, 2013).

přijetí konkrétních závazků z hlediska environmentálních cílů. Velkou výzvou však přinesla havárie v jaderné elektrárně Fukushima a otázka budoucí role jaderné energetiky v zemi. Přes oprávněné obavy japonských obyvatel ze znovuzprovoznění jaderných elektráren, jejich zabezpečení a obecně rozvoje jádra, zvyšuje jaderná energetika soběstačnost Japonska, podporuje ekonomický růst a technologický rozvoj a je rovněž v souladu s cílem snižovat emise CO₂. Původní rozhodnutí Japonska upustit od jaderné energetiky, představovalo výzvu zajištění energetické bezpečnosti za udržení ekonomického růstu a dodržení environmentálních závazků. Nejnovější vývoj však naznačuje, že jaderná energetika patrně zůstane součástí japonské energetické politiky.

Použité zdroje

Ahuja, Dilip a Marika Tatsutani. 2009. "Sustainable energy for developing countries." *Sapiens* 2 (1): 1-16.

Alhaji, A. F. 2008. "What is energy security?" *Energy Politics* 4: 62-82.

Andrews-Speed, Philip. 2010. *The institutions of energy governance in China*. Paris: IFRI.

Agency for Natural Resources and Energy. 2010. "Energy in Japan 2010." *ANRE*. Dostupné 27.12.2013. <http://www.enecho.meti.go.jp/english/toprunner/index.html>.

APCO Worldwide. 2010. "China's 12th Five-Year Plan." *APCO*. Dostupné 26.12.2013. http://apcoworldwide.com/content/PDFs/Chinas_12th_Five-Year_Plan.pdf.

Bahgat, Gawdat. 2008. "Energy security: what does it mean? And how can we achieve it?" *The Journal of Social, Political and Economic Studies* 33 (1): 85-98.

Bauer, Miloslav. 2011. "Stav a vývojové tendence čínské elektro-energetiky." *Energetika* 61 (3): 187-192.

British Petroleum. 2012. "BP statistical review of world energy, June 2012." *BP*. Dostupné 26.12.2013. <http://www.bp.com/statisticalreview>.

Calder, Kent E. 2007. *Sino-Japanese Energy Relations: Prospect for Deepening Strategic Competition*. Prezentováno na konferenci „Conference on Japan's Contemporary Challenges“, Yale, Connecticut. Dostupné 26.12.2013. <http://eastasianstudies.research.yale.edu/japanworld/calder.pdf>.

ChinaDaily. 2007. *NDRC releases natural gas utilization policy*. Dostupné 27.12.2013. http://www.chinadaily.com.cn/business/2007-09/04/content_6080128.htm.

Dannreuther, Roland. 2003. "Asian security and China's energy needs." *International Relations of the Asia-Pacific* 3 (2): 197-219.

The Economist. 2012. "Japan's nuclear future: Don't look now." *The Economist*. Dostupné 27.12.2013. <http://www.economist.com/news/asia/21576450-series-mishaps-comes-awkward-time-government-dont-look-now>.

Energy Information Agency. 2013. "China – Analysis." *EIA*. Dostupné 27.12.2013. <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=CH>.

Energy Information Agency. 2012. "Japan – Analysis." *EIA*. Dostupné 28.12.2013. <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=JA>.

Energy Information Agency. 2011. "Top Word oil consumers and producers, 2011." *EIA*. Dostupné 26.12.2013. <http://www.eia.gov/countries/>.

Energy Information Agency. 2011a. "Japan's Crude Oil Imports by Source, 2011." *EIA*. Dostupné 27.12.2013. <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=JA>.

Energy Information Agency. 2010. "Japan total energy consumption, 2010." *EIA*. Dostupné 27.12.2013. <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=JA>.

Energy Information Agency. 2009. "Total energy consumption in China by type, 2009." *EIA*. Dostupné 27.12.2013. <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=CH>.

Elkind, Jonathan. 2010. "Energy security: call for a broader agenda." In *Energy security: Economics, Politics, Strategies and Implications*, ed. Carlos Pascual a Jonathan Elkind: 119-149. Washington: Brookings Institution Press.

Eggington, Ann a Yo Osumi. 2008. *Perspectives on Caspian oil and gas development*. IEA Directorate of Global Energy Dialogue.

Fridley, David. 2008. "Natural gas in China." In *Natural Gas in Asia*, ed. Jonathan Stern: 7-65. Oxford: Oxford University Press.

Graham, Jeff. 2011. "Japan's Commitment to Nuclear Power: Grand Scheme of Pipedream?" In *Nuclear Energy Development in Asia: Problems and Prospects*, ed. Yi-chong Xu: 116-140. New York: Palgrave Macmillan.

Handke, Susann. 2006. *Securing and fuelling China's ascent to power*. Hague: Clingendael International Energy Programme.

- Hayashi, Masatsugu a Larry Hughes. 2012. "The policy responses to the Fukushima nuclear accident and their effect on Japanese energy security." *Energy Policy* 59: 86-101. Dostupné 26.12.2013. <http://dx.doi.org/10.1016/j.enpol.2012.08.059>.
- Henderson, James. 2011. *The pricing debate over Russian gas export to China*. Oxford: Oxford Institute for Energy Studies.
- Higashi, Nobuyuki. 2009. *Natural gas in China; market evolution and strategy*. International Energy Agency. Dostupné 26.12.2013. http://www.iea.org/papers/2009/nat_gas_china.pdf.
- Hughes, Llewelyn. 2009. "The four "R's" of energy security." *Energy Policy* 37 (6): 2459-2461.
- Chen, Shaofeng. 2008. "Motivations behind China's foreign oil quest: a perspective from the Chinese government and the oil companies." *Journal of Chinese Political Science* 13 (1): 79-104.
- Chester, Lynne. 2010. "Conceptualizing energy security and making explicit its polysemic nature." *Energy Policy* 38 (2): 887-895.
- ChinaDaily. 2007. "NDRC releases natural gas utilization policy." *China Daily*. Dostupné 27.12.2013. http://www.chinadaily.com.cn/business/2007-09/04/content_6080128.htm.
- International Energy Agency. 2010. *World energy outlook 2010*. Paris: IEA Publications.
- International Energy Agency. 2008. *Energy policies of IEA countries: Japan*. Paris: IEA Publications.
- International Energy Agency. 2007. *World energy outlook 2007*. Paris: IEA Publications.
- Kleber, Drexel. 2009. "The U.S. Department of Defense: Valuing Energy Security." *Journal of Energy Security* 5: 12-22.
- Kod'ousková, Hedvika. 2012. *Čínská zahraniční energetická politika*. PhD diss., Brno: Masarykova univerzita.
- Kod'ousková, Hedvika, Petra Kuchyňková a Anna Leshchenko. 2012. *Energetická bezpečnost asijských zemí a Ruské federace*. Brno: Masarykova univerzita.
- Kruyt, Bert, D. P. van Vuuren, H. J. M. de Vries a Henk Groenenberg. 2009. "Indicators for energy security." *Energy Policy* 37: 2166-2181.

- Lanteigne, Marc. 2010. "China, energy security and central Asia diplomacy: bilateral and multilateral approaches." In *Caspian energy politics; Azerbaijan, Kazakhstan, Turkmenistan*, ed. Indra Overland, Heidi Kjaermet a Andrea Kendall-Taylor, 101-115. New York: Routledge.
- Lee, Pak K. 2005. "China's quest for oil security: oil (wars) in the pipeline?" *The Pacific Review* 18 (2): 265-301.
- Lieberthal, Kenneth a Mikkal E. Herberg. 2006. "China's search for energy security: implications for U.S. policy." *The National Bureau of Asian Research* 17 (1): 5-42.
- Luft, Gal a Korin, Anne. 2009. *Energy security challenges for the 21st century: a reference handbook*. California: Praeger.
- Maloney, Suzanne. 2010. "Energy security in the Persian Gulf." In *Energy security: economics, politics, strategies and implications*, ed. Carlos Pascual a Jonathan Elkind, 37-59. Washington: Brookings Institution Press.
- Ministry of Economy, Trade and Industry. 2006. "Japan's New National Energy Strategy." *ETI of Japan*. Dostupné 28.12.2013. <http://www.enecho.meti.go.jp/english/report/newnationalenergystrategy2006.pdf>.
- Ministry of Economy, Trade and Industry. 2010. "The Strategic Energy Plan of Japan." *ETI of Japan*. Dostupné 27.12.2013. http://www.meti.go.jp/english/press/data/20100618_08.html.
- Morse, Ed a Amy Myers Jaffe. 2005. "OPEC in confrontation with globalization." In *Energy & security; toward a new foreing policy strategy*, ed. Jan H. Kalicki a David L. Goldwyn, 65-95. Washington: Woodrow Wilson Center Press.
- Noronha, Ligia a Anant Sudarshan. 2009. *India's energy security*. New York: Routledge.
- Pehrson, Christopher J. 2006. "String of Pearls: meeting the challenge of China's rising power across the Asian litoral." *Strategic Studies Institute*. Dostupné 27.12.2013. <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=721>.
- Reuters. 2012. "PetroChina to boost Central Asia gas imports by half." *Reuters*. Dostupné 26.12.2013. <http://www.reuters.com/article/2012/05/23/energy-china-gas-idUSL4E8GN19H20120523>.
- Sang, Dongli. 2011. "Nuclear Energy Development in China." In *Nuclear Energy Development in Asia: Problems and Prospects*, ed. Xu Yi-chong, 43-67. New York: Palgrave Macmillan.

- Seaman, James. 2010. *Energy security, transnational pipelines and China's role in Asia*. Paris: IFRI.
- Selim, Mohammad a Abdullah Sahar. 2009. "Energy security in the Arab world." *Hexagon Series on Human and Environmental Security and Peace* 4 (4): 427-435.
- Sovacool, Benjamin K. a Marilyn A. Brown. 2009. *Competing dimensions of energy security: an international perspective*. Atlanta: Georgia Institute of Technology.
- Sovacool, Benjamin K. ed. 2011. *The Routledge Handbook of Energy Security*. New York: Routledge.
- Srivastava, Leena a Neha Misra. 2007. "Promoting regional energy co-operation in South Asia." *Energy Policy* 35 (6): 3360-3368.
- Stewart, Devin. 2009. "Japan: The Power of Efficiency." In *Energy Security Challenges for the 21st Century: A Reference Handbook*, ed. Gal Luft a Anne Korin, 176–190. California: Praeger.
- Uchiyama, Yohji. 2002. "Present efforts of saving energy and future energy demand/supply in Japan." *Energy Conversion and Management*, 43 (9–12): 1123–1131.
- Bo, Yang. 2012. "China Nuclear Energy Development." *International Atomic Energy Agency*. Dostupné 28.12.2013. http://www.iaea.org/nuclearenergy/nuclearknowledge/schools/NEM-school/2012/Japan/PDFs/week1/3-3_Yang_ChinaNuclearEnergyDevelopment.pdf.
- Vivoda, Vlado. 2012. "Japan's energy security predicament post-Fukushima." *Energy Policy* 46: 135-143.
- World Nuclear Association. 2013. "Nuclear Power in China." Dostupné 21.12.2013. <http://world-nuclear.org/info/Country-Profiles/Countries-A-F/China-Nuclear-Power/#.Ua3ET0DIavM>.
- World Nuclear Association. 2013a. "Nuclear Power in Japan." Dostupné 26.12.2013. <http://www.world-nuclear.org/info/Country-Profiles/Countries-G-N/Japan/#.Ua3UuUDIavM>.

9 | Dynamika čínskeho mocenského rastu v medzinárodnom spoločenstve

Barbora Hradňanská

Úvod

„Čína sa objaví ako veľmoc bez toho, aby ju to stálo veľa námahy, pokiaľ zostane politicky jednotná a kompetentná.“
(Kenneth Waltz)

V súčasnej dobe stojí svet pred viacerými politickými, ekonomickými, sociálnymi a v neposlednom rade bezpečnostnými výzvami, ktoré sa svojím charakterom dajú považovať za bezprecedentné. Situácia, ktorá panovala v období studenej vojny a ktorej bipolárny charakter určovala rivalita dvoch supervelmocí, na konci 20. storočia vyústila do hegemonného postavenia Spojených štátov. V 21. storočí však svet zaznamenáva nové zmeny v štruktúre medzinárodného systému.

Charakter súčasného medzinárodného systému nadobúda multipolárny rozmer, pre ktorý je príznačná existencia a rast nových mocenských pólov. Nastupujúce mocnosti (*emerging powers*) získavajú čoraz väčší ekonomický a politický vplyv na svetové záležitosti a často krát o nich hovoríme ako o nových „nezápadných“ centrách medzinárodného systému. Spomedzi týchto nastupujúcich mocenských centier sa najvýraznejšie v svetovej politike angažujú krajiny známe pod akronymom BRICS⁷⁴ (Balabán a Rašek 2010, 7-8). Unipolárny moment, ktorý bol do medzinárodného systému etablovaný víťazstvom USA v studenej vojne, sa začína postupne vytrácať, a tým aj moc a vplyv západnej hemisféry. Centrum politického diania sa presúva smerom na východ a politická a najmä ekonomická moc sa začínajú kumulovať v prostredí východnej Ázie.

Otázka čínskej expanzie sa preto v posledných rokoch stala primárnou otázkou medzinárodných vzťahov a čoraz viac sa stretávame s diskusiou na tému tzv. „čínskej hrozby“ v spojitosti s potenciálnym ohrozením svetovej bezpečnosti zo strany rastúceho vplyvu Číny v regionálnom a celosvetovom meradle (Yang 2012).

⁷⁴ Skratka BRICS označuje päť štátov, ktorými sú Brazília, Ruská federácia, India, Čína a od roku 2011 aj Južná Afrika.

Východná Ázia ako nové geopolitické ohnisko

Východná Ázia je v súčasnosti najdynamickejšie sa rozvíjajúcim regiónom sveta. Spolu s krajinami juhovýchodnej Ázie predstavuje motor ekonomického rastu, ktorý za rok 2012 prispel ku globálnemu rastu 40 % a samotný rozvoj regiónu dosiahol úroveň 7,5 %, čo bola najvyššie zaznamenaná hodnota v porovnaní s ostatnými regiónmi sveta. Po ustálení ekonomických výkyvov na globálnej úrovni sa predikcie budúceho rastu ekonomiky východnej Ázie odhadujú na 7,8 % v roku 2013, po ktorých by mal nasledovať mierny pokles v roku 2014 na hodnotu 7,6 %. Rast samotnej Číny sa projektuje na 8,3 % v roku 2013, s nasledovným poklesom na 8,0 % v roku 2014 (World Bank 2013). Aj z tohto dôvodu sa 21. storočie označuje ako „ázijské storočie“, ktorého sprievodnými znakmi sú ekonomická dynamika a politický posun moci.

„Ázijské storočie“ môže pre svet predstavovať alternatívu k súčasnému mocenskému usporiadaniu, založenú na pragmatizme, zjednotení kultúr a morálnych štandardoch, ktoré by mali byť etablované do medzinárodného systému. Tieto tzv. „ázijské hodnoty“ prikladajú dôležitosť nemateriálnym aspektom života, ktoré môžu potenciálne zjednodušiť riešenie globálnych záležitostí a konfliktných situácií v medzinárodných vzťahoch a poskytujú tak širšiu perspektívu pri riešení závažných výziev, ktorým musí medzinárodné spoločenstvo čeliť a ktoré sú založené na zmysle pre pochopenie a racionalite. Východná Ázia sa v tomto ponímaní stáva nástrojom na mierovú transformáciu medzinárodného systému a na zlepšenie globálneho vládnutia (Yang 2012).

Za dôvody úspechu dynamického ekonomického vývoja východnej Ázie sa vo všeobecnosti dajú považovať dve generácie reforiem – prvá vychádza z kombinácie makroekonomickej stabilizácie a trhnej liberalizácie, kým v centre druhej generácie stojí konkurencieschopnosť, inovácie a produktivita (Sally 2012).

Posun smerom k východnej Ázii zaznamenávame aj v národných bezpečnostných stratégiách amerických prezidentov. Kým v 90. rokoch 20. a na začiatku 21. storočia sme mohli sledovať orientáciu na Blízky východ, dnes sa situácia zmenila a jadrom amerického záujmu sa stáva východná Ázia.⁷⁵ Takáto zmena je aj z dejinného hľadiska prirodzeným

---

⁷⁵ Prezident Spojených štátov Barack Obama sa po opätovnom zvolení vyjadril, že stredobodom americkej zahraničnej politiky sa stáva Ázia, ktorá je po ekonomickej stránke sebestačná, ale z politického hľadiska je pre Spojené štáty nevyhnutné,

procesom, v rámci ktorého dochádza k transformácii mocenskej rovnováhy a k rastu nových centier. Nástup nových mocností však nemusí nevyhnutne vyústiť do konfrontácie medzi tradičnými a novými aktérmi, ale môže sa stať základom pre vybudovanie novej a lepšej medzinárodnej spoločnosti.

Meniaci sa charakter medzinárodných vzťahov a východnej Ázie

V dnešnom globalizovanom svete sa medzinárodné spoločenstvo nachádza pred neľahkými časmi, čo je reflektované vo vzťahu k medzinárodnému poriadku, ale najmä vo vzťahu k relevantným mocenským centráram. Ian Bremmer túto situáciu opísal ako obdobie, kedy ani jedna mocnosť nevykazuje také atribúty, aby mohla určovať charakter svetového diania. ČLR sa v tomto prostredí aj naďalej prikláňa k nezasahovaniu do záležitostí iných štátov a k neuzatváraniu spojenectiev, začína sa však viac angažovať v rozvojových krajinách a v štátoch s nestabilnými režimami cez poskytovanie vojenskej a diplomatickej podpory (Bremmer 2013).

Napriek tomu, že sa ČLR orientuje primárne na internú politiku, na medzinárodnej scéne sa snaží pôsobiť ako zodpovedný aktér, hoci je otázne, do akej miery sú existujúce medzinárodné normy v súlade s čínskymi záujmami. Pre súčasného čínskeho prezidenta Xi Jinpinga sa posilnenie strategickej dôvery s USA a stabilita regionálnych vzťahov stalo jednou z najväčších externých výziev. V tomto smere Čína potrebuje rozvíjať silné multilaterálne väzby a angažovanosť. To sa nakoniec potvrdzuje aj vo vzťahu k ďalšej vonkajšej konfrontácii – k čínsko-japonským vzťahom. Tie sú dnes značne podkopané rastúcim nacionalizmom na oboch stranách v súvislosti s vypuknutím teritoriálnych sporov o ostrovy Diaoyu/Senkaku (viď kapitola 6 tejto knihy). V podobnej situácii sa nachádzajú aj vzťahy ČLR s Vietnamom, ktoré sú poznamenané strachom Vietnamu z rastúceho čínskeho vplyvu a námornej angažovanosti v kontexte sporu o ostrovy v Juhočínskom mori (Haenle et al, 2013). Nedávne udalosti demonštrujú, že Čína sa usiluje rozšíriť svoj vplyv v oblasti Juhočínskeho (viď kapitola 7 tejto knihy) a Východočínskeho mora, čo má za následok väčšiu angažovanosť zo strany USA, ktoré sa usilujú o zakonzervovanie existujúcej rovnováhy síl vo východoázijskom regióne. Pozícia USA je sťažená silnejúcou čínskou námornou a vzdušnou silou. Tým, že charakter regionálneho mocenského usporiadania vo východnej Ázii už

---

aby boli vypracované normy, ktoré by mal ázijsko-tichomorský región prijať a integrovať sa tak do fungujúceho globálneho systému (MacIntyre 2012).

dnes vykazuje známky multipolarity, sa zvyšuje riziko destabilizujúcich incidentov, ktoré môžu mať deštruktívny efekt na celkovú prosperitu regiónu. Čo sa týka Číny, aj napriek pozitívnemu imidžu, ktorý si čínska vláda vo východnej Ázii snaží budovať, sa u ázijských štátov stretávame s určitou mierou neistoty a podozrievania k čínskym ambíciám. Po ekonomickej stránke sú vzťahy ázijských krajín s Čínou vítané, keď rast čínskej ekonomiky prispieva aj k rastúcej životnej úrovni obyvateľstva ostatných krajín. Ozývajú sa však aj hlasy varujúce pred čínskym tlakom a prehnanou závislosťou na Číne.

Hlavné tendencie vo vývoji širokého východoázijského regiónu a regionálnej architektúry dnes udávajú Čína a India. Práve tieto dve veľmoci sa stávajú hlavným nástrojom pre testovanie prežitia existujúceho globálneho usporiadania vzťahov medzi jednotlivými aktérmi. Túžba oboch krajín po ekonomickej prosperite je pritom hlavným hnacím motorom ich stúpajúceho geopolitického a vojenského vplyvu. Vzájomné čínsko-indické vzťahy sa dajú charakterizovať cez prizmu strategickej bilaterálnej rivality, hoci v ich vzťahoch možno nájsť aj kooperatívne prvky.⁷⁶ V regionálnom meradle obaja aktéri vyznávajú udržanie regionálnej stability ako svoju zahraničnopolitickú prioritu. Ich vzťahy sú pritom vo veľkej miere podmienené angažovanosťou globálnej mocnosti - USA (Tellis a Mirski 2013).

Regionálna štruktúra východnej Ázie sa vyznačuje tradíciou sinocentrizmu.⁷⁷ Po „storočí poníženia“ (*century of humiliation*) zo strany imperiálnych mocností Čína verí, že jej úloha ázijského centra je legitímna a za týmto účelom rozvíja tzv. „politiku dobrého susedstva“ zameranú na partnerov v regióne a založenú na rozvoji priateľských vzťahov, vzájomnom obohatení a spoločnom zaistení bezpečnosti (Hsu a Chao 2008, 12-13). Cieľom Číny je vytvoriť priateľské, pokojné a prosperujúce susedské vzťahy a presvedčiť ostatné ázijské štáty, že Čína chce pôsobiť ako zodpovedná regionálna mocnosť, s ktorou neprichádza hrozba, ale príležitosť.

---

⁷⁶ Spolupráca medzi Indiou a ČĽR sa dotýka najmä nešírenia zbrani hromadného ničenia, reformy globálnych vládnych inštitúcií a otvorenosti ekonomického poriadku (Tellis a Mirski 2013).

⁷⁷ Sinocentrizmus je koncepcia čínskeho videnia sveta a ázijského regiónu s výlučným a nadradeným postavením Číny. Viac o sinocentrizme viď „Koncepcia čínskej zahraničnej politiky v období pred a za vlády dynastie Tchang“ (Slobodník 1994) a „Čína a ‘barbari’ – stereotypy v zobrazovaní ‘iného’“ (Slobodník 1999).

Napriek oficiálne proklamovanej „politike dobrého susedstva“ môžeme badať, že čínska regionálna politika je poháňaná národnými záujmami, v mene ktorých je ochotná upustiť od deklarovanej koncepcie mierového rastu a na obranu ktorých je ochotná použiť aj vojenskú silu. To môžeme pozorovať na príklade vzťahu Číny s krajinami juhovýchodnej Ázie v spornej oblasti Juhočínskeho mora, v prípade čínsko-japonských konfliktov okolo ostrovov Diaoyu/Senkaku, alebo v otázkach Taiwanu, Tibetu a Xinjiangu, ktoré v tomto ponímaní ohrozujú čínsku suverenitu a teritoriálnu integritu.

Posledným špecifikom regionálnej politiky Číny, ktorému sa budeme venovať, je morálna autorita, ktorá vychádza z tradícií konfucianizmu a v určitom zmysle predučuje Čínu k tomu, aby sa stala vedúcim mocenským aktérom vo východnej Ázii (Ye 2010, 23-5). Posun v čínskom strategickom myslení od obmedzovania iných k akceptovaniu vlastného obmedzenia nastal preto, aby ČĽR ponúkla ázijským krajinám a celému svetu svoju mierovejšiu a atraktívnejšiu tvár.

V súvislosti s meniacim sa charakterom medzinárodného systému stojí nová generácia čínskeho politického vedenia pred neľahkou úlohou. Vo všeobecnosti nový prezident ČĽR prehlasuje, že prioritou počas jeho funkčného obdobia budú vnútorné problémy, ale takisto si je vedomý toho, že pekinská vláda musí riešiť aj výzvy medzinárodného charakteru (Deepak 2012; Wang 2009).

Regionálne a globálne ambície ČĽR

Vo všeobecnosti sa dá východná Ázia rozdeliť na dve časti – kontinentálnu a námornú. V námornej časti dominujú Spojené štáty ako vyvažujúca mocnosť k ČĽR, ktorá zase ovláda veľkú časť kontinentálnej východnej Ázie. Sila USA je v námornej oblasti taká markantná, že Čína sa v blízkej dobe nebude môcť stať úplným regionálnym hegemonom (Godwin 2004, 83-84). Dnes však možno konštatovať, že čínsky vplyv aj tu zreteľne narastá a Čína výrazne investuje do informatizácie a modernizácie čínskych námorných síl. Napriek tomu Čína verí, že USA sú dôležitou premennou vo východoázijskej bezpečnosti,⁷⁸ ktorej stiahnutie z oblasti by malo negatívny dopad na percepciu Číny ako hrozby zo strany iných aktérov.

---

⁷⁸ Konštruktívna úloha USA sa pripisuje aj faktu, že Spojené štáty sú supervelmocou bez teritoriálnych ambícií v regióne (Wang 2010, 7-8).

To, že o Čínskej ľudovej republike sa dnes hovorí ako o najväčšom konkurentovi Spojených štátov, je spojené s jej existujúcim ekonomickým a rastúcim vojenským potenciálom. Trend budúceho svetového vývoja závisí práve od týchto dvoch veľmocí. Tradičný charakter svetového poriadku udávajú Spojené štáty, ale rast mocenského vplyvu ČLR predpokladá, že Čína sa bude chcieť na jeho formovaní podieľať. To môže vyústiť do konfliktu záujmov, ktorý bude určený štyrmi faktormi: štrukturálnymi premennými s dopadmi na polaritu medzinárodného systému, čínskou angažovanosťou v medzinárodnej politike a schopnosťou vytvárať nové inštitúcie, čínskym fungovaním v kontexte existujúcich medzinárodných štruktúr a napokon vplyvom čínskych politických rozhodnutí na správanie iných aktérov (Ross 2005, 87; Ross a Feng 2008, 152). Práve východná Ázia je región, kde sa rastúca moc Číny stretáva s vplyvom Spojených štátov najviac.

V tejto súvislosti sa čoraz viac vo svete udomáčuje diskurz o tzv. „teórii čínskej hrozby“, ktorý je podmienený faktom, že západný svet sa nedokáže stotožniť s tým, že medzinárodnému systému možno bude dominovať aktér, ktorý je v každom ohľade nezápadný. Východný svet od toho západného odlišujú viaceré ideologické aspekty. Kým na Západe sa stretávame s dominanciou vyspelých demokracií, v ázijských podmienkach nachádzame skôr autoritatívne režimy. Západ a najmä Spojené štáty presadzujú „univerzálne hodnoty“, zatiaľ čo rast východnej Ázie a Číny predstavuje alternatívu a presadzuje idey mieru, harmónie, spolupatričnosti, kolektivismu a medzinárodnoprávných princípov, ktoré sa môžu pre zvyšok sveta javiť prijateľnejšie. Cieľom je potom vytvoriť nový medzinárodný poriadok založený na akceptácii rozmanitosti kultúr a národov. Čína sa orientuje prevažne na svoju hospodársku a ideovo-kultúrnu stránku, čo z nej môžerobiť do budúcnosti príťažlivého partnera pre iné štáty v regióne, ale aj mimo neho.

Ideologické, politické a kultúrne faktory dynamiky čínskeho mocenského rastu

Čínska vládna garnitúra teóriu čínskej hrozby zásadne odmieta a usiluje sa o vybudovanie pozitívneho imidžu konštruktívnej veľmoci, ktorá nemá agresívne úmysly a jej cieľom je vybudovanie medzinárodného prostredia, v rámci ktorého by sa mohla plne sústrediť na svoj hospodársky rast. Tieto myšlienky boli ukotvené v „teórii mierového rastu Číny“, ktorá sa stala základným pilierom čínskej doktríny zahraničnej politiky.⁷⁹

⁷⁹ Koncepcia mierového rastu má svoje korene už v myslení Deng Xiaopinga z 90.

Keď sa do prezidentského kresla v roku 2002 dostal Hu Jintao, „teória mierového rastu“ sa začala intenzívnejšie presadzovať v regionálnych ako aj globálnych štruktúrach.

„Teória mierového rastu“ sa stala sofistikovanou koncepciou s cieľom presvedčiť ostatné štáty, že Čína sa bude správať kooperatívne a je zodpovednou mocnosťou. Čína verí, že týmto spôsobom dokáže zamedziť vzniku reakcií, ktoré by mohli viesť k politickým turbulenciám, pričom sama sa sústreďuje viac na domácu agendu. Budovaním mierovej a benevolentnej reputácie si chce pekinská vláda udržať stabilitu vo svojom domácom prostredí.

Vo svojich zahraničnopolitických aktivitách ázijský gigant uprednostňuje tzv. „mäkkú moc“ (*soft power*),⁸⁰ ktorá sa realizuje širokou škálou prostriedkov počnúc ekonomickou silou, pôsobením v multilaterálnych a regionálnych organizáciách, cez neformálnu diplomaciu a kultúrne výmeny a napokon alternatívnym modelom rozvoja voči tomu, ktorý svetu ponúkajú USA a západný svet (World Savvy Monitor 2008). Vznikajúci medzinárodný poriadok by mal byť podľa Číny založený na uznaní konceptu štátnej suverenity a na rešpektovaní rôznych modelov rozvoja. Čína stavia svoju politiku na harmonizácii medzinárodného poriadku, no predpokladá, že si bude môcť ponechať svoju nezávislosť, sociálny systém a spôsob života (MOFA of China 2003).

Na to, aby sme dokázali porozumieť čínskemu strategickému mysleniu a následne aj jej pôsobeniu v medzinárodnom systéme, je potrebné vychádzať z dvoch základných ideológií, ktorých princípy a reminiscencie je možné identifikovať v čínskych oficiálnych dokumentoch. Jednou z týchto ideológií je konfucianizmus. Podľa pravidiel konfuciánskeho spôsobu života je dôležité si uvedomiť, že hoci je spoločnosť usporiadaná hierarchicky, neznamená to, že by malo dochádzať k vykorisťovaniu jednej skupiny druhou. Takáto štruktúra spoločnosti by naopak mala prispievať k harmónii a tým aj k efektívnemu fungovaniu spoločnosti.

---

rokov (viď World Savvy Monitor 2008).

⁸⁰ Obsiahlejšiu definíciu *soft power*, alebo „mäkkej moci“ vo svetovej politike prezentoval Joseph S. Nye v diele „*Soft Power: The means to Success in World Politics*“. *Soft power* je v úvode knihy zafinovaná ako schopnosť dosiahnuť to, čo chceme cez príťažlivý model skôr než cez donucovanie či platby. Vychádza z atraktivity kultúry krajiny, politických ideálov a politik. *Soft power* zahŕňa propagandu a konštituuje schopnosť dosahovať predsavzaté ciele (Nye 2004, 10).

Konfuciánske učenie hlása, že človek je vo svojej podstate dobrý a cez dodržiavanie pravidiel je možné dosiahnuť harmóniu a mier celej spoločnosti. Dôležitým prvkom konfucianizmu je defenzívnosť, podľa ktorej je prípustné násilie pre potreby obnovenia poriadku, no vojna s prípadným deštruktívnym charakterom je neprípustná. Číňania preto hovoria o spravodlivej vojne, ktorá je nedeštruktívna a bez veľkých strát na životoch, či fyzického násillia. Konfuciánsky vplyv nachádza svoje opodstatnenie aj v pacifizme, ktorý sa stal dominantnou črtou čínskeho strategického myslenia. Druhou dominantnou ideológiou v čínskom strategickom myslení je maoizmus. Mao Zedong považoval vojnu za nástroj politiky, ktorým sa majú odstrániť prekážky v spoločnosti, aby sa zabezpečil jej normálny a prirodzený vývoj (Husenícová a Ušiak 2011, 104-108). V tom význame je tak do istej miery v opozícii voči tradícii konfucianizmu, čo vytvára dualistický charakter čínskej strategickej kultúry.

Rozdielnym znakom medzi čínskou zahraničnou politikou a tou západnou je dôraz na ideu rešpektovania pluralizmu kultúr. Na rozdiel od súčasného medzinárodného systému vytvoreného západnými mocnosťami sa Čína snaží o zapojenie krajín tretieho sveta za účelom spolupodieľania sa na konštrukcii medzinárodných noriem obhajujúcich ich vlastné záujmy. Fundamentálnym predpokladom kreovania takéhoto nového medzinárodného politického poriadku je spoločná bezpečnosť, výhody a demokratizácia medzinárodných vzťahov (Wang 2010).

K spomínanej demokratizácii prispieva multilateralizmus, ktorý sa stal jedným z nástrojov Číny pre získanie veľmocenského statusu, prestíže a postupnej eliminácie amerického modelu unipolárneho sveta. Zásady čínskeho multilateralizmu majú svoje historické korene siahajúce do roku 1980, kedy Deng Xiaoping vyzval krajiny globálneho Juhu, aby sa spojili a vznikla tak nová medzinárodná sila pre mier a stabilitu. Rozvojové krajiny by v takomto systéme do istej miery pracovali pre Čínu bez toho, aby ona sama prevzala vedúcu úlohu v systéme (Hughes 2005, 6-8). Do popredia sa tiež dostáva čínska podpora pre multilaterálne inštitúcie slúžiace k obrane záujmov cez inštitucionálne mechanizmy založené na spoločnej bezpečnosti a prosperite. Multilateralizmus sa stal dôležitým elementom čínskej zahraničnej politiky a nástrojom presadzovania kooperatívnej spolupráce a mierového urovnávania sporov (Bhattacharya 2006, 192-193).

Prostredníctvom multilateralizmu sa ČĽR stavia proti americkej dominancii a usiluje sa nahradiť hegemoniu multipolárnym usporiadaním

medzinárodných vzťahov. Sama pritom neašpiruje na tento status, čo vychádza z tézy, že hegemon je ten, kto využíva zdroje na to, aby mohol kontrolovať iných. Čínske politické aktivity sú poháňané najmä túžbou po uznaní Číny ako veľmoci. S tým súvisiaci trend multipolarity sa dostal do popredia v 90. rokoch v dôsledku globalizácie, multilateralizmu a kooperatívnej bezpečnosti. Čína prostredníctvom presadzovania strategických kooperatívnych partnerstiev vytvára efektívne mechanizmy riadenia vzťahov s inými mocenskými centrami. Takáto zahraničná politika sa dá jednoducho charakterizovať ako „mier a rozvoj“. Z Číny sa tak stáva prosperujúci štát s mocnou armádou, ktorý sa snaží o nájdenie tzv. „rozumnej národnej sily“, teda vyváženého mixu rôznych mocenských zložiek.

V politickej oblasti sa ázijský gigant usiluje, aby sa z medzinárodných vzťahov stalo „spojenectvo síl“, ktoré by prinášalo strategické výhody, namiesto využitia priamej moci prostredníctvom diplomatických, vojenských, technických a ekonomických nástrojov národnej sily (Bhattacharya 2006, 196-198). K zmene imidžu ČĽR prispel aj rozvoj verejnej diplomacie a medzinárodného politického marketingu.⁸¹ Okrem toho sa Čína snaží angažovať v medzinárodných vzťahoch prostredníctvom svojej kultúrnej diplomacie a prehlbovať a rozširovať vzájomné porozumenie s krajinami s rozdielnymi hodnotami (Wang 2009). Kultúra tak vo svojej podstate predstavuje základný pilier čínskej zahraničnej politiky a esenciálnu zložku politických rozhodnutí. Bývalý čínsky prezident Hu Jintao si v roku 2011 stanovil ambiciózne cieľ spraviť z krajiny kultúrnu veľmoc so špeciálnym statusom, aby bola prostredníctvom kultúry šírená národná identita čínskeho národa. Podľa tejto koncepcie je kultúra považovaná za zdroj politickej legitimity a hodnôt a môže slúžiť ako nástroj interakcie v medzinárodných vzťahoch (Jones 2012).

Čínsky ekonomický zázrak

Napriek všetkým atribútom, ktoré Čínu predurčujú k tomu, aby sa stala svetovou ekonomickou veľmocou, bola jej úloha vo svetovej ekonomike v prvej polovici 20. storočia pomerne slabá. Zmena nastala až koncom 70. rokov 20. storočia. Po ére ekonomických reforiem a otvorení sa svetu sa dnes Čína v podmienkach trhového socialistického hospodárstva stala najvýznamnejším centrom ekonomického diania vo svete. Ekonomické

⁸¹ Politický marketing je nová dimenzia diplomacie, ktorá využíva jazyk a kultúru na prezentáciu pozitívneho obrazu krajiny v zahraničí (Breslin 2009, 10).

reformy v Číne priniesli vytúžené ovocie v podobe rýchleho a trvalého rastu HDP (Fürst 2010, 96-97).

Čínska ekonomika za rok 2012 vyprodukovala 12,38 bilióna USD podľa parity kúpnej sily, čo z nej robí druhú najväčšiu ekonomiku sveta. Napriek týmto údajom, sa stále radí k rozvojovým a relatívne chudobným krajinám podľa príjmu na jedného obyvateľa, ktorý sa pohybuje na úrovni okolo 9 tisíc USD. Výsledkom toho je ešte stále nízka životná úroveň, menšie platy a lacnejšie vyrábané produkty.

Čínska ekonomika je závislá od tej americkej, pričom oficiálne čísla hovoria, že Čína vyváža tovar v hodnote približne 2 bilióny USD, z čoho 17 % putuje do USA, čím sa vytvára obrovský obchodný deficit práve v neprospech USA v celkovej hodnote 315 miliárd USD (Amadeo 2013a). Čína je tiež najväčším držiteľom amerických zahraničných rezerv na svete, keď začiatkom januára 2013 Čína vlastnila americké fondy a dlhopisy v sume 1,264 bilióna USD. Podľa údajov z januára 2013 má Čína vo svojich rukách 23 % z celkovej sumy 5,516 biliónov USD, ktoré sú v rukách zahraničných držiteľov⁸² (Amadeo 2013b). Dôležité sú aj vzťahy s Európskou úniou, ktorá ako celok pre Čínu predstavuje dokonca významnejšieho ekonomického partnera ako USA.

Rast čínskeho hospodárstva má však aj svoje negatívne stránky, ktoré sa prejavujú v regionálnej nevyváženosti a nerovnej distribúcii príjmov, úbytku poľnohospodárskej pôdy, zhoršení životného prostredia, netransparentnosti a neefektívite finančného systému a rozrastaním foriem „čiernej“ a „šedej“ ekonomiky (Fürst 2010, 98-100). Pesimistický scenár do budúcnosti predpovedá Susan Shirk (2007), ktorá upozorňuje na to, že čínska ekonomika sa spomalí po roku 2025 v dôsledku starnutia populácie.

Tým, že Komunistická strana Číny stimulovala ekonomický zázrak, je dnes konfrontovaná s následkami, ktoré so sebou takýto rýchly ekonomický rast prináša. Prerod Číny na najväčšiu ekonomiku sveta sa stal zjednocujúcou silou pre populáciu, ktorá sa musela vyrovnáť s rapídnu urbanizáciou a rastúcimi socioekonomickými rozdielmi. Čína sa preto musí pripraviť na zlepšenie svojho sociálneho systému,

---

⁸² Dôvod prečo ČĽR vlastní taký veľký podiel amerického dlhu je v tom, že čínska mena je považovaná za dlhodobo podhodnotenú voči americkému doláru, čoho výsledkom je vyššia miera konkurencieschopnosti jej exportných cien na svetových trhoch (Amadeo 2013b).

predovšetkým na posilnenie sociálneho zabezpečenia, dôchodkového systému a zdravotnej starostlivosti. Vláda potrebuje prijať nové druhy reforiem siahajúce od fiškálnej a peňažnej až k priemyselnej rekonštrukcii na podporu stimulácie domácej spotreby⁸³ a na vytváranie poznatkovej ekonomiky. Okrem toho sa vláda musí zamerať na svoju pracovnú silu, zastúpenou rastúcou strednou vrstvou obyvateľstva, ktorú už nemožno nazvať „lacnou“ a ktorá požaduje vyššiu kvalitu čínskych produktov (The Wang 2012).

Čínsky vojenský potenciál

Čínsky vojenský potenciál je jedným z atribútov prispievajúci k postaveniu, ktorý chce ČLR na globálnej úrovni dosiahnuť, teda status uznanej veľmoci. Za týmto účelom sa ČLR vydala na cestu modernizácie, profesionalizácie a skvalitnenia svojho vojenského sektora. V súvislosti so zvyšovaním vojenského potenciálu Číny sa stretávame s jej označením ako vojenskej hrozby. Toto tvrdenie sa opiera o rastúce vojenské výdavky a nákup zbraní, ktoré jej umožňujú projektovať moc na diaľku. Taktiež asertivita vychádzajúca z autoritatívneho režimu ju stavia do pozície ochrancu jej vlastných domácich záležitostí a vnútorného či vonkajšieho bezpečnostného prostredia (Swaine 2011, Yang 2007). Spojené štáty vnímajú čínsku zbrojnú dynamiku za priamy faktor namierený proti nim a ich prítomnosti vo východoázijskom regióne (Rodhan 2007, 50-57).

Modernizácia vojenského sektora bola však v krajine iniciovaná s cieľom zakonzervovania čínskeho systému. Dnes viac ako kedykoľvek predtým ČLR investuje najmä do svojej vnútornej bezpečnosti a domáceho obranného systému⁸⁴ (Schöttli 2013). Oficiálny rozpočet na obranu štátu a do čínskych ozbrojených síl každým rokom rastie, kým v roku 2008 oficiálne čísla hovorili o vojenských výdavkoch v sume 59 miliárd USD, v roku 2012 to už bolo 106 miliárd USD (Perlez 2012). Problémom však nie je len samotný rast, ale aj nízka transparentnosť oficiálnych čísiel, keď sa predpokladá, že skutočné sumy vynakladané v Číne na obranu sú podstatne vyššie.

---

⁸³ Nedávno čínska vláda urobila krok, ktorý znamenal navýšenie hranice disponibilného príjmu pre čínsku nižšiu a strednú vrstvu a nastolila mieru inflácie v rozmedzí 4%.

⁸⁴ Rast vojenských kapacít ČLR je namierený nielen na boj s tradičnými bezpečnostnými hrozbami, ale napríklad aj na vyrovnanie sa so separatistickými tendenciami Tibetu, Taiwanu, či provincie Xinjiang.

Napriek spomínaním faktom Čína v blízkej budúcnosti nebude schopná po vojenskej stránke konkurovať USA (Erickson a Liff 2013). Čo by však mohlo pôsobiť ako zastrešujúci faktor v spojitosti s čínskym vojenským potenciálom je rastúci nacionalizmus, ktorý v krajine nadobúda nebezpečné črty. Čínska politická elita si uvedomuje, že úspechy, aké krajina dosiahla a zlepšujúce sa podmienky pre život, so sebou prinášajú aj „zlé“ ovocie v podobe požiadaviek populácie, že krajina musí byť silná, aby dokázala napredovať a hájiť nielen štátne záujmy, ale aj záujmy ľudí. Kombinácia čínskej vojenskej sily a ľudového nacionalizmu však môže v budúcnosti znamenať hrozbu (Grammaticas 2009).

Prognóza ďalšieho vývoja medzinárodných vzťahov v kontexte rastúceho čínskeho potenciálu

Čínsky rast je vo všeobecnosti považovaný za jeden z najväčších „príbehov“ konca 20. a začiatku 21. storočia. Ekonomický pokrok a aktívna diplomacia postupne prispievajú k transformácii východnej Ázie a celého medzinárodného spoločenstva. Dá sa predpokladať, že Čína naplno využije svoj vplyv a mocenské postavenie na pretvorenie pravidiel medzinárodného systému tak, aby lepšie zodpovedal v prvom rade jej záujmom a prípadne záujmom medzinárodného spoločenstva. Takéto pretvorenie pravidiel nemusí nevyhnutne vyústiť do destabilizácie medzinárodného systému. Upadajúci hegemon, v tomto kontexte Spojené štáty, však vidí v nastupujúcej svetovej veľmoci hrozbu, čoho výsledkom sú rastúce napätie a nedôvera, ktoré sú spolu s konfliktom považované za typické znaky tranzície moci.

Treba si však uvedomiť, že Čína čelí nielen aktuálnemu hegemonovi, ale aj západne orientovanému systému,⁸⁵ v rámci ktorého pôsobí (Ikenberry 2008, 1-2). Narastajúca rivalita medzi USA a ČLR tak pramení nielen z posúvajúcej sa štruktúry medzinárodného systému, ale v neposlednom rade aj z rozdielnych vnútropolitických režimov. Hoci sa čínsko-americké vzťahy nedajú jednoznačne definovať ako kooperatívne či konkurenčné, vo veľkej miere prevláda konkurenčný charakter týchto vzťahov podmienený zvyšujúcou sa mocou Číny na jednej strane a rastúcou orientáciou súčasného hegemóna USA na región východnej Ázie na strane druhej.

To, že čínski lídri si za primárny cieľ svojej zahraničnej politiky zvolili ázijský región, vychádza z potenciálneho čínskeho ašpirovania

⁸⁵ Západný systém medzinárodných vzťahov je príznačný otvorenosťou, integrovanosťou a pravidlami s politickým základom (Ikenberry 2008, 1).

na status regionálneho hegemóna. Čína si takéto postavenie odvodzuje z historických skutočností, kedy pôsobila ako mocenské centrum východoázijskej civilizácie. Historici sa preto domnievajú, že Čína sa po „storočí ponižovania“ zo strany zahraničných aktérov vracia do pozície tradičného regionálneho hegemóna, ktoré by mohlo v súčasnom systéme postaviť Čínu do pozície *primus inter pares* (Friedberg 2011, 19-21).

V globálnom, ako aj regionálnom meradle dnes dosahujú zahraničnopolitické aktivity Číny kritické štádium, ktoré spočíva v meniacom sa charaktere svetovej ekonomiky. V regionálnych štruktúrach dáva Čína prednosť utváraniu väčšej regionálnej integrácie, ktorá by zvýšila jej kredibilitu v podobe ekonomickej a politickej relevancie a zavedenia mechanizmu na minimalizovanie pravdepodobnosti vypuknutia konfliktov medzi krajinami v regióne. Čína, rovnako ako aj iné krajiny, si uvedomuje potrebu rozvíjať spoluprácu v rámci G20 a navrhovať zmeny vo fungovaní Medzinárodného menového fondu či Svetovej banky, a tak dosiahnuť otvorený a nediskriminačný multilaterálny ekonomický systém. V tejto súvislosti sa Čína usiluje o prehĺbenie spolupráce s nastupujúcimi trhovými ekonomikami a rozvojovými krajinami (Sun 2011).

Jeden z možných scenárov budúceho vývoja sveta je mierový rozvoj a globálne partnerstvo s Čínou, ktorú dnes už nemožno izolovať od medzinárodného diania, ale je nutné rátať s ňou ako s relevantným aktérom medzinárodných vzťahov, ktorý má čoraz významnejšie postavenie. To, ako sa budú medzinárodné vzťahy vyvíjať, je samozrejme otáznou. K najčastejšie diskutovaným alternatívam patrí vytvorenie multipolárneho sveta s vyrovnanjšou rovnováhou medzi USA, štátmi BRICS a EÚ, konkurencia o supervelmocenské postavenie medzi Čínou a USA, udržanie dominancie Západu s významnou úlohou štátov BRICS, alebo dosiahnutie hegemonného postavenia Číny (Balabán a Rašek 2010, 114-124).

Čínska zahraničná politika a jej dnešné postavenie v medzinárodných vzťahoch sú určované legitimitou veľmocenského statusu prostredníctvom medzinárodného práva a diplomacie. Čína sa v tejto súvislosti usiluje kultivovať priateľské vzťahy aj s krajinami, s ktorými sa nachádza v zložitej situácii a podporuje multilaterálny a kooperatívny prístup v medzinárodných vzťahoch. Čínska ľudová republika má predpoklady k tomu, aby sa stala nielen regionálnou, ale aj svetovou supervelmocou.

Použitá zdroje

- Amadeo, Kimberley. 2013a. "China's Economy." Dostupné 26.12.2013. http://useconomy.about.com/od/worldconomy/p/China_Economy.htm .
- Amadeo, Kimberley. 2013b. "What is the US Debt to China?" Dostupné 1.5.2013. <http://useconomy.about.com/od/worldconomy/p/What-Is-the-US-Debt-to-China.htm>.
- Balabán, Miloš a Antonín Rašek. 2010. "Úvodem." In *Nezápadní aktéři světové bezpečnosti*, ed. Miloš Balabán a Antonín Rašek, 7-8. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- Balabán, Miloš a Antonín Rašek. 2010. "Rastoucí role BRIC v prognóze světové bezpečnosti-možné scénare vývoje." In *Nezápadní aktéři světové bezpečnosti*, ed. Miloš Balabán a Antonín Rašek, 114-126. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- Bhattacharya, Abanti. 2006. "China's Foreign Policy Challenges and Evolving Strategy." *Institute for Defence Studies and Analyses, Strategic Analysis* 30 (1): 182-204. Dostupné 7.5.2013. http://www.idsa.in/system/files/strategicanalysis_abhattacharya_0306.pdf.
- Bremmer, Ian. 2013. "Implications of a G-Zero World for China." *Carnegie-Tsinghua Centre for Global Policy*. Dostupné 2.5.2013. <http://carnegietsinghua.org/2013/03/05/implications-of-g-zero-world-for-china/fsl0>.
- Breslin, Shaun. 2009. "Understanding China's regional rise: interpretations, identities and implications." *International Affairs* 85 (4): 817-835.
- Deepak, B. R. 2012. "From China's 'peaceful rise' to 'peaceful development': The rhetoric and more." *South Asia Analysis Group*. Dostupné 10.5.2013. <http://www.southasiaanalysis.org/node/1102>.
- The World Bank. 2013. "East Asia and Pacific Economic Update, April 2013 – A Fine Balance." Dostupné 30.4.2013. <http://www.worldbank.org/en/news/feature/2013/04/15/east-asia-pacific-economic-update-april-2013-a-fine-balance>.
- Erickson, Andrew S. a Adam P. Liff 2013. "China's military development, Beyond the Numbers." *The Diplomat*. Dostupné 6.5.2013. <http://thediplomat.com/2013/03/12/chinas-military-development-beyond-the-numbers/>.
- Foot, Rosemary. 2006. "Chinese strategies in a US-hegemonic global order: accommodating and hedging." *International Affairs* 82 (1): 77-94. Dostupné 11.5.2013. http://www.cerium.ca/IMG/pdf/Foot_-_Chinese_Strategies_-_International_Affairs.pdf

- Friedberg, Aaron L. 2011. "Hegemony with Chinese Characteristics." *The National Interest*. Dostupné 3.5.2013. <http://web.clas.ufl.edu/users/zselden/coursereading2011/Friedberg.pdf>.
- Fürst, Rudolf. 2010. "Čína." In *Nezápadní aktéri světové bezpečnosti*, ed. Miloš Balabán a Antonín Rašek, 96-113. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- Godwin, Paul. H.B. 2004. "China as regional hegemon?" In *The Asia-Pacific Region in Transition*, ed. Jim Rolfe, 81-101. Honolulu: Asia-Pacific Center for Security Studies. Dostupné 28.12.2013 <http://www.apcss.org/Publications/Edited%20Volumes/RegionalFinal%20chapters/Chapter6Godwin.pdf>.
- Grammaticas, Damian. 2009. "China's rising nationalism troubles West." *BBC News*. Dostupné 6.5.2013. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8363260.stm>.
- Haenle, Paul. et al. 2013. "China's Foreign Policy Challenges." *Carnegie-Tsinghua Centre for Global Policy*. Dostupné 7.5.2013. <http://carnegietsinghua.org/2013/03/06/china-s-foreign-policy-challenges/fsdj>.
- Hsu, Chih-Chia a Chien-min Chao. 2008. "China's Humanitarian Diplomacy Concepts and Practices: A Theoretical Analysis on Harmonious World." Paper to be presented at the Second Global International Studies Conference, 23-26 July 2008, University of Ljubljana, Slovenia.
- Hughes, Christopher .R. 2005. "Nationalism and multilateralism in Chinese foreign policy: implications for Southeast Asia." *The London School of Economics and Political Science: Pacific Review* 18 (1): 119-135. Dostupné 30.4.2013. http://eprints.lse.ac.uk/17077/1/Nationalism_and_multilateralism_in_Chinese_foreign_policy%28LSERO%29.pdf.
- Husenicová, Lucia a Jaroslav Ušiak. 2011. "Čínska bezpečnostná stratégia: východiská a ciele." In *Doktríny mocností a nejdůležitějších aliancí na počátku 21.století*, ed. Peter Juza, Zdeněk Veselý, 102-111. Praha: Professional Publishing.
- Wang, Qing. 2012. "China's economic miracle is close to fruition, but what now for workers?" *The Conversation*. Dostupné 26.12.2013. <http://theconversation.com/chinas-economic-miracle-is-close-to-fruition-but-what-now-for-workers-10926>.
- China Daily. "China's National Defense." 2010. Dostupné 29.4.2013. http://www.chinadaily.com.cn/china/2011-03/31/content_12256413.htm.
- Ministry of Foreign Affairs of China. 2003. "China's Position on Establishing a New International Political and Economic Order." Peking: Ministry of Foreign

Affairs, The People's Republic of China. Dostupné 3.5.2013. <http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjdt/wjzc/t24883.htm>.

Wang, Guanqun. 2010. "Chinese president calls for multi-polar world, democratization of int'l relations." *Xinhua*. Dostupné 22.5.2013. http://news.xinhuanet.com/english2010/china/2010-11/03/c_13589495.htm.

Ikenberry, G. John. 2008. "The Rise of China and the Future of the West (Can the Liberal System Survive?)" *Foreign Affairs, Council of Foreign Relations*. Dostupné 3.5.2013. <http://www.rochelleterman.com/ir/sites/default/files/Duncan%202008.pdf>.

Jones, Philippa. 2012. "'Going out culturally': another perspective on China's global impact." *East Asia Forum*. Dostupné 4.5.2013. <http://www.eastasiaforum.org/2012/05/21/going-out-culturally-another-perspective-on-china-s-global-impact/>.

Krejčí, Oskar. 2007. *Mezinárodní politika*. Praha: EKOPRESS s. r.o.

MacIntyre, Andrew. 2012. "Responding to Asia's Rise." *East Asia Forum*. Dostupné 26.12.2013. <http://www.eastasiaforum.org/2012/10/28/responding-to-asias-rise/>

World Savvy Monitor. 2008. *Modern China: The Promise and Challenge of an Emerging Superpower*. Dostupné 11.5.2013. http://worldsavvy.org/monitor/index.php?option=com_content&view=article&id=126&Itemid=184.

Nye, Joseph S. 2004. *Soft Power: The means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.

Perlez, Jane. 2012. "Continuing Buildup, China Boosts Military Spending More Than 11 Percent." *New York Times*. Dostupné 6.5.2013. <http://www.nytimes.com/2012/03/05/world/asia/china-boosts-military-spending-more-than-11-percent.html>.

Rodhan, Al. 2007. "A Critique of the China Threat Theory: A systematic Analysis." *Asian Perspective* 31 (3): 41-66.

Ross, Robert S. 2005. "Assessing the China Threat." *The National Interest* 81: 81-87. Dostupné 26.12.2013. http://www.cerium.ca/IMG/pdf/Assessing_the_China_Threat.pdf.

Ross, Robert S. a Feng Zhu. 2008. "China's Ascent: Power, Security, and the Future of International Politics." *In To Assess the Rise of China*, Asia Policy 8: 151-159. Washington, Seattle: The National Bureau of Asian research. Pacific Affairs. An International Review of Asia and the Pacific.

- Sally, Razeen. 2012. "Economic freedom in the Asian century." *East Asia Forum*. Dostupné 30.4.2013. <http://www.eastasiaforum.org/2012/06/24/economic-freedom-in-the-asian-century/> .
- Shirk, Susan. 2007. *China Fragile Superpower*. New York: Oxford University Press.
- Schöttli, Urs. 2013. "China strengthens its defence." *Financial Chronicle*. Dostupné 6.5.2013. <http://www.mydigitalfc.com/op-ed/china-strengthens-its-defence-167> .
- Slobodník, Martin. 1994. "Konceptia čínskej zahraničnej politiky v období pred a za vlády dynastie Tchang." *Historický časopis* 42 (3): 520-533.
- Slobodník, Martin. 1999. "Čína a 'barbari' – stereotypy v zobrazovaní 'iného'." In *Orient a Okcident v kontaktoch a konfrontáciách*, ed. Viktor Krupa, 90-101. Bratislava: Veda.
- Swaine, Michael D. 2011. "China's Military Muscle." *Carnegie Endowment for International Peace*. Dostupné 6.5.2013. <http://carnegieendowment.org/2011/01/19/china-s-military-muscle/1qk1>.
- Tellis, Ashley J. a Mirsky, Sean. 2013. "Crux of Asia: China, India, and the Emerging Global Order." *Carnegie Endowment for International Peace*. Dostupné 7.5.2013. <http://carnegieendowment.org/2013/01/10/crux-of-asia-china-india-and-emerging-global-order/f0gw>.
- Wang, Jisi. 2009. "Contemporary World Politics and China's Role." *The Tokyo Foundation*. Dostupné 22.4.2013. <http://www.tokyofoundation.org/en/articles/2008/contemporary-world-politics-and-china2019s-role>.
- Wang, Yong. 2010. "Evolving Asian Power Balances and Alternate Conceptions for Building Regional Institutions." *Asian Development Bank Working Paper Series on Regional Economic Integration* 68. Dostupné 7.5.2013. <http://www.adb.org/documents/Papers/Regional-Economic-Integration/WP68-Wang-Evolving-Asian-Power-Balances.pdf>.
- Sun, Xuegong. 2011. "China's role in global and regional governance architecture." *East Asia Forum*. Dostupné 7.5.2013. <http://www.eastasiaforum.org/2011/11/04/china-s-role-in-global-and-regional-architecture/>.
- Yang, Jiemian. 2012. "The Asian Century: more than economics and security." *East Asia Forum*. Dostupné 15.4.2013. <http://www.eastasiaforum.org/2012/03/19/the-asian-century-more-than-economics-and-security/>.

Ye, Shulan. 2010. "China's Regional Policy in East Asia and Its Characteristics." University of Nottingham, School of Contemporary Chinese Studies. Dostupné 28.4.2013. <http://www.nottingham.ac.uk/cpi/documents/discussion-papers/discussion-paper-66-china-regional-policy-shulan-ye.pdf>

Anotácia

Publikácia sa zameriava na výskum významných a aktuálnych zahraničnopolitických otázok v regióne východnej Ázie, ktorý je vnímaný primárne ako Čína, Japonsko a Kórea. Zvolený postup smeruje od výskumu vybraného vnútropolitického problému k medzinárodným a globálnym otázkam. V prípade Číny a Severnej Kórey jednotlivé kapitoly zastávajú pozíciu, že aj zahraničná politika nedemokratických štátov je tvorená v rámci politického systému. Kapitola o Japonsku sa venuje otázke japonskej identity a prezentuje zaujímavý pohľad na súčasný politický vývoj v Japonsku. Problematika postavenia Čínskej republiky (Taiwan) a vzťahu s Čínskou ľudovou republikou je skúmaná z perspektívy ekonomických a spoločenských vzťahov. Pohľad energetickej bezpečnosti vysvetľuje prístup Číny a Japonska pri zabezpečovaní energetických surovín pre ekonomický rozvoj a diskutuje vplyv ich vzájomných politík. Ďalšie dve kapitoly sa venujú teritoriálnym konfliktom vo Východočínskom a Juhočínskom mori, ktoré už niekoľko rokov predstavujú výrazné bezpečnostné riziká a ich riešenie je zatiaľ v nedohľadne. Posledná kapitola prezentuje diskurz o regionálnych a globálnych dôsledkoch čínskeho rastu.

Summary

The publication presents some of the important issues of international politics in the region of East Asia, which is understood primarily as China, Korea and Japan. The chosen approach starts with the internal political issues in the countries of the region and continues with the international impacts. In the case of China and North Korea it is claimed that despite their non-democratic nature, their foreign policy is still formulated in political systems. The subsequent chapter about Japan deals with the issue of Japanese identity and presents a very interesting insight into timely political development in Japan. The question of the Republic of China (Taiwan) and its relations with the People's Republic of China are approached from the perspective of economic and social contacts, and their possible impact on the security situation. The view of energy security research is applied to compare the behavior of China and Japan in securing energy resources, and to discuss their possible mutual impact. The following two chapters outline territorial conflicts in the East and South China Seas which have already been presenting critical security problems in the region for a few years, and solutions are solutions remain out of reach. Finally, the last chapter presents China's rapid growth, and the discourse about its regional and global impacts.

